రాజకీయ సమాజ శాస్త్రం

ఎం.ఎ. రాజనీతి శాస్త్రం

సెమిస్టర్ - IV - పేపర్ - I

డా॥ కె.వి.ఆర్. శ్రీనివాస్
ఎం.ఎ., ఎం.ఫిల్., పిహెచ్.డి
అధ్యాపకులు
రాజనీతిశాస్త్రం మరియు ప్రభుత్వ పరిపాలనా విభాగం
ఆచార్యనాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం.

కె. సురేష్
ఎం.ఎ.,
అధ్యాపకులు,
రాజనీతిశాస్త్ర విభాగము
శాతవాహనా కళాశాల,
విజయవాడ.

ఎడిటర్
డా॥ బి. ఉదయ్ ప్రకాష్ ఎం.ఎ., పిహెచ్.డి
సహ అధ్యాపకులు
పొలిటికల్‌సైన్స్ మరియు ప్రభుత్వ పరిపాలనా విభాగం.
ఆచార్యనాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం

డైరెక్టర్
డా. నాగరాజు బట్టు
యంహెచ్ఆర్ఎమ్, ఎంబిఎ, , ఎల్ఎల్ఎమ్, ఎం.ఎ. (సై), ఎం.ఎ. (సో), ఎం.ఇడి., ఎం.ఫిల్., పిహెచ్.డి.
దూరవిద్యా కేంద్రం
ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం, నాగార్జున నగర్ - 522 510.
ఫోన్ నెం.: 0863-2346208, 0863-2346222,
0863-2346259 (స్టడీ మెటీరియల్)
వెబ్‌సైట్ : www.anucde.info,
ఇమెయిల్ : anucdedirector@gmail.com

M.A. (Political Science) - POLITICAL SOCIOLOGY

First Edition : 2023

No. of Copies :

© Acharya Nagarjuna University

This book is exclusively prepared for the use of students of **M.A. (Political Science),** Centre for Distance Education, Acharya Nagarjuna University and this book is mean for limited circulation only

Published by :

Dr. Nagaraju Battu
Director
Centre for Distance Education
Acharya Nagarjuna University
Nagarjuna Nagar-522510

Printed at :

ముందుమాట

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం 1976లో స్థాపించినది మొదలు నేటి వరకు ప్రగతి పథంలో పయనిస్తూ వివిధ కోర్సులు, పరిశోధనలు అందిస్తూ 2016 నాటికి NAAC చే గ్రేడ్ 'A'ను సంపాదించుకొని దేశంలోనే ఒక ప్రముఖ విశ్వవిద్యాలయంగా గుర్తింపు సాధించుకొన్నదని తెలియజేయడానికి సంతోషిస్తున్నాను. ప్రస్తుతం గుంటూరు, ప్రకాశం జిల్లాలోని 447 అనుబంధ కళాశాలల విద్యార్థులకు డిప్లమో, డిగ్రీ, పీజి స్థాయి విద్యాబోధనను ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం అందిస్తోంది.

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం ఉన్నత విద్యను అందరికీ అందించాలన్న లక్ష్యంతో 2003-04లో దూరవిద్యా కేంద్రాన్ని స్థాపించింది. పూర్తిస్థాయిలో కళాశాలకు వెళ్ళి విద్యనభ్యసించలేని వారికి, వ్యయభరితమైన ఫీజులు చెల్లించలేని వారికి, ఉన్నత విద్య చదవాలన్న కోరిక ఉన్న గృహిణులకు ఈ దూర విద్యాకేంద్రం ఎంతో ఉపయోగపడుతుంది. ఇప్పటికే డిగ్రీ స్థాయిలో బి.ఏ., బి.కాం., బి.ఎస్‌సి., పీజీ స్థాయిలో ఎం.ఏ., ఎం.కాం., ఎం.ఎస్‌సి., ఎం.సి.ఏ., ఎల్.ఎల్.ఎం., ఎం.బి.ఏ., కోర్సులను ప్రారంభించిన విశ్వవిద్యాలయం గత సంవత్సరం కొత్తగా జీవన నైపుణ్యాలు అనే సర్టిఫికేట్ కోర్సును కూడా ప్రారంభించింది.

ఈ దూర విద్యా విధానం ద్వారా విద్యనభ్యసించే విద్యార్థుల కొరకు రూపొందించే పాఠ్యాంశాలు సులభంగాను, సరళంగాను విద్యార్థి తనంతట తానుగా అర్థం చేసుకునేలా ఉండాలనే ఉద్దేశ్యంతో విశేష బోధనానుభవం కలిగి రచనా వ్యాసంగంలో అనుభవం గల అధ్యాపకులతో పాఠ్యాంశాలను వ్రాయించడం జరిగింది. వీరు ఎంతో నేర్పుతో, నైపుణ్యంతో నిర్ణీత సమయంలో పాఠ్యాంశాలను తయారుచేశారు. ఈ పాఠ్యాంశాలపై విద్యార్థినీ, విద్యార్థులు, ఉపాధ్యాయులు నిష్ణాతులైనవారు ఇచ్చే సలహాలు, సూచనలు, సహృదయంతో స్వీకరించబడతాయి. నిర్మాణాత్మకమైన సూచనలు గ్రహించి ముమ్ముందు మరింత నిర్దిష్టంగా అర్థమయ్యే రీతిలో ప్రచురణ చేయగలం. ఈ పాఠ్యాంశాల అవగాహన కోసం, అభివృద్ధి కోసం సంశయాల నివృత్తి కోసం వారాంతపు తరగతులు, కాంటాక్టు క్లాసులు ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది.

దూరవిద్యా కేంద్రం ద్వారా విజ్ఞాన సముపార్జన చేస్తున్న విద్యార్థులు, ఉన్నత విద్యార్హతలు సంపాదించి జీవనయాత్ర సుగమం చేసుకోవడమే కాక చక్కటి ఉద్యోగావకాశాలు పొంది, ఉద్యోగాలలో ఉన్నత స్థాయికి చేరాలని, తద్వార దేశ పురోగతికి దోహదపడాలని కోరుకుంటున్నాను. రాబోయే సంవత్సరాలలో దూరవిద్యాకేంద్రం మరిన్ని కొత్త కోర్సులతో దిన దినాభివృద్ధి చెంది ప్రజలందరికీ అందుబాటులో ఉండాలని అకాంక్షిస్తున్నాను. ఈ ఆశయ సాధనకు సహకరిస్తున్న, సహకరించిన దూర విద్యాకేంద్రం డైరెక్టర్లకు, సంపాదకులకు, రచయితలకు, అకడమిక్ కోఆర్డినేటర్లకు, అకడమిక్ కౌన్సిలర్లకు మరియు అధ్యాపకేతర సిబ్బందికి నా అభినందనలు.

ప్రొఫెసర్ రాజశేఖర్ పట్టేటి

ఉపకులపతి

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం

M.A. POLITICAL SCIENCE
SEMESTER - IV - PAPER - I
401PO21 : POLITICAL SOCIOLOGY

SYLLABUS

UNIT-I

INTRODUCTION

1. Meaning, Nature, Scope and Importance
2. Social Stratification Class, Race, Caste and Gender.
3 Political Marginalisation

UNIT-II

POLITICAL MODERNISATION AND POLITICAL DECAY

1 Political Modernization: Concept and Implications
2 Stages of Political Modernization: David E Apter
3 Political Decay-Samuel Huntington

UNIT-III

POLITICAL CULTURE AND POLITICAL SOCIALIZATION

1 Political Culture - Meaning and Nature
2 Change and Political Socialization
3 Political Socialization - Agents

UNIT-IV

POLITICAL PARTICIPATION

1. Forms and Determinants of Political Participation
2. Theories of Political Elites-Pareto, Mosca, Robert Michels and C. Wright Mills.
3. Features and Functions of Pressure Groups 3

Reading List :

1.	Political and Social Science	-	Lipset, S.K.
2.	Political Man	-	Lipset, S.K.
3.	Political Sociology	-	Mukhopadhyay
4.	Political Sociology	-	Ali Ashraf
5.	Political Modernization A Reader in Comparative Political Change	-	Welch, Claude, E. (ed)
6.	The Modernity of Tradition	-	Rudolph. L.I. & Rudolph, S.H.
7.	Political Culture & Political	-	Pye L..W. Development
8.	Political Socialization	-	Hymen, H.
9.	Political participation	-	-Milbrath, L.W.
10.	Old Societies & New Societies	-	Geetz, C. (ed).
11.	Elites and Society	-	Bottomore, T.E.
12.	Power Elite	-	-Mills, Wright, C.
13.	Comparative Political Elites	-	Putnam, Robert.

వి ష య సూ చి క

1. రాజకీయ సమాజశాస్త్ర – స్వభావం, పరిధి మరియు ప్రాముఖ్యత	1.1 – 1.13
2. సామాజిక స్తరీకరణ	2.1 – 2.13
3. రాజకీయ ఆధునికీకరణ	3.1 – 3.16
4. రాజకీయ సంస్కృతి	4.1 – 4.14
5. రాజకీయ సామాజికీకరణం	5.1 – 5.13
6. రాజకీయ భాగస్వామ్యం	6.1 – 6.19
7. శిష్ట వర్గం	7.1 – 7.16
8. ప్రభావ వర్గాలు	8.1 – 8.13

పాఠం -1
రాజకీయ సమాజశాస్త్రం - స్వభావం, పరిధి మరియు ప్రాముఖ్యత

లక్ష్యాలు :

* రాజకీయ సమాజ శాస్త్రం అంటే ఏమిటి,
* దాని వృద్ధి క్రమం,
* దాని పరిధిని
* గురించి బాగా నగరించగలుగుతాడు.

పాఠ్యాంశ విషయ నిర్మాణ క్రమం

1.1. పరిచయం

1.2 రాజకీయ సమాజశాస్త్రం

1.3 రాజకీయ సమాజశాస్త్రం - నిర్వచనాలు

1.4 రాజకీయ సమాజశాస్త్రం - పరిధి

1.5 రాజకీయ సమాజశాస్త్రమా? సమాజ రాజకీయ శాస్త్రమా?

1.6 ముగింపు

1.7 చదునదగిన పుస్తకాలు.

1.8 నమూనా పరీక్షా ప్రశ్నలు

1.1 పరిచయం

సువిశాల ప్రపంచంలో మానవునిది ఒక ప్రత్యేకమైన స్థానం. ఆలోచనా శాలియైన మానవుడు మంచిచెడులను గుర్తెరిగి హేతుబద్ధంగా ప్రవర్తించగలడు. కేవలం జీవించటమే గాక, ఉన్నతంగా జీవించటం మానవుని ప్రధాన ఆశయమైనందున ఉన్నత జీవనానికై మానవుడు నిరంతరం ప్రకృతితో, సమాజంతో పోరాటం సాగిస్తున్నాడు. కాలక్రమంలో మానవుడు ఎంతో విజ్ఞానాన్ని సంతరించుకొన్నాడు. అట్టి మానవ విజ్ఞాన భాండాగారాన్ని స్థూలంగా (1) ప్రకృతి లేదా భౌతిక శాస్త్రాలు; (2) సామాజిక శాస్త్రాలుగా విభాగింపవచ్చు. మానవుడు సమాజ సభ్యుడుగా సమాజపు వివిధ రంగాంలో ప్రవర్తించే తీరు తెన్నులను అధ్యయనం చేసేవే సామాజిక శాస్త్రాలు, అనగా మానవ ఆర్థిక,రాజకీయ, నైతిక, మత, సామాజిక ప్రవర్తనలను అధ్యయనం చేసేవి సామాజిక శాస్త్రాలు. రెండు మూడు శతాబ్దాలకు ముందు సమాజ సమస్యలు స్వల్పమైనందున సమాజ సమస్యలను అధ్యయనం

చేయడానికి విభిన్న సామాజిక శాస్త్రాలు ఆవిర్భవించలేదు. సమాజ సమస్యల అధ్యయనాలన్నీ ఒకే శా పరిధిలో ఉండేవి. 18వ శతాబ్దంలో ఇంగ్లాండులో వచ్చిన పారిశ్రామిక విప్లవం – క్రమంగా చిన్న పెద్ద మెతాదులలో ప్రపంచంలోని వివిధ ప్రాంతాలకు విస్తరించటం నల్ల సమాజ స్వరూపంలో విప్లవాత్మకమైన మార్పులు సంభవించాయి. శాస్త్ర సాంకేతిక పరిజ్ఞానం వృద్ధి, పారిశ్రామిక విప్లవాల ఫలితంగా సమాజంలో మార్పులతో పాటుగా, సమాజ సమస్యలు సంక్లిష్టమవుతూ వచ్చాయి. రోజు రోజుకు ద్విగుణీకృతమౌతున్న సమాజ సనుస్యలను పరిమిత సామాజిక శాస్త్రాల సమిష్టి అధ్యయన పద్ధతి సంతృప్తికరంగా విశ్లేషించలేకపో యింది. సర్వవసానంలో వివిధ సామాజిక సమస్యల పరిశీలనకై ప్రత్యేక అధ్యయన శాస్త్రాలు ఆవిర్భవించాయి. ప్రత్యేకీకరణ పిదప ప్రతి సామాజిక శాస్త్రం తన తన పరిధులను రూపొందించుకొని, ఆ పరిధిలోనే అంశాలను ప్రత్యేకంగా అధ్యయనం చేస్తూ వచ్చింది.

సమకాలీన సమాజశాస్త్రంలో రాజకీయ సమాజ శాస్త్రం ఒక ఉపవిషయంగా ప్రాధాన్యతను సంతరించుకొని ఒక ప్రత్యేక అధ్యయనాంశంగా రూపుదిద్దుకొంటున్నది. ప్రపంచవ్యాప్తంగా దాదాపు అన్ని విశ్వ విద్యాలయాల్లో రాజకీయ సమాజశాస్త్రం అధ్యయనాంశంగా రూపొందటమే దాని ప్రాధాన్యతను ప్రాడుత్యాన్ని ప్రకటిస్తున్నది. రాజకీయ సమాజశాస్త్రం పై ఒక అంతర్జాతీయ అధ్యయన సంఘం ఏర్పడటం దాని అధ్యయన ప్రాముఖ్యతను వెల్లడిస్తున్నది. ద్వితీయ ప్రపంచ సంగ్రామం రరువాత రాజకీయ సమాజశాస్త్ర అధ్యయనంలో తగినంత ? శ్రద్ధ కనబడినప్పటికీ, ఆ శాస్త్రి విషయ పరిధిగాని, పరిశోధనాంశాల వృద్ధిపై కాని శాస్త్రీయ పద్ధతులలో సరిఅయిన అవగాహన ఏర్పడలేదు. ఈపోటు రాజకీయ సమాజ శాస్త్ర, వృద్ధి కొంతవరకు కుంటు పడటానికి దోహదం చేసింది. రాజకీయపమాజ శాస్త్రం తనదైన సిద్ధాంత పరమైన అధ్యయన చట్టాన్ని ఏర్పరచుకొనక పోయినట్లయితే అది సంపూర్ణ సమాజ శాస్త్ర దశను చేరుకోలేకపోతుంది. రాజకీయసమాజ శాస్త్రాన్ని నిర్వచించి, దాని విషయపరిధిని నిర్ధారించి, శాస్త్ర అధ్యయనానికి తగిన నమూనాలను చర్చించి, శాస్త్ర పరిణామక్రమాన్ని పరిశీలించి, దాని ప్రత్యేక అధ్యయన విషయాలను గుర్తించి, భవిష్యత్ పరిణామాలను గూర్చి చర్చించవలసిన అవసరం చాలా ఉంది.

1.2 రాజకీయ సమాజశాస్త్రం

సమాజశాస్త్రానికి ఆంగ్లభాషలో సోషియాలజీ (Sociology) పదాన్ని ఆగస్టు కామ్టే ప్రవచించారు. సమాజ అధ్యయనమే సమాజశాస్త్రం, సామాజిక విశ్లేషణకు సమాజను ప్రాతిపదికయని ఆయన వక్కాణించారు. కుటుంబం, రాజకీయ, ఆర్థిక, మతసంస్థలు, వాటిమధ్య పరస్పర సంబంధాలు విశ్లేషణలో ఉప అంతర్భాగాలుగా ఉంటాయి. సామాజిక సమూహాలను సమాజశాస్త్రం అధ్యయనం చేస్తుంది. మానవసంస్థలు, వాటి సరస్పర సంబంధాలను కూడా అది అధ్యయనం చేస్తుంది. వివిధ సామాజిక సందర్భాలలోని మానన ప్రవర్తనలను కూడా సమాజ శాస్త్రం చర్చిస్తుంది.

సమాజ శాస్త్రం అధ్యయనం మానవ ప్రవర్తనలకు సంబంధించింది కనక ఈ విషయంలో ఆది పర్వ వ్యాపితమైనదిగా ఉంటుంది. సమాజానికి చెందిన ఒక ధృక్పదమే రాజకీయాలు రెన్సీమాన్ (Runciman) ప్రత్యేక విజ్ఞాన శాస్త్ర మైన రాజకీయశాస్త్రాన్ని సమాజశాస్త్రంతో సమన్వయించు ప్రత్యేకశాఖగా పరిగణించారు.

రాజకీయాలు అధ్యయనానికి కేంద్రమైన సామాజిక విషయాలను పేర్కొనటం కష్టమైన విషయంకాదు. అయితే రాజకీయశాస్త్ర సరిహద్దులను పరిమితం చేయటమే చాల కష్టమైన పని మానవుల మధ్య ఏర్పడే వివాదాలను పరిష్కరించటమే రాజకీయశాస్త్ర ప్రధాన లక్ష్యం, సమాజం నిర్ణయం చేసే ప్రక్రియలను, రాజకీయ పరిణామాలను, వనరుల సాధికారి: కేటాయింపులను, విలువలను, శక్తిని వినియోగించటం, సమాజంలోని వివిధ ప్రభావాలు మొదలైన విషయాల అర్యకునం కూడా రాజకీయశాస్త్ర లక్ష్యాలే. ఈ విషయాలన్నింటివి రాజనీతిశాస్త్రజ్ఞులు అధ్యయనం చేస్తాడు.

రాజకీయశాస్త్ర అధ్యయన ప్రధాన లక్ష్యం శక్తి, ప్రధానంగా సామాజిక శక్తి. సహచరులలో మానవుడు తన సమస్యలను పరిష్కరించుకొనే వివిధ మార్గాలగురించి రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనాలు పరిశీలిస్తుంటాయి. రాజనీతి శాస్త్రం మానవుల సమస్యలను అధ్యయనం చేస్తుంది. సమస్యల పరిష్కారానికి రూపొందిన యంత్రాంగం, పరిష్కారాన్ని ప్రభావ పరిచిన మూలకాలు, మానవసంబంధాలను ప్రభావ పరచిన వివిధ ప్రభావాలను కూడా రాజనీతిశాస్త్రం అధ్యయనం చేస్తుంది. రాజకీయశాస్త్ర అధ్యయనాల్లో సమాజశాస్త్ర ప్రాధాన్యతను రాజనీతిశాస్త్రులు చాలాకాలం నుండి గుర్తిస్తున్నాడు. కారల్ మార్ర్క్స్, మాక్స్వెబర్, మోస్కా, పరేటో, మిచెల్స్ సిద్ధంబాలన్నీ రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనాలను ప్రభావ పరచాయి. రాజకీయ వ్యవస్థ కాని, రాజకీయసంస్థ కాని, రాజకీయ నాయకులుగాని శూన్యంలో మనుగడకొనసాగించరు. సమాజశాస్త్ర అధ్యయనాలు రాజ. యశాస్త్ర అధ్యయనానికి సామాజిక వాతావరణంలోని అనేక విషయాలను వెలుగులోకి తెచ్చాయి. రాజకీయాలకు సమాజానికి: సమాజ నిర్మితులకు రాజకీయ నిర్మితులకుబీ సామాజిక ప్రవర్తనలకు రాజకీయ ప్రవర్తనకు మధ్యగల సంబంధాల అధ్యయనం రాజకీయ సమాజశాస్త్ర రంగమని చెప్పవచ్చు. ప్రభుత్వం సమాజానికి, నిర్ణయకల్పన అధికారులకు, సంఘర్షిస్తున్న సామాజిక శక్తులకు సంస్థలకు మధ్యగల లంతర్ సంబంధాలను అర్ధం చేసుకోవటానికి రాజకీయ సమాజశాస్త్రం సహాయపడుతుంది. వివాదాల పరిష్కారానికి ఏర్పాటులు; వివిధ సమస్యల వ్యక్తీకరణలు, రాజకీయసమైక్యత, వ్యవస్థీకరణం మొదలైన సమస్యలను రాజకీయసమాజశాస్త్రం అధ్యయనం చేస్తుంది. వీటిన్నింటినికి పరస్పర సంబంధాలున్నాయి. వీటిలో సామాజిక, సాంస్కృతిక, ఆర్ధిక, రాజకీయ, మూలకాలు కూడా ఉన్నాయి. రాజకీయ విశ్లేషణలో రాజకీయ సమాజశాస్త్రం కొత్త మార్గాలను పద్ధతులను ఏర్పరచింది. రాజకీయ శక్తి స్వభావం, సామాజిక, ఆర్ధిక ఏర్మికులతో నానికి గల అంతర్ సంబంధాలను కారల్ మార్ర్క్స్ వెలుగులోకి తెచ్చారు. రాజకీయశక్తి 'ఆర్ధిక ప్రాతిపదికన' కారల్ మార్క్స సైద్ధాంతికంగా వివరించారు. అది రాజకీయ సమాజశాస్త్రానికి పునాదులు వేసింది. చాలా కాలం కిందటే గ్రీకు రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞులైన ప్లేటో, అరిస్టాటిల్లు కూడా ప్రభుత్వవిషయాలను ఆర్థిక సంస్థల పరంగా అధ్యయనం చేసారు. పరేటో, మోస్కా, మిచెల్స్, మాక్స్ వెబర్లు "రాజకీయాల స్వయం ప్రతిపత్తిని" సమర్థిస్తునే మార్క్స సిద్ధాంతాన్ని ప్రశ్నించారు. ప్రభుత్వస్వరూప స్వభావాలను, రాజకీయ సమగ్రవాస్తవాలను అధ్యయనం చేయాలని వారందరూ అభిప్రాయపడ్డారు.

రాజకీయ సమాజశాస్త్రం సమాజం, రాజకీయాల మధ్యగల సంబంధాలను అధ్యయనం చేస్తుంది. రాజకీయ సమాజశాస్త్రజ్ఞులు ప్రధానంగా రాజకీయాలకుగల సామాజిక పునాదులు, "రాజకీయ ప్రక్రియ; సమాజం, సంస్కృతులపై రాజకీయ ప్రభావాల మధ్య గల సంబంధాలపై తమ దృష్టిని కేంద్రీకరిస్తున్నారు. సమాజశాస్త్రం, రాజనీతిశాస్త్రాల మధ్యగల పరస్పర చర్యల (Interaction) ఫలితమే రాజకీయ సమాజశాస్త్రం. సామాజికశాస్త్రజ్ఞులు

తమదృష్టిని సామాజిక నిర్మితులు, సామాజిక మార్పు; స్థిరీకరణ, వర్గములు, వ్యవస్థలు, చలనం (Mobility) సామాజిక వ్యవస్థలపై కేంద్రీకరించినట్లయితే; రాజకీయశాస్త్రజ్ఞులు చట్టం, స్థానిక, రాష్ట్ర జాతీయ ప్రభుత్వాలు, ప్రభుత్వాలు తులసత్మాక లధ్యయనం, రాజకీయ వ్యవస్థలు, పాలనాయంత్రాంగం, అంతర్జాతీయ సంబంధాలపై తమ దృష్టిని కేంద్రీకరించాడు. రాజకీయ సామాజిక శాస్త్రజ్ఞులు రాజకీయ అభివృద్ధి, శిష్టులు, సామాజికరాజకీయ వ్యవస్థలు శక్తి సామాజిక శక్తి రాజకీయసమాజికీకరణం, రాజకీయ సిద్ధాంతాలు, రాజకీయపార్టీలు, ఓటింగ్ ప్రవర్తన, ఘర్షణలు, సామాజిక ఉద్యమాలు మొదలైన అంశాల పై తమ దృష్టిని సారిస్తున్నారు. ఈ విధమైన అధ్యయనాలు రాజకీయపామాజిక ప్రక్రియలను సక్రమంగా అర్ధం చేసుకోవటానికి కావలసిన విశ్లేషణలను అందించటంలో తోడ్పదుతున్నాయి.

1.3 రాజకీయసమాజశాస్త్రం నిర్వచనాలు

రాజకీయ సమాజశాస్త్రవు కొన్ని నిర్వచనాలను పేర్కొందాం.

(1) రాజకీయ సమాజశాస్త్రం రాజ్యం, సంఘం చర్యలను పరిశీలిస్తుంది. (Political Sociology Exam ines the Interaction Between the Society and the Polity)

(2) రాజకీయాలసామాజిక ప్రాతిపదికను క్షుణ్ణంగా పరిశీలించేదే రాజకీయ సమాజశాస్త్రం, (Political Sociology closely examines the Social basis of Politics)

(3) సమాజ శాస్త్రంలో రాజకీయ సమాజశాస్త్రం ఒక భాగం. అది ఒక సమాజంలో లేదా సమాజాల మధ్య అధికార పంపిణీ, సాంఘిక కారణాలకు, ఫలితాలకు సంబంధించింది. అధికార కేటాయింపులో మార్పులకు దారితీసే సాంఘిక రాజకీయ సంఘర్షణకు సం: ంభించింది.

Political sociology is that branch of Sociology which concerns with the social causes and consequences of given power distributions within as between societies, and with the social and political conflicts that lead to change in the allocation of power.

(4) సాంప్రదాయిక రాజనీతిశ్శాస్త్రానికి భిన్నంగ, రాజకీయసనూజ శాస్త్రం మానవ రాజకీయ ప్రవర్తనను, రాజకీయ ప్రవర్తనను నిర్దేశించే కారకాలను, ప్రభుత్వ విధానాలను ప్రభావితం చేసే వివిధ అంశాలను విశ్లేషిస్తుంది.

(5) వ్యక్తుల రాజకీయ ప్రవర్తనను, సామాజిక, ఆర్థిక అంశాలను ప్రభావితం చేసే ప్రక్రియను, సామాజిక ఆర్థిక పరిస్థితులను, రాజకీయసంస్థలను ప్రభావితం వేపే ప్రక్రియను అధ్యయనం చేసేదే రాజకీయ సమాజశాస్త్రం.

(6) ఒక సాంఘిక సందర్భంలో అధికారానికి సంబంధించినచే రాజుయ సమాజశాస్త్రం.

Political Soci ology is concerned with the power in its social context".

(7) "రాజకీయాల ఉపరితల అంశాలపై కేంద్రీకరించేది రాజకీయశాస్త్రమైతే రాజకీయాల అంతర్గత అంశాలపై కేంద్రీకరించేది రాజకీయ సమాజశాస్త్రం."

Political science has tended to concentrate on the visible part of the political berg where as political sociology has paid greater attention to the submerged portions.

1.4 రాజకీయ సమాజశాస్త్రం - పరిధి

సమాజం, రాజకీయాలను నేడు ప్రత్యేకాంశాలుగా భావిస్తున్నప్పటికీబీ ప్రాచీన, మధ్యయుగాలలో ఈ ప్రత్యేక తాభావంగాని, నీటి మధ్య వైరుధ్యాలు గాని లేకుండెడివి. గ్రీకులు, రోమనుల కాలాల్లో మానవుని పూర్తిగా రాజకీయసమాజ సభ్యుడి గానే భావించేవారు. కాని పవిత్ర రోమన్ సామ్రజ్యకాలంలో మానవుని విధేయతను చర్చితే అయిష్టంగానైనా పంచుకోవడం జరిగింది 16,17 శతాబ్దంలో సంభవించిన మత, ఆర్థిక, రాజకీయ సంఘటనల ఫలితంగా సమాజం, రాజకీయాలు క్రమక్రమంగా వేరు పడటం కొనసాగింది. 18వ శతాబ్దం నాటికి బ్రిటిష్ ఫ్రెంచి తత్వవేత్తలు ఈ రెండూ ఒకటికి మరొకటి పర్యాటకు వ్యవస్థలు కావని అవి రెండూ వేర్వేరని, రాజ్యం ఎంతో ఉన్నత వ్యవస్థ అయినప్పటికీ సామాజిక వ్యవస్థలో అది అంతర్భాగమని భావించటం జరిగింది. 19వ శతాబ్దపు మేధావులైన సెయింట్ సైమన్, కామ్టే, మార్క్స్, విప్లవయగవు ప్రభావం సామాజిక రాజకీయ వ్యవస్థలపై ఏవిధంగా ఉందునోయని తను జిజ్ఞాస (Concern)ను వ్యక్త పరచాడు. పారిశ్రామిక విప్లవం ఆర్థికంగా, ప్రత్యేకత ప్రాతిపదికగా ఉన్న భూస్వామ్య విధానం, క్రమానుగత పద్ధతిలో వ్యవస్థీకృతమైన వర్గస్యవస్థల ఆధారంగా చేసుకొని, సాంప్రదాయంగా వస్తున్న మత, రాజకీయ శిష్టుల ప్రభావాన్ని విచ్ఛిన్నం చేసింది. అమెరికా స్వాతంత్ర్యపోరాటం, ఫ్రెంచి విప్లవణ, గాజరికం వంస ప్రభుత్వాల రాజకీయ అధికారాన్ని ప్రాబల్యాన్ని కూకటివేళ్ళతో పెకిలించాయి. వాటి శాసనబద్ధతను, వ్యవస్థలను సంపూర్ణంగా మార్చివేసాయి. త్వరితగతిలో సామాజిక రాజకీయ మార్పులను తెస్తున్న ఈ కాలం రెండు సమస్యలను సృష్టించింది. అవి సామా 35 వ్యవస్థ, వ్యక్తి స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలకు సంబంధించిన అంశాలు. దీని పర్యవసానంలో ఒక ముఖ్యమైన ప్రశ్న తలఎత్తింది, ఏవిధమైన ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ, సాంప్రదాయకంగా వస్తున్న మత, రాజకీయ అధికారాన్ని స్థానభ్రంశంచే యునన్నదే ఈ ప్రశ్న.

ఇరవైవశ బ్దపు సమాజరాజకీయ శాస్త్రజ్ఞులదృష్టి, సమాజం, రాజకీయ వ్యవస్థలపై, సమైక్యతపై, వ్యక్తి పౌరహ గ్కుల గక్షణంపై కేంద్రీకరింపబడింది. బలమైన జాతి రాజ్యాలు, Mass Societies ఏర్పాటవుతున్న తరుణంలో రాజకీయ, సమాజ వ్యవస్థల స్వరూప స్వభావాలు ఏ రకంగా ఉంటాయన్న భావన మేధావి వర్గాలలో ఉత్పన్నం అవుతున్నది. ప్రజా బాహుళ్యంనుండి న్యాయబద్ధమైన మద్దతు, విశ్వాసం లేని దీర్ఘకాలిక, కట్టుదిట్టమైన వ్యవస్థను నెలకొల్పుట రానురాను కష్టతరముని కొత్త రాజకీలని ప్రభుత్వాలు భావించనారంభించాయి. అధికారం ప్రాబల్యాలను రూపొందించడంలో, పంచుకోవటంలో, అనుభవించటంలో ఎంపిక చేసే పద్ధతుల గురించి ఉమ్మడి అభిప్రాయానికి రావడాన్ని కీలకమైన ఆంశంగా భావించవచ్చు. రాజకీయ వ్యవస్థను సమాజం లేక సమాజాల మధ్య అధికారవిభజనను అధ్యయనం వేయాలంటే ఆ అధికారం వెనువ సాంఘిక శక్తులు, కారకాలు,

వాటి ప్రభావాన్ని తప్పని సరిగా అధ్యయనం చేయాల్సిఉంటుంది. అటువంటపు ప్రాబల్యం, అధికారం, అధికారపు వివిధ స్వరూపాలు, విధాన నిర్ణయాల వెనుకగల సామాజిక కారకా విధాన, శాసన నిర్మాణాలలో జోక్యం, క్రమం, మొదలుగాగల అన్ని చర్యలు, సమాజంపై వాటి ప్రభా రాజకీయ సమాజ శాస్త్రజ్ఞల దృష్టిని ప్రధానంగా ఆకర్షించాయి.

లింగ, వయోబేధం లేకుండా సమాజంలోని అన్ని వర్గాల మధ్యగల క్రమానుగత సంబంధాలను గాని సం ర్గమైన అంతర్ చర్యలను (INTERACTIONS) గాని సమాజంగా స్థూలంగా పేర్కొనవచ్చు. సమాజ సభ్యులను కాపాడేందుకు స్వయం పోషకాలుగా ఉన్న సమాజ విభాగాలన్ని ఒక్క దగ్గరే కలిసి కల ఉంటాయి. సామూహిక కట్టు బాట్లు, న్యాయసూత్రాలు, వ్యక్తుల పాత్ర, విలువల వ్యవస్థలు, వర తరాలు, మొదలుగా గం సామాజిక వ్యవస్థలే సామాజికచక్రంగా ఉంటూబీ చారిత్రక గతిలో స్థిరంగానో మార్పుచెందుతూనో ఉంటాయి. సమాజగమనానికి సామాజిక వ్యవస్థల మనుగడయే కారణం. సామాజిక మార్పు, సామాజిక సాంస్కృతికవిలువలు, ఆ విలువలను సాధించే వ్యవస్థల మధ్య ఉద్రిక్తతలను, విభేదాలను సూచిస్తుంది. లక్ష్యాలు, వాటిని సాధించే మార్గాల మధ్య విభేదాలు, సమాజం, రాజకీయాల మధ్య క్రియాశీల సంబంధాలను సూచిస్తాయి. పారిశ్రామిక విప్లవానంతరవేటి కాలం, సామాజిక సాంస్కృతుల మార్పులతో త్వరితగతిలో కోరుకుంటున్నది. సామాజిక వనరుకై పోటీపడే వర్గాల, విలువల కేంద్రాల స్పష్టమైన విభేదాలున్నప్పుడు, మార్పును త్వరితగతినకోరడం గమనించదగిన విషయం, అందుకొరకే విభేదాలను సాధ్యమైనంతవరకు తగ్గించుటకు ప్రయత్నించినట్లయితే అవిచ్ఛిన్నమైన అభివృద్ధి సాధించుటకు సుగమమైన వాతావరణం ఏర్పడగలదు. సమాజంలోని అన్ని వర్గాలకు ఆమోద యోగ్యమైన ప్రాధమిక విలువలను, సూత్రాలను గుర్తించటం రాజకీయవ్యవస్థ ప్రథమ కర్తవ్యం. ఈ విలువలను సూత్రాలను సక్రమంగా అమలు పరచటకు కావలసిన శక్తి సామర్థ్యాలను సమకూర్చుకోవటం రాజకీయ వ్యవస్థ ద్వితీయ కర్తవ్యం. సామాజిక, రాజకీయ వ్యవస్థల మధ్యనిరంతర విభేదాలు నిస్పృహాలకు ఘర్షణలకు దారితీస్తాయి. ఈ వ్యవస్థలమధ్య సానుకూల వాతావరణం సామాజిక, సాంస్కృతిక విలువల సమీకరణకు దోహదం లక్ష్యసాధనకు దోహదపడుతుంది.

సమాజంలో అధికారం, ప్రాబల్యాలకై జరిగే పోరాటం, అది సమసిపోవటానికి తీసుకోనే చర్యలే రాజకీయాలని సామన్య అర్థంలో చెప్పవచ్చు. సామాజిక వనరులకై సిద్ధాంతాల పై జరిపే బేరసారాల రంగం రాజకీయాలు, ప్రాబల్యాన్ని అధికారాన్ని ఆధారాంగా చేసుకొన్న గతిశీలక రాజకీయాలు సర్వసాధారణం. ప్రపంచంలో అన్ని కాలాలలో కనపడే సామాజిక ప్రక్రియ. ఇది అనియతంగా వ్యక్తుల మధ్యగాని సమూహాల మధ్యగాని, సామాజిక వ్యవస్థల మధ్యగాని ఉండవచ్చు. గౌరవ మర్యాదలు, ప్రతిఫలాల కొరకు అయ్యా మధ్య పోటీలు అనివార్యమైనందున రాజకీయాలు సర్వత్రా ప్రత్యక్షనువుతున్నాయి. ఒక వ్యక్తి లే ఆజ్ఞలను ఇతరుల పై వారి ఇష్టానిష్టాలతో నిమిత్తంలేకుండా, ప్రతిఘటన ఉన్నా లేకున్నా, బలవంతి విధించగలిగేది, అధికారం లేక ప్రాబల్యం లేక శక్తి అని పిలువవచ్చును. దీనిని వినిధ రూపాలలో పద్ధతులలో వినియోగించుకోవచ్చు. సమాజంలో ఈ అధికారాన్ని అనుభవించే ముఖ్యవ్యవస్థగా పేర్కొనవచ్చు. పాలనా యంత్రాంగం ఉన్న రాజకీయవ్యవస్థయే రాజ్యం. రాజకీయాలను సాధారణార్థంలో ఇక్కడ పేర్కొన్నాం. రాజ్యాల మధ్యగాకుండా, వాటి నిమిత్తంలేకుండా మాడా వ్యక్తుల మధ్య, సమూహాల అమధ్య ప్రాబల్యం, అధికారాల కొరకు పోటీని చూడవచ్చును. శాంతిభద్రతలను

కాపాడుటకు, వివిధ సామాజిక -వ్యవస్థల మధ్య ఘర్షణలు తలఎత్తకుండా జాగ్రత్త పడుతూ రాజ్యవ్యవస్థ పరిణితి చెందింది. సామాజిక వనరుల సమీకరణ వాటిపై అధిపత్యం, సమన్వయం, పంపిణీలకు బాధ్యత వహించే ప్రాథమిక వ్యవస్థ రాజ్యం.

వివిధ రకాల సామాజిక వ్యవస్థల కలయికయే సమాజం, రాజకీయ వ్యవస్థ. ఈ వ్యవస్థల నిర్మాణం, విధులు ఒకదానితో ఒకటి కలిసిపోయినట్లుండి, సమీప వ్యవహారిక సంబంధాలు కలిగి ఉంటాయి. ఈ సంబంధాలు వ్యవహారశైలిలో అధికారం ప్రాబల్యం, ప్రముఖస్థానం వహిస్తున్నాయి. శవిసామాజిక అవసరాల కొరకు, లక్ష్యాల కొరకు, విలువల కొరకు, లక్ష్యసాధనకు వినియోగించే మార్గాలకొరకు తద్వార లభ్యమయ్యే వనరుల నిమిత్తం సమాజం, రాజకీయ వ్యవస్థలు ఏ విధంగా పరస్పరం పోటీ పడుతుంటాయో సూచిస్తాయి. రాజకీ కుప్రక్రియ ఎప్పుడూ సంపూర్ణమైనదిగాఉండదు. ఎందుకనగా సమాజం కాలగమనంలో వృద్ధి చెందుతూ లి రూపాంతరం చెందుతూంటుంది. సమాజ నరాలలో ఎంచబడిన వనరులు తగినన్ని లేకపోవటం వల్లబీ సామాజిక వర్గాలమధ్య వనరులకొరకు ఉద్రిక్తతలు, ఘర్షణలు నిరంతరం కొనసాగుతూ ఉంటాయి. ఈ ఉద్రిక్త హతావరణాన్ని సక్రమంగా నిర్వహించి, శాంతి భద్రతలను కాపాడుతూ రాజకీయ సామాజిక వ్యవస్థల మధ్య సామరస్యాన్ని, సహకారాన్ని పెంచుతూ సమాజ పురోవవృద్ధికి పాటు బడటం రాజ్యపు ప్రధమ కర్తవ్యం.

ఇతర సాంఘికశాస్త్రాలతో పోల్చినపుడు రాజకీయ సమాజశాస్త్రం ఇటీవల ఆవిర్భవించింది. శైశవ దశలోనే ఈ శాస్త్ర పరిధిని ఖచ్చితంగా పేర్కొనడం కష్టం అయినప్పటికీ ఈ శాస్త్రంలోని ప్రధాన అంశాలను స్థూలంగా తెలియజేయటం అసాధ్యమేమీ కాదు. రాజకీయ సమాజశాస్త్రం రాజనీతి శాస్త్రంలో భాగంగా అవతరించినప్పటికీ సాంప్రదాయిక రాజనీతిశృాస్త్ర అధ్యయన పద్ధతిని విమర్శించి మానవ రాజకీయ ప్రవర్తనను ప్రభావితం చేసే విధానాన్ని క్షుణ్ణంగా పరిశీలిస్తుంది. సాంప్రదాయిక రాజనీతి శాస్త్రం ప్రధానంగా రాజ్యం, రాజ్యావతరణ, రాజ్యాంగం, ప్రభుత్వం యంత్రాంగాలను గూర్చిన సంస్థాపరమైన అధ్యయనం చేస్తుంది. రాజకీయ సమాజ శాస్త్రం రాజ్యాన్ని, సమాజ నిర్మాణాన్ని, రాజకీయ సామాజిక ప్రక్రియల పరస్పర సంబంధాన్ని అధ్యయనం చేస్తూ రాజనీతి శాస్త్రానికి నూతన జీవం పోసి సమాజానికి హెచ్చు స్థాయిలో ఉపయోగపడేలా రూపోందిస్తుంది

నాటి పోలీసు రాజ్యాలకు భిన్నంగా ఆధునిక రాజ్యాలు, ప్రజా శ్రేయోరాజ్యాలైనందున, అధికార స్వామియైన పౌరుడు ఎలాంటి వాతావరణంలో పెరిగాడు అని చర్చిస్తుంది. అంతేకాక రాజకీయ సామాజికీకరణలో వ్యక్తిరాజకీయ భావాలను, నమ్మకాలను, ఆశయలను రూపొందించటంలో తన కుల, మత, కుటుంబ, విద్య, వృత్తి సంబందపైన సంస్థలు ఏ విధమైన పాత్రను నిర్వహించుచున్నవి అనే విషయాలను కూడా రాజకీయ సమాజ శాస్త్రం చర్చిస్తుంది. ఒక దశలో మానవుడు ఏర్పరచుకొన్న రాజకీయ భావాలు, సంస్కృతి శాశ్వతంగా కొనసాగవలసిన అవసరంలేదు. మిత్ర బృందాలచే, వృత్తి, మత, సంస్థలచే, వర్గ విధేయతలచే: పౌరుని రాజకీయ భావనలో, ప్రవర్తనలో ఎంతో మార్పు సంభవిస్తుంది. అందువల్ల సంపూర్ణ రాజకీయ అవగాహనకు పాలకులను, పాలితులను ప్రభావితం చేసే వివిధ సాంఘికార్థిక శక్తులను అధ్యయనం చేయడం రాజకీయ సమాజ శాస్త్ర పరిధిలో అంతర్భాగమే.

రాజకీయాలలో చురుకుగా పాల్గొనేవారు అధికార కైవసానికి ప్రయత్నంచేయడం సహజం. అధికారం కేవలం అధికారం కొరకే కావచ్చు లేదా తన ఆర్థిక సాంఘిక ప్రయోజనాలకుగాని, తన సిద్ధాంతాల్ని అమలు

పరచడానికి గాని కావచ్చును. అందువల్ల రాజకీయాలలో ఎల్లప్పటికీ పరస్పర విరుద్ధమైన కోర్కెలు ఉండి సంఘర్షణలు ఉత్పన్నం కావడం సహజమే. పరస్పర విభేదాలున్నప్పటికీ కొన్ని ముఖ్యాంశాలలో ఏకీభావం ఉన్నప్పుడే సుస్థిర రాజ్యస్థాపన సాధ్యపడుతుంది. రాజనీతి శాస్త్రం విభేదాలకు అధికార పోరాటాలకు ప్రాధాన్యత నివ్వగా సమాజ శాస్త్రం కేవలం ఏకీభావనకు లేక సామాజిక సుస్థిరతకు మాత్రమే పరిమితం కావడంవల్ల అటు రాజనీతి శాస్త్రం, ఇటు సమాజ శాస్త్రం తమ తమ రంగాలకు సంపూర్ణ న్యాయం చేకూర్చలేక పోవుచున్నవి. రాజకీయ సమాజ శాస్త్రం భిన్నాభిప్రాయాలకు, ఏకీభావనలకు, శాంతి సుస్థిరతకు, సంఘర్షణలకు తగు ప్రాధాన్యత ఇచ్చి పరిశీలిస్తూ పై రెండు శాస్త్రాలలోని లోటును భర్తీ చేస్తుంది.

రాజకీయ సమాజశాస్త్ర అధ్యయనాన్ని స్థూలంగా మూడు ముఖ్యమైన భాగాలుగా విభజించవచ్చును.

1. రాజకీయ వ్యవస్థ సామాజిక పునాదులు.
2– రాజకీయ ప్రక్రియలో సామాజిక కారకాల ప్రభావంగా అంటే మార్పు, స్థిరత్వంలాంటి విషయాల అధ్యయనం.
3. వ్యక్తుల రాజకీయ ప్రవర్తన.

'చివరి రెండు విషయాలపైననే రాజకీయ సమాజ శాస్త్రజ్ఞులు ఎక్కువగా తమ దృష్టిని కేంద్రీకరించారు. రాజకీయ వ్యవస్థ సామాజిక పునాదులు తెలుసుకోవడం దానికి సంబంధించిన ఇతర విషయాలను అర్థం చేసుకోవడానికి తోడ్పడుతుంది. వైబర్, మార్క్స్ లు ఈ దృక్పథంతో తమ పరిశీలనను కొనసాగించినా తరువాత వీరు దీని ప్రాముఖ్యతను విస్మరించారు.

రాజకీయ సమాజ శాస్త్రజ్ఞులలో మొదట జరిగిన పరిశోధనలు సమాజంలో రాజకీయ ప్రవర్తనను సమగ్రంగా పరిశీలించడానికి ప్రయత్నం చేశాయి. కాని తర్వాతి కాలంలో ఈ దృక్పదాన్ని విమర్శించి రాజకీయ ప్రవర్తనకు సంబంధించిన వివిద అంశాల పైన వీరు తమ దృష్టిని కేంద్రీకరించారు. అంటే స్థూల పరిశోధన(Macro-Research) నుంచి సూక్ష్మ పరిశోధన (Micro-Research) పై దృష్టి మరల్చారు. అయితే సామాజిక స్తిరీకరణకు సంబంధించిన అధ్యయనాలు లేవని కాదు. కాని అవి ఎక్కువగా సమాజ శాస్త్రజ్ఞులు చేసి విశ్లేషణలే. సమాజ స్తరీకరణకు చెందిన సమస్యను రాజకీయ వ్యవస్థలో దాని పాత్రను రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞులు విస్మరించారనే చెప్పవచ్చును.

రాజకీయ ప్రక్రియ మార్పు, స్థిరత్వం గురించి రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞులు విస్తృతంగా పరిశీలించారు. అయితే ఇక్కడ అన్ని విషయాలపై జరిగిన పరిశోధనలను సమీక్షించడం సాధ్యంకాదు. మూడవ ప్రపంచ దేశాలలో ఆధునికీకరణ, రాజకీయ అభివృద్ధికి సంబంధించిన అంశాలపై వచ్చిన కొన్ని రచనలను చూద్దాం.

రాజకీయ అభివృద్ధి గురించి చర్చించినప్పుడు రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞులు అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలో పాశ్చాత్య దేశాలలో ఉన్న రాజకీయ వ్యవస్థను ఆదర్శవంతమైన వ్యవస్థగా తీసుకున్నారు. రాజకీయ కార్యకలాపాలలో లౌకికంగా భాగస్వామ్యం తీసుకొన్నప్పుడు, రాజకీయ వ్యవస్థ ఇతర సామాజిక వ్యవస్థలతో విడిపోయినప్పుడు, వివిధ కార్యకలాపాలను, సమస్యలను సమర్ధవంతంగా నిర్వర్తించగలిగినప్పుడు దాన్ని పూర్తిగా అభివృద్ధి చెందిన ఆదర్శ వ్యవస్థగా భావించవచ్చునన్నారు.

అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలో ఆధునిక, ప్రాచీన సాంప్రదాయాలకు మధ్యఉన్న వ్యతిరేకత ముఖ్య సమస్యగా తీసుకొ'న్నారు. పాశ్చాత్య దేశాల ప్రభావంతో ఈ దేశాలలో ప్రజాస్వామ్యం, పాశ్చాత్య విలువలు ప్రవేశించినప్పటికిన్ని ఇంకా సాంప్రదాయిక విలువులు పాతుకొని ఉండటం వలన చెప్పుకోదగిన అభివృద్ధి లేదని అన్నారు. అంటే పాశ్చాత్య విలువలు విస్తృతంగా ప్రచారంలోకి వస్తేగాని ఏ బడుగు దేశమైనా అభివృద్ధి చెందదని అర్ధం.

పార్టీలు, ప్రభావ వర్గాలు రాజకీయ ప్రక్రియలలో ప్రజల పాత్రలాంటి విషయాల పైన కూడా విస్తృతంగానే పరిశోధనలు జరిగాయి. రాజకీయ అభివృద్ధిలో వివిధ పార్టీల గ్రూపుల పాత్ర, ఎన్నికల ప్రభావం గురించి ఎంతోమంది శాస్త్ర వేత్తలు విపులంగా వ్రాశారు. ఈ పరిశోధనలకు సంబంధించిన కొన్ని ముఖ్యాంశాలు–

1) వ్యవస్థ కొంత పరిణితి చెందిన తర్వాతే రాజకీయ పార్టీలు ఆవిర్భావిస్తాయి. విధానాలకు, సంక్షోభాన్ని అరికట్టడానికి ప్రజల మద్దతును పొందడం వీటి ముఖ్య లక్ష్యం. "విధాన నిర్ణయంలోనూ, నాయకుల ఎం.సికలోనూ ప్రజల పాత్రను elites గుర్తించాలనే సిద్ధాంతం మూలంగానే రాజకీయ పార్టీలు ఆవిర్భవిస్తాయి. నియంతలు కూడా ప్రజలను అదుపులో ఉంచటానికి పార్టీలను ఉపయోగించుకుంటారు." అంటే ప్రజల పాత్రను గుర్తించిన elites లే పార్టీల ఆవిర్భావానికి ప్రముఖ పాత్ర వహిస్తారు. కనుక పార్టీ వ్యవస్థ వలన ఎవరికి లాభం చేకూరుతుందో అన్న విషయం గురించి సమగ్రమైన చర్చలేదు.

2) రాజకీయ అభివృద్ధిపైన వచ్చిన అనేక రచనలు రాజకీయాంలో ప్రజలు పాల్గొనడం అవసరమని పేర్కొన్నప్పటికి, వ్యవస్థకు మద్దతునిస్తూ పాల్గొనడాన్నే భాగస్వామ్యం (Participation) గా భావించారు. అయితే వ్యవస్థకు వ్యతిరేకంగా కూడాగా ప్రజలు రాజకీయాలలో పాల్గొనవచ్చునని కొంతమంది ఒప్పుకొన్నారు. కాని వ్యవస్థకు వ్యతిరేకత తాత్కాలికమైనదిగా భావించారు. విధాన నిర్ణయంలో ఎక్కువ మంది పాత్రను విస్తృకం చేయడంద్వారా, పార్టీలు ప్రజలను సమీకరించడంవల్ల ఇటువంటి సమస్యలను పరిష్కరించవచ్చునని సూచించారు. అంటే వ్యవస్థను పటిష్టం చేయడానికే ప్రజలు రాజకీయాలలో పాల్గొంటారనే భావనను బలపర్చారు.

3) ఓటింగ్‌ను ప్రభావితంచేసే కారణాలను తెలుసుకోవడానికి చాలా దేశాలలో ప్రయత్నాలు జరిగాయి. కుల, మత వ్యవస్థల ప్రభావం, పార్టీల ఆర్థికస్థాయివంటి ఆంశాల పాత్రను విశితంగా పరిశీలించారు. అయితే ఇలా ఎన్నికలలో గెల్చిన ప్రభుత్వం తీసుకొని విధానాలు ఎవరికి అనుగుణంగా ఉంటాయి అన్న అంశాన్ని విస్మరించారు. ఉదాహరణకు భారతదేశంలో ప్రభుత్వ విధానాలు ధనిక రైతులకే లాభదాయకంగా ఉన్నట్లు చేసింది. సన్నకారు రైతులు ఉత్పత్తి చేస్తున్న జనుము, వరికంటె ధనిక రైతులు ఉత్పత్తి చేస్తున్న గోధుమ, ప్రత్తికే ప్రభుత్వం ప్రాధాన్యత నిచ్చింది.

పై వాటితోబాటు క్రింది అంశాలు కూడ రాజకీయ సమాజశాస్త్ర పరిధిలో, ప్రధాన అంతర్భాగంగా భావించబడుతున్నాయి.

1. ఓటింగ్ ప్రవర్తన: ఆధునిక రాజ్యాలలో అత్యధిక రాజ్యాలు ప్రజాస్వామ్య రాజ్యాలైనందున ప్రజాస్వామ్యంలో 'ఓటు' అత్యంత శక్తివంతమైన సాధనం. పౌరుడునేసే ప్రతి ఓటు ప్రజాస్వామ్య సాధ నిర్మణం ఇటుక, అత్యంత విలువైన ఓటును పౌరుడు స్థానిక రాజకీయాలు మొదలుకొని జాతీయ రాజకీయాం వరకు ఎలా ఉపయోగిస్తున్నాడు.

ఓటింగ్ ప్రవర్తన: వివిధ సాంధీకరార్ధన వాడినాలు ఏ విధంగా నిర్దేశించుచున్నది, మొదలైన విషయాలను రాజకీయ సమాజ శాస్త్రం రకరకాల పరిశోధనా పద్దతుల ద్వారా అధ్యయనం చేస్తుంది.

2. **ఆర్థిక అధికార కేంద్రీకరణ:** రాజకీయ నిర్ణయీకరణ పూర్వం ఆర్థిక సంబంధమైన శక్తి ఒక స్వతంత్ర చలాంకం. విధాన నిర్ణయీకరణ ఆర్థిక శక్తిచే ప్రభావితం చేయబడే ఆధారచలాంకం అనే భావన ఉండేది. కాని రాజకీయ సమాజ శాస్త్రం ఆర్థికాధికారం విధాన నిర్ణయికరణను ప్రభావితం చేసే అంశమునే కాక రాజకీయాధికారం ఆర్థికాధికారాన్ని ఏ విధంగా నిర్దేశించగలదనే పరిశోధించగలదు. ఉదాహరణకు అధికార పార్టీసంపన్నులు, సంపన్నుల ప్రతినిధులతో కూడి వున్నా లేక సంపన్నులు, భూస్వాములు, శాసనసభ్యులు అయినప్పటికి ఆర్థిక వికేంద్రకరణకు, పరిశ్రమల జాతీయకరణకు బ్యాంకుల జాతీయకరణ, భూకమతాల పరిధులు మొదలైన విధానాలు రూపొందించడం జరుగుతునే ఉన్నది.

3. రాజకీయ ఉద్యమాల, ప్రయోజనంగల సిద్ధాంతాలు రాజకీయ సమాజ శాస్త్రం ప్రపంచంలో నలుమూలల సంభవించిన, తలెత్తుతున్న ఉద్యమాలకు గల ప్రాథమిక కారకారలను ఉద్యమలకు ఆధారమైన సిద్ధాంత అంశాలను క్షుణ్ణంగా పరిశోధిస్తుంది. అదే విధంగా ఆధునిక రాజకీయాలలో అత్యంత చురుకైన పాత్రను నిర్వహిస్తున్న ప్రభావ ప్రయోజనవర్గాల పూర్వపరాలను, వాటి సిద్ధాంతాలను, అవి ప్రభుత్వవిధానాలను ప్రభావితం చేసే తీను తెన్నులను కూడా రాజకీయ సమాజశాస్త్రం కూలంకుషంగా చర్చిస్తుంది.

4. **రాజకీయ పార్టీలు, స్వచ్ఛంద సంస్థలు :** ప్రజాస్వామ్య సంస్థలలో రాజకీయ పార్టీలు కీలకమైన పాత్రను నిర్వహిస్తున్నాయి. రాజకీయాభివృద్ధి క్రమంలో రాజకీయ పార్టీల స్వభావం, ఆధారం, ఆశయాలు కార్యక్రమాలలో ఎన్నో మార్పులు సంభవిస్తున్నాయి. అదే విధంగా ఆధునిక సమాజంలో సాంఘీక సంస్థలు, స్వచ్ఛంద సంస్థలు ఎతో ముఖ్యమైన పాత్రను నిర్వహిస్తున్నాయి. రాజకీయ సమాజశాస్త్రం వీటన్నిటి నిర్మాణం, ఆదార ఆశయాలు, కార్యక్రమాలను, వాటికి రాజకీయాలకు గల సంబంధమును సాక్షీభూతమైన ఆధారాలతో పరిశీలిస్తుంది.

5. **ప్రభుత్వం ఉద్యోగిస్వామ్యం:** రాజకీయ సమాజ శాస్త్రం ప్రభుత్వ స్వరూపం, స్వభావం, నిర్మాణం పనిచేయు విధానాన్ని చర్చిస్తుంది. అధికారం రాజకీయేతర సంస్థలను ప్రభావితం చేయడం, వాటి ద్వారా ప్రభావితం చేయబడే ప్రక్రియను లోతుగా పరిశీలిస్తుంది. ప్రభుత్వ యంత్రాంగ కీలక భాగాలైన ఉద్యోగి స్వామ్య స్వభావం, నిర్మాణం, సమస్యలు, విధాన నిర్ణయీకరణ అమలులో వీరి పాత్రను అధ్యయనం చేస్తుంది.

సమాజ శాస్త్ర వివిధ పరిశోధనా భావాలు, పద్ధతులు సహాయం వేసే రాజకీయ సంస్థలను, రాజకీయ ప్రవర్తనను అధ్యయనం చేయడం రాజకీయ సమాజ శాస్త్ర ప్రధాన లక్ష్యాలలో ఒకటి. ద్వితీయ ప్రపంచ సంగ్రామం పిదప వివిధ పరిశోధనా పద్ధతుంచే రాజకీయ భావాలను తెలుసుకోవడం, ఓటింగ్ ప్రవర్తనను పరిశోధించడం ఈ శాస్త్రంలో ప్రధానమైన విషయంగా కొనసాగుతున్నది.

1.5 రాజకీయ సమాజ శాస్త్రమా?
సమాజ రాజకీయ శాస్త్రమా?

రాజకీయ సమాజశాస్త్ర అధ్యయనం ప్రారంభమై 4, 5 దశాబ్దాలు గడిచినప్పటికీ దీని నామకరణం పై నేటికిని వాగ్వివాదాలు కొనసాగుతునే ఉన్నాయి. రెండు శాస్త్రాల కలయికచే ఏర్పడటంవల్ల కొందరు దీనిని రాజకీయ సమాజ శాస్త్రమనగా, మరికొందరు సమాజ రాజకీయ శాస్త్రమని పిలుస్తున్నారు. సమాజ రాజకీయ శాస్త్రమనే నామంబట్టి రాజనీతి శాస్త్రం ఇతర సామాజిక ఉప శాస్త్రాలవలె సమాజ శాస్త్రంలో ఒక ఉపభాగం అనే భావన గోచరిస్తుంది. అంతేకాని సమాజ శాస్త్రం సాంఘిక శాస్త్రాలకు కేంద్ర శాస్త్రంగా రూపొందుతున్న రోజులలో రాజనీతి శాస్త్ర పరిస్థితి అస్తవ్యస్థంగా అనిశ్చితంగా తయారగుమన్నది. కుటుంబం, నగరీకరణ, నేరం, విద్య మొదలైన విషయాలు గురించి చేసే అధ్యయనంలో సమాజ శాస్త్రం ప్రశంసనీయమైన అభివృద్ధి సాధించినప్పటికి రాజకీయాలను సమాజ శాస్త్రజ్ఞులు రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞల కంటె మిన్నగా అధ్యయనం చేస్తునారనే భావనబీ వాస్తవ, విరుద్ధ, స్వతంత్ర, చలంకాలు రాజకీయ సంస్థలు సాంఘికార్థిక ప్రభావాలకు లోనయ్యే ఆధావనలాంకాలు అయినందున సాంఘిక పరిస్థితులచే ప్రభావితం చేయబడే రాజకీయాల ఆగ్యయన్నా సమాజ రాజకీయ శాస్త్రం అవడమే సమంజసం.

అంతేగాక రాజకీయ సమాజ శాస్త్రం పరిశోధన సంబంధమైన ప్రజ్ఞ్యావళిని రూపొందించుకోవడం సమావార సేకరణ, కోడింగ్, స్కేలింగ్, వెరిఫికేషన్ మొదలైన వాటిని సమాజ శాస్త్రం నుండి గ్రహించి ఉపయో వస్తుండటంవల్ల ఈ శాస్త్రానికి సమాజ రాజకీయ శాస్త్రమనే నామమే సరియైనదని సమాజ శాస్త్రజ్ఞల అభిప్రాయం. ఈ భావన ప్రకారం రాజకీయ శాస్త్రాన్ని సమాజ శాస్త్ర స్థాయికే కుందించడం జరుగుతుంది.

సాంఘిక ఆర్థిక కారకాలు రాజకీయం ప్రవర్తనను, సంస్థలను ప్రభావితం చేసినప్పటికీ సాంఘిక కారణాలచే పూర్తిగా పైచేయి అని చెప్పడానికి వీలులేదు. అంతేకాక ప్రతి రాజకీయ చర్యను సాంఘికార్థిక పరిస్థితులతో అంటగట్టలేము. ఉదాహరణకు రాజకీయ పార్టీలు అధికారాన్ని కైవసం చేసుకోనేందుకు వివిధ రాజకీయ వర్గాలు అవలంభించే ఎత్తుగడలను సాంఘికార్థిక పరిస్థితులచే పరిశీలించడం కష్టమని లిప్సెట్ అభిప్రాయం. అంతేకాక రాజకీయాలు కేవలం ఆధాన వలాంకాలు అనే భావన కూడా సరియైనది కాదు. కొన్ని సందర్భాలలో సాంఘికార్థిక పరిస్థితులు ప్రభుత్వాన్ని ప్రభావితం చేసినప్పటికి రాజకీయ సంస్థ అయిన ప్రభుత్వం కూడా సమాజాన్ని విస్తృత స్థాయిలో ప్రభావితం వేయగల స్వతంత్ర రాజకీయ చలాంకం అని చెప్పవచ్చును. –

రాజకీయ కారకాల ప్రభావాన్ని విస్మరించి సామాజిక కారకాలకు అధిక ప్రాధాన్యతనిచ్చే సమాజ రాజకీయ శాస్త్రం ఉత్పత్తిదారులు లేకుండా వినియోగదారులుండగలరనే ఆర్థిక విధానం లాంటిదని విమర్శకుల అభిప్రాయం. సాంఘిక చలాంకాలు రాజకీయ చలాంకాలకు సమాన ప్రాధాన్యతనిస్తూ అధ్యయనం చేసే ఈ శాస్త్రాన్ని రాజకీయ ప్రవర్తనకై రాజకీయేతర కారకాల ప్రభావాన్ని గూర్చి అధ్యయనం చేయగా రాజకీయసమాజ శాస్త్రంపై దానితోబాటు వ్యక్తుల రాజకీయ ప్రవర్తనకు గల రాజకీయ కారణాలు సాంఘిక శక్తులపై రాజకీయ సంస్థల ప్రాభావాన్ని కూడా అధ్యయనం చేయును. రాజకీయ సమాజ శాస్త్రం సమాజం పార్టీ పద్ధతిని ఎలా నిర్దేశిస్తుంది, పార్టీలు సమాజాన్ని ఏ విధంగా ఆధుపులో పెడుతున్నాయి అనే విషయాలను పరిశీలిస్తుంది. కాని కేవలం సామాజిక ఆర్థిక అవసరాల ఫలితమే రాజకీయ పక్షాల అవతరణ అనే పాక్షిక భావనను అంగీకరించదు. రాజకీయ సమాజ శాస్త్రజ్ఞడు సామాజిక ఆర్థిక వర్గాల ఫలితంగా ఏర్పడే పార్టీలు ఎంతవరకు ఆధారవలాంకం అనే విషయాన్ని తెలియజేస్తాడు. సమాజంలోని వైరుధ్యాలన., చీలికలను వర్గప్రయోజనాలను నాయకుడు తన ఆశయ సాపల్యానికి ఏ విధంగా

ఉపయోగించుకొంటున్నాడు. అనే విషయాన్ని విశదపరచగలడు. పరిశోధనా పరికరాలను సమాజ శాస్త్రంనుండి గ్రహించేది కేవలం ఈ శాస్త్రమేకాక ఇతర సాంఘిక శాస్త్రాలు కూడా. అంతేకాక సమాజపు ప్రతి చర్యను శాసనం ద్వారా క్రమబద్ధం చేసేది కూడా రాజ్యమే. ఈనాడు సమాజంలోని ప్రతి విషయం రాజకీయమయమై రాజకీయ ప్రభావాలకు లోనవుతూనే వున్నది.

1.6 ముగింపు

పైన వివరించిన వివిధ అంశాలను దృష్టిలో పెట్టుకొని అంతర్ శాస్త్ర అధ్యయన ఫలితంగా సమాజ, డాఏలి శాస్త్రాల పరస్పర సంబంధమునే అవతరించి సామాజిక, రాజకీయ కారకాలకు తగిన ప్రాధాన్యతనిస్తూ రాజనీతి శాస్త్రంలో అంతర్ భాగంగ కూడా కొనసాగుతున్న ఈ శాస్త్రాన్ని రాజకీయ సమాజ శాస్త్రం అనే పేర్కొనటం సమంజసమైనదని పలువురు శాస్త్రజ్ఞులు అభిప్రాయపడుతున్నారు.

రాజకీయ వ్యవస్థ సమాజంలో భాగమనీ, కొన్ని అర్థం చేసుకోవాలం సి సామాజిక వ్యవస్థను తెలుసుకోవలసిన ఆవశ్యకత ఉన్నదని వివరించి రాజకీయ సమాజ శాస్త్రజ్ఞులు రాజనీతి శాస్త్ర ఆవివృద్ధికి తోడ్పడ్డారు. అయితే ఈ అభివృద్ధి' సరైన దృక్పథంలో కొనసాగలేదని చెప్పుచ్చు.

రాజకీయ సామాజిక వ్యవస్థల మధ్య సంబందాలను రాజకీయ సమాజ శాస్త్రజ్ఞులు వివిధ ధృక్కోణాలనుండి పరిశీలిస్తున్నారు. రెండు వ్యవస్థల మధ్య సంబంధాల పాటన్యు మార్పిడి పద్ధతిని పరిశీలించటంబీ సమాజం రాజకీయాల మధ్య ఎడతెగని ద్వివంక సాధారణ సంబంధాం క్రమాలను పరిశీలించటం ఒక దాని తరువాత మరొకటిగా బహిర్గతమగ్గు బహుచలాంకాల సంబంధాలు సమాజంలో ఆవిర్భవించి, రాజకీయ ప్రక్రియలకు లోనై తదనుగుణంగా మార్పు చెంది తిరిగి సనూజంలో ప్రవేశించే ప్రక్రియలను పరిశీలించటం, వివిధ పరిశీలనాధ్యక్పథాలలో ముఖ్యమైనవిగా భావించ వచ్చును.

1.7. చదువదగిన పుస్తకాలు

1.Ed Richard G. Braungart	:	"Society and Politics"Readings in Political Sociology
2. S.N.Eisenstacit	:	"Political Sociology" A Reader
3 Anthony MOruvi	:	Introduction to Political Sociology
4. Tom Bottomore	:	Political Sociology
5. Rusia and Althoff	:	An Introduction to Political Sociology
6. Ashraf and Sharma	:	Political Sociology
7. Rathore	:	Political Sociology
8. Mukopadhya	:	Political Sociology
9. R.T.Janagam	:	Political Sociology

1.7 నమూనా పరీక్షా ప్రశ్నలు

ఈ కింది ప్రశ్నలకు వ్యాసరూపంలో సమాధానాలు రాయండి.

1. రాజకీయ సమాజ శాస్త్రమనగా ఏమిటి, నిర్వచింపును.

2. రాజకీయ సమాజ శాస్త్ర, వృద్ధిక్రమాన్ని పరిశీలింపుము.

3. రాజకీయ సమాజ శాస్త్ర పరిధిని వివరిస్తూ అది శాస్త్రం అవునా కాదా చర్చింపుము.

డా ॥ కె.వి.ఆర్.శ్రీనివాస్

పాఠం -2
సామాజిక స్తరీకరణ

లక్ష్యాలు :

ఈ భాగం చదివితే ఈ కింది విషయాలు గ్రహించ గలుగుతారు.

* సామాజిక స్తరీకరణ అంటే ఏమిటి.
* సామాజిక స్తరీకరణ ఏయే దృక్పథాల్లో వివరించారు.
* సైద్ధాంతిక స్తరీకరణ అంటే ఏమిటి
* భారతదేశంలో స్తరీకరణ ఎట్లావుంది.

పాఠ్యాంశ విషయక్రమం

2.1 పరిచయం
2.2 అర్థవివరణ
2.3 నిర్వచనాలు
2.4 విభేదీకరణ స్తరీకరణ
2.5.1 సామాజికస్తరీకరణ - లక్షణాలు.
2.5.2 సామాజికస్తరీకరణ-ధృక్పథాలు
    2.5.2 (i) ప్రకార్యవాద ధృక్పథం
    2.5. (ii) మార్క్సిస్టు దృక్పథం
2.6 సైద్ధాంతిక స్తరీకరణ
    2.6.1 భారతదేశంలో సామాజిక స్తరీకరణ
    2.6.2 జాతి, మత స్తరీకరణ
    2.6.3 సైద్ధాంతిక స్తరీకరణ
2.7 సారాంశం
2.8 చదువదగిన పుస్తకాలు
2.9 నమూనా పరీక్షా ప్రశ్నలు

2.1 పరిచయం

మానవసమాజం ఒకే రకంగా లేదు. సమాజంలోవున్న మనుషులందురు కూడా ఒకే రీతిగా ఉండరు. ప్రతిసమాజంలోనూ అనేక వైవిధ్యాలు కనిపిస్తుంటాయి. పరస్పర వైరుధ్యం కలిగిన అనేక సమూహాలూ సమాజంలో

ఉంటాయి. సంపన్నులు, నిరుపేదలు, పాలితులు, పాలకులు, రైతులు, కూలీలు, అధికారులు, ఉద్యోగులు ఈ విధంగా సమాజం వివిధ వృత్తులు, హోదాలు, సంస్కృతులతో కూడిన సమూహాల దొంతరగా నిర్మితమై ఉంటుంది. ఈ విధంగా మానవ సమాజాన్ని పరస్పరం విభేధించుకునే ధర్మాల ఆధారంగా అంచెలంచెలుగా విభజించడాన్నే "సామాజిక స్తరీకరణ" అంటారు.

2.2 అర్థవివరణ

'స్తరం' అనే పదాన్ని పొర అనే అర్థంలో వాడుతున్నాం. అంటే సాధర్మత కలిగిన ఒక విభాగాన్ని లేదా 'అంటే' 'ను స్తరం అనవచ్చు. (స్తరీకరణ అంటే (ప్రాధర్మ్యత) పరస్పర సంబంధం ఉన్న అంచెలు లేదా దొంతరలుగా విభజించడం. వాతావారణాన్ని ఏరకంగానయితే వాటి అణువుల ధర్మాన్ని బట్టి విభజిస్తున్నామో అదే విధంగా సమాజంలోని వ్యక్తులను, సమూహాలను కూడా సామజిక లక్షణాలు ఆధారంగా వివిధ సముదాయాలుగా స్తరీకరించవచ్చునని సామాజిక శాస్త్ర వేత్తల భావన. వాతవరణంలోని స్తరాలలో వున్న అణువుల మధ్య ఏ విధంగానయితే అనుపందానం, పరస్పర సంబంధం వుంటుందో అదే విధంగా సామాజిక స్తరీకరణ కూడా పరస్పర సంబంధం కలిగిన వ్యక్తులు, సంస్థలు, సముదాయాలు మరియు "సంస్కృతుల" సమ్మేళనమై ఉంటుంది. ఈ రకంగా వైదర్మ్యత కలిగి ఉన్నప్పటికి ఈ శక్తులన్నీ ఒక క్రమానుగత శ్రేణిలో వుంటూ పనిచేసినప్పుడే ఆ సమాజానికి ఒక రూపం ఉంటుంది.

2.3 నిర్వచనాలు

సామాజిక స్తరీకరణకు ఒక్కొక్క శాస్త్ర వేత్త ఒక్కొక్క నిర్వచనాన్ని ఇచ్చినప్పటికీ ఆందరి భావనా సమాజాన్ని శాస్త్రబద్ధంగా సమాన ప్రాధాన్యతవున్న, సర్వస్వతంత్ర వ్యవస్థలు లేదా యూనిట్లుగా విడగొట్టడమే ఇక్కడ కొన్ని నిర్వచనాలను పరిశీలిద్దాం.

1) సమాజంలోని ప్రజలను" హెచ్చుతగ్గుల హోదాలతో కూడిన సమూహాలుగా విభజించి ఒక క్రమానుగత శ్రేణిలో ఉంచడాన్ని స్తరీకరణగా ఆగ్బర్న్ మరియు నిమ్ కాఫ్ (Ogburn and Nimkoff) అనే సామాజిక శాస్త్రవేత్తలు నిర్వచించారు.

2) సమాజంలోని వ్యక్తులను వారివారి ధర్మాల ఆధారంగా వివిధ ఇండికలు లేదా యూనిట్లుగా క్షితిజ క్రమశ్రేణిలో వర్గీకరించడాన్ని రేమాండ్ ముర్రే (Raymond W. Murray) "సామాజిక స్తరీకరణగా పేర్కొన్నారు.

3) సోరోకిన్ (Sorokin) మహాశయుని అభిప్రాయంలో ఆదిమ సమాజం నుంచి ఈనాటి ఆధునిక రాజ్యాలదాకా ప్రతి సమాజం కూడా అనేక వైధర్మ్యలు, వ్యత్యాసాలతో కూడిన సమూహాల సమ్మేళనమే. స్తరీకరణ అంటూ లేని సమాజం ఈ సృష్టిలో ఏనాడూ, ఎక్కడా లేదని, సంఘంలోని సభ్యులందరికీ సమానమైన హోదా, అంతస్తు పలుకుబడి ఉండటం పరిత్రలో కనీవినీ ఎరుగమని, అటువంటి సర్వసమానత్వం కలిగిన సమాజం ఉందని, ఉంటుందనీ అనుకోవడం 'మిధ్య' అని సోరకిన్ పేర్కొన్నారు.

4) 'పరస్పర సంబంధాలు, ఆధిపత్యం కలిగి ఉండి ఒకదానిపై ఒకటి ఆధారపడి ఉండే శాశ్వత విభాగాలుగా సమాజాన్ని వర్గీకరించడమే సామాజిక స్తరీకరణ" గా గిస్బర్ట్ నిర్వచించాడు.

ఈ నిర్వచనాలను బట్టి సామాజిక స్తరీకరణ అంటే సమాజాన్ని వివిధ భాగాలుగా విభజించడం అని అర్థమౌతుంది. అయితే ఈ విభజనకు ప్రాతిపదిక ఏమిటి? అనే ప్రశ్న ఉత్పన్నమవుతుంది. కేవలం మనకు కనిపించే 'భౌతిక లక్షణాలు ఆధారంగానే కాకుండా సమాజంలో ఆవ్యక్తి హోదా, గుర్తింపు, పలుకుబడి, అధికారం విధుల ఆధారంగా వర్గీకరించడాన్ని, ఈ రకంగా, ప్రజలను పరస్పర ఆధారభూతమైన, స్వతంత్రమైన యూనిట్లుగా విభజించడాన్ని సామాజిక పరీకరణ (Social Stratifi cation) అనవచ్చు.

2.4 విభేదీకరణ - స్తరీకరణ

తరచుగా' సామాజిక స్తరీకరణను విభేదీకరణను ఒకే అర్థంలో వాడుతున్నారు. విస్తృతార్థంలో ఇవిరెండూ ఒకే రకంగా కనిపించినప్పటికీ ఈ రెండింటి మధ్య స్పష్టమైన వ్యత్యాసం ఉంది. సామాజిక స్తరీకరణ అంటే కేవలం సమాజంలో కనిపించే అసమానతలు, విభేదాలు కాదని 'హరలాంబస్' అనే శాస్త్రవేత్త పేర్కన్నారు.

విభేదాలు లేదా అసమానతలు అంటే కేవలం సామాజిక పరంగా అగుపించే తేడాలు మాత్రమేనని స్తరీకరణ సమాజంలో ఒక వ్యక్తికి ఉన్న సంపద, ప్రతీష్ట, అధికారం ఆధారంగా ఆసమాజంలో వ్యక్తికి లభిస్తున్న గౌరవం, హోదాని తెలుపుతుందని ఆయన పేర్కొన్నారు. ఒక సమాజంలో ఒకేస్తరంలో వున్న వ్యక్తులకు ఉమ్మడి ప్రయోజనాలు, ఉమ్మడి సాంఘిక హోదా, కట్టుబాట్లు, విలువలు, జీవన ప్రమాణాల్లో సారూప్యత ఉంటాయి. ఒక స్తరం ఇంకో స్తరంతో, ఒక సమూహం ఇంకో సమూహంతో ఈ సామాజిక విలువల" ప్రాతిపదికనే విభేదిస్తూ ఉంటుంది. ఈ రకంగా సమాజం పరస్పరం విభేధిస్తూ, సామాజిక గుర్తింపు, ప్రాధాన్యత కలిగి వుండి సామాజిక నిర్మాణానికి ప్రాతిపదికగా నిలిచే సాధర్మ్య సముదాయాల క్రమశ్రేణిగా ఉంటుంది.

స్తరీకరణ అంటే కేవలం పాత్రల విభజనతో కూడిన క్రమానుగత శ్రేణి మాత్రమే కాదు. ఇది హోదా, పలుకుబడితో కూడిన శ్రేణిగా డార్విన్ వారిగ్ పేర్కొన్నారు. ఒక్కొక్కసారి సమాజంలో ఇద్దరు వ్యక్తులు ఒకేరకమైన పాత్రపోషణ చేస్తున్నప్పటికీ, ఒకే సామాజిక శ్రేణిలో ఉన్నప్పటికీ వారివారి పలుకుబడి జీవన ప్రమాణాల్లో, హోదాలో తేడాలు ఉంటాయి. ఉదాహరణకు కమ్మరి, కంసాలి ఒకే శ్రేణిలో ఉన్నప్పటికీ ఇనుము పనిచేసే క్రమ్మర్షి కంటే న్వర్ణకారుడికి' ఎక్కువ పలుకుబడి ఉంటుంది. దీనిని బట్టి సామాజిక స్తరీకరణకు ఉన్న విస్తృతార్థం విశదమవుతుంది.

2.5. సామాజిక స్తరీకరణ - లక్షణాలు

సమాజాన్ని ఎవరు ఏరకంగా స్తరీకరించినప్పటికీ దానికొక ప్రాతిపదిక ఉంటుంది. సామాజిక స్తరీకరణకు

పూనుకోనే ముందు ఆసమాజపు లక్షణాలు, వైధర్భ్యతలు, సంస్కృతి, విలువలను పరిగణనలోకి తీసుకోవలసి ఉంటుంది. అధికారం, సంపదల పంపణీ, సామాజిక వికాసగతి వంటి అంశాల ఆధారంగా సమాజ నిర్మాణాన్ని అర్థం చేసుకోవలసి వుంటుంది. మెల్విన్ట్యుమిన్ (Melvin Tumin) 'సామాజిక స్తరీకరణ' అనే తన గ్రంథంలో స్తరీకరణకు ఐదు ప్రాథమిక లక్షణాలు ప్రతిపాదించారు.

1. స్తరీకరణ సామాజిక ప్రాధాన్యత కలిగి ఉంటుంది : **Social Importance.**

తొలిదశలో సామాజిక శాస్త్రవేత్తలు స్తరీకరణను కేవలం జైవిక, భౌతిక లక్షణాలను బట్టి మాత్రమే విశదీకరించారు. తరువాతి కాలంలో స్తరీకరణ అంటే కేవలం భౌతిక, జైవిక లక్షణాల్లో వున్న తేడా మాత్రమే కాదని, ఇదొక సామాజిక ప్రాధాన్యత గలిగిన ప్రత్యేకాంశమని గుర్తించారు. ఎంట్యుమిన్ ప్రకారం "సామాజిక ప్రాధాన్యత లేని అంశాల ఆధారంగా వ్యక్తుల్లో, సమాజంలో వున్న వ్యత్యాహలను గుర్తించడు స్తరీకరణ కాజాలదు. వ్యక్తికీ వ్యక్తికీ మధ్య ఎంతటి వ్యత్యాసం ఉన్నప్పటికీ దానికి సామాజిక ప్రాధాన్యత లేనప్పుడుగానీ, ఆ వ్యత్యాసం వల్ల ఆ వ్యక్తి గౌరవం, హెూదా, సంఘంలో లభించే పలుకుబడిలో ఎలాంటి తేడా లేనప్పుడుగానీ ఆ వ్యత్యాసానికి విలువ లేదు. ఉదాహరణకు పనూజాన్ని స్త్రీ పురుషులుగా విభజించాం అనుకుందాం. ఆ వ్యత్యాసం లేనప్పుడు ఆ విభజన లింగపరమైన జైవిక విభజనే అవుతుంది తప్ప సామాజిక స్తరీకరణ కాజాలదు. అదే సమాజంలో స్త్రీలు, పురుషుల మధ్య అధికారంలో గానీ, హెూదాలోగానీ, గుర్తింపులో గానీ తేడా వున్నట్టయితే దానికి సామాజిక ప్రాధాన్యత వుంటుంది. అలాగే వయస్సును బట్టికూడా మనం స్తరీకరణ చేయలేం. వయస్సనేది కొన్ని సార్లు సామాజిక ప్రభావితాంశం కాకపోవచ్చు. ఉదాహరణకు 80 సంవత్సరాల వృద్ధుడు వయస్సులో పెద్దవాడే అయినప్పటికీ కొన్నిసార్లు 20 సంవత్సరాల యువకుడి కంటే తక్కువ హెూదాను, గౌరవాన్ని, అధికారాన్ని కలిగివుండవచ్చు. అంటే వ్యక్తికి జైవిక అంశాలకంటే ఇక్కడ ఆ వ్యక్తికి లభిస్తున్న సామాజిక అంతస్తు, హెూదా గౌరవం, ఆ వ్యక్తికి ఉన్న అధికారం, పలుకుబడి తదితర అంశాలు స్తరీకరణలో ప్రముఖ పాత్ర వహిస్తాయి.

(కొన్ని సందర్భాల్లో స్తరీకరణ సామాజిక విలువలు, కట్టుబాట్లు, ఆచారాలను బట్టికూడా వుంటుంది. సమాజంలో వ్యక్తికి పలుకుబడి, అంతస్తు అనేవి ప్రధానంగా రెండు రకాలుగా ఉంటుంది. ఒకటి "సంపాదించుకుంది" లేదా "సాధించినది" రెండవది ఆపాదించబడింది. ఆదిమ సనూజాల్లో గిరిజన సముదాయాల్లో, ఫ్యూడల్ వ్యవస్థలో రాజరికంలో ఇలాంటి ఆపాదిత అంతస్తులు మనకు కనిపిస్తాయి. ఈ సమాజాల్లో సాంప్రదాయాలు, ఆచారాలు, కట్టుబాట్లు వ్యక్తి సామా శిక హెూదాను నిర్ణయిస్తాయి. కాని ఆధునిక సమాజంలో ఆర్జిత స్తోమత, లేదా సంపాదించుకున్న హెూదా ప్రధానం. ఇక్కడ వ్యక్తి ప్రతిభాసంపత్తురే ప్రధానంగా వుంటాయి. ఇవే సామాజిక స్తరీకరణలో కీలక పాత్ర వహిస్తాయి.

2. స్తరీకరణ పురాతనమైంది:- **old tradition**

ఆధునిక సమాజాల్లో రోజురోజుకు పెరుగుతున్న సంక్లిష్టత సామాజిక స్తరీకరణను హెచ్చుతగ్గులను మరింత సంక్లిష్టం చేస్తుంది. అంతే తప్ప ఈ హెచ్చు తగ్గులు కొత్తగా వచ్చినవి కాదు. చరిత్రలో సంపద, అధికారాలను బట్టి బానిసలు యజమానులు, భూస్వాములు, ముంతలు, కార్మికులు, యజమానులు ఇట్లా వ్యక్తులు, సమూహాలు వివిధ వర్గాలుగా సమాజం విభజితమై వుంటూ వచ్చింది.

సామాజిక శాస్త్రవేత్త సోరాకిన్ (Sorokin) ప్రకారం "సామాజిక వికాస క్రమంలో నాటి నుంచి నేటిదాక సమానత్వం ఉన్న సమాజం ఏదీలేదుబీ సర్వసమానమైన సమాజం ఉందనుకోవడం మిధ్య." చరిత్రలో మొసపటోమియా, బాబిలోనియా, పర్షియా, హిబ్రూ, గ్రీకు లాంటి అతిప్రాచీన సమాజాలలో సైతం ప్రజల మధ్యన సంపద, ఆధిపత్యపరమైన వ్యత్యాసాలున్నట్టు ఆధారాలున్నాయి. అతిప్రాచీనమైన భారతీయ సంస్కృతిలో కూడా వైదిక కాలం నుంచే స్థిరీకరణ "వర్ణవ్యవస్థ" ద్వారా కనిపిస్తుంది. చాతుర్వర్ణ వ్యవస్థ కేవలం ధార్మిక, మత వ్యవస్థగా కాక ప్రజల సామాజిక, ఆర్థిక, రాజకీయ జీవనాన్ని ప్రభావితం చేసి సామాజిక స్తరీకరణకు ప్రధాన ఆధారమయ్యింది.

3. ఇది విశ్వజనీనమైనది **This is Universal** :

సమాజంలోని వ్యత్యాసాలు, బీద, గొప్ప తేడాలు కేవలం భారతదేశానికి మాత్రమే పరిమితం కాదు సామాజిక స్తరీకరణ ప్రపంచ ఫరవ్యాపితమైంది. ప్రపంచంలో పెట్టుబడిదారీ దేశాలనుంచి సామ్యవాద సమాజాల దాక, రాచరిక రాజ్యాలనుంచి ప్రజాస్వామ్యపాలనా వ్యవస్థల దాకా ప్రతి సమాజంలోనూ మనిషికీ మనిషికీ మధ్య ఈ వ్యత్యాసం కనిపిస్తుంటుంది..

భారతీయ సమాజంలో కూలాల మధ్య వ్యత్యాసం ఉన్నట్టే అమెరికాలో పని నిపుణుడికి సాధారణ కూలికి, ఆఫ్రికాలో ఒక తెగకి, మరో తెగకి మధ్య అధికారంలో, హోదాలో పలుకుబడిలో తేడా ఉంది. కొన్ని ఆఫ్రికాలో ఒక తెగకి, మరో తెగకి మధ్య అధికారంలో, హోదాలో పలుకుబడిలో తేడా ఉంది. కొన్ని సమాజాల్లో ఇప్పటికీ వ్యక్తి పూర్వీకులవల్ల, మతం వల్ల, కులం వల్ల సంస్కృతి వల్ల ఈ హోదా లభిస్తే మరికొన్ని సమాజాల్లో వ్యక్తి నైపుణ్యం, ప్రతిభాపాటవాల వల్ల ఈ హోదా లభిస్తుంది. ఈ రకంగా వ్యక్తికీ వ్యక్తికీ మధ్య ఉన్న తేడాలు ఆయా దేశాల సామాజిక, రాజకీయ వ్యవస్థలను ప్రభావితం చేస్తునే వున్నాయి.

4. భిన్న రూపాలలో కనిపిస్తుంది: **Different Dimensions :**

స్తరీకరణ అనేది అపరిమితమైంది. ఏ సమాజాన్ని కూడా మనం ఒకటో, రెండో స్తరాల్లో మాత్రమే విభజించలేం. ఆ విధంగా విభజించాలని ప్రయత్నించినా ఒక్కొక్క స్తరంలో కూడా పరస్పరం విభేదించుకునే అనేక అంశాలు కనిపిస్తుంటాయి. దీనికి భారతీయ సమాజాన్ని ఉదాహరణగా పేర్కొనవచ్చు. ప్రాచీన భారతీయ సమాజంలో మొదట వైదిక యుగంలో నాలుగు వర్ణాలే ఉన్నాయనుకున్నప్పటికీ రానురాను ఈ చాతుర్వర్ణాల్లో వేలాది స్వతంత్ర కులాలు కనిపించాయి. ఈ కులాల్లో అనేక ఉపకులాలు, గోత్రాలు, శాఖలు కనిపిస్తాయి.

ఇనుప పనిముట్లను, బంగారు నగలను, కంచపనులను, ఇతర లోహపాత్రలను వేసే వివిధ కులాలను కలిపి. మనం విశ్వబ్రాహ్మణులుగా వ్యవహరిస్తున్నాం. ఒక రకంగా ఈ కులాలన్నీ ఒకే చట్రంలో వున్నట్టు కనిపిస్తాయి. కానీ సామాజిక అంతస్తులో హోదాలో పలుకుబడిలో ఈ కులాల మధ్య ఎంతో వ్యత్యాసం కనిపిస్తుంటుంది. లిలి అదే విధంగా వర్గసమాజాల్లో, పెట్టుబడిదారీ దేశాల్లో కూడా ఆర్థిక రాబడిని బట్టి అంతస్తు, అంతస్తును బట్టి అధికారం లభిస్తున్నాయి. అభివృద్ధి చెందిన దేశాల్లో సామాజిక స్తరీకరణ మరింత క్లిష్టంగా ఉంటుంది..

5. ప్రభావం చూపేదిగా వుంటుంది **It is Influencing in nature** :

సామాజిక స్తరీకరణ ప్రభావాలు సమాజంపై తీవ్రంగా ఉంటాయి. అధికారం, ఆస్థిపాస్తులు, పలుకుబడి, వ్యక్తి వికాసంపై, గతిశీలత (Mobility) పై ప్రభావం చూపుతుంది. సామాజిక అంతస్తు, హోదా, పలుకుబడి అనేవి వ్యక్తి జీవన అవకాశాలు (Life Chances) జీవన రీతుల (Life Styles) ను నిర్దేశిస్తుంది. స్తరీకరణను "సాంఘిక హోదాను బట్టే జీవనప్రమాణాలు అవకాశాలు వివరకు తనన్న మరణాలు, వివాహాలు, విడాకులు కూడా వ్యక్తి స్తరాన్ని బట్టే నిర్ణయమవుతాయి. మొత్తంగా స్తరీకరణ, సామాజిక, సాంస్కృతిక జీవనాన్నే కాక వ్యక్తి మూర్తి మత్వాన్ని ప్రభావితం చేస్తుంటుంది.

2.5.2 సామాజిక స్తరీకరణ - దృక్పథాలు దృక్పథాలు **Approaches**

సమాజం ఆధునికీకరణ చెందుతున్న కొద్ది సంక్లిష్టమవుతూ వస్తున్నది. దీని మూలంగా మానవ సంబంధాల్లో మార్పులు వస్తున్నాయి. వ్యక్తికి వ్యక్తికీ మధ్య సమూహానికీ సమూహానికి మధ్య సంబంధాలు మారుతున్నాయి. సామాజిక వికాస తొలిదశలో ఈ మార్పు మందకొడిగా ఉన్నప్పటికీ ఉత్పత్తి క్రమంలో 'పెట్టుబడి ప్రవేశించిన' తరువాత ఆస్థి పాస్తులను బట్టి అధికారం, అధికారాన్ని బట్టి పలుకుబడి, హోదా, గౌరవం లభించడంతో. సామాజిక సంబంధాల్లో మార్పు తీవ్రమయ్యింది. ఈ దశలో అనేక మంది శాస్త్రవేత్తలు సామాజిక తత్వవేత్తలు సామాజిక వికాస క్రమాన్ని మానవ సంబంధాల్లో వచ్చిన మార్పులను, సామాజిక విలువలను అధ్యయనం చేయడం ప్రారంభమయ్యింది."

ఫ్రెంచి విప్లవం, పారిశ్రామిక విప్లవం పర్యవసానంగా "సామాజిక శాస్త్రి ఆధ్యయనం" ఒక అనివార్య అంశమ సామాజిక అధ్యయన క్రమంలో సామాజిక, ఆర్థిక, ఆర్థిక, రాజకీయవేత్తలు సమాజాన్ని సాధర్మ్య లక్షణాల ఆధారంగా వివిధ సముదాయాలుగా విభజించి ఆధ్యయనం చేయడం ప్రారంభమైంది. ఈ నేపధ్యంలో తత్వవేత్తలు సామాజిక నిర్మాణాన్ని ఆ నిర్మాణానికి దోహదపడే "సామాజిక అంశాలని, "సాముదాయిక లక్షణాలని ఆధారం చేసుకుని సామాజిక స్తరీకరణను సిద్ధాంతీకరించారు.

సామాజిక స్తరీకరణ సిద్ధాంత కర్తల్లో కార్లమార్క్స్, టాల్కాట్ పార్సన్స్, కింగ్ ప్లే డేలీస్, విల్బర్ట్మోర్, మెల్విన్ ట్యుమిన్, మిఖాయిల్ యంగ్, రోసిన్ ఫీల్డ్, మాక్స్వెబర్ ముఖ్యలు. ఆ తరువాత కూడా అనేక మంది స్తరీకరణను విశ్లేషిస్తూ వచ్చినప్పటికీ ఈ అధ్యయనాలన్నీ ఈ క్రింది దృక్పథాల్లో జరిగాయి."

2.5.2 (i) ప్రకార్యవాద దృక్పథం **Functionalist Approach**

సామాజిక స్తరీకరణ సిద్ధాంత కర్తల్లో ప్రకార్యవాదులను ప్రధానంగా చెప్పుకోవచ్చు. వీరు స్తరీకరణను మొత్తం సామాజిక అధ్యయనంలో భాగంగానే పరిశీలించారు. ప్రకార్యవాదుల దృష్టిలో ప్రతిసమాజానికి కొన్ని విధులుంటాయి.

అంటే ఆ సమాజంలోని వ్యక్తులు, సముదాయాలు కొన్ని విధులను, ప్రకార్యాలను (Functions) పాటించవలసి వుంటుంది. ఇట్లా ప్రత్యేకత గలిగిన ఒక విధిని, లేదా పనిని నిర్వహించే అనేక మంది వ్యక్తులు

కలిసి సముదాయంగా ఏర్పడతారని ఈ సముదాయాల సమిష్టి రూపమే సమాజమని ప్రకార్యవాదలు అభిప్రాయం. అంటే పరిపూర్ణమైన సమాజంలో సభ్యుడైన ప్రతి డైన ప్రతి వ్యక్తి ఏదో ఒక విరిని నిర్వహిస్తుంటాడు. ఆ వ్యక్తి విధిగా నిర్వహించే పని సమాజ మనుగడకు దోహదపడతుంటుంది. ఇట్లా ఒక ప్రత్యేక మైన విధిని నిర్వహిస్తూ సామాజిక మనుగడకు దోహదపడే జనసముహాన్ని ప్రకార్యవాదులు "స్తరంగా" పేర్కొన్నారు. ఒక చెట్టులో వేళ్లు కాండము, పత్రాలు, పుష్పాలు ఏ రకంగానయితే దేవి విధి అది నిర్వహిస్తూ మనుగడ సాగిస్తుందో సమాజంలోని సముదాయాలు కూడా అదే విధంగా సమాజ మనుగడకు దోహద పడుతాయని ప్రకార్యవాదుల భావన, ప్రాచీన భారత సమాజంలోని కులవ్యవస్థను దీనికి ఉదహరణగా పేర్కనవచ్చు.

ప్రకార్యవాదుల్లో టాల్ కాట్ పార్సన్స్ ముఖ్యుడు. సామాజిక స్థిరీకరణ అనేది ఉమ్మడి సామాజిక విలువల నుంచి ఏర్పడింది. ఈ సామాజిక విలువల పట్ల సమాజంలోని వ్యక్తులందరికి " ఏకాభిప్రాయం" కుదిరినప్పుడే సమాజంలో సుస్థిరత, సహకారం పెంపొందడానికి అవకాశం ఉంటుందని పార్సన్స్ భావించాడు. ఈ సామాజిక విలువలను ఎవరైతే తూడా తప్పక పాటిస్తారో, ఈ విలువలను ఎవరైతే ఎక్కువగా గౌరవిస్తారో, ఎవరు చేసే పనికైతే సమాజంలో ఎక్కువ ఉపయోగం ఉంటుందో వారికి సమాజంలో ఎక్కవ పలుకుబడి ఉంటుందని ఆయన భావన. ఉదాహరణకి వైదిక కాలంలో బ్రహ్మణుడికి ఎక్కువ గౌరవం లభించినట్లే: గిరిజన సముదాయంలో వ్యక్తికంటే ఆ వ్యక్తి యొక్క శక్తియుక్తులకి లేదా ఆ వ్యక్తి నిర్వహించే ప్రకార్యానికి విలువ ఉంటుంది. ఈ ప్రకార్యవిలువను బట్టి హెూదా, పలుకుబడి ఉంటుంది. ఇట్లా సమాజంలో వ్యక్తికి లభించే హెూదా, పలుకుబడి ఆధారంగా సామాజిక స్తరీకరణ ఏర్పడుతుంది.

అమెరికన్ సామాజిక శాస్త్రవేత్తలు డేవిస్, మూర్ (Davis & Moor) 1945 సంవత్సరంలో పరిక్రొత్త సామాజిక స్తరీకరణ సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించారు. స్తరీకరణ అనేది 'ప్రకార్య ఆవశ్యకతగా" ప్రతి సమాజానికి తప్పని సరి అవసరంగా పేర్కొన్నారు. ఏ సమాజంలో నైనా అసమానతలు తప్పనని, ఈ అసమానతలు పూడ్చేందుకు సమాజాన్ని 'ప్రాధన్యతలను బట్టి 'ప్రకార్యపరమైన యూనిట్లుగా విభజించి, ఆ యూనిట్లను సామర్థ్యం, నైపుణ్యం ఉన్న వ్యక్తులతో నింపాలని ప్రతిపాదించారు డేవిస్, మూర్ఫ్ ప్రతిపాదన పెద్ద ఎత్తన విమర్శలకు గురైంది. మెల్విన్ ట్యుమిన్ (Melvin Tumin) అనే సామాజిక శాస్త్రవేత్త సమాజాన్ని విధంగా విడదీసి ఒక స్తరాన్ని ఉన్నతమైనదిగా, సాధ్యపడదని పేర్కొన్నాడు. ట్యూమిన్ ప్రకారం స్తరాన్ని తక్కువ ప్రాధాన్యత కలదిగా గుర్తించడం అసమానతలకి అధికారం ఆయువుపట్టు. సమాజంలో ఒక సమూహం నిర్వహిస్తున్న విధికంటే ఆ సమాజంలో ఆ సమూహానికి ఉన్న అధికారాలను బట్టి పలుకుబడి ఉంటుందని ఆయన పేర్కొన్నారు. మనదేశంలో వ్యవసాయం చేసే రైతు కంటే గొప్పదైన కర్తవ్యాన్ని నిర్వహిస్తున్నప్పటికీ, సమాజంలో చదువుకున్న సంపన్నులకంటే, ఉద్యోగుల కంటే తక్కువ హెూదాని గౌరవాన్ని పొందుతున్నాడు. అంటే ఇక్కడ వ్యక్తి ప్రకార్యాన్ని పనిని, ఆ పనికున్న ప్రాధాన్యతని బట్టి కాకుండా ఆ వ్యక్తికి ఉన్న అధికారాన్ని, సంపదని, పలుకుబడిని బట్టి గౌరవం హెూదా గుర్తింపు లభిస్తున్నాయి. ట్ర్యూమిన్ ప్రకారం అనుభవిస్తున్న అధికారాన్ని బట్టి మాత్రమే సమాజాన్ని అంచెలంచెలుగా విభజించడం లేదా స్తరీకరించడం వీలుపడుతుంది.

డేవిస్, మూర్ వాదన ప్రకారం వ్యక్తుల శక్తియుక్తుల బట్టి పాత్రల విభజన, విధుల కేటాయింపు జరగాలి. కానీ సంకుచిత సాంప్రదాయ వ్యవస్థలో అలా జరగదని "ట్యూమిన్" పేర్కొన్నాడు. ఇతని దృష్టిలో సామాజిక

స్తరీకరణ చాలాసార్లు ప్రతిభా వంతులకు ప్రతిబంధకంగా ఉంటూ వస్తుంది. దీనికి భారతదేశంలోని కులవ్యవస్థని ఆయన ప్రధానంగా పేర్కొన్నాడు. భారత సామాజిక వ్యవస్థలో దళిత కులానికి లేదా నిమ్నకులానికి చెందిన వ్యక్తులు ఎంత ప్రతిభావంతులైనప్పటికి సామాజిక వ్యవస్థలోనూ ఉన్నత స్తరంలో స్థానం సంపాదించుకోలేక పోతున్నాడని, బ్రాహ్మణుడిలా సమాజాన్ని శాసించే అధికారం పొందలేక పోతున్నాడని అదే విధంగా అమెరికాలో నల్లజాతి ప్రజలు ఈనాటికి రాజకీయాల్లో ఇతర పరిపాలనా వ్యవస్థల్లో ఉన్నతస్తానానికి చేరుకోలేకపోతున్నారని ఇతను పేర్కన్నాడు. అయితే సమాజం అభివృద్ధి దిశలో ముందుకు పోతున్న కొద్దీ కొంతవరకు ప్రతిభ, ప్రతిభ, సామర్థ్యాల ప్రాతిపదికగా విధుల కేటాయింపు జరుగుతుందని ఆయన అంగీకరించారు.

ప్రకార్యవాదుల ప్రకారం సమాజాన్ని విభిన్న స్తరాలుగా విభజించి నైపుణ్యత, ప్రతిభ కల్గిన వారితో ఆయాస్తరాలను లేదా విభాగాలను భర్తీ చేయాలి. ఈ విధంగా చేయడం వల్ల సుస్థిర సామాజిక వ్యవస్థ ఏర్పడుతుంది. అయితే ఈ అభిప్రాయాన్ని ట్యూమిన్ పూర్తిగా వ్యతిరేకించాడు. ఈ రకమైన హోదాలు ఇవ్వడం మూలంగా– ఒక స్తరంలో ఉన్నవారికి ఇంకో స్తరంలో ఉన్నవారితో ఘర్షణ తప్పదని ఆయన పేర్కొన్నాడు. భారతదేశంలో కులాలు తొలిదశలో సామాజిక అవసరాల రీత్యా అంటే ప్రకార్యాల పరంగా ఏర్పడినప్పటికీ ఇప్పుడు వివిధ కులాల మధ్య అసమానతలు తలెత్తి ఘర్షణలు జరుగుతున్నాయి. అదేవిధంగా ప్రకార్యాల వారీగా ఏర్పడ్డ సామాజిక సాంప్రదాయ స్తరీకరణను ధిక్కరించి సమాన హక్కులు, సమాన హోదా, సమాన అధికారం కోసం ఆందోళనలు సాగుతున్నాయి. సమాజంలో పంక్లిష్టత పెరిగిన క్రమంలో మానవ సంబంధాల్లో కూడా సంక్లిష్టత తీవ్రమైంది. ఈ దశలో మార్క్సిస్టు దృక్పథం వెలుగులోకి వచ్చి నూతన శాస్త్రీయ సామాజిక ? స్తరీకరణను ప్రతిపాదించింది.

2.5.2 (ii) మార్క్సిస్టు దృక్పథం Marxist Approach

ప్రకార్యవాదుల సామాజిక స్తరీకరణ సిద్ధాంతాన్ని త్రోసిపుచ్చి ప్రత్యామ్నాయాన్ని ప్రతిపాదించిన వారిలో ''మార్క్సిస్టులను' ప్రధానంగా పేర్కొనవచ్చు. కారల్ మార్క్స్ ప్రతిపాదించిన 'గత తార్కిక భౌతిక వాద దృక్పథంలో చరిత్రను విశ్లేషించే పద్ధతిని మార్క్సిస్టు దృక్పథం అంటున్నారు. సామాజిక స్తరీకరణ ప్రకార్యవాదులు చెబుతున్నట్లు ఐక్యతను పెంపొందిస్తుందను కోవడం భ్రమ అని, సమాజాన్ని విడదీయడానికి, సమాజంలో అసమానతలను పెంచడానికి తప్ప ఇది ఇంకెందుకూ పనికి రాదని మార్క్సిస్టుల అభిప్రాయం. ఈ అసమానతలు ఒక సమూహాన్ని ఇంకో సమూహం దోచుకోవడానికి ఇపయోగపడతాయని మార్క్స్ పేర్కోన్నాడు. ఈ రకంగా సమాజంలో ఆర్థిక, అధికార అసమానతల మూలంగా ఏర్పడే స్తరాలనే కార్ల మార్క్స్ వర్గాలుగా పేర్కొన్నాడు. మార్క్స్ ప్రకారం ఏ సమాజంలో వైనా రెండు ప్రధాన వర్గాలుంటాయి. ఒకటి పాలక వర్గంగా ఉంటే రెండోది పాలిత వర్గంగా ఉ ంటుంది. ఉత్పత్తి శక్తులమీద ఉత్పత్తి సాధనాల మీద ఆధిపత్యం కలిగి ఉన్న వర్గం ఎప్పుడైనా పాలక వర్గంగా ఉ ంటుంది. ఈ రకంగా ఉత్పత్తి శక్తుల మీద అసమాన అధిపత్యమే సమాజంలో ఒక వర్గానికి ఇంకో వర్గానికి మధ్య ఘర్షణలకు లేదా వర్గ పోరాటలకు కారణమవుతుంది. సమాజంలోని న్యాయ వ్యవస్థ రాజకీయ వ్యవస్థ తదితర సంస్థలు కూడా ఆధిపత్యవర్గం చెప్పుచేతల్లో ఉంటాయి. ఉత్పత్తి శక్తులు సమాజ పరమైనప్పుడే వర్గాలు అంతరించిపోతాయి. వర్గాలు అంతరించిపోయినప్పుడే "గోపిడీ పీడన కూడా అంతరిస్తుందని మార్క్స్ పేర్కొన్నాడు.

మార్క్స్ ప్రకారం చరిత్రలో ప్రతి సమాజంలో కూడా ఉత్పత్తి శక్తుల మీద అధికారం ఒక వర్గానికే

ఉండటం మూలంగా లేదా ఉత్పత్తి శక్తులు కొందరి చేతుల్లోనే ఉండడం మూలంగా మిగతా జనం దోపిడీకి గురి అయ్యాడు. ఇక్కడ వర్గం అంటే ఉత్పత్తి సంబంధాల ప్రాతిపదికన ఏర్పడిన సాధర్మ్య సామాజిక సమూహంగా మార్క్స్ పరిగణించాడు. ప్యూడల్ వ్యవస్థలో భూస్వాములు, భూమిలేని నిరుపేద కూలీలు పెట్టుబడి దారీ వ్యవస్థలో కంపెనీ యజమానులు, పెట్టుబడుదారులు లేదా బూర్జువాలు, కార్మికులు ఇట్లా రెండు వర్గాలుగా సమాజం విభజించబడి ఉంటుంది. ఈ వర్గాలు ఒకదాని పై ఒకటి ఆధారపడి ఉన్నప్పటికీ నిరంతరం సంఘర్షిస్తూనే ఉంటాయని మార్క్సిజం చెబుతుంది.

సమాజ క్రమంలో అదిమ కమ్యునిస్టు వ్యవస్థలో స్తరీకరణ హెచ్చు తగ్గులు లేవని, ఎప్పుడైతే అదనపు ఉత్పత్తి "ప్రైవేటు ఆస్తి" ఏర్పడిందో అప్పటినుంచి సమాజంలో వర్గాల వారీ స్తరీకరణ మొదలైందని మార్క్స్ సూత్రీకరించాడు. సమాజంలో ఉత్పత్తి శక్తులపై అంటే ఫ్యూడల్ సమాజంలో భూమిపై పెట్టుబడి దారీ సమాజంలో ' పరిశ్రమల'పై' అధికారం ఏ వర్గానికైతే ఉంటుందో ఆవర్గానికీ రాజకీయ వ్యవస్థపై పట్టు ఉంటుందని పేర్కొన్నాడు. భూస్వామ్య, పెట్టుబడి దారీ వర్గమే ఆయా సమాజాల్లో పాలక వర్గం అవుతుందని ఈ పాలక వర్గం తన కవసరమైన రీతిలో చట్టాలు రూపొందించుకొని న్యాయ వ్యవస్థను, ఇతర సంస్థలను చెప్పుచేతల్లో ఉంచుకొంటుందని మార్క్స్ పేర్కొన్నాడు. ఈ రకంగా స్తరీకరణకు ఉత్పత్తి గో శక్తుల మీద ఆధిపత్యం ఆర్థిక అసమానతలు, మూలకారణమని మార్క్సిస్టుల అభిప్రాయం.

మార్క్స్ తరువాతి కాలంలో వచ్చిన సామాజిక శాస్త్ర వేత్తలు కొందరు మార్క్సిస్టు దృక్పథాన్ని అంగీకరిస్తునే కొన్ని సవరణలు చేసారు. వీరిలో మాక్స్ వెబర్ అనే జర్మన్ సామాజిక శాస్త్రవేత్త ముఖ్యుడు. సమాజం ఆర్థిక ప్రాతిపదికన వివిధ వర్గాల వల్ల ఏర్పడినప్పటికీ మార్క్స్ చెప్పినట్లు ఈ వర్గాలు రెండే కాదని హోదా, పలుకుబడి, సంపదలను బట్టి సమాజంలో అనేక వర్గాలుంటాయని ఆయన ప్రతి పాదించాడు. ప్రతిసమాజంలో వ్యక్తికి ఉత్పత్తి శక్తులమీద అధికారంతో పాటు సంఘంలో లభిస్తున్న హోదా, లేదా గౌరవాలను బట్టి కూడా వర్గాలు ఏర్పడతాయని వెబర్ అన్నాడు. ఆర్థిక వ్యత్యాసాల వల్ల ఏర్పడే అంతరాలతో పాటు సామాజిక నసూ హోదా, వ్యక్తి శక్తి సామార్థ్యాలు, వృత్తి నైపుణ్యత వంటివి కూడా స్తరీకరణకు ప్రమాణాలౌతాయని ఆయన (వెబర్) సూత్రీకరించాడు.

2.6 సైద్ధాంతిక స్తరీకరణ

సమాజంలోని ప్రజలు నమ్ముతున్న రాజకీయ విశ్వాసాల ఆధారంగా సమాజాన్ని అంచెలవారీగా విభజించటం సైద్ధాంతిక స్తరీకరణ అంటారు. ప్రపంచవ్యాప్తంగా ప్రజలను ఈ రకంగా సైద్ధాంతిక విశ్వాసాల ఆధారంగా విభజించడం అనాదిగా వస్తూనే ఉన్నది. మొట్టమొదటిసారిగా మొదటి ప్రపంచ యుద్ధం తరువాత 'బ్రిటన్ ప్రజలు సైద్ధాంతికంగా విడిపోయారు. యుద్ధం ముగిసిన తరువాత అప్పటిదాక వున్న రాచరికం యధాతధంగా కోనసాగాలని ఒక వర్గం పట్టుబట్టుగా, రాచరికం స్థానంలో 'పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్యాన్ని ప్రతిష్టింపజేయాలని మరోవర్గం ప్రయత్నించాయి. ఈ రెండు వర్గాల్లో రాచరికాన్ని బలపరచాలన్న వారిని స్త్రీ 'విగ్గు'లని, పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్యాన్ని కోరిన వారిని 'టోరీ'లనీ అన్నారు. ఆ తరువాత ఇది యూరప్లోని ఇతర ప్రాంతలకు కూడా వ్యాపించింది.

ప్రపంచ వ్యాప్తంగా ఆధునికీకరణ పారిశ్రామికీకరణ విస్తృతమైన నేపథ్యంలో పెట్టుబడీదారీ వ్యవస్థ బలో పేతమయ్యింది. ఈ పెట్టుబడిదారులు క్రమక్రమంగా పాలనారంగం, న్యాయవ్యవస్థపై కూడా పెట్టు సంపాదించుకున్నారు. ఈ క్రమంలో పెట్టుబడిదారీ విధానాన్ని, దాని పర్యవసానాలన్నీ అలాగే పెట్టు బడిదారుల చెప్పుచేతల్లోవున్న "పార్లమెంటరీ వ్యవస్థను వ్యతిరేకించే వర్గం బలపడింది. కారల్ మార్క్స్ రాసిన 'కమ్యూనిస్టుమేనిఫెస్టో' ప్రాతిపదికన సమానత్వం కలిగివుండే సర్వస్వతంత్ర గణతంత్ర వ్యవస్థ స్థాపన కోపం ఈ వర్గం పనిచేయడం ప్రారంభించింది. వీరిని సోషలిస్టులుగా కమ్యూనిస్టులుగా పిలువటం మొదలు పెట్టారు. వీరి సిద్ధాంతాన్ని 'మార్క్సిజం' అన్నారు. మార్క్సిజం సహజంగానే ప్రపంచ వ్యాప్తంగా ఉన్న పీడితులను ఆకర్శించింది. యూరపియన్ దేశాల్లో కార్మికవర్గ పార్టీగా అవతరించిన కమ్యూనిస్టుపార్టీ తరువాతకాలంలో విశ్వవ్యాప్తంగా పీడుతులు, కార్మిక, కర్మకుల్లో ఒక సైద్ధాంతిక అవగాహనకు కారణమైంది. ఈ దశలో కమ్యూనిస్టులు కమ్యూనిస్టేతరులుగా ప్రజలు విభజింపబడ్డారు. పీడితులు కమ్యూనిస్టు సిద్ధాంతాన్ని బలపరిస్తే పెట్టుబడిదారులు, భూస్వాములు, పాలనా వ్యవస్థలో భాగస్వాములైన ఉద్యోగులు కమ్యూనిజాన్ని వ్యతిరేకించారు. ప్రపంచంలోని అన్ని ప్రాంతాల్లోను ఇటీవలకాలం వరకూ ఇటువంటి రెండు రాజకీయ భావజాల శిభిరాలు నిరంతరం సంఘర్శిస్తూ నిలదొక్కుకుంటూ వచ్చాయి.

క్రమ్యునిస్టులు, సోషలిస్టుల మధ్య భావసారూప్యత ఉన్నపట్టికీ కొద్దిపాటి విభేదాలు కూడా ఉన్నాయి. అలాగే కమ్యూనిస్టేతరుల్లో కూడా. అనేక అభిప్రాయాభేదాలు కనిపిస్తాయి. బ్రిటన్లో కన్సర్వేటివ్ పార్టీ, లేబర్పార్టీ అమెరికాలో రిపబ్లికన్ పార్టీ, డెమెక్రటిక్ పార్టీ ఇండియాలో భారత జాతీయ కాంగ్రెస్, భారతీయ జనతాపార్టీ వంటివి కమ్యునిస్టేతర పార్టీలే. ఈ పార్టీలు ప్రజలను సిద్ధాంతాల వారీగా విడదీసి బలమైన శక్తులుగా కూడా ఎదిగాయి.

2.6.1 భారతదేశంలో సామాజిక స్తరీకరణ

ప్రపంచంలోని అన్ని సమాజాలకంటే గూడా భారతీయ సమాజం స్తరీకరణ విషయంలో సంక్లిష్టమైనది. అత్యంత ప్రాచీన చారిత్రిక, తాత్త్విక పునాదిగలిగిన భారతీయ సమాజం ప్రపంచంలోని సాంప్రదాయ సమాజాలకు ఒక నమూనాగా చెప్పుకోవచ్చు. భారతదేశంలో స్తరీకరణ అనాదిగా సాంప్రదాయ బద్ధంగా వుంది. వైదిక కాలంనుంచే భారత సమాజం అంచెలంచెలుగా విభజింపబడి ఉన్నట్టు ఆధారాలున్నాయి. అంటే భారతీయ సామాజిక స్తరీకరణ నాలుగు వేల సంవత్సరాలకంటే ముందుమంచీ వున్నదన్నమాట. ఈ స్తరీకరణ బాహ్యరూపంగా వుంటూ సామాజిక వికాసగతిలో ప్రధానమైన పాత్ర నిర్వహిస్తూ వస్తున్నది. మొదట భారతసమాజం ఒకేజాతి, ఒకేమతం, ఒకే సంస్కృతి కలిగి ఉన్నప్పటికీ పరిణామక్రమంలో భిన్నజాతులు, విభిన్నమతాలు అనేక సంస్కృతులతో సంక్లిష్టదశకు చేరుకున్నది. ఇప్పుడు భారతసమాజం అంచెలంచెలుగా విడిపోయి స్తరీకరణకు పరాకాష్టగా మిగిలిపోయింది.

2.6.2 జాతి, మతపర స్తరీకరణ

భారతదేశ చరిత్రలో నాలుగైదువేల సంవత్సరాలు వెనక్కి వెళితే అప్పుడు సమాజం ఇంత సంక్లిష్టంగా లేదు. సమాజంలో ఇన్ని దొంతరలు ఇన్ని హెచ్చుతగ్గులు లేవు. చరిత్రలో ఆర్యుల ఉనికితో ఈ భేదాలు, హెచ్చుతగ్గులు మొదలయినాయి. గోధుమ వర్ణంగల వారిని ఆర్యులని, దసవర్ణం (వల్లని రంగు) వారిని దస్సిలనీ మొదటి' సారిగా స్తరీకరించిన దాఖలాలున్నాయి. అప్పుడు కూడా స్తరీకరణ రెండు అంచెలతోనే వుంది. ఆ తరువాత

వేదాలు, ఉపనిషత్తుల కాలంలో ఈ రెండు స్తరాలు నాలుగు అంచెలుగా మారిపోయాయి. సమాజంలో ఒకరిపై ఒకరికి అధికారాలు పెరిగిపోయి వాతుర్వర్ణవ్యవస్థ ఏర్పడింది. వైదిక మత దార్శనికులు, పండితులు బ్రహ్మ తల భాగం నుంచి బ్రహ్మణుడు, బాహువులనుంచి క్షత్రియుడు, ఉదరభాగం నుంచి వైశ్యుడు, పాదాల మంచి శూద్రుడూ పుట్టినట్టు చెప్పారు. ఆ ప్రకారంగా సమాజంలో విధులను పాత్రలను కేటాయించారు. అది ఆ కాలానికి స్తరీకరణ అయింది.

యజ్ఞయాగాదులు, వేదపారాయణం చేసేవారిని బ్రాహ్మణులుగా, రాజ్యపాలన రక్షణ వ్యవహారాలు చూసేవా దీని క్షత్రియులని, వ్యవసాయ, వ్యాపారలావాదేవీల నిర్వాహకులను వైశ్యులని వ్యవహరిస్తూ నాలుగో తరంలో వుంటూ పై మూడు వర్గాలకు సేవలు చేసే వారిని శూద్రులనీ పిలిచారు. ఆ కాలంలో ఆర్యులు, ఆర్యులకు అండగా నిలిచిన వారు పై మూడు వర్గాలుగా, ద్రవిడులు, స్థానికులు శూద్రులుగా వ్యవహారింపబడ్డారు. ఇట్లా "జాతిపరమైన స్తరీకరణ ఒక రూపాన్ని ఏర్పరచుకుంది. అతరువాత ఈ స్తరీకరణలో అనేక మార్పులు జరిగి భారత సమాజం ఆచారాలు వద్ధతులు, సంస్కృతులు, ఆహారపుటలవాట్లు కట్టుబట్లు వారీగా శాఖోపశాఖలుగా వీలి పోయింది. ఒక్కో సమూహం ఒక్కోక్క శ్రేణిగా సామాజిక వ్యవస్థలో ప్రధనమైన అంశంగా ఎదిగింది. (ఈ శ్రేణులే ఇప్పుడు వివిధ కులాలుగా మారిపోయి భారతీయ సమాజం "ఒక సంకుచిత దృఢ (Closed & Risid) వ్యవస్థగా" రూపొందింది.

దీనితో పాటు మహమ్మదీయుల సుధీర్ఘపాలన, ఆంగ్లేయుల ఆధిపత్యం కూడా సమాజాన్ని మరింత సంక్లిష్టం చేశాయి. మహమ్మదీయుల పాలనలో అవసరాల రీత్యా కొందరు ఆకర్షితులై కొందరు ఇస్లాం మతం స్వీకరించడం, పర్షియా, గల్ఫ్ ప్రాంతాలనుంచి వలసలు రావడం వల్ల దేశంలో ఇస్లాం ఒక బలమైన మతంగా ఎదిగింది. అదే విధంగా ఆంగ్లేయుల ప్రోత్సాహం వల్లా క్రైస్తవ మిషనరీల వల్ల దేశంలో అనేక మంది క్రైస్తవ మతం స్వీకరించారు. వీటికంటే ముందు నుంచీ వున్న భౌద్ధమతం, జైనమతాలు కూడా ఇంకా ఉనికిలో వున్నాయి. ఈ ప్రభావాల మూలంగా భారతీయ సమాజం అనేక సంస్కృతుల సంగమంగా మారిపోయింది.)

భిన్న మతాలు, విభిన్నమైన జాతులు భాషలు అనేకమైన కులాలు సంస్కృతులతో భారతీయ సమాజం విస్తృతంగా స్తరీకరించబడిన వ్యవస్థగా రూపొందింది.

2.6.3 భారతదేశంలో సైద్ధాంతిక స్తరీకరణ

భారతదేశం చాలాకాలం వరకు సాంప్రదాయ ప్రభువులపాలనలో, వలస వాదుల ఏలుబడిలో వుంది. అయినప్పటికీ "హిందూ మత ధర్మాలు పద్ధతులే చాలా వరకు ప్రజల విశ్వాసాలని, జీవన విధానాలనీ ప్రభావితం చేస్తూ వచ్చాయి. ఆంగ్లేయుల పాలన నుంచి విముక్తమై దేశం స్వాతంత్ర్యం పొందిన తరువాత అంటే 1947 తరువాతే దేశంలో భిన్న రాజకీయ విశ్వాసాలు, సిద్ధాంతాలు ప్రవేశించాయి.

దేశంలో మొదటి రాజకీయ పార్టీలు చాలావరకు సోషలిస్టు సిద్ధాంతం వైపు ఆకర్షితమైనాయి. క్రమక్రమంగా వాటిలో కొన్ని మధ్యేవాద పార్టీలుగా మారి పోయాయి. రాజకీయ సిద్ధాంతాల వారీగా భార్య పార్లిమెంటరీ పార్టీల్లో

కాంగ్రెస్, జనతా, కమ్యూనిస్టు, భారతీయ జనతా పార్టీలు ముఖ్యమైనవి. మొదట కాంగ్రెస్ సోషలిస్టు సోషలిస్టులు కొందరు జనతాపార్టీ ఏర్పాటుచేసారు. అదే వర్గం మరికొందరు కాంగ్రెస్ వాదులతో 1980 చివరి కాలంలో జనతాదళ్ కొత్త పార్టీ పెట్టారు. కాంగ్రెస్ జనతా (దళ్) కూటములు వేరువేరు అయినప్పటికీ కాంగ్రెస్ సోషలిస్టులు, జనతా (దర్)లో కాంగ్రెస్ వాధులు కొనసాగారు

భారతీయ కమ్యూనిస్టుల లక్ష్యం ఒకటే అయినప్పటికీ మార్గంలో వున్న అభిప్రాయ భేదాల మూలంగా అనేక చీలికలకు గురయ్యారు. వీరిలో సాయుధ పోరాటం చేపట్టిన మార్క్సిష్ట లెనినిస్టులు CPI(ML) పార్లమెంటరీ వ్యవస్థపై విశ్వాసం ప్రకటించిన CPI, CPM ఫార్వర్డ్బ్లాక్ వంటి పార్టీలను ముఖ్యంగా చెప్పకోవచ్చు. .

భారత రాజకీయాలను సిద్ధాంత పరంగా విడదీస్తే మూడో వర్గం కూడా కనిపిస్తుంది. సనాతన హిందూ ధర్మాన్నే రాజకీయ విశ్వాసంగా మలిచిన విశ్వహిందూ పరిషత్, భారతీయ జనతాపార్టీలు దీనికి ఉదాహరణ. 70వ దశకంలో జనసంఘ్ గా వున్న నాయకులు జనసంఘును రద్దుచేసి భారతీయ జనతాపార్టీని ఏర్పాటు చేశారు. భారత రాజకీయాలు ఈ మూడు ప్రధాన భూమికల్లో స్తరీకరించబడ్డాయి.

2. 7. సారాంశం

సమాజాన్ని వివిధ సాధర్మ్య సమూహాలుగా విభజించడాన్ని సామాజిక స్తరీకరణ అంటారు. ఒక స్తరం ఒకే లక్షణాలు, ఒకే సంస్కృతులు, జీవన విలువలు వృత్తి ప్రవృత్తులు కలిగిన వ్యక్తుల సమూహంగా వుంటుంది. సమాజ నిర్మాణం ఇటువంటి అనేక స్తరాల లేదా అంచెలతో కూడుకుని వుంటుంది. సమాజాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి, ఈ క్రమానుగత శ్రేణులను అర్థం చేసుకోవలసివుంటుంది. వ్యక్తి పలుకుబడి, సంపద, అధికారం వంటివాటి ఆధారంగా సామాజిక హెూదాలభిస్తుంది. స్తరీకరణ విశ్వవ్యాప్తంగా వుంది. హెచ్చుతగ్గులు ఆదిమ కాలం నుంచీ ఉన్నాయి. చేసే పనిని" ఆ పనినైపుణ్యాన్ని బట్టి వ్యక్తికి సమాజంలో ఒక స్తరంలో స్థానం లభిస్తుందని ప్రకార్య వాదులు చెబితే, 'సంపద" లేదా "ఆస్తిపాస్తులు' హెచ్చుతగ్గులే సమాజంలో వర్గాలు సృష్టించాయని మార్క్సిస్టుల వాదన.

సామాజికంగానే కాకుండా సైద్ధాంతికంగా, రాజకీయంగా కూడా సమాజాన్ని క్రమశ్రేణిలో విభజించవచ్చు. ప్రపంచంలో కమ్యనిస్టులు, సోషలిస్టులు, కేపిటలిస్టులు ఇట్లా అనేక భావజాలాలు వున్నాయి. భారతీయ సమాజానికి విస్తృతంగా స్తరీకరణ చెందిన పురాతన సమాజంగా పేరుంది. జాతులు, మతాలు, కులాలు, సంస్కృతులు, భాషల వారీగా భారతీయ సమాజం వేలాది శ్రేణులుగా విభజితమైవుంది. స్తరీకరణను అర్థం చేసుకుంటే ఆ సమాజపు రాజకీయ వ్యవస్థను సులభంగా అర్థం చేసుకోవచ్చు.

డా॥కె. వి. ఆర్ శ్రీనివాస్

2.8 చదువవదగిన పుస్తకాలు

1 Bottomore T.B	:	Sociology
2 Haraiambos M.	:	Sociology Themes and Perspectives
3. Jangam T.R	:	Political Sociology

2.9 నమూనా పరీక్షాప్రశ్నలు

I ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సుమారు 30 పంక్తులలో సమాధానాలు వ్రాయండి

1. సామాజిక స్తరీకరణను నిర్వచించి, స్తరీకరణకు విభేధీకరణకు గల వ్యత్యాసాన్ని వివరించండి.

2. ప్రకార్యవాద (Functionalist) మార్క్సిస్టు స్తరీకరణల గురించి వ్రాయండి.

3. భారతదేశ సామాజిక స్తరీకరణపై ఒక వ్యాసము వ్రాయండి.

II క్రింది ప్రశ్నలకు 15 పంక్తులలో సమాధానాలు రాయండి

1. స్తరీకరణ లక్షణాలు రాయండి.

2. సామాజిక వ్యవస్థ వలెనే రాజకీయ వ్యవస్థ కూడా స్తరీకరించబడి వుంది. వివరించండి.

3. సైద్ధాంతిక స్తరీకరణను వివరించండి.

పాఠం -3
రాజకీయ ఆధునికీకరణ

లక్ష్యాలు :

ఈ భాగం చదివితే ఈ కింది విషయాలు గ్రహించ గలుగుతారు.

* ఆధునికీకరణ భావనను అర్థం చేసుకుంటారు.
* రాజకీయ ఆధునికీకరణ సిద్ధాంతాలను వైఖరులను వివరించగలుగుతారు.
* రాజకీయ ఆధునికీకరణ నమూనాలు పద్ధతులను వివరిస్తారు.

పాఠ్యాంశ విషయక్రమం

3.1 పరిచయం

3.2 ఆధునకికీకరణ ఆవిర్భావం

3.3 రాజకీయ ఆదునికీకరణ – పరిశీలనా పద్ధతులు

3.4. రాజకీయ ఆధునికీకరణ – నిర్వచనం

3.5. సిద్ధాంతపర వైఖరులు

3.6. రాజకీయ ఆధునికీకరణ లక్షణాలు

3.7. విభేదీకరణ

3.8. సమానత్వం

3.9. రాజకీయ సామర్థ్యం

3.10. ఆధునికత – సాంప్రదాయాల మధ్య వైరుధ్యం

3.11 ఆధునికీకరణను ప్రభావితం చేసే అంశాలు

3.12. ప్రాచీనత సాంప్రదాయం

3.13. కాలనిర్ణయం

3.14. నాయకత్వం

3.15. సమస్యలు

3.16. ఆధునికీకరణ – నమూనాలు – పద్ధతులు

3.17. మేధావుల నాయకత్వం

3.18. ప్రాంతీయ అసమానతలు

3.19. సిద్ధాంతాల పాత్ర

3.20. ప్రభుత్వం పాత్ర

3.21. విమర్శ
3.22 ముగింపు
3.23 చదువదగిన పుస్తకాలు
3.24 నమూనా పరీక్షా ప్రశ్నలు

3.1 పరిచయం

ఆధునిక సమాజాల రాజకీయ వ్యవస్థలలో నిర్మాణ గతమైన structural, సాంస్కృతిక మార్పులను "రాజకీయ ఆధునికీకరణ సూచిస్తుంది. నేటి రాజకీయ ప్రపంచంలో అభివృద్ధిచెందిన సామాజిక వ్యవస్థల లక్షణాలను, అభివృద్ధి చెందిన సామాజిక వ్యవస్థలు అలవరుచుకోవడం 'రాజకీయ ఆధునికీకరణ'గా పరిగణించడం జరుగుతోంది! సమాజం నుంచి వేరుచేయగల ఉపవ్యవస్థగా రాజకీయ వ్యవస్థ అధికార యుత విధానాన్ని రూపొందించి, దాన్ని అమలు పరచడానికి సంబంధించిన అన్నిరకాల కార్యక్రమాలు, ప్రక్రియలు, సంస్థలు, నమ్మకాలు ఉండి సమష్టి లక్ష్యాలు సాధించడానికి కృషిచేస్తుంది. రాజకీయ నిర్మాణం, రాజకీయ పాత్రలు, అంతః సంబంధాలు, ప్రక్రియలు, నమూనాలు ఉంటాయి. రాజకీయ సంస్కృతి అంటే రాజకీయ వ్యవస్థపట్ల ఉన్న దృక్పథాలు, నమ్మకాలు, విలువలు, మానవుని విజ్ఞానాభివృద్ధి ఫలితంగా సమాజంలోని అన్ని సంస్థలలో వచ్చే మార్పులను ఆధునికీకరణ ప్రక్రియ సూచిస్తుంది. రాజకీయ ఆధునికీకరణ రాజకీయ నిర్మాణాల తేడాలను తెలియజేసే ప్రక్రియను, రాజకీయ సంస్కృతి తాలూకు లౌకికవాదాన్ని తెలియజేస్తుంది. ఒక సమాజం రాజకీయ వ్యవస్థల సామర్థ్యాన్ని, ప్రభావాన్ని సూచిస్తాయి.

3.2 ఆధునికీకరణ ఆవిర్భావం

ప్రపంచ దేశాలలో ఆధునికీకరణ చెందినవీ, ఆధునికీకరణ చెందుతున్నవీ, ఆధునికీకరణ చెందనివీ అనే మూడు వర్గాలున్నట్లు తెలుస్తుంది. అయితే అభివృద్ధి. పురోభివృద్ధి, ముందడుగు, నాగరికత, పాశ్చాత్య ప్రభావం, నవీనత, పారిశ్రామికీకరణ మొదలైన భావాలు "ఆధునికీకరణ" అన్న భావాన్ని అర్థం చేసుకోవడంలో కొంత ఇబ్బంది కలిగిస్తున్నాయి. ఎందుకంటే ఆధునికీకరణ మానవజాతి చరిత్రలో 16. శతాబ్దం నుంచి సంభ వించిన గణనీయమైన మార్పులన్నింటినీ విచక్షణా దృష్టితోనూ, తులనాత్మక దృష్టితోనూ గ్రహించి విశ దీకరించే భావం. "ఆధునికీకరణ" అన్న ఈ పదం కేవలం వాడుక భాషలోని పదంగానే చాలారోజులు ప్రచారంలో ఉంది. కానీ 1960 సంవత్సరం నుంచి అమెరికా దేశంలోని సామాజిక శాస్త్ర పరిభాషలో ఈ పదానికి ఒక విశిష్ట స్థానం లభించింది. అప్పటి నుంచి ఆధునికీకరణను సిద్ధాంతీకరించడం ప్రారంభమైంది.

ఆధునికీకరణము శాస్త్రీయ దృక్పథంతో పరిశీలించడం ఇటీవలి కాలంలోనే ప్రారంభమైంది. నిజానికి ఆధునికీకరణ సామ్రాజ్యాలు, వలస విధానం అంతరించడంతోనే మొదలైందని చెప్పవచ్చు. రెండో ప్రపంచ యుద్ధాంతవంతర వలస పాలన నుంచి స్వాతంత్ర్యం సంపాదించుకొన్న ఆసియా, ఆఫ్రికా, లాటిన్ అమెరికా ఖండాలకు చెందిన దేశాలు అమెరికా దేశపు శాస్త్రజ్ఞులలో కుతూహలాన్ని రేకెత్తించసాగాయి. దీనికి కారణం కొత్తగా స్వేచ్ఛావాయువులు పీల్చుకొంటున్న ఈ దేశాలు తమ దేశాలను అభివృద్ధి చెందిన దేశాలుగా, ఆధునిక దేశాలుగా ఏవిధంగా రూపొందించుకోవాలని ఆలోచిస్తున్న సమయంలో అమెరికాలోని సామాజిక శాస్త్రవేత్తలు

మూడో ప్రపంచ దేశాల అన్వేషణకు ఆధునికీకరణ సిద్ధాంతాన్ని ఒక జవాబుగా రూపొందించారు. అమెరికాలోని ప్రభుత్వ, ప్రయివేట్ సంస్థలు ఈ దేశాల మీద దృష్టి కేంద్రీక రించి వారి ఆర్థిక స్థితిగతులను, రాజకీయ పరిస్థితులను పరిశీలించసాగారు. ఈ దేశాలలోని పాలకులు తమ దేశాలకు ఉపయోగపడే ఒక సరి అయిన రాజకీయ, ఆర్థిక వ్యవస్థకోసం అన్వేషిస్తున్నట్లు కూడా తెలుస్తున్నది. ఈ అదునుమాసుకొని అమెరికా శాస్త్రజ్ఞులు అమెరికన్ ఆర్థిక, రాజకీయ, సాంఘిక విలువలను, వ్యవస్థలను అభివృద్ధి చెందని దేశాలు, ప్రామాణికంగా పరిగణించవచ్చు అనే భావాన్ని రేకెత్తించారు. ఈ సందర్భంలో అమెరికన్ వ్యవస్థ విలువల ప్రామాణికత మీద అభివృద్ధిచెందని దేశాలు వాటిని అన్వయించుకొనే విధానం మీద అసంఖ్యాకంగా రచనలు వెలువడ్డాయి. డేవిడ్ ఆప్టర్ (David Apter), డేనియల్ (Daniel), లెర్నర్ (Lerner), రాబర్డ్ వార్డ్ (Robert Ward), మైరన్ వీనం(Myron Weiner), బ్లాక్ (Black), ఎసన్ స్టాడ్.(Elsen Stad) హంటింగ్‌టన్ (Weach) వీచ్ మొదలైన శాస్త్రజ్ఞులు అభివృద్ధి చెందని దేశాల మీద చేసిన పరిశోధనలు ప్రశంసించదగినవి. ఆధునికీకరణ సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించడంలో ఈ శాస్త్రజ్ఞులు ఎంతో కృషిచేశారు. వీరిలో కొందరు తమతమ దేశాలలోని పాలనా యంత్రాంగంలో కూడా పాల్గొన్నారు.

ఆధునికీకరణ గురించి బెంజిమిన్ స్వాట్జ్ (Benjamin Schwartz) వివిధ మానవ లక్ష్యాల సాధనకోసం మనిషి భౌతిక, సామాజిక పరిస్థితుల వివేచనా పూరిత నియంత్రణకు క్రమబద్ధమైన, ఉద్దేశపూరితమైన మానవ, శక్తుల వినియోగం అని పేర్కొన్నారు. హంటింగ్ ఆన్ ప్రకారం ఆధునికీకరణ అంటే “ మానవుని ఆలోచనలలో, కార్యాలలో మార్పుతెచ్చే ప్రక్రియ”

ఒక ప్రాచీన వ్యవస్థ అధునాతన వ్యవస్థగా రూపొందడం లేదా పరిణతి చెందడమే ఆధునికీకరణ. ఆధునికీకరణ ప్రాచీనతకు ఒక విరుద్ధ భావం లేదా వ్యతిరేక భావం. అంటే అతిసామాన్యమైన ఆర్థిక వ్యవస్థ ఉన్న ప్రావీ దశ మంచి, సాంకేతికంగా అభివృద్ధి చెందిన దశను లేదా పారిశ్రామికీకరణ చెందిన దశను సాధించడం, మతతత్వంగం రాజకీయ వ్యవస్థ నుంచి మతతత్వం లేని లౌకిక రాజకీయ వ్యవస్థ దశకు చేరుకోవడం. గ్రామీణ వ్యవస్థగా ఉన్న దశ నుంచి పట్టణ వ్యవస్థ దశకు చేరుకోవడం ఆసియా ఖండంలోను, ప్రపంచంలోని చాల ఇతర ప్రాంతాలలోను సామాజిక, రాజకీయ, మనోవైజ్ఞానిక మార్పులకు దోహదం చేస్తున్న సంక్లిష్ట ప్రక్రియలను ఆధునికీకరణ అని వ్యవహరిస్తున్నారు. ఈ ఆధునికీకరణ ప్రక్రియలో మారుతున్న సామాజిక, ఆర్థిక చర్యలు కూడా అంతర్భాగంగా ఉన్నాయి. మార్కెట్లకోసం ఉత్పత్తులు, వస్తుమార్పిడి వ్యవస్థ మారిపోయి దాని స్థానంలో ద్రవ్యమార్పిడి వ్యవస్థ అవతరణ, నగరీకరణ వృద్ధిచెందడం, వ్యవసాయేతర ఉపాధి, సాంకేతిక పరిజ్ఞానపు ఉపయోగ విస్తరణ, శ్రమ విభజన, ప్రత్యేకీకరణల పెంపుదల మొదలైనవన్నీ ఇందులో చేరి ఉంటాయి. ఆధునికీకరణ ప్రక్రియలో పాత సామాజిక సంబంధాలు, సంప్రదాయకత సంతరించుకొన్న ఆర్థిక, సామాజిక పర్యలు, పాత వైఖరులు, విలువలు క్రమంగా అంతరించి వాటిస్థానంలో మాతన సామాజిక, మనోవైజ్ఞానిక వైఖరులు ఆవిర్భవిస్తాయి. ఈ మార్పులతోపాటుగా ప్రసార మాధ్యమాల విస్తరణ, విస్తృతమైన నూతన వ్యక్తిత్వాలు, విధేయతలు, రాజకీయ స్పృహలు, రాజకీయ భాగస్వామ్యం కూడా స్థానం పొందుతాయి. ఇందులో సుపరిచితమైన నడవడికను, శైలి పాత విలువలలో భంగపాటు సంభవించి వాటిని కించపరచడం కూడా జరుగుతుంది. ఈ విధమైన మార్పులవల్ల కొత్త స్వేచ్ఛ లభించడమేకాక కొత్త అవకాశాలు కూడా అవతరిస్తాయి. వీటితోపాటు సామాజిక జీవనంలో అనిశ్చితాలు, వత్తిడులు, సంఘర్షణలు కూడా ప్రవేశిస్తాయి. వీటిని తట్టుకొనేటందుకు వీలుగా

రాజకీయ వ్యవస్థలోని సంస్థలు వ్యవస్థారూపం సంతరించుకోని పక్షంలో అస్థిరత్వం, నిరంకుశత్వం పెరుగుతాయి. నిరంకుశత్వం లేని రాజకీయ వ్యవస్థకోసం రాజకీయ భాగస్వామ్యం, వ్యవస్థ రూపాల మధ్య సమతౌల్యం సాధించాల్సి ఉంటుంది.

3.3 రాజకీయ ఆధునికీకరణ : పరిశీలనా పద్ధతులు :

ఆధునికీకరణలో రాజకీయ మార్పులు, రాజకీయ వికాసం అత్యంత ప్రాధాన్యంగల అంశాలు. రాజకీయ ఆధునికీకరణ లక్ష్యం నేటి ప్రభుత్వాలపై నిరంతరంగా ప్రజల నుంచి, దేశం వెలుపల నుంచి వచ్చే వివిధ కోరికలు, వత్తిడులను తట్టుకోవడం కోసం అవసరమైన సరళత్వం, సామర్థ్యం ఉన్న ఒక రాజకీయ వ్యవస్థను నెలకొల్పడం. సంక్షిప్తంగా చెప్పాలంటే అనేకమైన క్లిష్ట సమస్యలను ఎదుర్కొనే సామర్థ్యంగల రాజకీయ యంత్రాంగం అత్యంతావశ్యకం. రాజకీయ వ్యవస్థ శక్తిమంతమైనప్పుడు ఆధునికీకరణలో ఉప్పెనలా వచ్చే మార్పులకు తావిచ్చి ప్రజాజీవితాలను సుఖమయం చేయగలుగుతుంది. రాజకీయ ఆధునికీకరణకు అభివృద్ధితో కూడా అవినాభావ సంబంధం ఉంటుంది. ఎందుకంటే ప్రభుత్వం సమర్థతతో తన విధులను నిర్వహించినప్పుడే ఆర్థిక, మానసిక, సాంస్కృతికాభివృద్ధి సాధ్యమవుతుంది.

అయితే రాజకీయ ఆధునికీకరణను మూడు కోణాల నుంచి పరిశీలించవచ్చు. అవి: (1) చారిత్రక పరిశీలన, (2) టైపాలాజికల్ (Typological) పరిశీలన, (3) పరిణామ పరిశీలన (evolutionary). పదహారో శతాబ్దం నుంచి ప్రపంచంలో ప్రబలిన ఆధునిక ధోరణులవల్ల కొన్ని రాజకీయ వ్యవస్థలలో సమగ్రమైన మార్పులు సంభవించాయి. రాజకీయ నిర్మాణం, లౌకిక వాదం, పారిశ్రామికీకరణ, విద్యావ్యాప్తి, సామాజిక గమనశీలం (social mobility), జీవన ప్రమాణాలస్థాయి పెరగడం, జాతీయ సమైక్యత, ప్రజల భాగస్వామ్యం పెరగడం మొదలైన అంశాలు సంస్కృతిని ప్రభావితం చేస్తాయి. అయితే ఈ మార్పు మొట్టమొదటగా పశ్చిమ ఐరోపాలో ప్రారంభమై క్రమంగా ప్రపంచమంతా వ్యాపించింది. కానీ ఈ వ్యాప్తి అసంపూర్ణంగా ఉంది. సాంప్రదాయిక రాజకీయ సమాజం లేదా ప్రాచీన వ్యవస్థ నుంచి ఎట్లా ఆధునిక రాజకీయ వ్యవస్థగా మార్పు చెందిందో తెలియజేస్తుంది. రాజకీయ వ్యవస్థలోని సంస్థలు నిత్యం ఎదుర్కొనే కొత్త సమస్యలను పరిష్కరించడానికి అనువుగా వాటి నిర్మాణాలను వృద్ధిచేస్తూ, నిరంతర మార్పును జీర్ణించుకొంటూ నూతన సామాజిక లక్ష్యాలు సాధించడానికి కావలసిన శక్తి సామర్థ్యాలను కాలక్రమంగా పెంపొందించుకోవాలి.

చారిత్రక, టైపాలాజికల్ కారణాలలో/ దృక్పథాలలో రాజకీయ ఆధునికీకరణ అంటే ఆధునిక రాజకీయ వ్యవస్థ modern Polity) సాధనకోసం జరిగే ప్రక్రియ పరిణామ దృక్పథంలో రాజ్య వ్యవహారాలు అనిశ్చితం. వృద్ధి (growth) అంతంలేని ప్రక్రియ.

3.4 రాజకీయ ఆధునికీకరణ నిర్వచనం

రాజకీయ ఆధునికీకరణ అనే పదాన్ని నిర్దిష్టంగా నిర్వచించడం కష్టం. అయినప్పటికీ క్లైడ్ ఇ. విచ్ Claude E.Welch J.R) జూనియర్ ప్రకారం రాజకీయ ఆధునికీకరణ అంటే ఆధునిక సమాజ స్థాపన అనే లక్ష్యాన్ని సాధించడానికి వనరులను హేతుబద్ధంగా ఉపయోగించే ప్రక్రియ. (The process based upon the

rational utilisation of resources and aimed at the establishment of modern society). హంటింగ్‌టన్ అభిప్రాయంలో "ప్రాచీన దశలో ఉన్న మత, కుటుంబ, రాజకీయ సంబంధమైన అధికారాలనన్నింటినీ తొలగించి మతతత్వంలేని, జాతి వివక్షణలేని లౌకిక విధానాన్ని అధికారంలోకి తెచ్చుకోవడమే" రాజకీయ ఆధునికీకరణ.

(2) రాజ్యంలో రాజకీయ, న్యాయపాలన, సైనిక/ రక్షణ సంబంధమైన విషయాలను నిర్వర్తించడానికి పరిపాలనా వ్యవస్థ కొత్తరూపు సంతరించుకోవడం. ఉదా.కు అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రాలు.

(3) రాజకీయ వ్యవహారాలలో సమాజంలోని వివిధ వర్గాలకు చెందిన వారు జోక్యం చేసుకోవడం. ప్రభావ వర్గాల ద్వారా రాజకీయాల్లో ఉత్సాహంగా పాల్గొనడం. ఉదా. కు జపాన్,

హంటింగ్టన్ రాజకీయ ఆధునికీకరణను బహుముఖ ప్రక్రియగా వివరించాడు. మానవుని ఆలోచనలు, చర్యలు అన్నింటిలో మార్పు తీసుకొని వచ్చే ప్రక్రియగా పేర్కొన్నాడు. రాజకీయ ఆధునికీకరణ ప్రధానంగా రాజకీయాల పరిధికి సంబంధించినదైనప్పటికీ ఆర్థిక, సామాజిక, మనస్తత్వశాస్త్రాలను కూడా పరిగణనలోకి తీసుకొంటుంది. ఆధునికీకరణ ఫలితంగా రాజకీయ సంస్థలలో, రాజకీయ సంస్కృతిలో వచ్చే మార్పులను రాజకీయ ఆధునికీకరణ సూచిస్తుంది. కాబట్టి రాజకీయ ఆధునికీకరణ అనే భావనకు అనేక రూపాలుంటాయి. ఆధునిక కాలంలో ఐరోపా రాజ్యాలలో వచ్చిన రాజకీయ మార్పులను ఆ తరవాత ప్రపంచ రాజ్యాలలో వస్తున్న రాజకీయ మార్పులను రాజకీయ ఆధునికీకరణ అనే భావనను సూచిస్తాయి. పై ఈ మార్పులను ఈ విధంగా వివరించాడు. (1) సమానత్వం. పట్ల ఉన్న సాధారణ దృక్పథం, ఇది రాజకీయాలలో పాల్గొనడానికి, ప్రభుత్వ పదవులకు పోటీ పడటానికి సమాన అవకాశం కల్పిస్తుంది. (2) విధానాలను రూపొందించడం, అమలుపరచడంలో రాజకీయ వ్యవస్థ సామర్థ్యం (3) 3. సమగ్రతకు భంగం కలగకుండా రాజకీయ కార్యకలాపాల ప్రత్యేకీకరణ, (4) రాజకీయాలను మత ప్రభావం నుంచి వేరుచేయడం లేదా లౌకికవాద ప్రక్రియ. ఏది ఏమైనప్పటికీ ఆధునికీకరణ ప్రక్రియవల్ల ఉత్పన్నమయ్యే సవాళ్ళను ఎదుర్కొంటూ సమస్యలను పరిష్కరించగల సామర్థ్యాన్ని రాజకీయ వ్యవస్థ సంతరించుకొనడాన్ని రాజకీయ ఆధునికీకరణ సూచిస్తుంది. –

3.5 సిద్ధాంతపర వైఖరులు (Theoritical Approaches)

సంక్లిష్ట ఆధునిక రాజకీయ వ్యవస్థ లక్షణాలను మూడు రూపాలలో వివరించవచ్చు. అవి (1) వర్ణనాత్మక లక్ష్య జాబితాలు (Discriptive trait list), (2) రిడక్షనిస్టు పద్ధతి, (3) ఆదర్శవాద పద్ధతి. అనేక అధ్యయనాలు ఈ మూడు వైఖరులను వివిధ మార్గాలలో మేళవించారు.

(1) వర్ణనాత్మక జాబితా పద్ధతి: ఈ వైఖరి సమకాలీన రాజకీయ వ్యవస్థల ముఖ్య నిర్మాణం, సాంస్కృతిక లక్షణాలలో గుర్తించబడింది. కమ్యూనికేషన్ సమావేశం (1963), రాజకీయ ఆధునికీకరణ సమావేశం (1964), ఆల్మండ్ అండ్ కోలెమన్ (1960), బ్లాక్ (1962), ఐసన్డ్స్ (1964), మొదలైనవారు సమకాలీన రాజకీయ వ్యవస్థలను ఆధునిక రాజకీయ వ్యవస్థలుగా పరిగణించారు. వీరి ప్రయత్నాలు విమర్శలకు గురి అయ్యాయి. దీనికి కారణం స్వతంత్రంగా ఉండే కొన్ని లక్షణాలను ఇతర లక్షణాలతో వీరు

కలపడం. ఉదా.కు హోల్ట్ కె. టర్నర్ (1966),

(2) **రిడక్షనిస్ట్ అప్రోచ్:** ఈ వైఖరి ఒకే ఒక కారకానికి factor ప్రాముఖ్యమిస్తుంది. ఆధునికీకరణ అతిప్రధాన లక్షణంగా "రాజకీయ ఆధునికీకతను సూచిస్తుంది. లేదా ఆధునికీకరణను నిర్ణయించే సూచికగా 'పేర్కొంటుంది. "సమర్థత అనే భావాలను కలుపుకొని ఏక లక్షణాలు ప్రకటితం చేయడం జరిగింది. (Brezesinski 1956, Hold and Turner 1966, Almond 1965, Riggs 1963, Huntington 1965 etc.). రిడక్టివ్ ప్రయత్నాలు బహుళ చలాంకాల కారణత్వాన్ని (multivariable Causation) ఉపేక్షించాయని అర్థం కాదు. ఈ ప్రయత్నాలు ఆధునికీకరణ అనే ఏకైక సమగ్ర భావనకోసం జరిపిన నిరంతర కృషిలోగానీ, గతంలో ఉపేక్షించిన లేదా తక్కువ ప్రాముఖ్య మిచ్చిన కారణాన్ని ప్రకాశవంతం చేయాలన్న కోరికలోకానీ ప్రతిబింబించవు.

3. **ఐడియల్ టైప్ అప్రోచ్**: ఆధునిక రాజకీయ వ్యవస్థ రాజకీయ ఆధునికీకరణ ప్రక్రియలను సిద్ధాంతీకరించడంలో ఈ వైఖరి స్పష్టమైంది కాదు. సంపూర్ణము, దృఢమూ అయింది కాదు. ఆధునిక రాజకీయ వ్యవస్థ వివరణాత్మక లక్షణ జాబితాలే ఐడియల్ టైప్ అవుతుంది. / ఎందుకంటే ఆధునిక రాజకీయ వ్యవస్థ అనే భావమే ఐడియల్ టైప్ భావాన్ని సూచిస్తుంది. సాంప్రదాయిక రాజకీయ వ్యవస్థ దీనికి వ్యతిరేకమైంది. ఉదాహరణకు – వ్యావసాయిక పారిశ్రామిక, సాంప్రదాయిక, ఆధునిక రాజకీయ ఆధునికీకరణ కొనసాగింపులో మధ్యలో వచ్చే నమూనాగా సంధికాల వ్యవస్థ (transitional Pol ity)ని పేర్కొనవచ్చు. సాంప్రదాయిక వ్యవస్థ నుంచి ఆధునిక వ్యవస్థకు చేరుకోవడానికి రాజకీయ ఆధునికీకరణను ఒక ఉద్యమ ప్రక్రియగా చూడటం జరిగింది.

3.6 రాజకీయ ఆధునికీకరణ లక్షణాలు:

ఆధునికీకరణ, వికాసం (development) పై పెరుగుతున్న సాహిత్యం ఆధారంగా ఆధునిక రాజకీయ వ్యవస్థ రాజకీయ ఆధునికీకరణకు మూడు ప్రధాన లక్షణాలున్నాయని చెప్పవచ్చు. అని (1) విభేదికరణ, (2) సమావత్వం, (3) 3. రాజకీయ సామర్థ్యం.

3.7 విభేదీకరణ (Defferentiation)

విభేదికరణ ప్రక్రియ రాజకీయ వ్యవస్థ ఎకాసంలో సంఘాలు (associations), సంస్థలు (Institutions), వాటి పాత్రల ప్రగతిశీల వేర్పాటు, ప్రత్యేకతను సూచిస్తుంది. అంటే రాజకీయ వ్యవస్థలో రాజకీయ సంస్థలు ఏర్పడి వివిధ లక్ష్యాలు సాధించడానికి కృషిచేస్తూ వాటి కార్యనిర్వహణలో ప్రత్యేకతను సంతరించుకొంటాయి. సామాజిక స్థిరీకరణ దీనిలో భాగంగా జరిగి బంధుత్వం, కుటుంబ జీవితాల నుంచి వృత్తిపరమైన పాత్రలు వేరుచేయబడి పరిణామ సార్వజనీనత ఏర్పడిబీ మతం నుంచి సార్వజనిక న్యాయసూత్రాలు, మతం, సిద్ధాంతం వేరుచేయబడి పాలనా నిర్మాణం, ప్రజల రాజకీయ పోటీ మధ్య విభేదీకరణ జరిగి ఒక సమైక్య వ్యవస్థగా ఏర్పడుంది. విభేదీకరణ పరిపాలన, రాజకీయ విభాగాలలో, విధి నిర్వహణలో అధిక ప్రత్యేకీకరణను, నిర్మాణగతమైన సంక్లిష్టత structural complexity ఒకరిపై ఒకరు ఆధారపడటం రాజకీయ నిర్వహణ సామర్థ్యాన్ని సూచిస్తుంది.

3.8 సమానత్వం (Eqality)

సమానత సాధించడం ఆధునిక రాజ్యం ప్రథమ కర్తవ్యం. ఇది వయోజనులైన వ్యక్తులందరికీ పౌరసత్వం లభించడం ద్వారాను, వారు తమ హక్కులను, బాధ్యతలను సమానంగా పాలుపంచుకోవడం ద్వారాను, న్యాయ సంబంధమైన వ్యవహారాలలో ప్రభుత్వం పౌరులందరినీ సమదృష్టితో చూడటం ద్వారాను సాధించవచ్చు. ఆధునికీకరణ చేపట్టే ప్రతిదేశంలోను సమానతమ సంపూర్ణంగా సాధించలేకపోవచ్చుగాని సమానతను సాధించడానికి కృషిమాత్రం నిరంతరం జరుగుతూనే ఉంటుంది. రాజకీయ వ్యవహారాలలో ప్రజలు తరుచు పాల్గొనడం, ఎక్కువ సంఖ్యలో వారు రాజ్య విషయాలలో జోక్యం చేసుకోవడం రాజకీయ ఆధునికీకరణకు చాలా ముఖ్యం

3.9 రాజకీయ సామర్థ్యం - Political capacity

రాజ్యంలోని కార్యనిర్వాహక సంస్థలకు ప్రభుత్వపాలనలో శక్తి సామర్థ్యాలుండటం రాజకీయ ఆధునికీకరణకు ఎంతో అవసరం. ఈ శక్తి సామర్థ్యాలు పాలనా సంస్థలు చేపట్టే కార్యక్రమాల పరిధిని ఒట్టి తమ కార్యసాధనకోసం తీసుకొనే నిర్ణయాలను బట్టి, వాటిని అమలుచేసే విధానాన్ని బట్టి, నిర్ణయించడం జరుగుతుంది. రాజకీయ ఆధునికీకరణలో ప్రభుత్వం కేంద్రీకరణం చెంది, నిత్యం పెరిగే ప్రజల అవసరాలను గుర్తించి వాటిని తీర్చగలిగి ఉండటం అతిముఖ్యం." వత్తిడులకు లొంగి గద్దెదిగే ప్రభుత్వానికి శక్తి సామర్థ్యాలు లేనట్లే. సమానతను పెంచడం, సమైక్యతను సాధించడం రెండూ కూడా రాజ్యంలోని సంస్థల శక్తియుక్తులకు సవాలు వంటిదే.

ఇవికాక ప్రజాస్వామ్యం, జాతీయతా భావం కూడా రాజకీయ ఆధునికీకరణ లక్షణాలుగా పరిగణింపబడుతున్నాయి ప్రజాస్వామ్యం కారణంగా వ్యవస్థలకు నూతనత్వం శక్తిసామర్థ్యాలు త్వరితంగా పెంపొందించుకొనే అవకాశాలుంటాయి. అనేక మంది శాస్త్ర వేత్తలు జాతీయతకు ప్రాముఖ్యమిచ్చారు. జాతి పురోగతికి, జాతీయతా భావానికి, రాజకీయ ఆధునికీకరణకు చాలా దగ్గరి సంబంధం ఉంది. ఎందుకంటే ఏజాతి అయితే అన్ని రంగాలలోను ప్రగతి సాధిస్తుందో ఆ జాతి అధువాతనంగా ఉన్నట్లు అంచనా. ఈ జాతీయతా భావానికి అంతర్జాతీయ గుర్తింపు, అంతర్జాతీయ న్యాయశాస్త్రం మద్దతు కూడా లభిస్తున్నాయి.

రాజకీయ ఆధునికీకరణకు మరికొన్ని ముఖ్య లక్షణాలున్నాయి. అవి:

II) సాంప్రదాయిక అధికార సంస్థలు క్షీణించి రాజ్యంలో అధికారం కేంద్రీకృతమై ఉండటం.

II) రాజకీయ సంస్థలు వివిధ రకాలుగా ఇనుమడింపజేయడం, రాజకీయ సంస్థల ప్రత్యేకీకరణ,

III) రాజకీయాలలో ప్రజలు ఎక్కువగా పాల్గొనటం, వ్యక్తులు ఎక్కువగా తమ రాజకీయ వ్యవస్థ మొత్తంతో తాదాత్మ్యం పొందడం.

రాజకీయ అధికారం ఉనికిలో ఆకస్మిక మార్పులు రావడం రాజకీయ ఆధునికీకరణలోని ప్రధానమైన అంశం. ప్రాచీన సాంప్రదాయిక చిహ్నాలయిన ఆదిమ జాతులు, తెగల నాయకులు, రాజులు, నవాబులు మొదలైన వారెందరు వారి వారి అధికారాలను క్రమంగా కోల్పోయారు. హంటింగ్ టన్, అభిప్రాయంలో రాజకీయ

ఆధునికీకరణకు ఫలితంగా కుల, మత, నేరవర్గ సంబంధమైన అధికారాలు, సాంప్రదాయిక కుటుంబాభిమానం మొదలైన సాంప్రదాయిక కుటుంబాభిమానం మొదలైన సాంప్రదాయిక సంస్థలు, భావాలు అన్నీ అంతమయి ఆధునికమైన ఏకైక లౌకిక, జాతీయ రాజకీయాధికారం ఏర్పడుతుంది.

€<Ö ¿¿£+º q s È¿j ã e«edÿ‰ Ü¿ÿ¥>± sÂbõ+<ŠÔã+~. s È¿j ã €<Ö ¿¿£Â e\ ¢ |]Ÿb Í\ qýËdÿ Ô“ sÁ ã\ TÔ㉠Á±r dŸ‰ Hûb Í\ H HÕ ÿ«]™sÁ> TÔã+~. dÿÖÈ+ýË ¿ÿ ÿTdÿ qT m<Š Ã&ƒ ¿Ãd¥ s È¿j ã e«edÿË s È¿j ã d¥dÿT nÔá~ø£>± , qTe T&kÍsT. ÿ ¿=ØØ$~õ ÿ ¿=ØØd¥dÿ sÃ/¾d¥+~. –<‘, nyT] ¿± d¥j ãT¿£s çÍ¼ýË ¢ ÿÔ‰ “ sÃ/¾#û$$<Š> Ts ÔáÁ u²<Ô áqT€¢ ¾ýË »ÿ ¿£€~eTC²Ü H j ãÁ£&T »‘ sÃ ¨+#ûs È¿j ã $<Ö ÔÃbþ Ìq]™Õ$wŸ ã+ <ÃÔá£ Te ÔÃã+~.

s È¿j ã\ ýË¢ Ž\ TmÅ£Ø>±bÍý¤&ƒ nHû ¿£ •kÍ~ó#&ƒ nÜ¿ÿ ÿ¥| Ÿn“ #] Ÿ#ã. B“ ýË¢ Ÿ² yÕsÁ qTeÖsÁ&ƒ s È¿j ã uõ>kÍ ¿T«+ dÿ uõy “• eÖsÁ&ƒ nÜ¿ÿ ÿ¥~. ¢ Ž\ Å£ # ý² s È¿j ã|]ŸC²q+ –+& C²r j ãs È¿j ã\ ýËn~ø£>±bÍý¤&ƒ €<Ö ¿£dÿÖÈ\ ¿£+. , ~ ÿ ¿£kÍ+¢ ¥‘sT¿£dÿÖÈ+ýËÈsÁ<Š dÿÖC²\ ýËs È¿j ãbÍ¯¼T, ¢ ÿõe es ZTe ~#+<ŠƒÔÃ s È¿j ãuõ>kÍ ¿T«+- u²>±]™+bõ+<ŠÔã+<Š #] Ÿ#ã. kÍ+¢ ¥‘sT¿£ T kÍeÖ› ¿£d¥dÿT, Å£ +, eTÔá, C²Ü, Ô>·yT<Š es Zq“•+{ ù €<Ö ¿¿£+º s È¿j ãuõ>kÍ Ö« ¿ìÔq kÍ<Ö \ T>± eÖsÁ#ã. B“ | ¥ÁkÍq+>± dÿÖÈ+ýË ¢ Ž\ +<ŠÂ ÔáT<Ø | Ÿ¢n_éÖq+ #ã| ¥ƒ, <Ø dÿT>Ôád¥dÿÜ, C²r j ãuõe+ÔÃÔ # Ôã + bõ+<Šƒ Ôá‘Ç kÍ+¢ ¥‘sT¿£kÍ+| T¿£€# s \ T, d¥dÿT‹ \ VÕ| ¥ƒ + s È¿j ã€<Ö ¿¿£Â | ŸÔá>±@sÁ&û| ¥ÁkÍq+.

nsTH kÍ<ŠsÂ+>± eTÖ&Ã¢]Ÿ¥#ás C²« ýË eÖÇÔá s È¿j ãuõ>kÍ ¿T«+ nÔá~ø£>± –+& <'“ ÔÃbÍ³ Ts È¿j ãndÿÂá ý { ÿ ÿÖ<Š Å£&†–+³ T+~. ¢ Ž\ TmÅ£Ø d¥K«ýËs È¿j ã\ ýË bÍý¤•| Ü&ƒÔáŸ d]Ÿ>±È“ +#û¢ Ž\ ¿Ã ¿£qT(demands) ప్రభుత్వం తీరుస్తూ ఉండాలి. అట్లాచేయడంవల్ల రాజకీయ ఆధునికీకరణ సంఘంలో సునాయాసంగా సాగుతుంది. సిడ్నీ వెర్బ్ కింది విధంగా వ్యాఖ్యానించారు:

ఇటీవలే అవతరించిన స్వతంత్రరాజ్యాలలోని పౌరులు వారివారి వ్యవస్థలలో భాగస్వాములనే ఏకతా భావం రానంతవరకు ఆదేశాలలో మార్పు ఒక క్రమపద్ధతిలో రాలేదు రాజకీయ ఆధునికీకరణ ఒక క్రమపద్ధతిలో రావాలంటే ప్రజల్ మానసిక వైఖరిలో, వారి అభిప్రాయాలలో వారి సాంప్రదాయిక సాంఘిక జీవితంలో, రాజకీయ కార్యకలాపాలలో మార్పువచ్చితీరాలి.

3.10 ఆధునికత – సంప్రదాయాల మధ్య వైరుధ్యం

‘ ఇరవయ్యో శతాబ్దంలో అతి త్వరితంగా వస్తున్న సామాజిక రాజకీయ మార్పులను విశ్లేషించడంలో సంప్రదాయానికి, ఆధునికతకు మధ్య అపరిమితమైన అగాధమున్నట్లు భావించడం జరుగుతోంది. – ఆధునికత, సంప్రదాయం రెండు విరుద్ధమైనవనే భావన సాంప్రదాయిక సమాజాలలో ఉండే సంప్రదాయాన్ని

ఆధునిక సమాజంలో ఉండే ఆధునికతను అపార్ధం చేసుకోవడంతోపాటు ఆరెండింటికి మధ్య ఉన్న అవినాభావ సంబంధాన్ని సరిగా అవగాహన చేసుకోకపోవడం నుంచి ఉత్పన్నమైంది. ఐరోపా, అమెరికా ఖండాల సంపన్న దేశాలను దృష్టిలో ఉంచుకొని ఆధునిక సమాజభావాన్ని రూపొందించి దానితో ఆసియా, ఆఫ్రికా ఖండాలలోని సాంప్రదాయిక సమాజాలను పోల్చడం సమంజసం కాదు.

రాజకీయ ఆధునికీకరణకు, సాంప్రదాయిక వైఖరులు, ఆచార వ్యవహారాలు అడ్డుగా నిలిచినప్పుడు వాటిని మార్చడానికి రెండు మార్గాలున్నాయి. అవి:

(1) సాంప్రదాయిక ఆదిమ సంకుచితాభిమానాలైన కుల, మత, వర్గ వైషమ్యాలను ప్రభుత్వం శాసనాల ద్వారా (ఏకపక్ష ప్రభుత్వాలున్న ఆఫ్రికన్ రాజ్యాలలో జరిగినట్లు) వీటిని నిరోధించి వీలైనంత త్వరలో జాతీయ సమైక్యతను నెలకొల్పడం.

(2) పాతకాలపు ఆచార వ్యవహారాలలోని అనుకూల అంశాలను సద్వినియోగపరుస్తూ వాటిని క్రమంగా మార్చడం. / పై రెండింటిలో మొదటి పద్ధతిలో సంప్రదాయమనే ప్రగతి నిరోధక శక్తిపై యుద్ధం ప్రకటించడం. రెండో పద్ధతిలో సంప్రదాయానికి కొద్దిగా తావిస్తూ క్రమంగా దానిని పూర్తిగా సంస్కరించడం.

మూడో ప్రపంచ దేశాలలో రాజకీయ నాయకత్వం పనికిరాని పాత మూఢాచారాలపై యుద్ధం సలుపుతున్నా వాటిని నిర్మూలించడం అంత తొందరగాను, సులభంగాను అయ్యేపనికాదు. దానికి కారణం సాంఘిక విశ్వాసాలు, ఆచారాలు మనుషుల్లో లోతుగా పాతుకొని పొయ్యాయి. అవి వారి దైనందిన జీవితంలోని అన్ని సందర్భాలలోను ఆవహించి ఉన్నాయి. ఇవి రాజకీయ ఆధునికీకరణకు ఒక అగ్ని పరీక్ష వంటివి. ఆసియా, ఆఫ్రికా ఖండాలలో కొత్తగా ఏర్పడిన రాజ్యాలలో సంప్రదాయంవల్ల ఉత్పన్నమైన సమస్యలు అంటే విశాలమైన జాతీయతా భావానికి, సంకుచితమైన కుల, మత, వర్గ భావాలకు మధ్య జరుగుతున్న పోరాటం రాజకీయ ఆధునికీకరణ భవిష్యత్తును నిర్ణయిస్తుంది. ఒక ఫ్రెంచ్ సామాజిక శాస్త్రవేత్త గస్టావ్ బి. లెబాన్ పై సమస్యను ఈ విధంగా వర్ణించాడు:

ప్రజలు ఒక సంప్రదాయాన్ని గౌరవించడం వారి జీవిత మనుగడకు సంబంధించిన విషయంబీ కానీ దాని నుంచి ఎట్లా విముక్తి పొందాలో తెలుసుకోవడం పురోగతి నియమం."

ముస్లిం దేశాలలో సంప్రదాయం నుంచి విముక్తి పొందడం అంటే ఇస్లాం మతానికి, సంఘానికి మధ్య సంబంధాన్ని నిరంతరంగా పునర్నిర్వచించడమని రిచర్డ్ హెచ్.పాప్ అనే రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞుడు అన్నాడు. 14 ఇట్లా మతాన్ని పునర్నిర్వచించడం ఆ మతాన్ని ఆధునికీకరించడమే అవుతుంది. దీని పర్యవసానంగా ఇస్లాం మతాన్ని రాజ్యం అధీనంలోకి తీసుకొచ్చి ఒక 'నవీన లౌకిక జాతీయతా దృక్పథాన్ని మహమ్మదీయులు వృద్ధిచేసుకోవాలి అని రిచర్డ్ పాప్ అన్నారు.

సాంప్రదాయికత నుంచి విముక్తి పొందడం అంటే పాత సాంఘిక సంస్థలను పూర్తిగా తుదముట్టించడం అనికాదు. ఎట్లా అంటే సంపన్న ఆధునిక సమాజాలలో కూడా మనకు సంప్రదాయానికి చిహ్నామైన సంకుచితాభిమానాలు కొద్దిగా కనబడతాయి. సామాజిక శాస్త్రజ్ఞులు తాము పాశ్చాత్య ఆధునిక సమాజాలలో జరిపిన పరిశోధనా ఫలితాలన చూస్తే మనకి ది స్పష్టమవుతుంది. అమెరికా రాజకీయ ప్రవర్తనపై జరిగిన

పరిశోధనలు సాంప్రదాయిక శక్తులు ఇంకా సజీవంగా ఉన్నాయని తెలిపాయి. స్థానిక తత్వం, చరవర్గతత్వ (ethnicity) మొదలైన సంకుచిలాభిమానాల ప్రమేయం అమెరికా రాజకీయాల్లో కొద్దిగా ఉందని పరిశోధనలు సూచిస్తున్నాయి. కొన్ని సందర్భాలలో సాంప్రదాయిక భావాలను సమాజ నిర్మాణ, జాతి నిర్మాణ కార్యక్రమాలలో వినియోగించుకోవడం కూడా జరుగుతుందని ఆధునిక నగర సామాజిక శాస్త్రంలో జరిగిన పరిశోధనలు, వెలువడిన ప్రచురణలు తెలుపుతున్నాయి. అయితే సంపన్న పాశ్చాత్య దేశాలలో ప్రజల విశాల జాతీయతా భావాన్ని, సామాజిక సమన్వయ భావాన్ని కూడా అలవరుచుకొన్నారు.

ఆధునికీకరణలో ఒక చిత్రం కనిపిస్తుంది. అదేమిటంటే సాంఘిక మార్పులు, రాజకీయ భాగస్వామ్యం ఆధునిక లక్షణాలైనప్పటికీ అవి వర్గ వైషమ్యాలను, ప్రాంతీయ దురభిమానాలను తగ్గించడానికి బదులు పెంచుతున్నాయి. శ్రీ అధికమైన వ్యక్తిగత శీలత, నగరీకరణ, అక్షరాస్యత మొదలయిన లక్షణాలన్నీ సాంప్రదాయిక విలువలను బలహీనపరిచి “ఆధునిక విలువలను బలపరుస్తాయి. అయితే ఆధునిక విలువలను పటిష్టం చేయడానికి రెండు రకాల జాగ్రత్తలు తీసుకోవడం అవసరం. అవి:

(1) ప్రాచీన అలవాట్లు, సాంఘిక కట్టుబాట్లను విస్మరించడానికి పాతకాలం నాటి పనికిరాని సంస్థలను బలహీనపరచాలి.

(2) వ్యక్తులను ఆధునిక భావాలున్న కొత్త సంస్థలకు పరిచయం వేసి శాస్త్రీయ దృక్పథం, హేతుబద్ధత, లౌకిక దృష్టి, సామాజిక శ్రేయస్సు పట్ల గౌరవభావం వంటి ఆధునిక విలువలను ఉద్బోధించడం.

సమాజంలోని వర్గ వైషమ్యాలు, సాంస్కృతిక వ్యత్యాసాలు పెరిగినప్పుడు తీవ్రసాంఘిక ఉద్రిక్తతలకు దారితీస్తాయి. ఇది జాతీయ సమైక్యతకు, సమాజ నిర్మాణ కార్యక్రమాలకు గొడ్డలిపెట్టులా పరిణమిస్తాయి. శ్రీలంకలోని జనసమూహంలోని అన్ని వర్గాలను ఏకంచేసిన స్వాతంత్ర్య పోరాటం అంతం కావడంతో మళ్ళీ సంకుచితాభిమానాలు తలెత్తి సింహళ భాష మాట్లాడే వారికీ తమిళ భాష మాట్లాడే వారికి మధ్య వైషమ్యాలు, ఉద్రిక్తతలు పెరిగాయి. ఇటువంటి సంఘటనలే వర్ధమాన సమాజాలలో కూడా జరిగాయి. ఈ దేశాల నాయకులు జాతీయ సమైక్యత సాధించాలని నిర్ణయించుకొన్నారు. కానీ వారి ఆ ప్రయత్నంలో ఆదిమ సంకుచితాభిమానాలు అడ్డురావడంతో “ నాయకత్వం”అధికారవాద ప్రభుత్వాలవైపు తమ దృష్టిని మళ్ళించింది. బలమైన ప్రభుత్వాల ద్వారా సంకుచిత వర్గ వైషమ్యాలను అణిచివేసి జాతీయతా భావాన్ని, దేశ ఐక్యతాభావాన్ని నెలకొల్పవలెనని నిశ్చయించుకొంది. వారికి దేశ ఐక్యతే ఉత్తమ లక్ష్యం, వివిధత్వం లేదా వ్యక్తిగత తత్వంకన్న దేశంలో క్రమశిక్షణకే ఎక్కువ ప్రాధాన్యమిచ్చి అదే సాంఘిక ఆధునికీకరణకు మొదటి మెట్టు అని వారు భావించారు. జాతీయ సమైక్యతను ఏర్పరిచి ప్రజలందరినీ జాతీయ నిర్మాణ కార్యక్రమంలో పాల్గొనేట్లు చేయాలని నూతన రాజకీయ నాయకులు సంకల్పించారు. దీని ఆధారంగా ఆధునికీకరణను ప్రభావితం చేసే అంశాలను కిందివిధంగా పేర్కొనవచ్చు:

3.11 ఆధునికీకరణను ప్రభావితంచేసే అంశాలు :

రాజకీయ ఆధునికీకరణ ప్రక్రియను ప్రభావితం చేసిన అంశాలలో నాలుగు ప్రధానాంశాలు పేర్కొనదగినవి:

(1)) సాంప్రదాయిక రాజకీయ నిర్మాణం, సంస్కృతి, (2) ఆధునికీకరణ కాల నిర్ణయం, (3) రాజకీయ నాయకత్వం లక్షణాలు, దృక్పథాలు, (4) రాజకీయ ఆధునికీకరణ ప్రక్రియ ఎదుర్కొన్న సమస్యలు.

3.12 ప్రాచీనత/ సంప్రదాయం (Tradition)

(1) ప్రాచీన దశ నుంచి పాతుకొనిపోయిన సంస్థలు, అనాదిగా ఉన్నందున ఆధునికీకరణ విధానాలకు అతిత్వరగా చోటివ్వవు. అందువల్లనే ప్రాచీన వ్యవస్థ నుంచి ఆధునిక వ్యవస్థకు మార్పు చెందడం దీర్ఘమైన దీర్ఘకాలికమైన పని.

3.13 కాల నిర్ణయం

ప్రాచీన దశ నుంచి ఆధునిక దశను చేరే మార్గంలో ప్లవన దశ Take-off time అతిముఖ్యమైంది. ప్రపంచ వ్యవస్థలలోని ఏ ఆధునికీకరణ విధానం సరి అయిందో పరిశీలించేందుకు, ప్రాచీనత ఎంతవరకు అడ్డుగా ఉందో తెలుసుకొనేందుకు "సామాజిక, రాజకీయ రంగాలలోని సంచలనం ఏ స్థాయిలో ఉందో కనుక్కొనేటందుకు, ఆధునికీకరణ దశమ త్వరగా చేరుకొనేందుకు ఏవైనా దగ్గరి దారులు ఉన్నాయో లేవో తెలుసుకొనేందుకు ఇది సరి అయిన సమయం.

3.14 నాయకత్వం

రాజ్యంలోని నాయకత్వం మీద కూడా చాలావరకు ఈ ప్లవన దశ ఆధారపడి ఉంటుంది. ఆధునికీకరణ పద్ధతులు, ఆధునికతను సాధించే విధానం చాలామటుకు నాయకుల మీద, వారు ప్రాముఖ్యమిచ్చే విలువల మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. మావో- సె-టుంగ్, కె మాల్ ఆటాటర్క్, లెనిన్ మొదలైన నాయకులు వారి వారి దేశాలను ఆధునాతనం చేయడంలో ఎంతో కృషిచేసి, ప్రముఖ పాత్ర వహించారు. 19వ శతాబ్దానికి చెందిన టోకుగవా TOKUGAWA షోగన్ (SHOGUN)లు జపాన్ దేశంలోని ఆధునికీకరణకు ఎంతో తోడ్పడ్డారు. వారి కృషి ఫలితంగానే 1905లో రష్యాకు, జపాన్‌కు మధ్య జరిగిన యుద్ధంలో జపాన్ ఘనవిజయం సాధించగలిగింది.

3.15 సమస్యలు

నేటి ప్రపంచంలో ఆధునికీకరణ చెందిన ప్రతిదేశం కొన్ని ఇబ్బందులను, సమస్యలను ఎప్పుడో ఒకప్పుడు ఎదుర్కొన్నది.

(a) జాతీయ గుర్తింపు (National Identity): ప్రాచీన దశలో వివిధ రకాలైన వర్గ భేదాలు, ఏ వర్గానికి వెందినవారు ఆ వర్గానికే ప్రాముఖ్యమివ్వడం జరుగుతూ వచ్చింది. అయితే ఆధునికీకరణ జాతీయతా భావాన్ని పెంపొందించడం లౌకిక వ్యవస్థకోసం పాటుపడటంలో ప్రాంతీయ తత్వాలు, వర్గ భేదాలు అడ్డుగా నిలుస్తూ ఉంటాయి. ఈ కారణంగానే ఆధునికీకరణ పథంలో కొన్ని దేశాలు వేర్పాటు ధోరణులకు గురికావలసి వచ్చింది. ఉదా.కు నైజీరియాలోని బయాఫ్రాకు (Bilafra) ప్రజలు ఇక్కడి " ఈనో" (Ino) తెగవారికి వేర్పాటు ధోరణులున్నాయి. ఫ్రాన్స్‌లోని బ్రిటనీ, కోర్సికా ప్రాంతీయులు, ఇంగ్లండ్లోని ఐరిష్ కాథలిక్కు, కెనడాలోని క్వీబెక్ ప్రాంతీయులు వారి దేశంలోని ప్రభుత్వాలకు సమస్యలుగా పరిణమించారు.

(b) రాజకీయ శాసన సమ్మతి (Political Legitimacy):

ప్రతిదేశంలోను న్యాయ సమ్మతమైన ప్రజల మద్దతు, విశ్వాసం లభించడం కూడా ఒక సమస్యగానే పరిణమిస్తోంది. ప్రజల విశ్వాసాన్ని చూరగొనని ప్రభుత్వం, "న్యాయసమ్మతంగాని రీతిలో అధికారానికి వచ్చిన ప్రభుత్వం విశృంఖలంగా ప్రవర్తించే అవకాశాలు చాలా ఉన్నాయి. గవిన్ కెన్నడి (Gavin Kennedy) వంటి శాస్త్రజ్ఞులు ఈవాడు పలు దేశాలలో సంభవించే Coup de etate కారణం ప్రజా ప్రభుత్వాల పేరిట ప్రజల మద్దతులేని ప్రభుత్వాలు అధికారంలోకి వచ్చి పరిపాలించడమేనని అభిప్రాయపడుతున్నారు. ఉదా. కు పాకిస్తాన్లో 1959వ సం. జనరల్ ఆయూబ్ ఖాన్ ప్రభుత్వాన్ని స్వాధీనం చేసుకోవడానికి కారణం పాకిస్తాన్లోని ప్రధాన మంత్రులు బాధ్యతారహితంగా ప్రవర్తించడమే. ఇండోనేషియాలో సుకర్నో ప్రభుత్వం పడిపోవడానికి కూడా ఇదే కారణం)

(C) కేంద్రీకరణ Centralisation :

రాజకీయ ఆధునికీకరణలో కేంద్ర ప్రభుత్వానికి ఎక్కువ ప్రాధాన్యం ఇవ్వడం జరుగుతుంది. ప్రభుత్వాధికారాలన్నీ కేంద్ర ప్రభుత్వంలోనే కేంద్రీకృతమై ఉంటాయి. ప్రాచీన దశలో ప్రాంతీయ స్థాయిలోమ 'వర్గస్థాయిలోను అధికారాలుండటంవల్ల కేంద్ర ప్రాముఖ్యం మితంగా ఉంటుంది. రాజకీయ ఆధునికీకరణతో కేంద్ర ప్రభుత్వం పటిష్టంగా మారి వివిధ వర్గాల మధ్య రాజకీయ సంసర్గానికి (Political Communication?) దోహదం చేస్తూ, ప్రభుత్వ విధానాలు దేశం నలుమూలలకు చేరేటట్లు చూస్తుంది. దీనికోసం ప్రభుత్వ యంత్రాంగం విస్తారంగా ఉండి దేశమంతటా వ్యాపించగలిగిన సామర్థ్యం దీనికుండాలి. ఆధునికీకరణ కోసం' కొత్త విధానాలు' తయారుచేసి ప్రజలందరికీ అవి అర్థమయ్యేటట్లు చూడాల్సిన బాధ్యత కేంద్ర ప్రభుత్వానిదే. చాలా ప్రభుత్వాలు తమ విధానాలు ప్రజలకు తెలియపరచడంలో పొరపాట్లు చేయడం మూలంగా అనేక సమస్యలు తలెత్తుతున్నాయి. ఉదా. కు భారత ప్రభుత్వం చేసే అనేక ప్రజోపకార విధానాలు ప్రజలకు తెలియకపోవడానికి కారణం రాజకీయ సంసర్గంలోని లోటుపాటులే. నిరక్షరాస్యులైన లక్షలాది భారతీయులకు, మారుమూల గ్రామాలలో ఉన్న వారికి భారత ప్రభుత్వ విధానాలు అవగతం కావడం లేదు. దీనికి కారణం మన దేశంలో మొదటి నుంచి ప్రాథమిక విద్యపట్ల శ్రద్ధ చూపించకపోవడమే. అయితే చైనాలో మొదటి నుంచి ప్రాథమిక విద్యకు ప్రాముఖ్యమివ్వడంతో ప్రతివారు అక్షరాస్యులు కావడంతో కేంద్ర ప్రభుత్వ విధానాలు అందరికీ అర్థమవుతున్నాయి. ఆధునికీకరణ త్వరితంగా జరిగేందుకు వీలున్నది.

(d) భాగస్వామ్యం (Participation):

దేశంలోని ప్రభుత్వ సంస్థలన్నింటిలోను ప్రజలు కూడా పాల్గొనగలిగితే రాజకీయంగా ఆధునికీకరణ జరిగినట్లు లెక్క అందరూ పాల్గొనాలంటే ప్రభుత్వ సంస్థలు, కేంద్ర స్థాయి నుంచి గ్రామీణ స్థాయి వరకు తమ సామర్థ్యాన్ని పెంచుకోవాలి. ప్రతి దేశంలోను ప్రజలు పాలనా వ్యవహారాల్లో తమకు కూడా స్థానం కల్పించాలనే నినాదాన్ని లేవనెత్తుతున్నారు. ప్రభుత్వరంగం సమర్ధనీయంగా లేకుంటే ప్రజల కోరిక పెద్ద సమస్యగా పరిణమించవచ్చు.

(e) సమైక్యత (Integration):

జాతి, మత, వర్గ భేదాలు ప్రతి దేశంలోను ఉన్నవే. అయితే సమాజ ధ్యేయాలను నెరవేర్చుకోవడానికి భిన్న వర్గాల మధ్య రాజకీయంగా దేశవ్యాప్తంగా సమైక్యత ఎంతైనా అవసరం. అందువల్లనే జాతీయ సమైక్యతకు ఎంతో ప్రాముఖ్యమివ్వడం జరుగుతోంది.

f) పంపిణీ (Distribution):

ప్రజల అవసరాలను గుర్తించి వాటిని తీర్చడంలో, ఆర్థికాభివృద్ధి సాధించడంలో సహజవనరులను దేశాభివృద్ధికోసం ఉపయోగించడంలో ప్రభుత్వరంగంశక్తి సామర్థ్యాలను పూర్తిగా వినియోగించాల్సి ఉంటుంది. భారతదేశంలో ప్రభుత్వం ఈ విషయంలో వెనకబడి ఉంటే చైనాలో ప్రభుత్వం సర్వాంతర్యామిగా ఉంటుంది. ఒక దేశం రాజకీయంగా ఆధునికీకరణ చెందింది అని చెప్పడానికి పైన పేర్కొన్న వివిధ సమస్యలను ఆ దేశ ప్రభుత్వం "ఎదుర్కొనే సామర్థ్యంపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

3.16. ఆధునికీకరణ: నమూనాలు, పద్ధతులు

ఆధునికీకరణ సాధించడానికి చాలా మార్గాలున్నాయి. ఆధునికీకరణ ఆధునిక సమాజాన్ని స్థాపించడానికి ఒక ప్రక్రియ అందుకే వేర్వేరు దేశాల్లో వేర్వేరు పద్ధతులుండవచ్చు. దానికి కావలసిన కాల పరిమితి కూడా వేరువేరుగా ఉండవచ్చు. ఇంగ్లండ్ లో ఆధునికీకరణ ప్రక్రియ క్రమంగా జరిగింది. దేశంలో సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ మార్పులు అన్నీ ఒకేసారి రాలేదు. సనాతన ఆచారాలు, సంస్థలు మారి ఆధునిక ధోరణులు రావడానికి కొన్ని శతాబ్దాలు పట్టింది. కానీ సోవియట్ యూనియన్ లో దీనికి భిన్నంగా ఆధునికీకరణ అవతికాలంలోనే సాధించడమైంది. స్టాలిన్ పరిపాలనా కాలంలో విప్లవాత్మకమైన మార్పులు వచ్చి ఆధునికీకరణకు బలం చేకూరుతుంది. పారిశ్రామికీకరణ బలవంతంగా వ్యవసాయ సమష్టీకర్షణ, పాశ్చాత్యుల అనుకరణను విస్మరించడం మొదలైనవన్నీ సోవియట్ సమాజాన్ని ఆధునికీకరించాయి. ఇట్లా సోవియట్ కమూనిస్టు పార్టీ క్రమశిక్షణా " నాయకత్వంలో సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ వికాసం పొంది సోవియట్ యూనియన్ ఒక చిన్న బలహీన దశ నుంచి ప్రపంచంలో ఒక అగ్రరాజ్యంగా పరిణతి.

జపాన్‌లో, ఆధునికీకరణ 'కులీనులైన ఉద్యోగిస్వామ్యం పర్యవేక్షణలో జరిగింది. ఆధునికీకరణ కార్యక్రమాన్ని నిర్వహించడంలో నాలుగు ముఖ్యాంశాలు మన దృష్టికి వస్తాయి. (1) మేధావుల పాత్ర, (2) సాధించిన మార్పులో హెచ్చు తగ్గులు, (3) మార్పులు తేవడంలో సిద్ధాంతాల పాత్ర, (4) ఆధునికీకరణను సాధించడానికి ప్రభుత్వ యధార్థ పాత్ర.

3.17 మేధావుల నాయకత్వం

ఆధునికీకరణ కార్యక్రమంలో సారధ్యం వహించేవారు మేధావి వర్గం. మేదావులు సాధారణంగా పాశ్చాత్య విద్య, విజ్ఞానాలవల్ల ప్రభావితులై ఉంటారు. జపాన్లోని మాజీ అధికారులు, ఆసియా, ఆఫ్రికా ఖండాలలోని వివిధ వలస రాజ్యాల నాయకులు చాలామంది పాశ్చాత్య విద్యనభ్యసించి తద్వారా తమతమ దేశాలలో మార్పు అవసరాన్ని

గుర్తించారు స్వాతంత్ర్య సముపార్జన తరవాత వీరు ప్రభుత్వాధికారాన్ని తామే చేపట్టడంవల్ల ఆధునికీకరణ కార్యక్రమాలను నిర్వహించడం సుగమమయింది. మేధావుల పాత్రపై అనేక పరిశోధనలు జరిపిన శాస్త్రజ్ఞుడు ఎడ్వర్డ్ షిల్స్. ప్రస్తుత శతాబ్దంలో ఆధునికీకరణను సాధించడంలో మేధావుల పాత్ర అద్వితీయమైంది అని కొనియాడాడు. ఈ మేధావి వర్గమే రాజకీయంగా వర్ధమాన సమాజాలలో ఒక సరికొత్త జాతీయతా భావాన్ని పునరుద్ధరించి, స్వాతంత్ర్యస్ట్ పోరాటానికి సారధ్యం వహించి, దాన్ని సంపాదించి తరవాత ఆర్థికాభివృద్ధి సాధించడానికి, పారిశ్రామికీకరణ, ప్రగతి శీలక స్వభావం, శాస్త్రీయ దృక్పథం మొదలైన ఆధునిక ధోరణులను ప్రవేశ పెట్టేట్లుచేసి ఆధునికీకరణ సాధించటంలో సాఫల్యం పొందారు.

3.18 ప్రాంతీయ అసమానతలు

ఆధునికీకరణలో రెండో ముఖ్యాంశం కొత్త రాజ్యాలలో సాధించిన ఆర్థిక, రాజకీయ ప్రగతిలో హెచ్చుతగ్గులు ఏర్పడటం, ఈ హెచ్చుతగ్గులు రావడానికి కారణం చారిత్రక పరిస్థితులు కావచ్చు లేదా సమాజంలో సాంఘిక, సాంస్కృతిక వ్యత్యాసాలను బట్టికూడా అభివృద్ధిలో ఇవి ఏర్పడవచ్చు. సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ వికాసం సాధించడంలో ఏర్పడి హెచ్చుతగ్గులకు, "ప్రాంతీయ అసమానతలకు కూడా ఒక కులమైన కారణం. ఈ ప్రాంతీయ అసమానతలమూలంగా అప్పుడప్పుడు రాజకీయాలలో ఉద్రిక్తతలు రావడం కూడా సహజం ఇటువంటి ప్రాంతీయ ఉద్రిక్తతలు వచ్చినప్పుడు రాజనీతిజ్ఞులు నిర్మాణాత్మక జాతీయ దృష్టితో పరిష్కారమార్గాలు కనుక్కోవాలి.

3.19 సిద్ధాంతాల పాత్ర

మూడో ప్రపంచ రాజ్యాలలో 'ఆధునికీకరణ కార్యక్రమాలను' నిర్వహించేటప్పుడు సమాజంలో మార్పులను విస్తృత ప్రాతిపదిక పై తీసుకొని వచ్చినప్పుడు సిద్ధాంతాలు కూడా (idealogies) ప్రముఖపాత్రవహిస్తాయి. సిద్ధాంతాలు, రాజకీయాలలో వ్యక్తికి వ్యక్తిత్వాన్ని, ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ఇస్తాయి. ఆధునికీకరణ సాదిస్తున్న నాయకత్వం తమ దేశ ఐక్యతను కోరుతూ తమ ప్రజలను ప్రజాస్వామ్య సిద్దాంతం వైపు దృష్టిని మళ్ళిస్తున్నారు. కొంతమందికి సోషలిస్టు సిద్ధాంతాలపట్ల అభిమానముంటే మరికొందరికి జాతీయ ఐక్యతపై ఉండవచ్చు.

3.20 ప్రభుత్వ పాత్ర :

ఆధునికీకరణలోని చివరి ముఖ్యాంశం ఈ ప్రక్రియలో ప్రభుత్వం పాత్ర. యధార్థానికి ఆధునికీకరణ కార్యక్రమానికి ఒక రూపకల్పన చేసి దాన్ని సవ్యంగా, జయప్రదంగా నిర్వహించడం ప్రభుత్వం విదే అవుతుంది. ఈ సందర్భంలోనే ఆధునికీకరణకు, రాజకీయాలకు ఉండే అవినాభావ సంబంధం స్పష్టమవుతుంది 20వ శతాబ్దంలోని ప్రభుత్వాలకు సాంకేతిక పరిజ్ఞానముండి ప్రజాజీవితంలో పెద్ద మార్పులు తీసుకొచ్చి సమాజాన్ని మౌలికంగా సంస్కరించడానికి ప్రణాళికలను, ఇతర కార్యక్రమాలను చేపడుతున్నారు. నిజానికి రాజ్యం పర్యవేక్షణలోనే ఆధునికీకరణ సాధించాల్సి ఉంది.

స్వతంత్రరాజ్యాలలోని నాయకత్వం ప్రజా జీవితంలో మార్పులు తీసుకొని రావడానికి ఎంతో శ్రద్ధాసక్తులు చూపిస్తున్నారు. ఒక సామాన్య వ్యావసాయిక దేశంగా ఉన్న సోవియట్ యూనియన్ను అక్కడి నాయకులు సంపూర్ణాధికార రాజ్యం ద్వారా అన్ని రంగాలలో అచిరకాలంలోనే అత్యంత పురోభివృద్ధి సాధించి ప్రపంచంలోని

రెండు అగ్రరాజ్యాలలో ఒకటిగా రూపొందించారు.

13.21 విమర్శ :

అయితే ఆధునికీకరణ సిద్ధాంతం మీద అనేక విమర్శలున్నాయి. ఎడ్వర్డ్ సియత్ Edward Siul అభిప్రాయంలో "ఆధునికీకరణ అంటే పాశ్చాత్య నాగరకతను అలవరుచుకోవడం" అనేది ఒక అపోహ మాత్రమే. ఇది కేవలం కాపిటలిస్టు వ్యవస్థకు, అమెరికా దేశానికి చెందినది అనే భావన అసమంజసమైంది. ఈ సిద్ధాంతం మొదట అమెరికాలో వెలువడింది. అప్పుడే స్వేచ్ఛావాయువులు పీల్చుకొంటున్న అనేక మూడో ప్రపంచ దేశాలు సోషలిస్టు విధానాలపట్ల ఆసక్తి చూపించసాగాయి. ప్రపంచమంతటా సోషలిస్టు విధానాలపట్ల ఆసక్తి చూపించసాగాయి. ప్రపంచమంతటా సోషలిస్టు విధానాలు వ్యాపించకుండా ఈ ఆధునికీకరణ సిద్ధాంతాన్ని పశ్చిమ దేశాల శాస్త్రవేత్తలు రూపొందించారు.

ఈ సిద్ధాంతం నూతన వలస విధానాన్ని గుర్తించినట్లు కనిపించదు. కొత్తగా స్వాతంత్ర్యం సంపాదించుకొన్న దేశాలకు అభివృద్ధిచెందిన దేశాలు ఆర్థిక సహాయం అందజేస్తూవచ్చాయి. కొన్నేళ్ళ తరవాత ఈ మూడో ప్రపంచ దేశాల మీద వారి ప్రభావం క్రమంగా పెరగసాగింది. ఆ కారణంగా ఈ దేశాలలోని ఆధునికీకరణ పద్ధతులు ఆ దేశ అవసరాలను బట్టికాక' పాశ్చాత్య ధోరణులలో కొనసాగుతున్నాయి. ఉదా. కు ఫిలిప్పైన్స్, ఆఫ్ఘనిస్తాన్లు.

ఆధునికీకరణ సిద్దాంతం ప్రాచీనతకు ఒక విరుద్ధ భావం. హంటింగ్ట న్ అన్నట్లు "ఆధునికత, ప్రాచీనత రెండు వ్యతిరేక పదాలు, ఆధునికతను నిర్వచించాక ఏది ఆధునికత కాదో అది ప్రాచీనతగా పరిగణించడం జరుగుతోంది. అందుకని ప్రాచీనతను పరిశీలించాక నిర్వహించడం జరగడం లేదు. కాబట్టి అది ఒక ఊహాజనితమైన విరుద్ధభావంగానే కనబడుతుంది. కానీ గతంలో విదంలో ప్రాచీనము, ప్రస్తుతమంతా ఆధునికము అన్న అభిప్రాయం అపోహ అని రుజువైంది.

అన్నిటికన్న ఆధునికీకరణ సోషలిస్టు విధానాల ద్వారా కూడా సాధ్యమని ఈ ఆధునిక సిద్ధాంతం గుర్తించకపోవడం గర్హనీయం.

పెట్టుబడిదారీ విధానంలో ఆధునికీకరణ అంటే పెట్టుబడిదారీ వ్యవస్థకు అత్యంత ప్రాముఖ్యమివ్వడం, ఈ వ్యవస్థలో ఉత్పత్తి ముఖ్య లక్ష్యం. పెట్టుబడిదారుకు లాభాలు చేకూర్చడం. ఈ వ్యవస్థలో ఆధునికీకరణ దశ చేరాక కూడా వర్గభేదాలు, వర్గీకరణ కొనసాగుతూనే ఉంటాయి.

సోషలిస్టు విధానంలో ఆధునికీకరణ అంటే పెట్టుబడిదారీ వ్యవస్థ' రూపుమాసిపోవడం, ప్రభుత్వం, ప్రజలే అన్నింటికి హక్కుదారులు కావడం, ప్రజల అవసరాలను తీర్చడాన్నిబట్టి' ఉత్పత్తివిధానాలను 'రూపొందించడం జరుగుతుంది. ఈ వ్యవస్థలో ఆధునికీకరణ అంటే వర్గ నిర్మూలనమే. ఉత్పత్తిదారులు, పెట్టుబడిదారులైన ధనికవర్గాన్ని నిర్మూలించి ఉత్పత్తి అంతా ప్రజల ఆధ్వర్యంలో ఉంచడమే.

కాపిటలిస్టు, సోషలిస్టు దేశాలు రెండూ తమ దేశాలను ఆధునాతనం వేయాలనే అభిప్రాయపడుతున్నాయి. ఇరుపక్షాలవారు ఆర్థికంగా మానవశక్తితో సాగుతున్న ఉత్పత్తి విధానానికి స్వస్తిచెప్పి యంత్రశక్తిపై

ఆధారపడదలుచుకొన్నారు. పారిశ్రామికీకరణ ఒకే ఒకే విధంగా విధంగా ఉంటుంది. ఇద్దరూ ఆధునికీకరణకు విద్య, సాంకేతిక పరిజ్ఞానం ప్రాముఖ్యాన్ని, రాజకీయ సంపర్గం ఆవశ్యకతను గుర్తించారు. అమెరికా, జపాన్ పెట్టుబడి వ్యవస్థ ద్వారా ఆధునికీకరణ చెందగా, సోవియట్ యూనియన్, యుగోస్లావియా సామ్యవాద విధానం ద్వారా ఆధునికీకరణ చెందిన దేశాలకు ప్రతీకలుగా కనిపిస్తాయి.

3.22. ముగింపు

రాజకీయ, సామాజిక విశ్లేషణ మరో రూపమే రాజకీయ ఆధునికీకరణ అధ్యయనం. రాజకీయ ఆధునికీకరణ ప్రధానంగా సామాజిక, ఆర్థిక భావన అయితే రాజనీతిశాస్త్రజ్ఞులు రాజకీయ ఆధునికీకరణ అనే ఉపకరణ tool సహాయంతో రాజకీయ వ్యవస్థ పనిచేసే తీరుతెన్నులను విశ్లేషించడానికి ప్రయత్నిస్తారు. అయితే చాలా కాట్ పార్సన్, రాబర్ట్ కి.ఎమర్టన్, మెలియన్ లెవిజూనియర్ మొదలైన సామాజిక శాస్త్రవేత్తం ప్రభావంలో పడి డేవిడ్ ఈస్టన్, డేవిడ్ ఆప్టర్, ఎడ్వర్డ్ షర్స్ మొదలైన రాజనీతి శాస్త్రవేత్తలు ప్రభుత్వ వ్యవస్థను సామాజిక, మానసిక, సాంస్కృతిక అంశాల ద్వారా నిర్ణయించే స్థాయికి రాజనీతి శాస్త్ర హెూదాను దిగజార్చారనే విమర్శ ఉంది. ఏది ఏమైనప్పటికీ రాజకీయ ఆధునికీకరణ సిద్ధాంతం ద్వారా రాజకీయ వ్యవస్థలలో వస్తున్న మార్పులను, రాజకీయ పరిణామాలను, రాజకీయ వ్యవస్థలు ఎదుర్కొంటున్న సమస్యలను, వాటి పరిష్కార మార్గాలను తెలుసుకోవచ్చు.

3.23 చదువదగిన పుస్తకాలు

1. Srinivas, M.N. : Social Change in Modern India.
2. Lucian.W Pye : Aspects of Political Development.
3. Lipset, S.M. : The Political Man.

డా॥కె.వి.ఆర్. శ్రీనివాస్

3.24 నమూనా పరీక్షా ప్రశ్నలు

వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. రాజకీయ ఆధునీకరణ అనగానేమిటో నిర్వచించి ఆధునీకరణ ఆవిర్భావాన్ని గురించి వ్రాయుము.
2. రాజకీయ ఆధునీకరణ లక్షణాలను వివరించుము
3. ఆదునీకరణను ప్రభావితం చేసే అంశాలను పేర్కొనుము

పాఠం -4

రాజకీయ సంస్కృతి

లక్ష్యాలు :

ఈ భాగం చదివితే ఈ కింది విషయాలు గ్రహించ గలుగుతారు.

* రాజకీయ సంస్కృతి, అర్థం, స్వభావం, అంతర్భాగాలు
* వివిధ అధ్యయనాలు, మూలకాలను బాగా వివరించగలుగుతారు.

పాఠ్యాంశ విషయక్రమం

4.1 పరిచయం

4.2 రాజకీయ సంస్కృతి- అర్థం

4.3 రాజకీయ సంస్కృతి - దృక్కోణాలు

4.4 రాజకీయ సామర్థ్యం

4.5 రాజకీయ సంస్కృతి అంతర్భాగాలు

4.6 ఆల్మండ్, వెర్బాల అధ్యయనం

4.7 రాజకీయ సంస్కృతి- మార్క్సిస్టు దృక్పథం

4.8 రాజకీయ సంస్కృతి - రకాలు

4.9 రాజకీయ ఉపసంస్కృతి

4.10 రాజకీయ సంస్కృతి వృద్ధికి మూలాలు

4.11 చదువదగిన పుస్తకాలు

4.12 నమూనా పరీక్షా ప్రశ్నలు

4.1 పరిచయం

రాజనీతి శాస్త్రంలో బహుళ ప్రచారం పొందిన సిద్ధాంతాలలో రాజకీయ సంస్కృతి ఒకటి. %ఖీ% రాజకీయ ప్రపంచాన్ని గురించిన 'అవగాహనయే రాజకీయ సంస్కృతి: అది వ్యక్తి పరమైన విలువల, నమ్మకాల అవగాహనల ప్రోవుని ప్రతి రాజకీయ వ్యవస్థ ఒక్కొక్క రకమైన రాజకీయ విధానాల ఆవలంబనకై కట్టుబడి ఉ ంటుందని ఆల్మండ్ చెప్పారు. సిడ్నీ ఏర్బాల పదాలలో రాజకీయ సంస్కృతి ఆవగా ఏయే సందర్భాలలో ఎ ఏయే విధానాలు అవలంబించవలెనో నిర్దేశించే విలువలు, అనుభవపూర్వక విశ్వాసాలు, సంకేతాలు, గతంలో రాజకీయాలు, రాజకీయ విలువలు, సిద్ధాంతాలు, జాతీయ భావం, సాంస్కృతిక భావాలుగా వర్ణింపబడిన వాటిన్నిటిని కలిపి ఒకే భావం ఏర్పాటు చేయాలన్న ప్రయత్న ఫలితమే రాజకీయ సంస్కృతి. ఇది సమాజంలో రాజకీయ చర్యల విషయంలో గల భావ సముచ్ఛయము. ఇది వ్యవస్థలోని సభ్యులకు సందర్భానుసారంగా వర్తిస్తుంది. రాజకీయ సంస్కృతి ఒక సమాజం రాజకీయ ప్రవర్తన గురించి వెలువడిన నిర్దిష్టభావమేకాని ఔపచారికంగా ఆనుకునేది కాదు. పరస్పరం బలపరిచే రాజకీయమైన సమగ్ర విధానాలే రాజకీయ సంస్కృతి. ప్రతి వ్యక్తి సమకాలీన సనూజపు రాజకీయ సంస్కృతిని" ప్రతిబింబిస్తాడు. రాజకీయ భావాలు, విశ్వాసాల తులనాత్మక విలువలు (మానసిక సంబంధమైనవి. గనుక రాజకీయ సంస్కృతి మూలాన్ని " మనోవైజ్ఞానిక శాస్త్రం" ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు.

4.2 రాజకీయ సంస్కృతి- అర్థం

సమాజపు విస్తృత సంస్కృతిలోని భాగమే రాజకీయ సంస్కృతి. చారిత్రక అనుభవాల ద్వారా సామా జికీకరణ చెందే వ్యక్తి ప్రయత్నాలే రాజకీయ సంస్కృతి. సమాజంలోని విలువలు, భావాలు వారసత్వం ద్వారా లభిస్తుంటాయి. కొత్తపాతల సంఘర్షణల మధ్య సమాజంలో ఏర్పడ్డ నూతన విలువలు కొత్త రాజకీయ సంస్కృతికి రూపురేఖలను దిద్దుతాయి "సమాజంలో అందరికీ ఆమోదయోగ్యమైన విలువల నియమాలే "రాజకీయ సంస్కృతి. సీమాజంలోని ఆచరణాత్మక ఆశయాలు అర్థాలే ఆ సమాజపు రాజకీయ సంస్కృతియని ఆల్మండ్ చెప్పారు. రాజకీయ సనూజంలోని సభ్యులు రాజకీయ విషయాలలో ఏర్పరచుకొన్న వ్యక్తిగత భావాలు, ధ్యేయాలు, సముదాయాన్ని రాజకీయ సంస్కృతిగా ఆల్మండ్ నిర్వచించారు.

వివిధ రాజకీయ వ్యవస్థలలో నిర్మితుల విషయంలోనే గాక అభివృద్ధి చెందిన (సంస్కృతుల విషయంలో కూడా విభేదాలుంటాయి. బ్రిటన్ లో విజయవంతమైన పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్యం ఆసియా, ఆఫ్రికా రాజ్యాలలో విఫలం కావటానికి కారణం ఆయా దేశాలలోని రాజకీయ సంస్కృతులేనని చెప్పవచ్చు. ఒకే రకమైన ప్రభుత్వం వివిధ రాజ్యాలలో భిన్నమైన మనుగడను కొనసాగిస్తుంటాయి. అభివృద్ధి చెందుతున్న చాలా దేశాలు పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్య ప్రభుత్వ విధానాన్ని చేపట్టాయి. కాని వివిధ దేశాలలో ఫలితాలు ఒకేరకంగా లేవు. కొన్ని దేశాలలో ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలకు బదులు సైనిక నియంత్రత్వాలు, మరికొన్నింటిలో పౌరసంపూర్ణాధికార ప్రభుత్వాలు "అవతరించాయి. క్రాన్ని దేశాలలో ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలు విజయవంతంగా కొనసాగుతున్నాయి. మరికొన్నింటిలో విఫలమయ్యాయి. శాసనబద్ధమైన చట్రమొక్కటే ప్రభుత్వ విజయానికి/ కారణమని భావించ వీలులేదు. శాసన చట్రానికి భిన్నమైన విషయం మరొక్కటి అభివృద్ధికి దోహదకారి ఆవుతున్నది. ఈమరో విషయమే రాజకీయ సంస్కృతి. రాజకీయ సంస్కృతి రాజకీయ వ్యవహార సరళిని నిర్దేశిస్తుంది. రెండు రాజ్యాలలో రాజ్యాంగం, పార్టీ

వ్యవస్థ, ఒకే విధమైనవి కావచ్చును. కాని రెండింటి రాజకీయాలు భిన్నంగా ఉంటాయి. ఆ రెండు దేశాలలోని సమస్యలు భిన్నమైనవి కావటమేగాక దేశ రాజకీయాలపట్ల ప్రజల 'సాధారణ అభివృత్తులు, విశ్వాసాలు ప్రవర్తనలు ఒకే విధంగా ఉండవు. దేశంలోని రాజకీయాలపట్ల ప్రజలకు –గల సాధారణ అభివృత్తులు, విశ్వాసాలు, విలువలు, ప్రవర్తనలు మొదలగు ప్రక్రియలనే రాజకీయ సంస్కృతిగా పేర్కొనడం జరుగుతున్నది. ఆల్మండ్, పవల్ దృష్టిలో మొత్తం దేశ ప్రజలలో గల అభివృత్తులు, విశ్వాసాలు, విలువలు, నైపుణ్యాలే రాజకీయ సంస్కృతి. ప్రజలలోని వివిధ వర్గాలలో గల ప్రత్యేక విభేదాలు, ధోరణులు కూడా ఇందులోనే అంతర్గతమై ఉంటాయి.

రాజకీయ సంస్కృతి ఒక ప్రత్యేక రాజకీయ చర్యనుగాని ప్రతి చర్యను కాని సూచించదు. అది ఒక ప్రత్యేకమైన అభివృత్తిని కాని, భాగస్వామ్యాన్నికాని, విధానానికి మద్దతును గాని సూచించదు. రాజకీయ చర్యలు ధోరణులకు మార్గదర్శకంగా ఉండే సాధారణ అభివృత్తులు, విశ్వాసాలు, ప్రవర్తనలను మాత్రమే సూచిస్తుంది. రాజకీయ ప్రవర్తను నిర్దేశించే లేక ప్రభావపరిచే మార్గదర్శక సూత్రాలను ప్రాతిపదిక ధోరణులను మాత్రమే సూచిస్తుంది..

రాజకీయ సంస్కృతి భావన రాజకీయ వ్యవస్థలోని మనోవైజ్ఞానిక సంబంధ విషయాలైన అభివృత్తులు, విశ్వాసాలు, ఆశయాలకే ప్రాధాన్య మిస్తుంది. రాజకీయ సంస్కృతిలో ప్రజలలో గల విశ్వాసాలు, విలువలు, అభివృత్తులు, నైపుణ్యాలతో పాటుగా కొంతమందికే పరిమితమైన "ప్రత్యేక సామర్థ్యతలు" కూడా చేరి ఉంటాయి. దేశంలోని జనాభాలో ప్రాంతీయమైన విభేదాలు, తెగ సంబంధమైన ప్రత్యేకతలు, సామాజిక వర్గాలు, భిన్నత్వాలు ఉండవచ్చును. వీటినే మనం ఉపసంస్కృతులుగా వ్యవహరిస్తున్నాం.

ఏ దేశానికైనా అన్వయించుకొన్నప్పుడు రాజకీయ సంస్కృతిలో రాజకీయ విశ్వాసాలు, ప్రకటిత సంకేతాలు, రాజకీయ సందర్భాల విలువలు చేరిఉంటాయి. / రాజకీయ సంస్కృతి రాజకీయాల పరిపూర్ణ పరిధిని వివరించదు. ఐతే రాజకీయ సంస్కృతి రాజకీయ వ్యవస్థలోగల రాజకీయ విశ్వాసాలు, గుర్తింపులు, బాధ్యతలు, మనోవైజ్ఞానిక ధోరణులు వివరిస్తుంది. రాజకీయ సంఘటనల, సంస్థల ధోరణిని రాజకీయ సంస్కృతి వివరిస్తుంది. రాజకీయ ప్రపంచంలో ఏమి జరుగుతున్నదన్న విషయాన్నిగాక, అలాంటి సంఘటనను ప్రజలు ఏవిధంగా భావిస్తున్నారన్న విషయానికి రాజకీయ సంస్కృతి ప్రాధాన్యమిస్తుంది. సమాజంలోని సమిష్టి విశ్వాసాలు యాధృచ్ఛికమైనవి కావు. అవి పరస్పర సంబంధితమైన తార్కిక విషయాలు. రాజకీయ విభేదాల మధ్య ప్రతి సమాజం ఒక ప్రత్యేక రాజకీయ సంస్కృతిని ప్రతిబింబిస్తుంది..

దేశంలోని చారిత్రక అనుభవాలు, వ్యక్తులపై వ్యక్తిగత అనుభవాలు రాజకీయ సంస్కృతి రూపకల్పనకు దోహదం చేస్తాయని లూసియన్ పై వివరించాడు. వ్యక్తులు మొదట సమాజంలో సభ్యులు అటు తరువాతనే రాజకీయ వ్యవస్థలో సభ్యత్వం పొందుతారు. కీయ ప్రక్రియలలో పేరుకొనిపోయిన ప్రజల అనుభవాల గుచ్చాలే రాజకీయ సంస్కృతి. ప్రతితరం రాజకీయాలపట్ల అభివృత్తులను విశ్వాసాలను వారసత్వంగా పొందుతుంది. జరుగుతున్న రాజకీయాలపట్ల కూడా తమ భావాలను ప్రజలు రూపొందించు కొంటారు. రాజకీయ సంస్కృతి ఒక విధంగా అభ్యాస ప్రక్రియగా ఉన్నది. అది ప్రజల యదార్థ అనుభవాల ప్రోది.

రాజకీయ సంస్కృతి రాజకీయ చర్యల పరిమితులను నిర్ధారిస్తుంది. విశ్వాసాలు, అభివృత్తులు, ప్రవర్తనలే

రాజకీయ సంస్కృతి ఐనందున అది ప్రజలు రాజకీయాలలో ఏవిధంగా పాల్గొంటున్నారన్న విషయాన్ని వివరిస్తుంది. రాజకీయాల నిర్వహణా ప్రమాణాలను' రాజకీయ సంస్కృతిని అవగాహన చేసుకోవటం ద్వారానే మనం ఒక దేశపు రాజకీయాలను పూర్తిగా అర్థం చేసుకోవటానిక వీలవుతుంది. రాజకీయ భావనలు పరస్పర సంబంధం కలిగి ఉంటాయి. ఒకే వ్యక్తిలోని రాజకీయ భావనలలో కూడా పరస్పర సంబంధం ఉంటుంది. దేశ ప్రజలలో గల రాజకీయ భావనలలో రాజకీయ వ్యవస్థ వ్యవహార సరళి పై గణనీయమైన ప్రభావాలు కలుగజేస్తాయి. రాజకీయ చర్యల గురించిన ప్రత్యేక ధోరణుల క్రమం, ప్రతి రాజకీయ వ్యవస్థలోని చర్య, ప్రతిచర్య ఒక క్రమధోరణి ఉంటుంది. ఈ క్రమధోరణియే ఆ రాజకీయ వ్యవస్థకు, సంస్థలలో క్రమశిక్షణకు, వ్యక్తుల చర్యలకు, ప్రాతిపదికగా ఉంటుంది. సమాజ సాంప్రదాయాలు, ప్రజాసంస్థల స్వభావాల కాంక్షలు, పౌరుల సమిష్టి హేతుబద్ద స్వభావం, రాజకీయ నాయకుల వ్యవహారసరళి మొదలైనవన్ని యాదృచ్ఛికమైన చారిత్రకాంశాలు కావు. అవి అన్ని కూడా గమనించవీలున్న నిర్మితులలోని అంతర్భాగాలుగా ఉంటాయి, రాజకీయ ప్రవర్తనకు అనువైన మార్గదర్శక సూత్రాలను రాజకీయ సంస్కృతి పౌరులకు ఏర్పరుస్తుంది. రాజకీయ సంస్కృతి రాజకీయ వ్యవస్థకు విలువల ప్రాతిపదిక గల నిర్మితులను హేతుబద్ధతలను పొందుపరుస్తుంది.

4.3 రాజకీయ సంస్కృతి - దృక్కోణాలు **Approaches**

జాతీయతా భావం, రాజకీయ ధర్మ కర్తృత్వం, ఔరసత్వం, రాజకీయ సమర్థత అనునవి రాజకీయ సంస్కృతి ప్రధాన దృక్కోణాలు.

జాతీయతా భావం:-

వ్యక్తుల రాజకీయ విశ్వాసాలలో జాతీయతాభావం చాలా ప్రధానమైంది. రాజ్యంలో సభ్యుడుగా భావింపబడటానికి జాతీయతా భావం చాలా ముఖ్యం. ఇది ఆయా వ్యక్తుల భావనలమీద, విశ్వాసాలమీద ఆధారపడి ఉంది. ప్రాంతీయ, మత, వర్గ తెగలకు విధేయతకంటే మిన్నగా "ప్రాథమిక రాజకీయ విధేయతయే" రాజకీయ స్థిరత్వాన్ని, సామర్థ్యాన్ని ధృడపరుస్తుంది.

రాజకీయ ధర్మ కర్తృత్వం:-

దీని విలువ రాజకీయ సంస్కృతిలో అతి ఇది "వ్యవస్థపై ప్రజలకు గల నమ్మకాన్ని విశదీకరిస్తుంది. ఇది అధికారంలో ఉన్నవారిపై వారి సక్రమ ఆధికార నిర్వహణపై విశ్వాసం కలిగిస్తుంది. ప్రజాస్వామ్య రాజకీయ సంస్కృతిలో ఇట్టి విశ్వాసాలు చాలా ప్రధానమైనవి.. అధికారంలో ఉన్నవారి నాయకత్వాన్ని శాంతయుతంగా మార్పిడి చేయగలరనే నమ్మకం కూడా ఇందులో కలిసి ఉంది.

ఔరసత్వం :

ఏ వ్యవస్థ కూడా నియమాల అమలుకోసం కేవలం" బలప్రయోగం మీదనే ఆధారపడదు. వ్యవస్థలోని ప్రజరే స్వచ్ఛందంగా నియమావళిని అంగీకరించి ప్రవర్తించాలి. అధికారంలో ఉన్న వారికి శాసన బద్దంగానే అధికార ప్రాప్తి కలిగిందన్న భావం, రాజకీయ నిర్ణయాలను ఆనువైన కార్యక్రమం ద్వారానే అమలు పరచగలరన్న విశ్వాసం, ప్రజల స్వంత విషయాల్లో ప్రమేయం కలిగించుకోరన్న నమ్మకం కలిగించాలి. వ్యవస్థ ఔరసత్వాన్ని (Legiti-

macy) ప్రశ్నించినపుడు స్థిరత్వానికి దెబ్బ తగులుతుంది. రాజకీయ వ్యవస్థలన్ని 'అంగీకార యోగ్యమైన సూత్రాల పైననే ఆధారపడి ఉన్నవి. పదవిలో ఉన్నవారు సమాజం అంగీకరించిన ప్రాతిపదికమీద అధికారం పొందారు కనుక ప్రజలు వారి అధికారాన్ని ఆమోదిస్తారు.

4.4 రాజకీయ సామర్థ్యం

రాజకీయ యోగ్యతలు కలవారందరూ వారికి అనుకూలం అనుకున్నప్పుడల్లా వ్యవస్థలోని రాజకీయాలను ప్రభావితం చేయడానికి ప్రయత్నిస్తారని మనం భావించవచ్చు. అట్టివారు రాజకీయాల్లో పాల్గొనడం వారు వ్యవస్థను అర్థంచేసుకొన్న దాన్నిబట్టి ఉంటుంది. ప్రభుత్వ నిర్ణయాలపై'కూడా వారి ప్రభావం ఉంటుంది.

రాజకీయ సంస్కృతి సిద్ధాంతం, రాజనీతి సిద్ధాంతానికి గణనీయమైన అంశంగా చేకూర్చబడింది. తులనాత్మక పద్ధతుల విషయాల్లో జరిగిన వైజ్ఞానికాభివృద్ధి వైఖరుల విషయంలో కనుగొనబడిన అనుభవ పూర్వక విషయ పరిజ్ఞానం రాజకీయ సంస్కృతి సిద్ధాంతానికి క్రమానుగతి సాదనలో ప్రాతపదికలుగా ఏర్పడ్డాయి. ప్రవర్తనా వాద ధోరణుల మూలంగా వ్యక్తిగత రాజకీయ ప్రవృత్తుల విషయంలో కుశాగ్ర పరిశీలనలు ప్రారంభం అయినాయి. ఈ విషయం కారణంగా రాజకీయ సంస్కృతి చాలా ముఖ్యమైన సిద్ధాంతం, తప్పనిసరి విషయం కూడా సూక్ష్మ స్థూల విశ్లేషణల్లో ప్రవర్తనావాద వైఖరి విషయంలో ఏర్పడిన అవగాహన అగాధాన్ని రాజకీయ సంస్కృతి పరిశోధనా పరికరంగా రాజనీతి శాస్త్ర అధ్యయనానికి సమగ్రత చేకూర్చింది. రాజకీయాలలో ఆర్థిక, సామాజిక విషయాలకు గల సంబంధాన్ని పరిశీలించే పరికరంగా రాజకీయ సంస్కృతి తోడ్పడుతుంది.

రాజకీయ సంస్కృతి మరోరకంగా కూడా అన్వయించుకోవచ్చు. "రాజకీయ మార్పులు, ఆధునికీకరణం వల్ల ఏర్పడే సమస్యలను వ్యాఖ్యానించే వైఖరి, సిద్ధాంతంగా రాజకీయ సంస్కృతిని మనం అంగీకరించవచ్చు.

4.5 రాజకీయ సంస్కృతి అంతర్భాగాలు

ఆల్మండ్ పావల్ రాజకీయ సంస్కృతిలో మూడు అంతర్భాగాలను ఈ క్రింది విధంగా గుర్తించారు.

1. జ్ఞాన ప్రవృత్తులు :

రాజకీయమైన నమ్మకాలు, ధ్యేయాల విషయంలో –మనం కలిగి ఉండటాన్ని జ్ఞానప్రవృత్తిగా గుర్తించవచ్చును. సమాజంలోని సభ్యులు వ్యవస్థ మరియు అది ఎదుర్కొంటున్న సమస్యల విషయంలో పరిపూర్ణజ్ఞానం కలిగి ఉంటారు.

ప్రాభావిక ప్రవృత్తులు **Effective Orientation:-**

ఇందులో సభ్యులు రాజకీయ ధ్యేయాల విషయంలో వ్యవస్థకు అనుకూలంగా ఉండడంకాని, లేక వ్యతిరేకంగా కాని ఉండడం గమనించవచ్చు. కొంతమంది వ్యవస్థ విషయంలో వ్యతిరేకతను ప్రదర్శిస్తూ వ్యవస్థకు కొత్తరూపు కల్పించాలని భావిస్తుంటారు.

3. మూల్యాంకన ప్రవృత్తులు Evaluative Orientations :-

రాజకీయ ధ్యేయాల విషయంలో సభ్యులు తులనాత్మక భావాలను ప్రదర్శిస్తుంటారు. ప్రతి రాజకీయ ఆశయాన్ని తూలనాత్మక దృష్టితో పరిశీలిస్తుంటారు.

పైన చెప్పిన మూడు ప్రవృత్తులు పరస్పర సంబంధం కల్గినట్టివి, రాజకీయ వ్యవస్థలోని భిన్న ప్రవృత్తుల సముదాయాలను మూల్యాంకనం ద్వారా గుర్తించ వీలున్నది.

4.6 ఆల్మండ్, వెర్బాల అధ్యయనం

ఉదార ప్రజాస్వామ్య దేశాలలో రాజకీయ సంస్కృతిని అర్థం చేసుకోవడానికి 'రెండు పద్ధతులున్నాయి. చాలా / ప్రజాస్వామ్యసమాజాలలో "జాతీయ రాజకీయ సంస్కృతి చారిత్రక పరిణామాల ఫలితమని ఆది ఒక తరం నుండి మరొక తరానికి, కుటుంబం లాంటి సామాజిక వ్యవస్థల ద్వారా సంక్రమిస్తుందని "ప్రవర్తనా వాదుల భావన. దీన్ని మార్క్సిస్టులు తిరస్కరిస్తూ, ప్రాబల్యం ఉన్న వర్గాలు తమ విలువలనుబీ తమకంటే తక్కువ స్థాయి వర్గాలపై ప్రసారణ యంత్రాంగాల" ద్వారా సంక్రమింపు జేసే ప్రయత్నాం ఫలితమే రాజకీయ సంస్కృతి అన్న దృక్పథాన్ని వ్యక్తీకరించారు. ఒక తరం మరొక తరానికి సంక్రమింప జేసే విలువలను " ప్రవర్తనా వాదులు అధ్యయనం చేస్తూ, దానినే "సామాజికీకరణం" అని అన్నారు. కాని మార్క్సిస్టులు ఈ విలువల సంక్రమణ వర్గాల మధ్య ఏర్పడినదని అది Indoctrination అని అన్నారు. సహజంగా జాతీయ రాజకీయ సంస్కృతి సామాజికీకరణ" చరిత్రనుండి ఆవిర్భవించిందని ప్రవర్తనా వాదులు అనగాబీ పెట్టుబడిదారీ సమాజంలో జాతీయ రాజకీయసంస్కృతి బలహీనమైనదని, నిరంతరం ఆ సంస్కృతి ద్వారా లబ్ధిపొందే వర్గాలనుండి విచ్ఛిన్నం కాకుండా సహాయం పొందుతుందని మార్క్సిస్టులు అన్నారు.

ఆల్మండ్, వెర్బాలు పౌర సంస్కృత్తి అధ్యయనం ద్వారా ప్రవర్తనా వాదుల రాజకీయ సంస్కృతి భావనమ విపులీకరించవచ్చు. ఉదారవాద ప్రజాస్వామ్య సమాజాలలో రాజకీయ సంస్కృతి బలంగా ఉండటమే కాక క్రమాభివృద్ధి చెందుతుందని ఆల్మండ్, వెర్బాలు ధృవపరచుటకు ప్రయత్నించారు. వీరు మూడు స్వచ్ఛమైన రాజకీయ సంస్కృతులను పేర్కొన్నారు. అవి సంకుచిత (Parochial), పాలితుల Subject, భాగస్వామ్యపు సంస్కృతులు. సంకుచిత, రాజకీయ సంస్కృతిలో పౌరునికి కేంద్ర ప్రభుత్వ ఉనికి పై అంతగా అవగాహన ఉండదు. Subject', రాజకీయ సంస్కృతిలో పౌరుడు రాజకీయ ప్రక్రియలో భాగస్వామిని అని అనుకోక అతడు తనను కేవలం " పాలితునిగానే భావించుకొంటాడు. భాగస్వామ్యపు రాజకీయ సంస్కృతిలో పౌరుడు తాను వ్యవస్థ నిర్వహణలో భాగస్తుడగుటయేగాక దాని ప్రభావానికి గూడా గురౌతుంటానన్న నమ్మకంతో ఉంటాడు.

భాగస్వామ్యపు రాజకీయ సంస్కృతిలోని Subject మరియు Parochal సంస్కృతులు సమతౌల్య పరచిన సమాజంలో స్థిరమైన ప్రజాస్వామ్యం మనగలదని ఆల్మండ్, వెర్బాలు భావించారు. ఈ మిశ్రమ సంస్కృతిని పౌరసంస్కృతీయని చెప్పారు. ఈ సంస్కృతిలో పౌరుడు తన ప్రధమ గణ్యాన్ని (Preferencs) ప్రభుత్వానికి తెలియ చేయటంలో క్రియాశీలక పాత్రను నిర్వహిస్తూ, ప్రత్యేక సమస్యల పై శిష్టవర్గాల నిర్ణయాలను / శిరసావహించుటకు వెనుదీయడు. పౌరుడు తాను ప్రభుత్వాన్ని ప్రభావ పరచుటకు సమర్థుడనని భావిస్తాడు. కాని సాధారణంగా ఆ పని చేయటానికి ఇష్టపడడు. ఆ విధంగా ప్రభుత్వానికి కావలసిన సరళత్వాన్ని

(Flexibility) అందిస్తాడు. "ఆల్మండ్, వెర్బాలు" అధ్యయనం చేసిన ఐదు దేశాలలో వీరి భావాలకు చాలా చేరువలోకి వచ్చిన దేశం బ్రిటన్. తరువాత స్థానం అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రాలది. బ్రిటన్ Subject రాజకీయ సంస్కృతి ప్రధానంగా ప్రాముఖ్యత వహించగా, అమెరికాలో " భాగస్వామ్యపు Orientations కుఅధిక ప్రాధాన్యత లభించింది.

ఆల్మండ్, వెర్బాల అధ్యయనం 1950 దశకంలో జరిగినప్పటికీ, వారి పరిశీలనలో 1980 దశకం వరకు, కూడా" మౌలికమైన మార్పులు రాలేదు. 1960 తరువాత కాలంలో జాతీయ, అంతర్జాతీయ రంగాలలో వచ్చిన మార్పుల ఫలితంగా అమెరికా, బ్రిటన్లలోని ప్రభుత్వాలపైన నమ్మకాలు సడలినప్పటికీ ఆయా దేశాల "రాజకీయ సంస్కృతులలో మౌలికమైన మార్పులు రాలేదు. ఇప్పటికీ వారువారి రాజకీయ వ్యవస్థల గూర్చి గర్వపడటమేగాక గౌరవ ప్రపత్తులుగుడా కలిగి ఉన్నారు. ప్రభుత్వాల పనితీరు పై నిరసనలు వ్యక్తం చేసినప్పటికీ రాజకీయ ప్రక్రియలపై వారి విశ్వాసం సడలలేదు. ఆల్మండ్, వెర్బాల రాజకీయ సంస్కృతి భావన పై నాలుగు ప్రధాన విమర్శలు వచ్చాయి.

(1) రాజకీయ సంస్కృతి రాజకీయ వ్యవస్థను ప్రతిబింబిస్తుందే కాని దానిని ప్రభావ పరచదు."

(2) సాధరణంగా రాజకీయ స్థిరత్వానికి పౌరసంస్కృతి తోడ్పడుతుంది. ప్రత్యేకంగా ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థల కే ఇది పరిమితం కాదు.

(3) ప్రజాస్వామ్య ప్రభుత్వాలకు పౌర సంస్కృతి ఇచ్చే సరళత్వం (FLEXIBILITY), ప్రధానంగా విధాన నిర్ణయాలలోబీ ఉదారవాద ప్రజాస్వామ్య సమాజాలలో ప్రజాస్వామ్యాన్ని హరించే విధంగా మారవీలున్నది.

(4) ఆల్మండ్, వెర్బాలు పౌరసంస్క తిని చర్చిస్తూ 'రాజకీయ ఉపసంస్కృతులను పూర్తిగా మరిచిపోయారు. జాతీయసంస్కృతులకు భిన్నంగా కొన్ని వర్గాలు ప్రత్యేక రాజకీయ భావాలను ధృక్పథాలను కలిగిఉం టాయి. ఒక్కొక్కసారి ఈ "ఉపసంస్కృతులు" జాతీయ సంస్కృతి ఉన్నాదా లేదా అన్న బావాన్ని కలిగిస్తుంటాయి.

4.7 రాజకీయసంస్కృతి - మార్క్సిస్టుదృక్పథం

తమను దోపిడీ చేసి పెట్టుబడిదారీ విధానానికి వ్యతిరేకంగా శ్రామికవర్గం ఎందుకు తిరుగుబాటు చేయదో విపులీకరించటం "మార్క్సిస్టులకు" తీవ్రవాద రాజకీయ వాదులకు ప్రధానమైన కర్తవ్యమయింది. ఉత్పత్తి - సాదనాలను నియంత్రించే వారే భావోత్పత్తి సాధనాలను కూడా అదుపు చేస్తారని" మార్క్స్ అన్నారు. కాలగమనంలో పెట్టుబడిదారీ విధానంలోని సమస్యలే శ్రామిక వర్గం తిరుగుబాటు చేయటకు దారితీస్తుందని కూడా అన్నారు. కాని ఇటీవల కాలపు మార్క్సిస్టులకు దీనిపై విశ్వాసం లేదు. వారు ఉపరితల నిర్మితుల (Super Structures) రాజకీయ సంస్కృతికి అనుకూలంగా రాజకీయాలను మలచటంలో ప్రధానపాత్రను నిర్దేశించారు. వ్యవస్థ మౌలిక ఆర్థికస్వరూపంలో మార్పులు రానప్పటికీ విచ్ఛిన్నంకానప్పటికీ, రాజకీయ క్రియాశీలత, రాజకీయ అభివృత్తులను" (Attitudes) మారుస్తుందని వాదించారు. రాజకీయ 'సంస్కృతి దేశ చారిత్రక పరిణామక్రమంలో ఉద్భవించిన Neutral Product కాదని; అది ప్రభావ వర్గాలు, తమసామాజిక ఆర్థిక ప్రాబల్యానికి శాసన బద్దత కల్పించటకు ఉద్దేశ్యపూర్వకంగా చేసిన ప్రక్రియల ఫలితమని మార్క్సిస్టులు భావిస్తున్నారు. ప్రసారణ యంత్రాంగాలు, విద్యావ్యవస్థలు, వ్యాపార వ్యవస్థలు, మతసంస్థల ద్వారా పెట్టుబడిదారి బిబివిధానం, రాజకీయ సంస్కృతి ఒకతరం

నుండి మరొక తరానికి అందుతున్నది. మార్క్సిస్టు వాదుల దృష్టిలో ప్రాధాన్య విలువలను (Dominant Values) సాధారణంగా అంగీకరించినప్పటికీ తీవ్రవాద కార్యకలాపాల జీవితాన్ని వారు విస్మరించటం లేదు. శ్రామికవాదుల రాజకీయసంస్కృతి కేవలం ప్రాధన్య విలువలను వ్యతిరేకించకుండా అంగీకరించటంకాదు. ఈ సంస్కృతిలో అన్ని శ్రామిక వర్గాలకు వామపక్షరాజనీతికి, సమ్మెను విశ్వసించే వర్గాలకు, విలువలకు, అభివృత్తులుకు తగిన ప్రాతినిధ్యం ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది. మార్క్సిస్టురాజకీయ సంస్కృతిలో ప్రవర్తనావాదుల రాజకీయ సంస్కృతికన్నా "ఉ పసంస్కృతులు అధిక ప్రాధాన్యతను పొందాయి.

మార్క్సిస్టుల రాజకీయ సంస్కృతి భావనలో కొన్ని బలహీనతలు ఉన్నాయి. వారిదృష్టిలో క్రింది తరగతి వర్గాలు, ఆధీనవర్గాలు అన్ని స్వతహాగా తీవ్రవాదాన్ని అనుకరిస్తాయి. కాని వారు ప్రాధాన్య భావజాలం (Dominant Ideology) ద్వారా ప్రలోభాలకు గురై వామపక్ష వాదం నుండి బయటికి రప్పించబడుతున్నారన్నది మార్క్సిస్టుల వాదన. కాని లిప్ సెట్ (Lipset) దృష్టిలో శ్రామికులు కూడా కొంతవరకు Conservative భావాలు కలవారే. శ్రామికులకున్న పరిమిత విద్యావకాశాలు, ఆర్థిక భద్రతారాహిత్యం వారిని అధికారయుత రాజకీయ దృక్పథాన్ని బలపరిచేటట్లు చేస్తున్నాయి. ఈ విషయంలో ప్రాధాన్యవర్గాల (Dominant Class) ప్రసక్తి లేదు. భారత రాజకీయ వ్యవస్థలోని రాష్ట్రాల ప్రభావం రాజకీయసంస్కృతిపై ఏవిధంగా ఉంటుందో కమ్యూనిస్టు ప్రభుత్వాలు ఉన్నరాష్ట్రాలు చక్కగా వివరిస్తున్నాయి. కమ్యూనిస్టు సిద్ధాంతం, పార్టీ విద్యాసాంస్కృతిక సంస్థలలోకి చొరబడి నూతన కమ్యూనిస్టు వ్యక్తిని వర్గరహిత, మతరహిత, సామ్యవాద పెట్టుబడిదారీ విధానపు వాసలను చూడని రూపొందించటానికి కృషి చేస్తున్నాయి. కమ్యూనిస్టు విప్లవం రాకముందు, విప్లవం తరువాత, సమాజరాజకీయ సంస్కృతిని పరిశీలించిన కమ్యూనిస్టు పార్టీలకృషి, అవగతమౌతుంది. చాలా సందర్భాలలో ఈ ప్రయోగం ఆశించినంతగా విజయం సాధించలేదు. లి నూతన వ్యక్తి అవిర్భావం కలగానే మిగిలిపోయింది. ఆర్థిక, సైనిక విషయాలలో కొంత ఉన్నతిని శాసన బద్ధతను సాధించినప్పటికీ, పూర్వపు సంస్కృతిక సాంప్రదాయాలైన మత, జాతిభావం, రాజకీయాలవైపు అనుమానాస్పద భావాలుగా సామ్యవాద భావనలతోపాటుగా సహజీవనం గదుపుతున్నాయి. పర్యసానంగా కమ్యూనిస్టు దేశాలలో రాజకీయ సంస్కృతి, ఉదార వాద ప్రజాస్వామ్యసమాజాలలో కంటే అస్పష్టతా లోపంతోనూ, నిరంతరత లేమితోను దర్శనమిస్తున్నాయి.

4.9 రాజకీయ సంస్కృతి రకాలు

మొదటి ప్రపంచపు రాజకీయసంస్కృతిలో "భాగస్వామ్య సంస్కృతి "పోకడలు పుష్కలంగా ఉన్నా రెండవ ప్రపంచపు రాజకీయ సంస్కృతిలో పాలితుల సంస్కృతి (Subject) వాసనలు కనపడుతున్నాయి. మూడవ ప్రపంచదేశాల రాజకీయ సంస్కృతిలో సంకుచిత భావాలుంటాయా? మూడవ ప్రపంచపు దేశాలు అవగా అభివృద్ధి చెందుతున్నదేశాలలో రాజ్యధికారం పటిష్ఠంగా ఉండదు. అది సామాజిక వ్యవస్థలలో అంతర్గతంగా చాలా లోతులో ఉంటుంది. అందుకే అది ప్రజల దృష్టిని అంతగా ఆకర్షించదు. " రాజ్యవ్యవస్థ. బలహీనంగా" ఉండటానికి ఈ "సంకుచిత సంస్కృతియే కారణమా? ఇది కొంతవరకు యదార్థం. స్వాతంత్ర్యానంతరం నాయకులు రాజకీయ సంస్కృతిని జాతీయం చేయ ప్రయత్నించారు. వర్ణాలకు, వర్గాలకు కాక రాజ్యానికి విధేయులుగా ఉండవలెనని ప్రాథమిక విద్యలో భోదించటం, ప్రజామాధ్యమాల ద్వారా జాతీయోద్యమాల ప్రధానాంశాలను పదేపదే వల్లె వేయించటం లాంటి వాటి ద్వారా "రాజకీయసంస్కృతిని" జాతీయం చేయప్రయత్నించారు. నూతనవ్యక్తిని

సృష్టించటంలో కమ్యూనిస్టులు ఏ విధంగా కృతకుత్యులు కాలేదో అదే విధంగా మూడవ ప్రపంచపుదేశాలు గూడా పాక్షికంగానే విజయం సాధించాయి. పర్యవసానంలో జాతి నిర్మాణ కార్యక్రమాలు "లాంఛనప్రాయమైనవి గానే మిగిలిపోయాయి. కొత్త సంస్కృతి నిర్మాణ కార్యక్రమంలో మూడవ ప్రపంచదేశాలు అంతర్గత సమస్యలతోపాటుగా బలహీనమైన పౌరసమాచార వ్యవస్థ, సమాచారం ప్రజలకందించలేనట్టి జటిల సమస్యలతో తలమునకలై ఉన్నాయి. "సాంప్రదాయ నాయకులద్వారా మాత్రమే మూడవ ప్రపంచ దేశాలు "నూతన విలువలను ప్రజలకందించగలుగుతున్నాయి.

మూడవ ప్రపంచదేశాలలో "జాతీను ప్రభుత్వ కార్యకలాపాలు" పెద్దగా ప్రాముఖ్యత పొందవుగాని' స్థానిక ప్రభుత్వాలను గూర్చి ప్రజలకు ఎక్కువగానే అవగాహన ఉంటుంది. ఈ ప్రభుత్వాలనుండి ప్రజలకు ఎక్కువగా సేవాసౌకర్యములు లభించుటయే ఇందుకు కారణం. మూడవ ప్రపంచదేశాలను బహుళ సంస్కృతుల దేశాలుగా వర్ణించటం భావ్యం. బలపీ'న జాతీయ రాజకీయ సంస్కృతి, ప్రత్యేకమైన ఉపపంస్కృతులు గల దేశాలుగా వర్ణించటం సమంజసమైన విషయం కాదు. సాంప్రదాయం, ఆధునికతలను ప్రత్యేకించి అధ్యయనం చేయటాన్ని మూడవ ప్రపంచదేశాల రాజకీయ సంస్కృతి విశ్లేషణగా భావించటం జరుగుతున్నది. చాలామంది రచయితలు స్థానికత్వం లేదా సంక చితత్వం మూడవ ప్రపంచదేశాల రాజకీయ సంస్కృతికాదని, ఆది సాంప్రదాయ భావం అని అంటున్నారు. అది ఆదేశాల రాజకీయ సంస్కృతి మూలమని అంటున్నారు. సాంప్రదాయ సంబంధాలు, రక్త సంబంధాలు (Kinship) ను ఆధారంగా చేసుకొని ఏర్పడుతాయి. అందుకే రక్త సంబంధీకులకు మిత్రులకు మద్దతుదారులకు సహాయం చేయడాన్ని మూడవ ప్రపంచదేశాలలో Corrupt / ప్రపంచదేశాలలో సామాజిక Obligations ముక్కుకు సూటిగా నిర్వహించటమని చెప్పవచ్చు. రాజకీయ సంస్కృతిని సాంప్రదాయం ఆధునికతల మధ్య విభేదించేదిగా విశ్లేషించటం ఉపయోగకరంగా ఉంటుంది. ఉదాహరణకు కేంద్రం, కేంద్రం చుట్టూ (Periphery) అన్నవిభేదాలుబీ సాంప్రదాయ ఆధునికతల మధ్య ఉద్రిక్తతల మూలంగానే అని వివరించవచ్చు. అలాంటప్పుడు ఆర్థికాభివృద్ధి, బలమైన స్వతంత్రమైన రాజ్యంగా రూపొందుటకు రాజకీయ సంస్కృతిని ఆధునికమైనదిగా మార్చటమే జవాబు అవుతుందా? కాదు అని చెప్పవచ్చు. సాంప్రదాయం, ఆధునికతలు సహజీవనం చేయగల్గుతాయి. అవిరాజ్య అభివృద్ధికి స్థిరత్వానికి దోహదపడుతాయి. ఆర్థిక, సామాజికాభివృద్ధికి సాంప్రదాయక సంస్కృతి అడ్డుగోడకాదని అది కొంతవరకు అభివృద్ధిని సాధించుటకు దోహదపడగలదని చాలమంది రాజకీయశాస్త్రజ్ఞులు అంగీకరిస్తున్నారు.

ఆల్మండ్ మరియు వెర్బాలు మూడు రకాలైన రాజకీయ సంస్కృతులను గుర్తించారు. 1. సంకుచిత ' రాజకీయ సంస్కృతి, 2. పాలితుల రాజకీయ సంస్కృతి, 3. భాగస్వాములు రాజకీయ సంస్కృతి.

1. సంకుచిత ' రాజకీయ సంస్కృతి:

సంకుచిత రాజకీయ సంస్కృతిని, సాంప్రదాయక సమాజాలలో గుర్తింపవచ్చును. సాంప్రదాయక సమాజంలోని సభ్యులు తమతమ సాంప్రదాయ పద్ధతులనే అనుసరిస్తూ సంతృప్తి చెంది నూతనత్వం విషయం పట్టించుకోరు. ఇలాంటి సమాజంలో వ్యక్తి 'వ్యవస్థ గురించి ఎక్కువగా ఆలోచించదు. రాజకీయ ధ్యేయాల విషయంలో వ్యతిరేక ప్రవృత్తినికూడా ప్రదర్శిస్తుంటాడు. వ్యవస్థలోని వివిధ సంస్థలు అతనిని ప్రభావితం చేయలేవు.

తమ తమ సంకుచిత పరిధుల వ్యవస్థల నిర్మాణాల గురించి ఆలోచిస్తుంటారు. ఇంకోవిధంగా చెప్పాలంటే "వ్యవస్థాగతమైన రాజకీయ చర్యల విషయంలో వ్యక్తులకు ఏ రకమైన అభిప్రాయాలు, అనుభూతులుండవు.

2. పాలితుల దాజకీయ సంస్కృతి:-

"వ్యవస్థాగత విషయంలో అధిక పరిజ్ఞానం కలిగి ఉండడం పాలితుల సంస్కృతిగా భావింపబడింది. పౌరులు ఎప్పుడూ రాజకీయ చర్యల దోహదాలను గురించియే ఆలోచిస్తుంటారు. తమకు రాజకీయ చర్యలలో పాత్ర లేదన్న విషయాన్ని గ్రహిస్తారు. పాలితుల సంస్కృతిలో పౌరులు నిష్క్రియావాదులుగా ఉంటారు. వ్యవస్థను ప్రభావితం చేయాల్సిన అవసరం లేదని భావిస్తుంటారు. వ్యవస్థలో మార్పు తేలేరు గనుక యధాతథంగా వ్యవస్థను అంగీకరించాల్సిన ప్రాధాన్యతను గుర్తిస్తాడు. రాజకీయ నాయకుల ఆదేశాలను విధేయుడుగా అంగీకరిస్తాడు. ఇలాంటి సంస్కృతిని మనం తూర్పు యూరోపియన్ రాజ్యాలలోనూ మరియు "అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల్లోనూ గుర్తించవచ్చు.

3. భాగస్వామ్య. రాజకీయ సంస్కృతి:-

సమాజంలో విస్తృత ప్రాతిపదిక మీద "నూతన ప్రవృత్తులు" ఏర్పడే అవకాశం ఉండడాన్ని భాగస్వామ్య సంస్కృతిలో గుర్తించవచ్చు. ఈ సంస్కృతిలో వ్యక్తులు చాలా క్రియాశీలురుగా వ్యవహరిస్తుంటారు. రాజకీయ వ్యవస్థ విషయంలో అతని వైఖరులన్నియు ప్రభావితం చేసేవిగాను, గుర్తింపును సూచించేవిగాను ఉంటాయి. దేశంలో వున్న వివిధ రాజకీయ వైఖరుల విషయంలో అనుకూలతనుగాని, వ్యతిరేకతనుగాని ప్రదర్శించవచ్చు. అంగీకారంగాని, తక్షణ తిరస్కారంగాని తెలుపు భిన్న ప్రవృత్తుల్ని ప్రదర్శిస్తుంటారు.

ఏ సమాజంలో కూడా పైన చెప్పిన మూడు రాజకీయ సంస్కృతులు స్వచ్ఛమైన రూపంలో కన్పించవు. అవి ఏవి కూడా ఏకత్వాన్ని ప్రదర్శించవు. ఇందుచేతనే ఆల్మండ్ మిశ్రమ గాః కీయ సంస్కృతులను గురించి వివరించాడు. అవి సంకుచిత పాలిత సంస్కృతి, పారిత భాగస్వామ్య సంస్కృతి, సంకుచిత భాగస్వామ్య సంస్కృతులు. ఈ గుణాలన్నీ ఉండే పౌరసంస్కృతి, మరొకటి. ఈ రకమైన పౌరసంస్కృత్తి మనకు బ్రిటన్, అమెరికా దేశాలందు కన్పిస్తుంది.

4.9 రాజకీయ ఉపసంస్కృతి

వివిధ దేశాల్లోని రాజకీయ సంస్కృతుల అధ్యయనానికి చాలా ప్రయత్నాలు జరిగాయి. ఈ ప్రయత్నాల ఫలితంగా రాజకీయ సంస్కృతి సిద్ధాంతాన్ని మరింత విశదీకరించడం జరిగింది. ఈ నాటి పరిస్థితుల్లో ఏ సమాజం కూడా ఏకత్వంగల రాజకీయ సంస్కృతిని ప్రతిబింబించదు. ఏ దేశంలో కూడా రాజకీయ సంస్కృతి భౌగోళిక హద్దుల్లో ఉన్న ప్రజలందరికీ వర్తించేదిగా లేదు. విద్యాస్థాయి, జాతి విభేధాలు, భాషావాదం, మతం, వర్గం, కులం మరియు భౌగోళిక ప్రాతిపదికలలో భిన్నత్వం గోచరిస్తుంది. దేశంలోని ఏ ప్రాంతమైనా ప్రత్యేకతను సంతరించుకొన్నప్పుడు దానిని ప్రత్యేక "ఉపసంస్కృతిగా" పేర్కొంటున్నారు. ఏ రాజకీయ వ్యవస్థలోనైనా పాలకుల శిష్ట రాజకీయ సంస్కృతిని, పాలితుల, ప్రజల రాజకీయ సంస్కృతికి భేదాన్ని మనం గమనించవచ్చు. ఇవేకాక ఇందున్న ఉపసంస్కృతులను గూడ మనం గుర్తించవచ్చును.

అమెరికాలోని తెల్లవారికి నల్లవారికి మధ్యనున్న రాజకీయ సంస్కృతీ విభేదాలు మనందరికీ తెలిసినవే. కొన్ని యూరోపియన్ రాజ్యాలలో రోమన్ కాథలిక్కులు ప్రొటీస్టెంటుల మధ్య రాజకీయ సంస్కృతీ భేదం గమనించదగింది. మన భారత దేశంలో హిందూ-ముస్లింల భిన్న రాజకీయ ఉపసంస్కృతులు మనకు ఇదివరకే చెప్పినట్లుగా రాజకీయ వ్యవస్థలలో గల జనాభా అంతటికి ఒకే రాజకీయ సంస్కృతి ఉంటుందన్న విషయం సరియైనదికాదు. దేశ జనాభాలో కొంతమంది 'భాగస్వామ్య సంస్కృతిని అలవరచుకొంటారు. మరికొందరు పాలితుల సంస్కృతినే అంటి పెట్టుకొని ఉంటారు. ఇందుకు విద్య, తెగలో సభ్యత్వం, భౌగోళిక అ ప్రాంతం, ఆర్థిక, రాజకీయ, మత సంబంధమైన భిన్నత్వాలు కారణం కావచ్చును. రాజకీయ సంస్కృతికి తగిన విధంగా రాజకీయ నిర్మితులు లేనప్పుడు కూడా ఇలాంటివే సంభవిస్తుంటాయి. నిర్మితులలో మార్పులు లేకుండా ప్రజల మనోభావాలలో త్వరితగతిని మార్పులు ప్రవేశించే అవకాశాలు ఉండటం కూడా కారణం కావచ్చు. శ్రేష్ఠులు దేశంలో ప్రవేశపెట్టిన కొత్త సంస్కృతిని కొంతమంది అనుసరించలేకపోవచ్చును కూడా. ఈ వివిధ కారణాల వల్ల దేశంలోని ప్రజలలో వివిధములైన రాజకీయ భావాలు నెలకొనిపోయే అవకాశాలున్నాయి. ఒక రాజకీయ వ్యవస్థలోని ప్రజల రాజకీయ భావాలలో గుర్తింపదగిన విభేదాలు ఉన్నప్పుడు మనం వాటిని రాజకీయ ఉపసంస్కృతులుగా పేర్కొంటున్నాం.

జన సమూహ సంస్కృతి (Mass culture):-

ప్రతి దేశంలోను పాలకులు, పాలితుల సంస్కృతుల మధ్య విభేదాలు ఉండటాన్ని మనం గమనింపవచ్చును. ప్రభుత్వ నిర్ణయాలు చేసే బాధ్యత కలవారు తక్కిన ప్రజలకంటే భిన్నమైన మనోభావాలను కలిగిఉంటారు. ఇలాంటి విభేదాలను మనం ప్రజాస్వామ్య రాజ్యాలలో గూడా గమనించవచ్చు. ఫలితంగా "జనసమూహ సంస్కృతి, శిష్టసంస్కృతి అను రెండు విభిన్న సంస్కృతులను మనం గమనించవీలున్నది.

మైరన్ వీనర్ భారత రాజకీయ సంస్కృతిలో జనసమూహ సంస్కృత్తి, శిష్ట సంస్కృతుల రెండింటిని విశ్లేషించారు. కుల, మత, ప్రాంతీయతత్వాలు భారతదేశపు జనసమూహ సంస్కృతికి ప్రాతిపదికలుగా ఉన్నాయి. స్థానిక స్వార్ధ రాజకీయ నాయకులు కుల, మత, ప్రాంత సమూహాలను ప్రత్యేక రాజకీయ వర్గాలుగా తీర్చిదిద్దుతున్నారు. ఈ వివిధ వర్గాలు ఆర్థిక సహాయం, ఆత్యధిక విద్యాసౌకర్యాలు, ఇండ్ల స్థలాలు మొదలైన వాటినని అభ్యర్థిస్తున్నారు. ఈ అభ్యర్ధనలన్నీ "ఆధునికీకరణకు" చెందిన విషయాలే. ఉద్యోగాల్లో, విద్యాలయాల్లో రిజర్వేషన్ల అభ్యర్థనలు "సాంప్రదాయ బద్దతుకు సంబంధించినవి, ఈ వివిధ వర్గాల రాజకీయ అభ్యర్ధనలు దేశ సమగ్రతకు ప్రమాదకారిగా సంభవిస్తున్నాయి. అస్సాంలో మిజాలు, నాగాలు, బోడోలుబీ పశ్చిమ బెంగాలులో గూరా?లు తమిళనాడులో ద్రావిడ వర్గాలు తెగ విధేయతలకే ప్రాధాన్యమిస్తున్నాయి. రాజకీయ పార్టీలన్నీ స్థానికమైన గ్రామీణ నాయకులపై ఆధారపడుతున్నాయి. గ్రామీణ నాయకులలో కుల, వర్గ, తెగ విధేయతలు ప్రబలంగా ఉ ంటున్నాయి. జాతీయస్థాయి రాజకీయ పార్టీలు కూడా స్థానికమైన ముఠా తగాదాలను ఎదుర్కోవాల్సి వస్తున్నది. అయినప్పటికీ స్థానిక రాజకీయ వర్గాలను సంకుచితమైనవిగా భావింప వీలులేదు. స్థానికవిభాగాలు జాతీయ పార్టీకీ అనుబంధించియే ఉంటున్నాయి. జాతీయపార్టీల నాయకత్వం శిష్టసంస్కృతిని సంతరించుకొని ఉన్నది. వివిధ వర్గాల మధ్య తగాదాల పరిష్కారంలో నాయకులు సాంప్రదాయకమైన సర్వజనసమ్మతి, (Consensus) సామరస్య పరిష్కార పద్ధతులనే అనుసరిస్తున్నారు. మధ్యవర్తి పరిష్కారం, సర్వజన సమ్మతి పద్ధతులు ప్రాచీన

భారతంలో బాగా అనుసరింప బడుతుండేవి. కేంద్రస్థాయిలోని జాతీయనాయకత్వాన్ని ఇవి బాగా ప్రభావ పరచాయి.

భారతదేశంలో శిష్టసంస్కృతి ఢిల్లీలోనే ప్రబలంగా ఉందని మైరన్ వీనర్ అన్నారు. ఈ సంస్కృతి జాతీయ 1 ప్రణాళికా వాదులలోను, నాయకులలోను ఉన్నతోద్యోగులలోను ప్రతిబింబిస్తున్నది. " సాయుధ దళాలలో ఈ సంస్కృతి ప్రబలస్థానాన్ని సంతరించుకొన్నది. ఇంగ్లీషు భాష మాట్లాడే మేధావుల్లో " కూడా ఈ శిష్టసంస్కృతి బాగా పేరుకొని పోయింది. ఈ శిష్టసంస్కృతి రాష్ట్రాల రాజధానుల్లో చాలా తక్కువగా ఉంటున్నది. గ్రామాల్లో అసలే లేదు. శిష్టసంస్కృతి ఆధునికత స్వభావాన్ని కలిగి ఉన్నది. అయినప్పటికీ శిష్టసంస్కృతిలో చాలా సాంప్రదాయక భావాలు కూడా అంతర్గతంగా స్థానం సంతరించుకొన్నాయి.

రాజకీయ అధికార కేంద్రానికి దగ్గర సంబంధం కల వారి నమ్మకాలు, అభివృత్తులు భావనలు శిష్ట రాజకీయ పంస్కృతిగా పేర్కొన్నారు. సంకుచిత, పాలితుల, రాజకీయ సంస్కృతులు గల దేశాలలో రాజకీయ Orientation ల విశ్లేషణ కేవలం శిష్టుల విలువల పైననే కేంద్రీకరింపబడిఉంటుంది. ప్రజాసమాహాల అభివృత్తుల రాజకీయాలపై అభివృద్ధి చెందిన ఉదారవాద ప్రజాస్వామ్య సమాజాలలో కూడా శిష్టుల దృక్పథమే రాజకీయ నిర్ణయాలను ప్రత్యక్షంగాను, అమితంగాను ప్రభావితం చేస్తాయి.

మొదటి ప్రపంచ దేశాలలో శిష్ఠుల రాజకీయ విలువలు, సామాన్యుల విలువలకన్న భిన్నంగా ఉంటాయని చాలా అధ్యయనాల్లో వెల్లడి అయింది. శిష్టులు సామాన్యుల కన్నా రాజకీయాలపై భిన్నంగా ఆలోచించటమేగాక, వారు ఆలోచించే అంశాలు కూడా భిన్నంగా ఉంటాయి. శిష్టుల నమ్మకాలు గాఢంగా ఉండటమేగాక అవి సందర్భశుద్ధిగాను స్థిరంగాను ఉంటూ సరియైన సమాచారాన్ని ఆధారంచేసుకొంటాయి. సామన్యుల నమ్మకాలు అంత గాఢంగా ఉండవు. ఒక రకంగా శిష్టులకు మాత్రమే' స్థిరమైన నమ్మకాల వ్యవస్థ (Belief System) ఉ ంటుంది. ఈ నమ్మకాల వ్యవస్థను శిష్టులు ఏ విధంగా అభివృద్ధి పరుస్తారో వ్యక్తపరుస్తారో ఒక్కొక్క దేశంలో ఒక్కొక్క రకంగా ఉంటుంది.

4.10. రాజకీయ పంస్కృతి వృద్ధికి మూలకాలు: Elements

ప్రజల అభివృత్తులు, విశ్వాసాలు, విలువలు, ప్రవర్తనలే రాజకీయ సంస్కృతికి ప్రాతిపదికలని మనం తెలుసుకున్నాం. ఇవి అన్ని చారిత్రక, భౌగోళిక, సామాజిక ఆర్థిక మూలకాలమీద ఆధారతమై ఉంటాయి.

చారిత్రక Historical :-

దేశ ప్రజల అభివృత్తులు అభివృద్ధిపైన, చారిత్రక వాస్తవాల' ప్రభావం ఎక్కువగా ఉంటుంది. ఎలాంటి ఒదుదుదుకులు లేకుండా పాత విలువలు కొత్త అభివృత్తులలో సమ్మిశ్రితము కావటానికి అవకాశాలు ఉండటంవల్లనే బ్రిటన్ లోని రాజకీయ నిరంతరతరకు" ప్రధాన కారణమని చెప్పవచ్చు. బ్రిటన్లో ఇప్పటివరకు వచ్చిన మార్పులు పరిణామాత్మక రూపంలోనే సంభవించాయి. ఫ్రాన్సు విప్లవాలను రుచిచూసింది. ఈ విషయమే ఫ్రెంచివారి తీవ్రవాద స్వభావానికి, బ్రిటిష్ వారి "సాంప్రదాయ వాదానికి ప్రధానకారణమని చెప్పవచ్చు. సుదీర్ఘ కాలం భారతదేశం బ్రిటిష్ వలస పాలనా ప్రాంతంగా మనుగడ సాగించినందున "పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలను,

రాజ్యాంగ పద్ధతులను అవలంచించ గల్గింది. అలాగే వియత్నాం అల్జీరియా ప్రజలు తమ వలస పాలకులనుండి విప్లవపోరాటాల పాఠాలను అభ్యసించారు.

భౌగోళిక Geographical :-

భౌగోళిక విషయం రాజకీయ సంస్కృతి పునాదులకు ప్రధానమైన మూలకమని వివరించవచ్చు. ద్వీపాలుగా ఉండటంవల్లనే బ్రిటన్ విదేశీదాడులను చక్కగా తప్పించుకోగల్గింది. అందువల్లనే వారు సామరస్య సంస్కృతిని' అలవరచుకొన్నారు. భారతదేశంపై చాలామంది విదేశీయులు దండయాత్రలు చేశారు. దండయాత్రలు ముగిశాక విదేశీయులు భారతదేశంలోనే స్థిరపడి పోయారు. ఫలితంగా మనం భాషా, ప్రాంతీయ, తెగ విభేదాలెన్ని వున్నప్పటికీ లౌకికసంక్షేమ"రాజ్యవిలువలను సంతరించుకో గల్గాము.

సామాజిక, ఆర్థిక Socio - economical :-

దేశంలోని రాజకీయ సంస్కృతి పై సామాజిక ఆర్థిక పరిస్థితుల ప్రభావాలు గూడా ఉంటాయి. ప్రధానంగా నగరీకరణం, పారిశ్రామికీ కరణం చెందిన సమాజం సంక్లిష్టమైనదిగా ఉంటుంది. విద్యా ప్రమాణాలు ఉన్నతంగా ఉండి ఉన్నత వర్గాలు నిర్ణయకల్పనలో భాగస్వాములుగా ఉంటారు. గ్రామీణ సమాజాలు మార్పులకు సంసిద్ధంగా ఉండవు, అందువల్ల రైతాంగం ప్రధానంగా గల గ్రామీణ సమాజాలు చాలా వరకు సాంప్రదాయ సంస్కృతినే కలిగిఉంటాయి. సాంకేతిక సేవారంగాలలో నవ్యతలు వృద్ధి చెందటం వల్ల వ్యవసాయం పరిశ్రమలపై ప్రభావం కలుగచేస్తుంది. పర్యావసానంగా రవాణా ప్రసార సాధనాలలో కూడా ప్రభావం వీటిపై ఉంటుంది. వీటన్నింటి ఫలితంగా రాజకీయ విలువలు విశ్వాసాలు గూడా మార్పులకు గురౌతుంటాయి.

4.11 ముగింపు :

రాజకీయ వ్యవస్థపై ప్రజలకు ఉన్న నమ్మకాలు దానిపై ప్రజల "అభివృత్తులు విలువలే రాజకీయ సంస్కృతిని సూచిస్తాయి. ప్రజలదృష్టిలో ప్రభుత్వానికి ఉన్న శాసన బద్ధత" ప్రభుత్వపు స్థిరత్వానికి సామర్థ్యతకు దోహదం చేస్తాయి. ఈ సందర్భంగా రాజకీయ స్థిరత్వం, ప్రధమగణ్యాల దృష్ట్యా రాజకీయ సంస్కృతికి ప్రాధాన్యత ఏర్పడింది. రాజకీయ సంస్కృతి రాజకీయ వ్యవస్థను ప్రభావితం చేస్తున్నదా లేక రాజకీయ వ్యవస్థ రాజకీయ సంస్కృతికి రూపం కల్పిస్తున్నదా అన్నది ఇంకా చర్చనీయాంశంగానే మిగిలిపోయింది.

4.12 చదువదగిన పుస్తకాలు

Almond Gabriel & Sydney Verba : The Civic Culture

R.TJangam : Political Sociology

Huntington, Samuel P : Political Order in Changing Societies

Lipset S.M : Political Man

4.13 నమూనా పరీక్షా ప్రశ్నలు

ఈ కింది ప్రశ్నలకు వ్యాసరూప సమాధానాలు రాయండి.

1 . రాజకీయ సంస్కృతి అనగానేమి? దాని లక్షణాలను పేర్కొనుము.

2. రాజకీయ సంస్కృతిని అధ్యయనం చేసిన ఆల్మండ్, వెర్బాల భావాలను చర్చించండి.

3. మార్క్సిస్టు దృక్పథంలో రాజకీయ సంస్కృతిని గురించి వివరింపుము.

4. ఉప రాజకీయ సంస్కృతి అనగా ఏమి?

5. రాజకీయ సంస్కృతి మూగాలను చర్చింపుము?

డా।।కె.వి.ఆర్. శ్రీనివాస్

పాఠం -5
రాజకీయ సామాజికీకరణం

లక్ష్యాలు :

ఈ భాగం చదివితే ఈ కింది విషయాలు గ్రహించ గలుగుతారు.

* రాజకీయ సామాజికీకరణం అర్థం
* రాజకీయ సామాజికీకరణం మూలకాలు
* రాజకీయ సామాజికీకరణం రకాలు
* రాజకీయ సామాజికీకరణ సాధనాలను బాగా వివరించగలుగుతారు

పాఠ్యాంశ విషయక్రమం

5.1 పరిచయం

5.2 రాజకీయ సమాజికీకరణం - అర్థం

5.3. సామాజికీకరణపు మూలాలు

5.4 రాజకీయ సమాజికీకరణ ఆవిర్భావం సరిణామక్రమం - 1950

5.5 రాజకీయ సమాజకీకరణంలో రకాలు - 6 రకాలు

5.5 (1) స్పష్టమైన రాజకీయ సామాజికీకరణం

5.5 (2) నిక్షిప్తమైన రాజకీయ సామాజికీకరణం

5..5 (3) ప్రత్యేకమైన రాజకీయ సామాజికీకరణం

5.5.(4) సార్వజనీన రాజకీయ సామాజికీకరణం

5.6.(5) ఖచ్చితమైన రాజకీయ సామాజకీకరణం

5.6.(6) అస్పష్ట సామాజికీకరణం DIFFUSE SOCIALISATION

5.6 రాజకీయ సామజికీకరణ దశలు - 4

5.7 సామాజికీకరణ సాధనాలు సాధనాలు

5.7.1 కుటుంబం

5.7.2 పాఠశాల

5.7:3 స్నేహవర్గాలు

5.7.4 ప్రసారసాధనాలు

5.7.5 రాజకీయ పక్షాలు

5.7.6 రాజకీయ వ్యవస్థ

5.7.7 కులవ్యవస్థ

5.8 ముగింపు

5.9 చదువదగిన పుస్తకాలు

5.10 నమూనా పరీక్షా ప్రశ్నలు

5.1 పరిచయం

రాజకీయ వ్యవస్థతో పరిచయం కలుగ చేసుకొనే ప్రక్రియను రాజకీయ సమాజికీకరణమని వ్యవహారిస్తున్నారు. ఇది రాజకీయాలపై వ్యక్తి అభిప్రాయాలను నిర్ధారించుటయే గాకబీ రాజకీయ ప్రక్రియతో వ్యక్తి ఏ విధంగా ప్రతిస్పందిస్తాడో తెలియ చేస్తుంది. సమాజపు సాంఘీక, ఆర్థిక, సాంస్కృతిక వాతావరణం వ్యక్తి సామాజికీకరణ ప్రక్రియను ప్రభావితం చేస్తుంది. వ్యక్తి వ్యక్తిత్వం, అనుభవాలు, కూడా సామాజికీకరణ ప్రక్రియకు దోహదం చేస్తాయి. అందువల్లనే రాజకీయ సమాజశాస్త్ర అధ్యయనంలో రాజకీయ సమాజికీకరణ ప్రధానాంశంగా పరిగణనను పొందింది. రాజకీయ భాగస్వామ్యం, భర్తీ, ప్రసరణాలు సమాజికీకరణ ప్రక్రియతో ముడిపడి ఉ న్నవి. రాజకీయ సామాజికీకరణ ప్రక్రియలో ప్రసారాలు క్రియాశీలక పాత్రను నిర్వహిస్తుంటాయి. వ్యక్తి సామాజిక, రాజకీయ ప్రవర్తనలు ఒకదాని పై మరొకటి ఏ విధంగా ఆధారపడుతాయో, ఒకదానితో మరొకటి ఏ విధంగా సంబంధం కలిగి ఉంటుందో రాజకీయ సామాఒకీకరణ వివరిస్తుంది. పర్యవసానంలో సామాజికశాస్త్రాలు ఒకదానితో మరొకటి ఏ విధంగా ఆధారపడి ఉంటాయో వివరించుతూబీ ప్రత్యేకంగా రాజకీయశాస్త్రం, సమాజశాస్త్రం ఏ విధంగా పరస్పరం ఆధారపడి ఉంటాయో కూడా విశదీకరిస్తుంది.

5.2 రాజకీయ సమాజికీకరణం - అర్థం

రాజకీయ సామాజికీకరణం ప్రధానంగా అభ్యసించే ప్రక్రియగా చెప్పవచ్చును. వ్యక్తులు ప్రధానంగా 'అనుభవాల ద్వారా అభ్యసిస్తుంటారు. దీనినే ఎబెర్ల్స్ చర్యా ధోరణిగా పేర్కొన్నారు. గ్రహించిన విషయాలు వ్యక్తుల లి ప్రవర్తనల ద్వారా బహిర్గతమవుతాయి. విజ్ఞానం, సమాచారం, లక్ష్యాలు విలువలు అభివృత్తులు అభిప్రాయాలు ద్వారా వ్యక్తుల ప్రవర్తనను తెలుసుకోవచ్చు. సామాజికీకరణం ఒక్క వ్యక్తుల ప్రవర్తనలకే పరిమితం కాక వ్యక్తుల సమూహాల ప్రవర్తనలకు కూడా సంబంధించి ఉంటుంది. సామాజికీకరణం వ్యక్తి బాల్య కౌమార దశలకే పరిమితంకాక వయోజన జీవన పర్యంతం సంబంధం కలిగి ఉంటుంది. సామాజిక చర్యలకు సామాజికీకరణం ప్రాతిపదిక, అంతరంగాను, బాహిరంగాను సామాజికీకరణ సామాజిక ప్రవర్తనలను విశదీకరిస్తుంది.

సామాజికీకరణ ప్రక్రియ వ్యవస్థ మనుగడకు ఎంతవరకు దోహదం చేస్తుంది? సామాజికీకరణం సామాజిక మార్పుల మధ్య సంబంధాలను పరిశీలించటానికి సమాజికీకరణ ప్రక్రియ చాల ప్రధానమైన విషయం. మరో విధంగా వ్యవస్థ నిర్వహణకు సామాజికీకరణం ఏ విధంగా ఉపయోగపడుతుందో తెలుసుకోవడానికి కూడా ఉ పకరిస్తుంది. త్రనకు ఆవశ్యకమనుకొన్న విలువలను, ప్రవర్తనా ధోరణులను సమాజం నూతనంగా ప్రవేశించే సభ్యులకు బోధించటం ద్వారా శాశ్వతత్వం సిద్ధించుకోవటానికి ప్రయత్నిస్తుంది. సామాజికీకరణం అభ్యసించే

ప్రక్రియయేగాక భోదించే ప్రక్రియగూడా. ఇది ఎంతవరకు బహిరంగాను, అంతరంగాను, చేతనంగాను, అచేతనంగాను ఉంటుందో పరిశీలించాల్సిన అవసరం ఉన్నది.

సమాజంలోని వివిధ ఏజెన్సీల ద్వారా వ్యక్తికి లభించిన సామాజిక స్థితికి తగిన సామాజిక ధోరణుల అభ్యాసమే రాజకీయ సామాజికీకరణం (Political Socialisation) అని హైమన్ నిర్వచించారు. పిల్లలు పెద్దవారుగాను. పెద్దవారు వివిధ పాత్రలలో భర్తీ అవుతున్నప్పుడు అభ్యసించే "రాజకీయ అభివృత్తులు ధోరణుల అభ్యాసమే రాజకీయ సామాజీకీకరణమని ఆల్మండ్ పావెల్ నిర్వచించారు.

ఎన్ సైక్లోపీడియా ఆఫ్ సోషియల్ సైన్స్లో రాజకీయ సామాజికీకరణాన్ని ఈ విధంగా విశదీకరించారు. ఈ నిర్వచనంచాల విస్తృతమైనదిగా ఉన్నది. వ్యక్తి తన జీవిత చక్రంలో లాంఛనంగాను లాంఛేనేతరంగాను రాజకీయ రాజకీయేతరమైన విషయాలతో పాటుగా రాజకీయాలకు సంభంధించిన రాజకీయేతర వ్యక్తిత్వం మోదలైన వ్యక్తిత్వస్వభావాలను అభ్యాసం చేయటాన్ని రాజకీయ సామాజికీకరణమని నిర్వచించింది.

వ్యక్తుల రాజకీయ ప్రవర్తనా ధోరణులను, భావాలను అభ్యసించే అభివృద్ధి ప్రక్రియలను రాజకీయ సామాజికీకరణమని డేవిడ్ ఈస్టను నిర్వచించారు.

ఆల్మండ్, వెర్బాలు రాజకీయ సామాజకీకరణ భావాన్ని వివరిస్తూ రాజకీయ సంస్కృతుల నిర్వహణ మార్పులకు సంబంధించిన ప్రక్రియయే రాజకీయ సమాజికి కరణమన్నారురాజకీయ సమాజీకీకరణం "మహానై జ్ఞానిక సంభందమైన"భావం రాజకీయాల లక్ష్యాల గురించి వ్యక్తుల భావాలే రాజకీయ సామాజికీకరణానికి బంధించిన ప్రధాన ప్రధాన మూలకాలు. ఈ విధమైన భావాలను సమాజంలోని శ్రేషులు, జనసందోహం, వివిధ సమూహాలు, సామాజిక ఉద్యమాలనుండి గ్రహించవచ్చు. రాజకీయ సామాజికీకరణ ప్రక్రియ ఒక నిరంతర ప్రక్రియ, వ్యక్తుల రాజకీయ భావాలు, విలువలు, అభివృత్తులు, నిరంతరం మార్పులకు గురౌతుంటాయి. చుట్టూ సంభవిస్తున్న రాజకీయసంఘటనలు వ్యక్తులను ప్రభావ పరుస్తుంటాయి.

ఐతే రాజకీయ సామాజికీకరణ ప్రక్రియ ఎల్లప్పుడూ ఒకే విధంగా ఉండదు. కొన్ని సమయాల్లో అది చాలా నెమ్మదిగా సాగుతుంటుంది. ప్రధానమైన సంక్లిష్ట సమయాలలో రాజకీయ సామాజికీకరణం చాల త్వరితంగాను వేగంగాను జరుగుతుంటుంది. రాజకీయ కారణాల వల్ల "లంచగొండితనం, "రాజకీయ 'అసమర్ధతలు' పెరిగినప్పుడు సామన్య ప్రజల అభివృత్తులు చాలా త్వరితగతిని మార్పులకు గురౌతుంటాయి.. ఇలాంటి సందర్భాలలో ప్రజల భావాలు ఒక్కసారిగా మారిపోతుంటాయి.

వ్యక్తి సమాజంలోగల తన స్థానానికి గల సామాజిక విధులను, నడవడికను వివిధ సాధనాల ద్వారా అలవరచుకోనే, నేర్చుకునే ప్రక్రియయే సామాజికీకరణ. బాలురు కౌమార దశకు చేరుటలో, కౌమార దశనుండి యవ్వనదశకు చేరుకొనుటకు, యవ్వనదశనుండి వృద్ధాప్యదశకు అడుగిడటంలో ఆయా పాత్రలకు అనుగుణమైన రాజకీయ ప్రవర్తనలును వివిధ పద్ధతుల ద్వారా అలవరచుకొనటమే రాజకీయ సమాజికీకరణ. వ్యక్తులలో రాజకీయ విలువలను, పద్ధతులను, సమాచారాన్ని కావాలని కలుగచేయటమే రాజకీయ సమాజికీ కరణం అవుతుంది. అన్ని పద్ధతులతో, అన్నివిధాలుగా సమాజం గాని సమాజేతరంగాని రాజకీయ విలువలను ప్రవృత్తులను

సంపాదించుకొనటమే రాజకీయ సమాజికీకరణం. రాజకీయ ప్రవృత్తులను, పద్ధతులను వ్యక్తి తన వ్యక్తిత్వపు వృద్ధిక్రమంలో అలవరచుకోవటం రాజకీయ సమాజికీకరణం అవుతుంది. రాజకీయాలంటే ఏమిటి? ఎప్పుడు, ఏ విధంగా వ్యక్తికి అవగాహన కలుగుతుందో వివరించేది రాజకీయ సమాజికీకరణ. రాజకీయ సామాజికీకరణ అస్పష్టంగాను, పరోక్షంగాను ప్రక్రియల ద్వారా జరుగుతుంటుంది. రాజకీయ సామాజికీకరణ రాజకీయసమాచర గృహణకు ఎంత ప్రాధాన్యత ఇస్తుందో, రాజకీయ ఉద్రేకాలకు, తాదాత్మ్యతలకు కూడా అంతే ప్రాముఖ్యత ఇస్తుంది. కుటుంబం, పీరు గ్రూపులు, పనిచేయుప్రదేశం, లాంటి వివిధ వ్యవస్థల ద్వారానే గాక లాంఛన ప్రాయమైన 'విద్యనభ్యసించుట" ద్వారా కూడా సమాజికీకరణం జరుగుతుంది. అదివ్యక్తి జీవితాంతం కొనసాగే ప్రక్రియ. జీవితంలో జరిగే సంఘటనలు, అనుభవాల ద్వారా మౌలిక రాజకీయ దృక్పథం పరిపక్వం చెందుతుంది. జీవితకాలంలో ఏ దశలో కూడా సంపూర్ణ రాజకీయ సమాజికీకరణం జరగదు. అది ఏ దశలో కూడా ఆగదు. ఈ రాజకీయ సమాజికీకరణంలో పరిపూర్ణత అనేదిలేదు. అలాంటిది ఎన్నడూ సిద్ధించదు. నిరంతరం కొనసాగుతుంటుంది.

5.3 సామాజికీకరణపు మూలకాలు **Socialization Elements**

స్థూలంగా రాజకీయ సామజికీకరణంలో మూడురకాలైన మూలకాలు ఉన్నాయి. అవి. 1. భౌతిక, 2. 2 పరిసరాలు, 3, సాంస్కృతిక,

జన్మత బాలుడు సంపాదించుకొన్న లక్షణాలను, పరిమితులను భౌతిక మూలకాలని పిలుస్తున్నారు. ఈ మూలకాలు బాలుని సామాజికీకరణ ప్రక్రియకు సహాయకంగాను నిరోధకంకాను ఉండవచ్చు.

ఇక పరిసరాల మూలకం సామాజికీకరణ ప్రక్రియను ప్రభావ పరుస్తుంటుంది. ప్రతివ్యక్తి పరిసరాల వాతావరణంలో పెరుగుతాడు. ప్రతి సమూహానికి ప్రత్యేకమైన ఆచారాలు అలవాట్లు ఉంటాయి. వ్యక్తి తన చుట్టూగల తోటి వారికొన్ని చర్యలను అంగీకరిస్తాడు. మరికొన్నింటిని తిరస్కరిస్తాడు. ఈ విధమైన వ్యక్తి చర్యలు ప్రతిచర్యలు సమాజికీకరణానికి దోహదం చేస్తుంటాయి. సమాజపుసంస్కృతి కూడా వ్యక్తిసామాజికీకరణ ప్రక్రియ వేగాన్ని ప్రభావ పరుస్తుంది.

వ్యవస్థలోని వివిధ వర్గాలు సమాజంలోని సభ్యులు అనుసరించే సామాజిక దృక్పథాలు మరియు భావాల క్రమపద్ధతిని సమాజికీకరణగా భావించడం జరిగింది. రాజకీయ సమాజికీకరణలో కేవలం ప్రభుత్వ విషయా లేకాక అధికారం, ఉపయోగం, దత్తతలాంటి విషయాలు కూడా చేరిఉన్నాయి. రాజకీయ సంస్కృతిలోకి / ప్రవేశం కల్పించే పద్ధతులనే రాజకీయ సామాజికీకరణ అని ఆల్మండ్ అన్నారు. రాజకీయ సామాజికీకరణ అనగా రాజకీయ వ్యవస్థల విషయంలో వ్యక్తి ఏర్పరచుకొన్న ఉద్దేశ్యాలు, భావాల మరియు గుర్తింపుల సముచ్ఛయము, రాజకీయ వర్గాలు, వ్యవస్థలు పద్ధతులకు అనుగుణమైన 'ప్రవర్తనను వ్యక్తి అలవరచుకొనుటమే రాజకీయ సామాజికీకరణ అని లివైన్ అన్వయించాడు. రాజకీయ వ్యవస్థలకు అంగీకారయోగ్యమైన రాజకీయ ప్రవర్తనా సూత్రాలు ఒక తరంనుండి ఇంకొక తరానికి మార్పిడి అగుటను తెలుసుకోవడాన్ని రాజకీయ సామాజికీకరణగా భావించవచ్చును. ఇంకో రకంగా చెప్పాలంటే రాజకీయనుబంధమైన భావాలు నమ్మకాలు, గుర్తింపులు విలువలను

వ్యక్తి తనలో అంతర్గతం చేసుకోవడంగా భావించవీలున్నది. రాజకీయాలు వ్యక్తుల ప్రవర్తననుసరించి ఉంటాయన్న అనుభవ పూర్వక నిర్ణయమే రాజకీయ సామాజికీకరణ సిద్ధాంతానికి గుర్తింపు ఇచ్చింది

ఇటీవలి కాలంలో రాజకీయ సమాజికీకరణ విద్యార్థులు అనుభవ పద్ధతి పైననే ఎక్కువగా కేంద్రీకరిస్తున్నారు. రాజకీయాల్లో, ఎవరు; ఎవరినుండి ఎవరు ఏ సందర్భంలో ఏ విధమైన ప్రభావంబీ అనే విషయాలపై మనస్సును లగ్నం చేస్తున్నారు. రాజకీయ ధ్యేయాల పై వ్యక్తులకు గల అనుబంధాల అధ్యయనమే రాజకీయ సామాజికీకరణ. దీన్ని సమాజంలోని ప్రజలు, ఉద్యమాలు, వివిధవర్గాలు శ్రేష్టులు మొదలైన వారిలో అధ్యయనం చేయవచ్చును.

సందర్భానుసారంగా అనుబంధాలు, విలువలు మారినపుడు రాజకీయ సంస్కృతిలో కూడా మార్పులు వస్తాయి. రాజకీయ భావాల విషయంలో వ్యక్తి సమకాలీన మార్పులకు ప్రభావితుడౌతాడు. అందువల్లనే రాజకీయ సామాజికీకరణ వ్యక్తి జీవితాంతం జరుగుతునే ఉంటుంది. అన్ని వేళలా రాజకీయ సామాజికీకరణ జరుగుతున్నప్పటికి క్లిష్టసమయాల్లో మరింత త్వరితగతిన జరుగుతుంది. రాజకీయ నాయకులలో అసమర్థత పెరిగి లంచగొండితనం పరాకాష్టకు చేరినపుడుగాని, యుద్ధం జరుగుతున్నపుడుగాని, తీవ్రసంక్షోభం ఏర్పడి నపుడుగాని "ప్రజా" భావాలు తీవ్రమార్పులకు గురి అవుతాయి. ఈ శతాబ్దపు ఉత్తరార్థ ఆరంభకాలంలో వియత్నాం అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రాల యుద్ధం పంచలనం కలిగించిన విషయం ఇందుకు ఉదాహరణ.

వ్యక్తుల వ్యక్తిత్వం సమాజంలోని వారి అనుభవాల మీద ఆధారితమై ఉంటుంది. అనుభవాలద్వారా విజ్ఞానాన్ని, విలువలను, లక్ష్యాలను, వ్యక్తులు సంతరించుకొంటారు. వ్యక్తులు ఏర్పరచుకొనే లక్ష్యాలు, విలువలు, విజ్ఞానమే వారి అనుభవాలు. ఈ అనుభవాలే వారి వ్యక్తిత్వాన్ని నిర్ధారిస్తాయి. వ్యక్తుల అనుభవాలు, వారు సమాజంలోని వివిధ ఏజెన్సీల ద్వారా పొందుతుంటారు. ఈ ఏజెన్సీలే వ్యక్తుల జీవనాన్ని ప్రభావ పరుస్తుంటాయి. కుటుంబం, విద్య, పీత్రగ్రూపులు, తోటివ్యక్తులు, మతసమూహాలు, ప్రజామాధ్యముతాలు : వ్యక్తులను ప్రభావపరుస్తుంటాయి. వ్యక్తుల చర్యలు ఏజెన్సీల పైనకూడా ప్రభావం కలుగ జేస్తుంటాయి.

రాజకీయ సమాజికీకరణ ప్రక్రియకు ఖచ్చితమైన పద్దతి అంటూ ఏదీలేదు. అది వివిధ రాజకీయవ్యవస్థలలో వివిధములుగా ఉండవచ్చు లేక ఉండకపోవచ్చును కూడా. సమాజికీకరణ బాల్య, కౌమార, యవ్వన దశలను ప్రభావితం చేస్తూ వ్యక్తుల జీవితకాలమంతా కొనసాగుతుంది. కాని ప్రతి దశలోను ఇది ఒకే విధంగా వ్యక్తులను ప్రభావితం చేస్తుందని చెప్పలేం. రాజకీయ సమాజికీకరణ జరుగుతున్న వ్యవస్థలలో కూడా వ్యక్తి ఒక క్రమంలో సమాజికీకరణ చెందుతాడని ఇదమిద్దంగా చెప్పలేం. రాజకీయ సమాజికీకరణపు మూలకాలను గుర్తించవచ్చును. కాని ఈ మూలకాలను కూడా ఒక క్రమపద్ధతిలో వ్యక్తి పొందలేకపోవచ్చు. మూలకాలన్నింటికి సమానమైన ప్రాముఖ్యత ఉండకపోవచ్చు. సమయానుకూలంగా ఆయా మూలకాల ప్రాముఖ్యతలలో మార్పుచేర్పులు ప్రవేశిస్తుంటాయి. ఒక అంశంపై ఒక వ్యక్తికిగల జ్ఞానం, సమాచారం, విలువలు, నమ్మకాలు, ప్రవృత్తులు వివిధములుగా ఉండవచ్చు. జ్ఞానం' మిగతామూలకాలను ప్రభావితం చేస్తుంటుంది. వీటిలో ముందు వెనుకల ప్రసక్తిలేదు. జ్ఞానం, విలువలు, ప్రవృత్తులు సమాచార ప్రవర్తనకు మౌలికమైన అంశాలు. ఇవి ఒకదానికి ఒకటి సంబంధాలు కలిగిఉంటాయి. వీటిని వివిధములుగా కూడా చూడవచ్చును. రాజకీయ సమాజికీకరణకు కావల్సిన మూలకాలను వ్యక్తి వివిధ సాధనాల ద్వారా గ్రహిస్తాడు. ఇందులో ఏ ఒక్కసాధనానికి ప్రాముఖ్యత అంటగట్టే

వీలులేదు. సమయానుకూలంగా ఒక్కొక్క సాధనానికి ప్రాముఖ్యత లభిస్తుంది. రాజకీయ సమాజికీకరణానికి ఒక్కొక్క సాధనం దోహదం చేసే మార్గంకాని వాటి ప్రభావంకావి ఎల్లవేళలా ఒకే విధంగా ఉండదు. కాలానుగుణ్యంగా మారుతుంటుంది. వ్యక్తుల రాజకీయ ప్రవర్తన వారి రాజకీయ, ఆర్థిక అనుభవాల మీద ఆధారపడిఉంటుంది. ఈ ఉమ్మడి అనుభవాలు వ్యక్తుల రాజకీయ వ్యక్తిత్వాన్ని నిర్ధారిస్తాయి. రాజకీయ సమాజికీకరణ వ్యక్తి వ్యక్తిత్వం పై ఆధారపడి ఉంటుంది. వ్యక్తిత్వం సామాజిక పరిసరాల వల్ల' కొంతవరకు ప్రభావితం అవుతుంది. వ్యక్తి 'మనో వైజ్ఞానిక భావనలు కూడా అప్పడప్పుడు సామాజిక పరిస్థితులకు అతీతంగా కూడా ఉండే అవకాశాలున్నాయి. ఈ భావనలు వ్యక్తి రాజకీయ సమాజికీకరణం పై ప్రభావం చూపి అతని రాజకీయ ప్రవర్తనను శాసింపవచ్చు. రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞులు సమాజికీకరణపై మొదట అంతగా శ్రద్ధ చూపలేదు. కాని సమాజ మనో వైజ్ఞానికులు, 'సమాజ శాస్త్ర వేత్తలు మొదటినుండి సమాజికీకరణ ప్రాధాన్యతను గుర్తించారు. వీరిభావాలనుండి మనం సమాజికీకరణ ఆర్థాన్ని గ్రహించవచ్చు.

సమాజికీకరణం ఒక అధ్యయన ప్రక్రియ. వ్యక్తులు అనుభవాల ద్వారా' నేర్చుకొంటారు. నేర్చుకొన్న విషయాలు వ్యక్తుల జ్ఞానం, విలువలు, ప్రవృత్తులను నిర్ధారిస్తాయి. వ్యక్తి ప్రవర్తనయేగాక, వ్యక్తుల సమూహాల ప్రవర్తనకూడా సమాజికీకరణ నిర్దేశిస్తుంది. సమాజికీకరణం కేవలం బాల్య యవ్వన దశలకే పరిమితం కాదు. అది జీవతాంతం కొనసాగుతుంది. సామాజిక కార్యకలాపాలకు సమాజికీకరణం మూలం సమాజికీక రణమే వ్యక్తిని సామాజిక కార్యకలాపాలపై ఆసక్తిని రేకెత్తిస్తుంది. వ్యక్తి ప్రవర్తన అతని సామాజికీకరణంపై ఆధారపడటమే గాక ఆ ప్రవర్తనను సామాజికీకరణ విశద పరుస్తుంది. వ్యవస్థ మనుగడ లేక మార్పు, వ్యవస్థను గూర్చిన ఖచ్చితమైన భావాలను కలిగించటమే రాజకీయ సమాజికీకరణంలోని మౌలికాంశం.

5.4 రాజకీయ సమాజికీకరణ ఆవిర్భావం - పరిణామక్రమం

ప్లేటో రాజనీతి తత్వ విచారంలో రాజకీయ సమాజికీకరణ భావనను మనం చూడవచ్చు. అప్పటినుండి ప్రతి రాజనీతి తత్వ విచారంలోను పౌర శిక్షణకు సంబంధించిన సమస్యల ప్రస్తావన వస్తునే ఉన్నది. కాని ప్రస్తుతపు సభ్యుల రాజకీయ శిక్షణ ఆవశ్యకతను ప్రాధాన్యతను గుర్తించారు. సామజిక విలువల స్పృహను వ్యక్తులలో కలిగించుటకు విద్య ప్రాధాన్యతను పాత్రను రూసో ప్రబలంగా గుర్తించారు. 19వ శతాబ్దపు ఉదార రాజకీయ వాద తత్త్వవేత్తలు రాబర్టులోని (Robert Lowi) నాయకులకు విద్య అవసరాన్ని గణనీయమైనదిగా గాని తగినంత ప్రాచుర్యం లభించలేదు. సమాజికీకరణ సాధనాల విషయంలో 1950 నాటికి ఒక అవగాహన ఏర్పడింది. 1959లో సమాజికీకరణ భావనకు హెర్బర్ట్ సైమన్ నూతన ఉత్తేజం, జీవం కల్పించారు. 1960 దశకంలో సమాజికీకరణకు సంబంధించి ఎన్నో నూతన ధృక్పథాలు అధ్యయనాలు వెలువడటమేగాక సమాజికీకరణకు సంబంధించి చాలా విషయ సేకరణ జరిగింది. వీటిలో డేవిడ్ ఈస్టన్, హెస్, ఆల్మండ్ వెర్బాల అధ్యయనాలను ప్రముఖంగా పేర్కొనాలి. రాజకీయ సామాజికీకరణం ప్రాముఖ్యతను చాలాకాలంగా గుర్తిస్తూవస్తున్నారు. ఈ మధ్యకాలం వరకు దాని ఉనికి అంతర్గతంగానే ఉంటూ వచ్చింది. వ్యక్తిగతగుణాలు ఎన్నికలలో ఓటింగ్ సరళుల మధ్య సంబంధాన్ని గుర్తించినప్పటి నుండి దాదాపు అన్ని ఒటింగ్ అధ్యయనాల్లో సమాజికీకరణ ప్రస్తావన అంతర్గతంగా కనపడుతునే ఉంది.

5.5. రాజకీయ సమాజికీకరణంలో - రకాలు

జన్మించగానే బాలుడు సంఘజీవి కాలేడు. అతనిని సమాజంలోకి ప్రవేశ పెట్టేందుకు తోటి వారు సహాయం చేస్తారు. స్వానుభవం ద్వారా, ఇతరలనుండి నేర్చుకోవడం ద్వారా బాలుడు సమాజికీకరణం చెందుతాడు. ఈ రకమైన అధ్యయనం కేవలం నేర్చుకోవడానికే పరిమితంకాక ఆచరించుటకు ప్రోత్సాహం కలుగజేస్తుంది. ఈ విధమైన నేర్చుకోవటం వల్ల వ్యక్తులు కొన్ని విలువలను జీర్ణించుకొంటారు. అవి వారి సామాజిక ప్రవర్తనలను ప్రభావితం చేస్తాయి. ఈ విధంగా జీర్ణించుకొన్న విలువలు నైతికమైన వని, న్యాయ న సమ్మతమైనవని వ్యక్తులు నమ్ముతుంటారు. ఈ ప్రక్రియ బాల్యం నుండి మొదలై కౌమార, యవ్వన దశలను దాటి వృద్ధాప్యంలో కూడా కొనసాగి మరణంతో అంతమవుతుంది. అల్మండ్, పావెల్ చెప్పినట్లు రాజకీయ సమాజికీకరణం రెండు విధాలు. ÿ ¿£ ìdÏwÿ4Tq~ (Manifest) రెండవతి నిక్షిప్తమైంది (Latent)

5.5.(1) స్పష్టమైన రాజకీయ సమాజికీకరణం (Manifest Socialisation)

రాజకీయాంశలపై ఖచ్చితమైన విలువలను అనుభూతులను ప్రత్యక్షంగా స్పష్టంగా మరొకరికి అందజేయటమే 2. స్పష్టమైన రాజకీయ సమాజికీకరణం. పాఠశాలల్లో, ఉన్నత విద్యాలయాల్లో రాజకీయాంశాలపై భోదించే విషయాలన్నీ ఈ కోవకు చెందినవే. ప్రజాస్వామ్యం, పౌరహక్కులు, అధికారానిక విధేయత, అధికారం పట్ల గౌరవం, రాజకీయ వ్యవస్థలపై మక్కువ, మమకారాలు ఇందుకు ఉదాహరణలు.

5.5.2 అంతర్గతమైన నిక్షిప్తమైన రాజకీయ సమాజికీకరణ (Latent Political Socilisation)

"రాజకీయేతర విషయాలపై ఉన్న అవగాహన రాజకీయాంశాలపై అవగాహనకు తోడ్పడినట్లయితే" ఆదినిక్షిప్తమైన రాజకీయ సమాజికీకరణం, ఉదాహరణకు కుటుంబ యజమానికి ఇచ్చే గౌరవ మర్యాదలు తరువాతికాలంలో రాజకీయ వ్యవస్థకు గౌరవ మర్యాద లిచ్చుటకు దోహ దోహదపడుతుంది. ఈ రకమైన సమాజికీకరణ మనకు తెలువకుండానే మన ప్రవర్తనలను ప్రభావితం చేస్తుంది. ఇతరుల ప్రవర్తనలను చూస్తూ తనుకూడా అలాంటి ప్రవర్తననే అనుసరించటానికి నిక్షిప్తరాజకీయ సమాజికీకరణం తోడ్పడుతుంది. ఒక బాలుడు రాజకీయ నాయకుల పట్ల, తోటి వారల పట్ల అవగాహనభావం లోను, లేక దురుసుతనంతోను తనకై తానే తన అనుభవాల ద్వారా నేర్చుకుంచాడు. ఇదంతా సహజం, యాంత్రికంగా తెలువకుండానే జరిగిపోతుంది. -

5.5.3 ప్రత్యేకమైన రాజకీయ సమాజికీకరణ ం (Particularistic Political Socialisation)

"వ్యక్తి ప్రత్యేక్షంగా ఒక అంశం పైననే అలవరచుకునే భావాలు" ఈ కోవకు చెందుతాయి. ఇతర అంశాలపై ఆ వ్యక్తికి ఎలాంటి అవగాహన ఉండదు. మతం, కులం పై ఏర్పరచుకునే ప్రత్యేకాభిమానం ఈ రకానికి చెందుతుంది. అనగా ప్రత్యేకమైన విలువలవైపుకు వ్యక్తిని మళ్ళించటం ప్రత్యేకసమాజికీకరణంగా చెప్పవచ్చు.

5.5.4 సార్వజనీన రాజకీయ సమాజికీకరణం (Universal Political Socialisation)

ఈ రకమైన సమాజికీకరణం వ్యక్తిని ఒక ప్రత్యేకమైన విలువలవైపుకుగాక సార్వజనీన విలువల వైపుకు

మళ్ళించటం జరుగుతుంది. ఆధునిక సమాజంలో వ్యక్తి లౌకిక విషయాలవైపు తన దృష్టిని మళ్ళించటాన్ని ఉదాహరణగా పేర్కొనవచ్చు. అంతర్జాతీయభావం సార్వజనీన సామాజికీకరణంలో అత్యున్నతస్థాయి.

5.5.(5) ఖచ్చితమైన రాజకీయ సామాజికీకరణం

" ఖచ్చితమైన విలువలను, ఖచ్చితమైన వ్యవస్థల ద్వారా సంపాదించుకోవడం ఈ విధమైన సామాజికీకరణంలో ఉంటుంది. ఆధునిక సమాజంలో వివిధ సామాజిక వ్యవస్థలను ఖచ్చితమైన రూపంలో చూడవచ్చు. మతసంస్థలు, విద్యాసంస్థలు రాజకీయ పార్టీలు మొదలుగా గల సంస్థలు తమకు సంబంధించిన విషయాలపై వ్యక్తి ఖచ్చితమైన అభిప్రాయం విలువలు పెంపొందించుకొనేందుకు చేసే ప్రయత్నాలు.

5.5.(6) DIFFUSE SOCIALISATION (అస్పష్ట సామాజికీకరణ)

"స్పష్టంగా లేని అంశాలపై అనగా మతం, రాజకీయాలు, ఆర్థిక విషయాలు మొదలుగాగల అంశాల పై వ్యక్తి ఏర్పరచుకునే అవగాహన ఇది. రాజకీయ సామాజిక వ్యవస్థలను, చిన్నచిన్న రూపాలలో అవతరించని సామాజిక వ్యవస్థలలో Diffused Socialisation ను చూడవచ్చును.

సామాజికీకరణం వ్యక్తి జీవితాంతం కొనసాగే ప్రక్రియ. ప్రవృత్తులు కేవలం బాల్యంలోనే ఏర్పడుతాయని, పదేండ్ల వయస్సు దాటిన తరువాత మారవని అనుకోవడం కేవలం భ్రమ. అవి వ్యక్తి సామాజిక అనుభవాలద్వారా స్థిరపడనూ వచ్చు లేక మారనూ వచ్చు. ఈ ప్రక్రియ జీవితాంతం కొనసాగుతునే ఉంటుంది.

బాలుడు తన బాహ్య ప్రపంచాన్ని గుర్తించటం మొదలు పెట్టినప్పటి నుంచి రాజకీయ సామాజికీకరణం మొదలవుతుంది. సమాజపు ప్రత్యేక స్థితిగతులను గుర్తించుతూ బాలుడు క్రమంగా ఒక స్థితినుండి వేరొకస్థితికి గల సంబందాలను గ్రాహ్యం చేసుకోవటం మొదలు పెడ్తాడు. ఈ ప్రవృత్తి వ్యక్తులకు సర్వసామాన్యంగా "మూడవ సంవత్సరం వయస్సు నుండి ఆరంభమవుతుంది. కుటుంబానికి వెలుపల గల అధికార వ్యవస్థను గుర్తించటంతో వ్యక్తి రాజకీయ సామాజికీకరణ ఆరంభం ఆనుతుంది. వ్యక్తి కుటుంబంలో సభ్యుడు, విస్తృతసమాజంలో గూడా సభ్యుడుగా తనను తాను గుర్తించుకోవటం మొదలు పెడతాడు.

5.6 రాజకీయ సామాజికీకరణ దశలు

రాజకీయ సామాజికీకరణ బాల్యం నుంచి వృద్ధాప్యం వరకు కొనసాగుతూనే ఉంటుంది. సామాజికీకరణలో ఐదు దశలున్నాయి.

ప్రారంభ దశ:-

పాశ్చాత్య దేశాలు జరిపిన అధ్యయనాలన్నింటిలోను సామాజికీకరణ శైశవ దశనుండే అనగా బాలుడు "మూడు సంవత్సరాల వయస్సులో నున్నపుడే ప్రారంభం అవుతుందని విశదం అయింది. ఈ వయస్సులోనే బాలుడు రాజకీయ విషయాలకు సంబంధించిన పోలీసు, అధ్యక్షుడులాంటి రాజకీయ చిహ్నాల పై భావాలను

ఏర్పరచుకొంటాడు.

బాల్య దశ :-

ఈ దశలో బాలురు అధ్యక్షుడు, ప్రధాన మంత్రిలాంటి వ్యక్తిత్వ చిహ్నాలను వదిలి ఆయా 'వర్గ స్వభావాలకు చెందిన వివిధ విషయాలను అర్థం చేసుకొంటారు. వివిధ అధికారుల విధులు, హోదాలు, అధికారాల పరిజ్ఞానం విపులంగా తెలుసికొంటారు. అమెరికాలో 14 సంవత్సరాల బాలుడు తమకు ఏ పార్టీ అంటే ఇష్టమో చెప్పగలిగే స్థితిలో ఉంటారు.

కౌమార దశ:-

కౌమారదశలో వ్యక్తులు ఊహాత్మక సిద్ధాంతాలపై 'ఎక్కువ మక్కువ చూపుతూ, సమాజాన్ని బాగుపరచాలనే భావాలను కలిగి ఉంటారు. సమాజంలోని ఆశ, దోపిడి, జాతి, విద్వేషం లాంటి విషబీజాలను ఏరిపారవేసి నవసమాజాన్ని నిర్మించాలనే కోరికలు వెల్లడిస్తుంటారు.

యవ్వవ దశ:-

ఈ దశలో వ్యక్తులు జీవితంలో స్థిరపడతారు. సమాజంలో సముచిత స్థానాన్ని సంపాదిం చుకొంటారు. ప్రభుత్వపు విధానాల జయాపజయాలపై నిర్దిష్ట భావాలను ఏర్పరచుకొంటారు. రాజకీయ ప్రభావాలకు లోనయి, వాటి విషయాల్లో ఎక్కువ శ్రద్ధ కనబరుస్తారు. రాజకీయ భాగస్వామ్యం విషయంలో పైద్ధాంతిక హద్దులను గుర్తించి తన ఇష్టానిష్టాలను ఏర్పరచుకుంటారు.

వృద్ధాప్య దశః-

అరవై ఏళ్ళ వయస్సు అడుగిడేవరకు రాజకీయాల విషయంలో వ్యక్తి వృద్ధాప్యదశ ఆరంభమవుతుంది. రాజకీయాలపై విముఖత ఏర్పడడం మొదలవుతుంది. సమాజ ఆర్థిక, సాంఘిక విషయాలపై పట్టుసడలి శారీరక బలహీనతలు మొదలై రాజకీయంగా ఆసక్తి తగ్గుతూ ఉంటుంది. రాజకీయ సంస్కృతిని గూర్చి చర్చించే ప్రవర్తనావాదులు, మార్క్సిస్టులు రాజకీయ సామాజికీకరణంపై కూడా భిన్నాభిప్రాయాలు వ్యక్తం చేసారు. పావ సామాజికీకరణ దశల విషయంలో ఏకాభిప్రాయంలేదు. మౌలిక రాజకీయ అంశాలపై "బాల్యదశలోనే" అవగాహన కలుగుతుందని 'ప్రవర్తనా' వాదులు' వాదిస్తున్నారు. దశలో కుటుంబపు ప్రభావం' వ్యక్తుల మీద ప్రబలంగా ఉంటుంది. బాల్యదశాంతంలో ఈ భావాలకే తగిన సమాచారం అంది, వ్యక్తి రాజకీయ భావాలు - స్థిరపడుతాయని ప్రవర్తనావాదుల అభిప్రాయం. బాల్యంలో ఏర్పడిన భావాలే కౌమార దశలో స్థిరత్వం సంతరించుకొంటాయి. కాని అభిప్రాయాలలో మార్పులు సాధారణంగా జరగవు. బాల్యావస్థ ప్రాధమికదశ, చివరిదశ, కౌమారదశలోని సామాజికీకరణం ఉమ్మడిగా బాలుని యవ్వన రాజకీయ జీవితానికి బాటను వేస్తాయి. ప్రవర్తనావాదుల దృక్పథంలో సామాజికీకరణలో "ప్రాధమికదశకు బాగా ప్రాధాన్యం ఇవ్వటం జరిగింది. ప్రాధమికదశలో అలవరచుకొన్న రాజకీయభావాలే చాలా ప్రధానమని అవి యవ్వనదశ రాజకీయ అనుభవాలను అన్వయించుకోవటంలో ప్రముఖ పాత్రమ నిర్వహిస్తాయని ప్రవర్తనా వాదుల భావన.

5.7.సామాజికీకరణ సాధనాలు

రాజకీయ సామాజికీకరణ ప్రత్యక్ష అప్రత్యక్ష రూపాలలో ఉండవచ్చును. ప్రకటించబడిను సమాచారం, విలువలు, భావాలు, స్పష్టంగా రాజకీయం ఐనప్పుడు ప్రత్యక్షసామాజికీకరణ ‘ అనవచ్చును. ప్రభుత్వ పద్ధతులు మరియు విధులు ఇతర రాజకీయ సాధనాలు విషయంలో క్షుణ్ణమైన పౌరజ్ఞానం కలిగి ఉంటారు. కొన్ని సందర్భాలలో సామాజికీకరణ కొరకు ఉపయోగపడ్డ సాధనాల అంతర్గత క్రియా విశేషము వల్ల వ్యక్తులు రాజకీయంగా నూతన భావాలను ఏర్పరచుకొంటారు. రాజకీయ శక్తి విషయంలో సమయానుకూలమైన దృక్పథాన్ని అవలంభిస్తుంటారు. రాజకీయేతర దృక్పథంగా ఏర్పడిన సామాజికీకరణ రాజకీయానుబంధంగా మారే అవకాశం కూడా ఉంది. ఈ విధమైన సామాజికీకరణను అప్రత్యక్షసామాజికీకరణ అంటారు. రాజకీయేతర భావాలు రాజకీయ భావాలుగా మారి వ్యక్తి రాజకీయ దృక్పథాన్ని ప్రభావితం చేస్తున్నది.

ప్రత్యక్ష రాజకీయ సామాజికీకరణ, అనుకరణలు, ఊహాపూర్వక ప్రవర్తనలు, రాజకీయ విజ్ఞానం, రాజకీయ అనుభావాల ద్వారా ఏర్పడుతుంది. అప్రత్యక్ష రాజకీయ సామాజికీకరణ. వ్యక్తుల మధ్య మార్పిడుల ద్వారా జరుగుతుంది. వ్యవస్థా పూర్వక సమాజాలు, జాతులు, సభ్యులలో సామాజికీకరణను సమాజంలోని వివిధ సాధనాలకు వదిలివేశారు. ప్రాథమికంగా, ఈ సాధనాలను ఉమ్మడి కుటుంబంబీ పాఠశాల శిష్టవర్గాలుగాను, మాధ్యమికంగా వార్తాప్రసార సాధనాలు, రాజకీయ పక్షాలుగాను గుర్తించడం జరిగింది. ఇవన్నీ రాజకీయ సమాజకీకరణ ప్రధానసాధనాలు.

5.7(1) కుటుంబం

చిన్నపిల్లల మనుస్సుల మీద కుటుంబం ‘అంతర్గతంగాను, బహిర్గతంగాను ప్రభావితం చేస్తుంది. అధికారానికి విధేయత గురించి అంతర్గత ప్రభావాన్ని కలుగజేస్తుంది. బహిర్గతంగా పిల్లల’ రాజకీయ అభిప్రాయాల వృద్ధిక్రమంలో ప్రత్యక్షపాత్ర వహిస్తుంది. పిల్లలలో వ్యవస్థపట్ల విధేయత, సహకారం, లేక నిరసన భావాలవృద్ధికీ ప్రాథమికంగా కుటుంబమే రూపకల్పన చేస్తుంది. కుటుంబ సభ్యుల రాజకీయ భావాలే ‘పిల్లలకు రాజకీయ వ్యవస్థలపై దృక్పథాన్ని ఏర్పరచుకోవడానికి దోహదం చేస్తుంది. అంతర్గత సామాజికీకరణ సాధనాలపై ఏర్పరుచుకోవడానికి దోహదం చేస్తుంది. అంతర్గత సమాజికీకరణ సాధనాలపై ఎక్కువగా ఆధారపడి వుండే రాజకీయ ఆచారాలు, ఆలహట్లు, మరియు నమ్మకాల ప్రసారానికి కుటుంబం ప్రత్యేక సాధనంగా పేర్కొనవచ్చు. ఆసియా, ఆఫ్రికా ఖండాలలోని అభివృద్ధి చెందుతున్న రాజ్యాల నాయకులు బాల్యావస్థలోని రాజకీయ సామాజికీకరణ కార్యక్రమాలను తమపట్ల విధేయతను సమకూర్చుకోడానికి ఉపయోగిస్తున్నారు.

5.7(2) పాఠశాల

పాఠశాల కూడ వ్యక్తుల సామాజికీకరణలో అంతర్గత, బహిర్గత ప్రభావాలను కలుగజేస్తుంది. ఒక రకమైన పాఠశాలలో చదువుకున్న విద్యార్థులు రాజకీయ వ్యవస్థపై ఒక ప్రత్యేక అభిప్రాయాన్ని కలిగి ఉంటారు. ‘కౌమారదశలో “ లభ్యమయ్యే విజ్ఞాన సముపార్జనా పద్ధతులకే రాజకీయ సమాజికీకరణ పదాన్ని ఇటీవల

కాలంలో ప్రధానంగా వాడుతున్నారు. తరగతిలోని పాఠ్యాంశాలు, పుస్తకాలు వ్యక్తులలో నూతనత్వాన్ని కలుగజేస్తాయి. వ్యక్తుల మనస్సులను, ఆలోచనలను కంట్రోలు చేయడం ద్వారా రాజకీయ వ్యవస్థకు కావలసిన విధేయతను సమకూర్చుకోవడాన్ని బాహ్య సామాజికీకరణ, ప్రభావిత సామాజికీకరణ అని అంటారు. పాఠశాల వాతావరణంలో చేసే ప్రయత్నాలు కొంతవరకు పిల్లల రాజకీయ పరిజ్ఞానాన్ని వృద్ధిచేస్తాయి. పిల్లలు దేశభక్తివి గురించి తెలుసుకోవడాన్ని జాతీయ రాజ్యాల భవిష్యత్తుకు పునాదిగా భావించే సామాజికీకరణ అనవచ్చును. రాజకీయ పక్షాలు, వాటిమీద విశ్వాసాలు వాటి మధ్యగల విభేదాలను గురించిన విజ్ఞానాన్ని ఎన్నికల జయాపజయాల సమాజికీకరణగా భావించవచ్చును. అందువలననే పాఠశాలల విద్యావిధానం, పిల్లలకు రాజ్యం యెడల విధేయతను వృద్ధిచేసి వ్యవస్థల గురించిన అభిప్రాయాలు ఏర్పడడానికి సహాయపడుతుంది.

5.7.(3) ‘స్నేహావర్గాలు

సంబంధిత వర్గాలుగా పిలువబడే “స్నేహవర్గాలు” రాజకీయ సామాజికకరణలో ప్రధాన పాత్ర నిర్వహిస్తాయి. స్నేహవర్గంతో పొందిన అనుభవాల ద్వారా, వ్యవస్థను గురించి ఏర్పడ్డ మనోభావాలలో ఒక్కొక్కసారి మార్పులు కలిగే అవకాశాలు ఉన్నాయి. ఉద్యోగంలోని అనుభవాలు ముఖ్యంగా యజమాని ఉద్యోగ సంబంధాలు, మానవ స్వభావాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి ఉపయోగ పడతాయి. అమెరికాలో జరుపబడిన ఓటింగ్ ప్రవర్తనా సరళి అధ్యయనాలలో ఏకధర్మంగల వర్గాలలో భార్యభర్తల తరువాత స్నేహబృందాలు, ఉద్యోగబృందాలే ప్రధానమైన స్థానం కల్పించుకొన్నాయి.

5.7(4) ప్రసార సాధనాలు

ప్రసార సాధనాలు ప్రజల నమ్మకాలను, ప్రజాభిప్రాయాన్ని రూపకల్పన చేయడంలో తోడ్పడుతాయి. కేవలం రాజకీయ సంఘటనల సమాచారాన్ని అందియ్యడమే కాకుండా వ్యక్తుల” ప్రాథమిక భావాల రూపకల్పనకు “ కూడా ప్రసార సాధనాలు ఉపయోగపడతాయి. ప్రసార సాధనాలు రాజకీయ సమాజికీకరణలో కీలకమైన పాత్రను నిర్వహిస్తున్నాయి. దేశంలోని ప్రసార సాధనాల మీద నియంత్రణ విధించడంద్వారా రాజకీయ వ్యవస్థకు అవసరమైన విధేయతను పొందుటలో విజయం సాధించవచ్చును. ప్రసార సాధనాలైన వార్తాపత్రి కలు, రేడియో, టెలివిజన్లకు స్వేచ్ఛ ఉండడం వల్ల వ్యక్తుల మనోభావాల్లో భిన్నమైన విలువలు చోటు చేసుకొంటాయి.

5.7(5) రాజకీయ పక్షాలు

రాజకీయ చర్యలకు అవసరమైన సమీకరణం, రాజకీయ విలువల క్రోడీకరణము, రాజకీయ నాయకుల ఎంపిక కొరకు రాజకీయ పక్షాలు ఏర్పడతాయి. రాజకీయ పక్షాలు’ ధ్యేయాత్మకమయిన రాజకీయ సమీకరణకు లి సాధనాలు. సమాజంలో జరిగే రాజకీయ చర్యలలో పాల్గొనడానికి రాజకీయ పక్షాలు ప్రోత్సాహన్ని ఇస్తాయి. ‘రాజకీయ సంస్కృతిలో మార్పులు తేవడానికైనా, ధృవపరచడానికైనా రాజకీయ పక్షాలు కృషి చేస్తూ ఉంటాయి.)

5.7.(6) రాజకీయ వ్యవస్థ

రాజకీయ సామాజికీకరణలో వ్యవస్థకు” ప్రాధాన్యత కలదు. ప్రభుత్వం నిర్వహించే విధులతో వ్యక్తులు

ప్రత్యక్ష సంబంధం కలిగి ఉంటారు. ప్రభుత్వం ఏం చేయదలుచుకున్నది, ఏం చేస్తుంది, అవే విషయాలలో క్షుణ్ణమైన పరిజ్ఞానం కలిగి ఉంటారు. అందువల్లనే వ్యక్తుల సామాజికీకరణ ప్రభుత్వ వ్యవస్థల వల్ల' దృఢపడడం' కాని లేక 'మార్పు చెందడంకాని' జరుగుతుంది. రాజకీయ సైద్ధాంతిక క్షాళన విషయంగా ' ప్రభుత్వం కలుగజేసుకొన్న సందర్భాలు చాలా ఉన్నాయి. రెండవ ప్రపంచ యుద్ధంలో జర్మనీ భూభాగాన్ని ఆక్రమించుకొన్న మిత్రరాజ్యాలు నాజీ సమాజికీకరణాన్ని యువకుల మనస్సుల్లోంచి తొలగించడానికి తీవ్ర ప్రయత్నాలు చేసినాయి. రాజకీయ సైద్ధాంతిక క్షాళన ప్రజాస్వామ్య రాజ్యాలలో కూడా మనకు అప్పడప్పడు కన్పిస్తుంది. దేశాలు అనుసరించే 'విద్యావిధానాన్ని 'ఇందుకు ఉదాహరణగా పేర్కొనవచ్చు. ప్రభుత్వాల ఈ ప్రయత్నాలు ప్రశంసలకు, విమర్శకులకు దారి తీస్తున్నాయి. ఆ విధానాలు ప్రజాస్వామ్య విలువల ప్రాధాన్యతను వివరిస్తూ ప్రభుత్వంలో ప్రజాస్వామ్య పరంగా భాగస్వాములు కావడాన్ని ప్రోత్సహిస్తాయి.

5.7 (7) కుల వ్యవస్థ

భారతదేశంలోని కులవ్యవస్థ వ్యక్తి సామాజికీకరణలో ప్రధానపాత్ర వహిస్తున్నది. గ్రామీణ జీవనంలో కుల వ్యవస్థకు ప్రాధాన్యత ఎక్కువగా ఉన్నది. గ్రామీణ రాజకీయాల పై కుల వ్యవస్థ ప్రభావం ఉండడం వల్ల రాజకీయ సామాజికీకరణకు కుల వ్యవస్థ కూడా సాధనంగా మారుతున్నది. యదార్థంగా సమాజంలోని అన్ని, రంగాలలో కులవ్యవస్థ ప్రభావం రోజురోజుకూ పెరిగిపోతున్నది. రాజకీయ వ్యవస్థలోని విధాన నిర్ణేతలకు, 'భూస్వామ్య వర్గాలకు' మధ్య సయోధ్య పెరగడానికి తోడ్పదుతుంది. భూస్వామ్య వర్గాల పిల్లల మనస్సుల్లో రాజకీయ సామాజికీకరణ లక్ష్యాలు ధ్యేయాత్మకమయిన రాజకీయ సమీకరణకు సాధనాలు. సమాజంలో జరిగే రాజకీయ చర్యలలో పాల్గొనడానికి రాజకీయ పక్షాలు ప్రొత్సాహాన్ని ఇస్తాయి.

రాజకీయ సామాజికీకరణం ఒక అధ్యయన ప్రక్రియ. ఈ ప్రక్రియ పర్యవసానమే" రాజకీయ సంస్కృతి. ఈ విధంగా రాజకీయసామాజికీకరణ, రాజకీయ సంస్కృతి ఒకదానితో మరొకటి ఇమిడి ఉన్నాయి.

ఒకటి లేకుండా మరొకటి మనజాలదు. అవి పరస్పరం ప్రభావితం అవుతుంటాయి. ఈ ప్రక్రియకు అంతంలేదు. అదేవిధంగా ఒక వర్గపు రాజకీయ సంస్కృతి ఎల్లప్పుడు ఒకే విధంగా ఉండదు. సామాజికీకరణకు అనుగుణంగా సంస్కృతిలో మార్పు చేర్పులు జరుగుతాయి.

5.8. ముగింపు :

సామాజికీకరణం అంటే కేవలం రాజకీయ సామాజికీకరణమేకాదు: వ్యక్తి వివిధ రంగాలలో ప్రవేశంసంపాదించుకొని, వాటిపై ఒక అవగాహన ఏర్పరచుకొంటాడు. రాజకీయ రంగం వాటిలో ఒకటి. ఈ విధంగా వ్యక్తి' రాజకీయ సంస్కృతితో" పాటుగా "సాధారణ సంస్కృతిని కూడా అలవరచుకుంటాడు. ఇవి

రెండూ ఏక కాలంలో జరుగుతాయి. స్థిరమైన రాజకీయ సంస్కృతి అభివృద్ధి కొరకు సాధారణ సంస్కృతికి దోహదం చేసే సామాజికీకరణ, రాజకీయ సంస్కృతికి దోహదం చేసే సామాజికీకరణ ఒకే రకంగా ఉండాలి. అవి ఒకదానిని ఇంకొకటి బలపరుస్తుంటాయి. ఆరెండింటి మధ్యభిన్నత్వం స్థానం పొందరాదు. భిన్నత్వం అస్థిరత్వానికి దారి తీయటమేగాక పరాయీకరణానికి దోహదం చేస్తుంది.

5.9 చదువదగిన పుస్తకాలు

Herbert Hyman	:	Political Socialisation
Amalkumar Mukhopadhyaya	:	Political sociology
Rusle & Althoff	:	An Introduction to Political Sociology

5.10. నమూనా పరీక్షా ప్రశ్నలు

ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు వ్యాస రూపంలో సమాధానాలు రాయండి.

1. రాజకీయ సామాజికీకరణం అనగా ఏమిటి దాని స్వభావాన్ని చర్చించండి.

2. రాజకీయ సామాజికీకరణ సాధనాలను చర్చించండి.

3. రాజకీయ సామాజికీకరణం వివిద రకాలను విశ్లేషింపుము.

కె. సురేష్

పాఠం -6
రాజకీయ భాగస్వామ్యం

లక్ష్యాలు :

ఈ భాగాన్ని చదివాక మీరు రాజకీయ భాగస్వామ్యం అర్థం, పరిధి, రాజకీయ భాగస్వామ్య చర్యలు, కారణాలు, ప్రేరణలను, బాగా వివరించగలుగుతారు.

పాఠ్యాంశ విషయక్రమం

6.1 పరిచయం

6.2 రాజకీయ భాగస్వామ్యం అంటే ఏమిటి

6.3 రాజకీయ భాగస్వామ్యం – పరిధి

6.4 రాజకీయ భాగస్వామ్య చర్యలు

6.4.1 గ్లేడిటోరియల్ కార్యక్రమాలు

6.4.2 ట్రానిషనల్ కార్యక్రమాలు

6.4.3 స్పెక్టటోరియల్ కార్యక్రమాలు

6.5 రాజకీయ భాగస్వామ్య వర్గీకరణ

6.6 రాజకీయ ఉదాసీనత – పరాయీకరణ

6.7 రాజకీయభాగస్వామ్యం కారకాలు

6.8 రాజకీయభాగస్వామ్యం – ప్రేరణలు

6.9 రాజకీయ భాగస్వామ్యం– ఎన్నికలు

6.10 ముగింపు

6.11 చదువదగిన పుస్తకాలు

6.12 నమూనా పరీక్షా ప్రశ్నలు

6.1 పరిచయం

సమకాలీన సమాజాలు ఎదుర్కొంటున్న ఎన్నో క్లిష్ట సమస్యలపై రూపొందించే ప్రభుత్వ విధానాలు ప్రజాసమ్మతిని పొందటమనేది అతి ప్రధానాంశం. ఆధునిక రాజ్యాలు చాలావరకు ప్రజాస్వామ్య రాజ్యాలు. ప్రజాస్వామిక ప్రభుత్వ కార్యకలాపాలలో ప్రజల భాగస్వామ్యం ప్రముఖ స్థానం ఆక్రమించి ఉంది. రాజకీయ భాగస్వామ్యం ప్రభుత్వ విధానాలను నియంత్రిచటానికి అవకాశం కల్పిస్తుంది. అధిక సంఖ్యలో పౌరులు ప్రభుత్వ విధానాలను ప్రభావ పరిచే స్థితిలో ఉన్నట్లయితే అది ప్రతిభావంతమైన భాగస్వామ్యం అవుతుంది. ప్రజల భాగస్వామ్యం రాజకీయ వ్యవస్థకి శాసన బద్ధతను చేకూర్చడమే కాక ప్రభుత్వ విధానాలకు ప్రజల సమ్మతిని కల్పిస్తుంది. భాగస్వామ్యం స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాల సారాంశం. రాజ్య వ్యవహారాలలో ప్రజల భాగస్వామ్యాన్ని నిరాకరిస్తే స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలు అర్థరహితం. రాజకీయ భాగస్వామ్యం అంటే ప్రజలు ప్రభుత్వ కార్యకలాపాలలో వాస్తవంగా పాల్గొనటాన్ని అధ్యయనం చేయటం. భాగస్వామ్యం అనుచర్య ద్వారా పౌరులు పాలకులను, వారి చర్యలను ప్రభావితం చేస్తారు. రాజకీయ భాగస్వామ్యం ప్రధానంగా ప్రజాప్రతినిధులను ఎన్నుకోవడంలో, అనేక విధాలైన ఏకాభిప్రాయాలను సేకరించే కార్యక్రమాలలో, ప్రభుత్వం ముఖ్యమైన నిర్ణయాలను తీసుకోవడంలో కీలకపాత్ర వహిస్తుంది. రాజకీయ సామాజికీకరణం, రాజకీయాలలో పాల్గొనటానికి వ్యక్తికి కావలసిన ప్రేరణ కలిగిస్తుంది. ఈ ప్రేరణ ప్రభావం వ్యక్తి రాజకీయ భాగస్వామ్యంపై ఎంతవరకు, ఏ స్థాయిలో, ఏ విధంగా చూపిస్తుందో పరిశీలించటమే రాజకీయ భాగస్వామ్యపు అధ్యయనం. రాజకీయ భాగస్వామ్యం అనే భావన ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలో ప్రముఖ స్థానం ఆక్రమించి ఉంది.

6.2 రాజకీయ భాగస్వామ్యం అంటే ఏమిటి?

18, 19 శతాబ్దాలలోని ప్రజాస్వామ్య విప్లవానికి ముందు చాలా రాజ్యాలలో ప్రజలు తమను పరిపాలించిన ప్రభుత్వం చేత ఏమాత్రం ప్రభావితం కాకుండా పూర్తిగా అజ్ఞానంలో ఉన్నట్లు కనిపిస్తుంది. ఈ దశలో వ్యక్తి క్రియారహిత వస్తువు లేదా అచేతనుడే కానీ భాగస్వామ్య పౌరుడు కాదు. నేడు దాదాపు అన్ని రాజ్యాలలో సగటు ప్రజలు ప్రభుత్వాలను గురించిన పరిజ్ఞానం కలిగి తమ ప్రభుత్వాల చేత ప్రభావితులవుతున్నారు. రాజకీయ ప్రక్రియలో ఏదో ఒక విధంగా పాల్గొనేట్లు ప్రజలను ప్రోత్సహించడం జరుగుతున్నది. సంప్రదాయక లేదా పురాతన రాజ్యానికి భిన్నంగా ఆధునిక రాజకీయ వ్యవస్థలో విస్తృతమైన రాజకీయ భాగస్వామ్యాన్ని ఆధునికి రాజకీయ వ్యవస్థ లక్షణాలలో ఒకదానినిగా గుర్తించడమైంది.

న్యాయబద్ధ రాజకీయ అధికారాన్ని ప్రజా సార్వభౌమాధికారం ఆధారంగా గుర్తించడం వల్ల ప్రజల రాజకీయ భాగస్వామ్యం విస్తృతం అయింది. ప్రజాస్వామ్యం, నియంతృత్వ వ్యవస్థలు రెండింటిలోనూ ప్రజాసార్వభౌ-మాధికార సూత్రం అంగీకరించబడి, రాజకీయ భాగస్వామ్యం ద్వారా ప్రజల సమ్మతిని పొందుతున్నాయి. రాజకీయాధికారం ప్రజలనుంచి పొందవలసి ఉంటుంది. కనుక ప్రజలు తమ సార్వభౌమాధికారాన్ని ఉపయోగించటానికి రాజకీయాలలో పాల్గొనవలసి ఉంటుంది.

ప్రజాస్వామ్య సిద్ధాంతంలో సాధారణ పౌరుని పాత్ర కీలకమైంది. ప్రజాస్వామ్యవాది ఇష్టంతో, ప్రజాస్వామ్య వ్యతిరేకి అయిష్టంగా ఇద్దరూ కూడా పౌరుని ముఖ్యపాత్రను గుర్తించారు. పౌరుని ఈ పాత్ర ప్రజాస్వామ్య

నిర్మాణానికి మూలాధారం. కాబట్టి ప్రజాస్వామ్యాన్ని సమర్థించేవారు విమర్శకులు ఇద్దరూ ప్రజాస్వామ్య సిద్ధాంతంలో పౌరుని ప్రాధాన్యతను గుర్తించారు.

ప్లేటో కాలం నాటినుంచే ప్రభుత్వ వ్యవహారాలలో రాజకీయ భాగస్వామ్యం అనే అంశం పట్ల రాజనీతి శాస్త్రంలో ఆసక్తి ఏర్పడింది. అరిస్టాటిల్ కాలం నాటినుంచి ప్రభుత్వ విధులను పంచుకోవడం ద్వారా ప్రజాస్వామ్య ప్రభుత్వం ప్రాధాన్యం పొందింది. అరిస్టాటిల్ నిర్వచనం ప్రకారం పౌరుడంటే న్యాయపాలనలో, ప్రభుత్వ కార్యాలయంలో పాల్గొనేవాడు. 1789 ఫ్రెంచ్ విప్లవ ప్రకటన ప్రకారం పౌరులందరికీ వ్యక్తిగతంగా కాని లేదా తమ ప్రతినిధులద్వారా కానీ చట్టరూపకల్పనలో పాల్గొనే హక్కు ఉంటుంది. అయితే మారుతున్న కాలానుగుణంగా రాజ్య కార్యకలాపాలతోపాటు రాజకీయ భాగస్వామ్యం అర్థం కూడా మారిపోయింది. స్వేచ్ఛా విధానం (Laissuge Faire) అమలులో ఉన్న కాలంలో రాజకీయ భాగస్వామ్యం పాత్ర విధాన రూపకల్పనకే పరిమితం చేయడమైంది. సామ్యవాద రాజ్యావతరణ, రాజ్యకార్యకలాపాలు విస్తరించడంతో రాజకీయ భాగస్వామ్యం స్వభావం, పరిధి విస్తృతమయ్యాయి, సార్వత్రిక రాజకీయ భాగస్వామ్యం మానవ స్వాతంత్ర్యానికి సాధనం, లక్ష్యం అని కార్లమార్క్స నొక్కి వక్కాణించాడు. అది న్యాయబద్ధ సామాజిక క్రమానికి సాధనం.

రాజ్యం చరిత్రలో భాగస్వామ్యం ఆదినుంచి ఏదో ఒక రూపంలో వ్యక్తులు, సమూహాలు ఉంటూ వచ్చింది. ఆసక్తి కలిగిన్న ప్రత్యక్షంగానో, పరోక్షంగానో తమ కోరికలను, విజ్ఞాపనలను వివిధ స్థాయిలలో. ఉండే ప్రభుత్వాధికారులకు తెలియజేసేవారు. ప్రజాస్వామ్యం పౌరులకు రాజకీయాలలో పాల్గొనడానికి అత్యధిక ఆకాశాన్ని కల్పిస్తుంది. ప్రాచీన గ్రీకు ప్రజాస్వామ్యాలు ప్రత్యక్ష భాగస్వామ్య సూత్రం పై పనిచేశాయి. ఆధునిక ప్రజాస్వామ్యాలు ప్రాతినిధ్య సంస్థలద్వారా పరోక్ష ప్రజాస్వామ్య సూత్రం పైన పనిచేస్తున్నాయి. ప్రభుత్వ కార్యకలాపాలలో పౌరుల ప్రత్యక్ష, పరోక్ష భాగస్వామ్యం, ప్రభుత్వ కార్యకలాపాలలో వారి పాత్ర పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్యానికి అత్యంత ఆవశ్యకమైంది. ప్రజాస్వామ్యంలో అధికారాన్ని (Power) పంచుకోవడం, వికేంద్రీకరించడం జరుగుతుంది. అంతేకాక సమాజానికి సంబంధించిన అధికార పూర్వక్త నిర్ణయాలు పౌరుల ప్రాతినిధ్యంపై తీసుకొంటారు. పౌరుల రాజకీయ భాగస్వామ్యం అధిక సంఖ్యాకుల ఆసక్తులకు వ్యతిరేకంగా ఉండే కొద్దిమంది ప్రత్యేక హక్కుల, స్వార్థపర ఆసక్తులపై తనిఖీ చేస్తుంది. కాబట్టి ఆధునిక సంక్షేమ రాజ్య కార్యకలాపాలలో పౌరుల భాగస్వామ్యం అత్యంతావశ్యకమైంది.

ప్రజల భాగస్వామ్యానికి ప్రజాప్వామ్య ప్రాతినిధ్య సిద్ధాంతానికి సన్నిహిత సంబంధం ఉంది. ప్రజాస్వామ్యము విజయం ప్రధానంగా స్థానిక స్థాయిలోని భాగస్వామ్య విస్తరణపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఆల్మండ్, (Almond and Verba) తమ ఆరు రాజ్యాల అధ్యయనంలో "పౌరుడు పాలితుడేగాక రాజకీయ విధానరూపకల్పన ప్రక్రియలో క్రియాశీలక భాగస్వామి" అని పేర్కొన్నారు.

ప్రతి రాజకీయ వ్యవస్థకు రాజకీయ భాగస్వామ్యం అత్యంత ప్రధానమైన అంశం. అయినప్పటికీ ప్రతిదేశంలో 'కొద్దిమంది ప్రముఖుల గుత్తాధిపత్యంలో రాజకీయాధికారం కేంద్రీకృతమై ఉంది. ఏదో ఒక విధమైన ప్రజల రాజకీయ భాగస్వామ్యం తప్పనిసరిగా కనిపిస్తుంది. దీనికి కారణం రాజ్య కార్యకలాపాలలో పౌరులను అధిక సంఖ్యలో లీనం అయ్యేటట్లు చేసి రాజకీయ అధికారానికి న్యాయబద్ధతను కలగజేయడం ద్వారా రాజకీయ

వ్యవస్థ స్థిరత్వం కాపాడడానికి రాజకీయ భాగస్వామ్యం అత్యంతావశ్యకం. ఏ వ్యవస్థలోనైనా అత్యధిక సంఖ్యాక ప్రజల రాజకీయ భాగస్వామ్యాన్ని నిరాకరిస్తే అది ఆ రాజకీయ వ్యవస్థకు గొడ్డలిపెట్టు అవుతుంది. కాబట్టి ఆధునిక ప్రజాస్వామ్యేతర రాజకీయ వ్యవస్థ Modern non- democratic political systems లలో కూడా రాజకీయ భాగస్వామ్య భావాలు చోటుచేసుకొన్నాయి. ఆధునిక ఫాసిస్ట్ ప్రభుత్వాలు, నియంతలు ఏ విధమైన అధికారం చెలాయించదలచినా, పరోక్షంగా ప్రజల రాజకీయ భాగస్వామ్యం పొందటాని ప్రయత్నిస్తాయి.

6.3 రాజకీయ భాగస్వామ్యం పరిధి

భాగస్వామ్య రూపాల దృష్ట్యా రాజకీయ భాగస్వామ్యం అనే పదం పరిధి క్రమంగా విస్తృతమయింది. ప్రారంభంలో ఈ భావన సంకుచితంగా ఉపయోగించడం జరిగింది. ఎన్నికల ప్రక్రియలో పౌరుల ఓటింగ్, ఎన్నికల ప్రచారం, పార్టీ కార్యక్రమాలలో పాల్గొనడం, రాజకీయాలు చర్చించడం, అభ్యర్థులకు ప్రచారం చేయడం, పార్టీ సాహిత్యాన్ని పంపిణీ చేయడం, రాజకీయ సమావేశాలకు హాజరుకావడం, విరాళాలివ్వడం మొదలైనవి. తరువాత ఈ భావన విస్తృతం అయి ప్రభుత్వ విధానాలను ప్రభావితం చేసే పౌరుల ప్రయత్నాలు కూడా చేర్చడం జరిగింది. ఈనాడు అనేక అంశాలపై (issues) పౌరులు పాల్గొనే వివిధ పద్ధతులు లేదా మార్గాలు రాజకీయ భాగస్వామ్యంలో చేర్చడం జరిగింది.

డి.ఆర్. మాథ్యూస్, జె, డబ్ల్యూ, ప్రోతో (D.R. Mathews and J.W. Protho) నిర్వచనం ప్రకారం ప్రజలు తమ రాజకీయ అభిప్రాయాలను ప్రత్యక్షంగా వ్యక్తం చేయడానికి దోహదం చేసే అన్ని రకాల ప్రవర్తనే రాజకీయ భాగస్వామ్యం.

సోయ్‌సల్ (Soysal) అభిప్రాయం ప్రకారం భాగస్వామ్యం అనే పదం రాజ్యయంత్రాంగం అమలులో పౌరులు పాల్గొనటానికి చేపట్టే అన్ని రకాల చర్యలను తెలియచేయడానికి తరచుగా వాడడం జరిగింది.

భాగస్వామ్యం అన్ని రకాల సాంఘిక సమస్యలకు సంబంధించిన లక్ష్యాలను, సాధనాలను సూచించే ప్రక్రియ. భాగస్వామ్యం ద్వారా పౌర నియమాలను అధ్యయనం చేయడమవుతుంది. రాజకీయ వ్యవస్థలో పాల్గొనటానికి సామర్థ్యం లేకపోవడాన్ని రాజకీయ వ్యవస్థలో సంపూర్ణ సభ్యత్వం లేకపోవడంగా పేర్కొవచ్చు.

రాజకీయ భాగస్వామ్యం ప్రజాస్వామానికి, ఆధునికీకరణకు మైలురాయి. సాంప్రదాయక సమాజంలో ప్రభుత్వం, రాజకీయాలు కొద్దిమంది శిష్టులకు మాత్రమే పరిమితం కాక దీనికి భిన్నంగా అభివృద్ధి చెందిన రాజ్యాలు క్రియాశీలక పౌరసత్వ సూత్రాన్ని అంగీకరించాయి. సాంఘిక, ఆర్థిక ఆధునికీకరణ భాగస్వామ్యాన్ని విస్తృతం చేసింది.

చాలాదేశాలలో పౌరులకు రాజకీయ కార్యకలాపాలు భాగస్వామ్యం నుంచి ప్రభుత్వ పదవులను చేపట్టేవరకు అందుబాటులో ఉంటాయి. సాధారణంగా రాజకీయాలలో పాల్గొనటానికి చాలా సమయాన్ని వెచ్చించాల్సి వస్తుంది. కాబట్టి చాలా కొద్దిమంది మాత్రమే రాజకీయాలలో పాల్గొంటారు. ఒక వ్యక్తి రాజకీయాలలో ఏ స్థాయిలో పాల్గొంటాడనేది అనేక అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. అవి, వ్యక్తుల దృక్పథాలు, నమ్మకం, వ్యక్తిగత లక్షణాలు. అవేకాకుండా రాజకీయ కారకాలు కూడా రాజకీయ భాగస్వామ్యాన్ని ప్రభావితం. చేస్తాయి. అవి వార్తా ప్రసార

సాధనాల ద్వారా పొందే రాజకీయ సమాచారం లేదా వ్యక్తిగత సంబంధాలు, రాజకీయ పార్టీ నిర్మాణం, వ్యవస్థీకృతమైన ఇతర రాజకీయ పార్టీ నిర్మాణం, వ్యవస్థీకృతమైన ఇతర రాజకీయ సంస్థలతో ఉన్న సంబంధం, ఎన్నికల ప్రాధాన్యత అమలులో ఉన్న ప్రభుత్వ దృక్పథం మొదలైనవి.

వర్గం, వృత్తి, స్త్రీ పురుషభేదం మొదలయిన సాంఘిక, ఆర్థికాంశాలు కూడా రాజకీయ భాగస్వామ్యాన్ని ప్రభావితం చేస్తాయి. వ్యక్తులు ఓటు వేస్తారా? లేదా వేయాలి? అనేది అనేక సాంఘిక అంశాలపై ఆధారపడి, ఉ +³ T+<Š z{ i+>´¢ ëšsÁ|™Œ] | ¾n <ǒ ÆH \ TÔf j ÆCd ŸH •sT. j Ædt my Ž * |™a{ Ù(S.M.Lipset) రాజకీయ మానవుడు (Political man) అనే గ్రంథంలో రాజకీయ భాగస్వామ్యాన్ని ప్రభావితం చేసే ప్రధాన సాంఘిక కారకాలను సమీక్షిస్తూ ఒక వ్యక్తి విద్యాస్థాయికి అతని రాజకీయ భాగస్వామ్య స్థాయికి పరస్పర సంబంధం ఉంటుందని, విద్యావంతుడైన పౌరుడు రాజకీయ ప్రక్రియలో నిరక్షరాస్యుని కంటే ఎక్కువగా పాల్గొనే అవకాశముందని పేర్కొన్నాడు.

6.4 రాజకీయ భాగస్వామ్య చర్యలు

రాజకీయ భాగస్వామ్యం రాజకీయ ప్రక్రియపై వ్యక్తుల అనేక స్వచ్ఛంద చర్యలను తెలియజేస్తుంది. ఆ చర్యలను ప్రధానంగా కింది విధంగా పేర్కొనవచ్చు.

అవి: (1) ఎన్నికలలో ఓటు వేయటం.
(2) ప్రభావ వర్గాలలో సభ్యుడుగా వాటికి మద్దతును అందించటం
(3) శాసన సభ్యులతో వ్యక్తిగత సంబంధం
(4) రాజకీయ పార్టీ కార్యక్రమాలలో పాల్గొనటం
(5) రాజకీయ సిద్ధాంతాలను, పార్టీ కార్యక్రమాలను ఇతరులకు చెప్పడం

రాజకీయ భాగస్వామ్యంలో ఈ కింది అంశాలుకూడా చేరి ఉంటాయి.

అవి : (1) ప్రభుత్వ విధానాలను ఒత్తిడిద్వారా ప్రభావితం చేయడానికి రూపొందించిన చర్యలు. లేదా అమలులో ఉన్న విధానాల కొనసాగింపు, మార్పులు చేయడం మొదలయిన లక్ష్యాలను ప్రభుత్వంతో సంప్రదింపులద్వారా సాధించడం.

(2) లాబీయింగ్, ఓటింగ్, ఎన్నికల ప్రచార కార్యక్రమం మొదలయిన ఎన్నికల కార్యక్రమాలలో పాల్గొనడం.

(3) నిరసనలు, సమ్మెలు, ధర్నాలు, హింసకు పాల్పడడం మొదలయినవి.

లెస్టర్ మిల్ బ్రత్ అనే రాజనీతి శాస్త్ర వేత్త రాజకీయ భాగస్వామ్యంలోని కార్యక్రమాలను ఈ కింది విధంగా విభజించాడు. కార్యక్రమాలన్నింటిలో ఉన్నతస్థాయిలో వ్యక్తి భాగస్వామ్యం తక్కువగా ఉండి రానురాను తక్కువస్థాయిలో వ్యక్తుల భాగస్వామ్యం ఎక్కవగా ఉంటుందని మిల్ బ్రత్ వివరిస్తూ కిందిస్థాయి వరకు భాగస్వామ్యాన్ని విభజించారు.

(1) గ్లేడియేటోరియల్ కార్యక్రమాలు

(2) ట్రాన్సిషనల్ కార్యక్రమాలు

(3) స్పెక్టోటోరియల్ కార్యక్రమాలు

6.4.1 గ్లేడియేటోరియల్ కార్యక్రమాలు

(ఎ) ప్రభుత్వ, పార్టీ పదవులు చేపట్టడం

(బి) ఎన్నికలలో ఒక పార్టీ అభ్యర్థిగా పోటీ చేయటం

(సి) పార్టీకి నిధులను సమకూర్చటం

(డి) పార్టీ సమావేశంలో పాల్గొనటం

(ఇ) రాజకీయ పార్టీలో క్రియాశీలక సభ్యుడు కావడం

(ఎఫ్) పార్టీ ప్రచారంలో పాల్గొనడం

6.4.2 ట్రాన్సిషనల్ కార్యక్రమాలు :

(ఎ) రాజకీయ సమావేశానికి లేదా ప్రదర్శనకు హాజరుకావటం

(బి) పార్టీ అభ్యర్థికి ఆర్థిక సహాయం చేయడం

(సి) ప్రజాధికారులలో లేదా పార్టీ ప్రతినిధులలో సంప్రదించటం.

6.4.3 స్పెక్టోటోరియల్ కార్యక్రమాలు :

(ఎ) రాజకీయ సంప్రదింపులలో పాల్గొనటం, ఇతరులను పాల్గొనట్లు చేయటం

(బి) ప్రత్యేక రాజకీయ గుర్తు గల బటన్ను ధరించటం లేదా మోటారు కారుకు స్టిక్కర్స్ అంటించటం

(సి) ఇతరులకు ఓటు వేసే విధానం తెలియజెయ్యటం

(డి) ఓటు వేయటం

(ఇ) రాజకీయ చర్చలలో పాల్గొని ఇతరులను రాజకీయపరంగా ప్రేరేపించటం.

రష్, ఆల్ ట్రోఫ్ (Rush and Altroff) అన్నిరకాల రాజకీయ వ్యవస్థలలో అందుబాటులో ఉన్న రాజకీయ భాగస్వామ్యం క్రమాన్ని వివరించారు. అక్కడక్కడ కొద్ది మార్పులు మినహాయించి రష్, ఆల్ ట్రోఫ్ రాజకీయ భాగస్వామ్య విభజన పద్ధతి ఇంచుమించుగా మిల్ బ్రాత్ విభజనను పోలి ఉంది.

6.5 రాజకీయ భాగస్వామ్య వర్గీకరణ

(1) రాజకీయ లేదా పరిపాలక పదవులు ఉండడం.

(2) రాజకీయ లేదా పరిపాలక పదవులను పొందడానికి ప్రయత్నించడం.

(3) రాజకీయ సంస్థలలో క్రియాశీలక సభ్యత్వం పొందడం.

(4) క్వాజీ రాజకీయ సంస్థలో క్రియా రహిత సభ్యత్వం ఉండటం.

(5) పబ్లిక్ మీటింగులు, ప్రదర్శనలు మొదలయిన వాటిలో పాల్గొనటం.

(6) అనియత రాజకీయ చర్చలలో పాల్గొనటం.

(7) రాజకీయాలలో సాధారణ ఆసక్తి ఉండటం.

(8) ఓటు చేయడం

(9) పూర్తి సామర్థ్యం.

రాజకీయ వ్యవస్థలో రాజకీయ పరిపాలన మొదలయిన సంస్థలలో వివిధ రకాల పదవులు ఉండడం రాజకీయ భాగస్వామ్యం వర్గీకరణలో ప్రధమ స్థానం వహిస్తుంది. రాజకీయ పార్టీలు, ప్రభావవర్గాలు, ట్రేడ్ యూనియన్లు, ఇతర ప్రభావ వర్గాలు మొదలయిన రాజకీయ అర్థరాజకీయ (Semi-Political) క్వాజ్ రాజకీయ సంస్థలలో వాస్తవంగా పదవులు చేపట్టిన వారితోపాటు పదవులను చేపట్టబోయేవారుకూడా ఉంటారు. ఈ సంస్థలు రాజకీయ సమీకరణ ఏజెంట్లుగా కూడా పనిచేస్తాయి. ఈ సంస్థల ద్వారా ప్రజలు రాజకీయ కార్యక్రమాలలో పాల్గొంటారు. ప్రజలు పబ్లిక్ మీటింగ్ లేదా ప్రదర్శనతోపాటు కుటుంబం, పీర్ గ్రూపులలో జరిగే అనియత రాజకీయ చర్చలలో కూడా పాల్గొనవచ్చు.

“ది సెంటర్ ఫర్ ది. స్టడీ ఆఫ్ డెవలపింగ్ సొసైటీష్” వారు 1967 సాధారణ ఎన్నికలకు సంబంధించి జరిపిన అఖిలభారత సర్వేలో రాజకీయ కార్యక్రమాలలో పాల్గొనేస్థాయిని బట్టి వయోజనులను ఐదు (5) దకాలుగా విభజించారు.

(1) **ఉదాసీనులు (Apathetics):-** రాజకీయ వ్యవస్థలో మానసికంగా లీనంకానివారు లేదా రాజకీయాలపట్ల ఆసక్తి లేనివారు.

(2) పెరి ఫెరల్స్ (Peripherals):- రాజకీయాల పట్ల కొంత ఆసక్తి లేదా సమాచారం ఉండి కేవలం ఓటు చేసేవారు.

(3) స్పెక్టేటర్స్ (Spectators):- రాజకీయాల పట్ల కొంత ఆసక్తి లేదా సమాచారము ఉండి ఓటు చేయటంతోపాటు కొద్దియి రాజకీయ ప్రేరణతో ఇతర కార్యక్రమాలలో పాల్గొనేవారు.

(4) సహాయకులు (Auxiliaries): ఒక మోస్తరు (మీడియం స్థాయి) ఆసక్తి, సమాచారం కలిగి రాజకీయ కార్యక్రమాలలో క్రియాశీలకంగా పాల్గొనేవారు.

(5) పోలిటిస్ట్‌లు (Politists): ఇది అత్యధిక స్థాయి రాజకీయ భాగస్వామ్యం. ఓటు చేయడం-తోపాటు అత్యధిక ఆసక్తి, పరిజ్ఞానంతో రాజకీయ కార్యక్రమాలలో పాల్గొనేవారు. అధిక లేదా మధ్యమస్థాయి ఆసక్తి, పరిజ్ఞానంలో మూడు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ కార్యక్రమాలలో పాల్గొనేవారు.

ఈ సర్వే రాజకీయ భాగస్వామ్యంలోని కార్యక్రమాలను 12 రకాలుగా విభజించింది. అవి:-

1. ఓటు చేయడం
2. అభ్యర్థుల కోసం ప్రచారం చేయడం
3. ఓటర్లను సమీకరించడం
4. సమావేశాలను, ప్రదర్శనలను నిర్వహించడం
5. ఊరేగింపులో పాల్గొనడం
6. కరపత్రాలను పార్టీ సాహిత్యాన్ని పంచడం, ప్రచారం చేయడం
7. ఇతర విధాలైన ప్రచార కార్యక్రమాలలో పాల్గొనడం
8. సంస్థ, సమూహాల ద్వారా ప్రచారం
9. పబ్లిక్ మీటింగ్లకు, ప్రదర్శనలకు హాజరుకావడం
10. రాజకీయ పార్టీలలో సభ్యత్వం
11. సమస్యల పరిష్కారం కోసం పార్టీనాయకులను సంప్రదించడం
12. సమస్యల పరిష్కారం కోసం ప్రభుత్వాధికారులతో సంప్రదించడం

రాజకీయ వ్యవస్థలో ప్రతి ఒక్కరు ఏదో ఒక విధంగా రాజకీయాలలో పాల్గొంటారు. ఏ ఒక్కరు వాటినుంచి తప్పించుకోలేరు. రాజకీయ భాగస్వామ్యం రాజనీతి తత్వవేత్త నిఘంటువులలోను ఇతర ప్రాచీన భావనల వలె కాక ఆధునిక రాజనీతి శాస్త్ర పదకోశంలో ముఖ్యస్థానాన్ని ఆక్రమించింది. సమకాలీన రాజనీతి శాస్త్ర జర్నల్స్ లో ప్రచురితమయ్యే పరిశోధనా నివేదికలలో ఏదో ఒక రకమైన రాజకీయ భాగస్వామ్యం గురించి ఉంటుంది. z³ sÆbÍ¯¼±sÁ¸£Á¢ Ÿ©e esÆu¢ ¢$<'«sÆe¢ ¥ŠÁ, Âe\ Ö«wŸ¯ ¿±&$Æ£(Cadre) సంబంధించిన

అధ్యయనాలను సాధారణంగా రాజకీయ భాగస్వామ్య అధ్యయనాలుగా విభజించారు.

కొంతమంది ప్రజలు అన్ని రకాల రాజకీయ భాగస్వామ్యానికి దూరంగా ఉంటారు. లేదా అతి తక్కువ స్థాయిలో పాల్గొంటారు. ఏ సమాజంలోనైనా అనేక రకాల రాజకీయ కార్యక్రమాలలో పాల్గొనే ప్రజలు తరచుగా అల్ప సంఖ్యలో ఉంటారు.

6.6 రాజకీయ ఉదాసీనత - పరాయీకరణ

భాగస్వామ్య చర్చలలో పాల్గొనని వారిని ఉదాసీనులు, నిరాశావాదులు, పరాయీకరణం చెందినవారు. (Anomic) గాను విభజించవచ్చును. ఇవి పర్యాయపదాలు కావు. అయినప్పటికీ ఒకదానితో ఒకటి పోల్చి చూస్తే కొన్ని సాధారణ లక్షణాలు కనిపిస్తాయి.

ఉదాసీనత అంటే వ్యక్తులు, పరిస్థితులు లేదా సమకాలీన సమాజంలో ఏమి జరుగుతుందనే వాటిపై ఆసక్తి లేకపోవడం లేదా పట్టించుకోకపోవడం. రాజకీయ భాగస్వామ్యం దృష్ట్యా చూస్తే ఉదాసీనుడు రాజకీయ కార్యక్రమాలలో పాల్గొనడం లేదా ఉదాసీనులకు రాజకీయాలలో ఆసక్తి ఉండదు.

మారిస్ రోజన్బర్గ్ (Marries Roserberg) రాజకీయ ఉదాసీనతకు కారణాలు పేర్కొన్నాడు. మొదటిది, రాజకీయ చర్యల ఫలితాలను లేదా ప్రభావాన్ని తెలిసినవాడు కావడం. రెండోకారణం రాజకీయ కార్యక్రమాలలో పాల్గొనడానికి ప్రేరణ లేకపోవడం ఉదాసీనతా భావానికి దారితీస్తుంది.

నిరాశావాదం ఉదాసీనతకు భిన్నంగా రాజకీయ క్రియారహిత దృక్పథాన్ని తెలుపుతుంది. రాబర్ట్ ఆగర్ (Robert Agger), అతని సహచరులు నిరాశావాదాన్ని విలువలేని అపనమ్మకమైన మానవస్వభావంగా పేర్కొన్నారు. నిరాశావాదులకు రాజకీయాలు రుచించవు. వారిని రాజకీయాలు ఏ విధంగానూ ఉత్తేజపరచలేవు. కాబట్టి నిరాశావాదులలో రాజకీయ భాగస్వామ్యం తగ్గిపోతుంది. నిరాశావాదం ఇతరుల చర్యలను, ఉద్దేశాలను అనుమానిస్తూ వ్యక్తులు తమ సొంత ఆసక్తులను చూసుకొంటారు. రాజకీయంగా నిరాశావాదం అనేక రకాలుగా కనిపిస్తుంది. నిరాశావాది ఏ రకమైన రాజకీయ భాగస్వామ్యాన్నైనా నిష్ప్రయోజనంగా భావిస్తూ సంపూర్ణ ఉదాసీనులతో చేరతాడు. నిరాశావాదం ఒక ప్రత్యేకమైన వ్యక్తి ఒక ప్రత్యేకస్థాయిలో రాజకీయ కార్యక్రమాలలో పాల్గొనకపోయినప్పటికీ అది ఇతరుల రాజకీయ భాగస్వామ్యాన్ని పరిమితం చేయలేదు.

నిరాశావాదం రాజకీయాలపట్ల, రాజకీయ నాయకుల పట్ల అయిష్టతను సూచించగా పరాయీకరణ ప్రతికూలతను సూచిస్తుంది. రాబర్ట్ లెవ్ (Robert Lave) రాజకీయ పరాయీకరణను ఈ విధంగా నిర్వచించాడు: "రాజకీయాలు, ప్రభుత్వం పట్ల వేర్పాటు ధోరణి, ప్రభుత్వం, దేశరాజకీయాలు కొద్దిమంది చేత వారి ప్రయోజనం కోసమే రూపొందించబడిన నియమాల ద్వారా పరిపాలిస్తున్నారనే దృక్పథం". ఇది నిరాశావాదాన్ని అధిగమించింది. పరాయీకరణ చెందినవారు సమాజంలో లెగతెంపులు చేసుకొని సమాజమంటే వారికి ప్రతికూల భావాలు ఉంటాయి.

దర్క్ హీమ్ (Durkheim) తన అధ్యయనంలో క్రమరహితుడు (Anomic) గురించి వివరించాడు. (Anomic) అంటే విలువలను కోల్పోవడం, మార్గదర్శకత్వం లేకపోవడం వల్ల ఒక వ్యక్తి తన లక్ష్యాలను, రాజకీయ కార్యక్రమాలలో క్రియారహితుడవుతాడు.

రాజకీయ ఉదాసీనతకు సాధారణ ఉదా సీగతతో చాలా దగ్గరి సంబంధం ఉంటుంది. రాజకీయ నిరాశావాదం వ్యక్తిగత నిరాశావాదంలో ముడివడి ఉంటుంది. (Anomic) అనే భావన మదింపు పద్ధతి (Scale) రాజకీయ దృక్పథాలు కాకుండా సాంఘిక దృక్పథాలను ఆధారంగా తీసుకొని స్రోలో (Scrole) అనామిక్ స్కేలును రూపొందించాడు. రాజకీయ సామాజికీకరణ ప్రక్రియగా రాజకీయ ప్రవర్తనలో ఒక అంతర్గత భాగం. ఒక వ్యక్తి సాధారణంగా సాంఘిక కార్యక్రమాలలో ఎంత ఎక్కువగా పాల్గొంటాడో అంత ఎక్కువగా రాజకీయ కార్యక్రమాలలో పాల్గొనే అవకాశం ఉంటుంది. విలియం ఎర్బే (William Erbe) రాజకీయ భాగస్వామ్యం అనే అధ్యయనంలో అన్ని స్థాయిలలోని రాజకీయ భాగస్వామ్యానికి ముందు వ్యక్తి సంస్థలలో పాల్గొంటాడని కనుక్కొన్నాడు. ఉదాసీనత, నిరాశావాడం, పరాయీకరణ, అనామీ మధ్య తేడాను గమనించడం ఎంతైనా అవసరం. ఉదాసీనత అంటే ఆసక్తి లేకపోవడం, నిరాశావాదం అంటే అయిష్టత, పరాయీకరణ అనామిక్ వేర్పాటు ధోరణి లేదా సంఘం నుంచి విడిపోవడంలను తెలియజేస్తున్నాయి. కానీ పరాయీకరణ అంటే రాజకీయాల పట్ల ద్వేషం ఉ ండటం, (Anomic) అంటే సందిగ్ధం (Confusion). వాటి స్థాయిలో తేడా ఉన్నప్పటికీ ఇవన్నీ రాజకీయ కార్యక్రమాలలో పాల్గొననివారితో పాటు రాజకీయాలలో పాల్గొనేవారిని కూడా ప్రభావితం చేస్తాయి. పరాయీకరణ రాజకీయ క్రియారహిత చర్యగా కాక తగినంత రాజకీయ కార్యక్రమాలకు దారి తీసి హింసాత్మక రాజకీయ చర్యలకు దారి తీయవచ్చు.

6.7 రాజకీయ భాగస్వామ్యం – కారకాలు

రాజకీయ వ్యవస్థ పనితీరుతో సంతృప్తి చెందిన ప్రజలు అసంతృప్తి పొందినవారికంటే ఎక్కువగా పాల్గొం-టారు. ఆర్థికంగా సంతృప్తి చెందినవారు ఆర్థికంగా వెనుకబడినవారికంటె ఎక్కువగా పాల్గొనే అవకాశం ఉంది. రాజకీయ భాగస్వామ్యస్థాయిని రాజకీయాల పట్ల ఉన్న ఆసక్తిని, రాజకీయ సామర్థ్యం, రాజకీయ కార్యక్రమాలలో వాస్తవంగా పాల్గొనటాన్ని బట్టి చూడవచ్చు.

వివిధ ఎన్నికల అధ్యయనాలను సమీక్షిస్తూ యస్.యమ్. లిప్సెట్ (S.M.Lipset) అనేక పరిసర కారకాలు ఓటర్ల ప్రవర్తనను ప్రభావితం చేస్తాయన్నారు. అవి, ఎన్నికల కాలం, ప్రభుత్వ విధానాలు, రాజకీయ పరిజ్ఞానం, సమూహాల ఒత్తిడి మొదలైనవి. వయస్సు, వృత్తి, హోదా, విద్యాస్థాయి, రాజకీయ ఆసక్తి, వార్తా ప్రచార సాధనాలు, నివాసస్థలం కూడా రాజకీయ భాగస్వామ్యాన్ని ప్రభావితం చేస్తాయి. పట్టణ ప్రాంతాలలో ఉండే ప్రజలు ఉన్నత సాంఘిక హోదా, ఎక్కువ ఆదాయం, వృత్తిపరంగా ఉన్నతమైన హోదా, రాజకీయ పరిజ్ఞానం, అత్యధిక రాజకీయాసక్తి, రాజకీయ సమాచారం కలిగి ఉంటారు. వీటికి భిన్నంగా ఉండే గ్రామీణ ప్రజలకన్నా ఎక్కువగా రాజకీయ కార్యక్రమాలలో పాల్గొనే అవకాశముంది. రాజకీయ భాగస్వామ్యం సామాజిక పరిస్థితులపై కూడా ఆధారపడి ఉంటుంది. విభిన్న సాంఘిక, రాజకీయ వ్యవస్థలున్న వివిధ రాజ్యాలలో రాజకీయ భాగస్వామ్యంలో తేడాలుంటాయి. కానీ మౌలిక పద్ధతులు మాత్రం ఒకే విధంగా ఉంటాయి. మిల్ బ్రాత్ నాలుగు ప్రధాన కారకాల

ననుసరించి రాజకీయ భాగస్వామ్యంలో తేడాలుంటాయని పేర్కొన్నాడు : 1. ఒక వ్యక్తి పొందే రాజకీయ ప్రేరణ/ ఉత్తేజస్థాయి, 2. వ్యక్తుల వ్యక్తిగత లక్షణాలు, 3. వ్యక్తుల సామాజిక లక్షణాలు, 4. తన చుట్టూ ఉన్న రాజకీయ పరిస్థితులు/ వాతావరణం.

వ్యక్తుల, సంస్థలతో గల సంబంధాలు, వార్తా ప్రచార సాధనాలద్వారా ఒక వ్యక్తి పొందే రాజకీయ ప్రేరణనుబట్టి అతడు రాజకీయ కార్యక్రమాలలో పాల్గొంటాడు. రాజకీయ సామాజికీకరణ ప్రక్రియలో ఒక వ్యక్తి రాజకీయ పరిజ్ఞానానికి ఇంకో వ్యక్తి రాజకీయ పరిజ్ఞానానికి తేడా ఉంటుంది. రాజకీయాలలో ఎవరికైతే ఆసక్తి ఉంటుందో వారికి రాజకీయ ప్రక్రియలో పాల్గొనే అవకాశం ఉంటుంది.

వ్యక్తుల పరిజ్ఞానం, విలువలు, దృక్పథాలు, అనుభవాలు, వ్యక్తిత్వం మొదలైన అంశాలు ఒక వ్యక్తి రాజకీయ ప్రేరణను, రాజకీయ కార్యక్రమాలలో పాల్గొనే స్థాయిని ప్రభావితం చేస్తాయి. ఇదే విధంగా వ్యక్తుల విలువలు, దృక్పథాలు, రాజకీయ భాగస్వామ్యానికి వ్యతిరేకంగా పనిచేసి, అతనిని నిరాశావాదిగా, పరా- యీకరణ పొందినవాడుగా, అనామిక్ చేయవచ్చు లేదా రాజకీయ కార్యక్రమాలను ప్రోత్సహించవచ్చు. ఎందుకంటే వారు తమ విధులను, విద్యుక్త ధర్మాన్ని నిర్వర్తించరని లేదా లక్ష్యాలను సాధించరనే భావన కలిగించవచ్చు. సాంఘికంగా ఆధిక్యత ఉన్నవారు బహిర్ముల (extrovert) వ్యక్తిత్వం గలవారు సాంఘికంగా అణిచివేయబడినవారి కంటే, అంతర్ముఖ (Inrovert) వ్యక్తిత్వం కార్యక్రమాలలో పాల్గొనే అవకాశముంది. గలవారికంటే ఎక్కువగా రాజకీయ కార్యక్రమంలో పాల్గొనే అవకాశముంది.

ఒక వ్యక్తి సాంఘిక, ఆర్థిక హోదా, అతని సాంఘిక లేదా జాతి సమూహం, వయస్సు, స్త్రీ పురుషభేదం, మతం గ్రామీణ పట్టణ నివాసం, స్వచ్ఛంద సంస్థల సభ్యత్వం మొదలైన సాంఘిక పరిస్థితులు అతని రాజకీయ భాగస్వామ్యాన్ని ప్రభావితం చేస్తాయి.

ఒక ప్రత్యేక రాజకీయ వ్యవస్థలోని రాజ్యాంగ, సంస్థాపరమైన ఏర్పాట్లు, రాజకీయ పార్టీ స్వభావం, ప్రాంతీయ అసమానతలు, ప్రత్యేక సంఘటనలను ప్రభావితం చేసే కారకాలు మొదలైన రాజకీయ పరిస్థితులు రాజకీయ భాగస్వామ్యాన్ని ప్రభావితం చేస్తాయి. ఇదేవిధంగా ఎన్నికల వ్యవస్థ కూడా రాజకీయ భాగస్వామ్యాన్ని ప్రభావితం చేస్తుంది. సంఘం ధనిక, పేద వర్గాలుగా విభజించబడి ఉంది. ఈ వర్గాలు రాజకీయ పార్టీల వృద్ధికి దోహదం చేస్తూ పార్టీల కొనసాగింపు, తక్కువ వర్గాలలో భాగస్వామ్యం వృద్ధి చెందడానికి దోహదం చేస్తాయి. ప్రాంతీయ అసమానతలు ఓటింగ్ ప్రవర్తనలో తేడాకు ఆధారం అవుతున్నాయి. రాజకీయ భాగస్వామ్య రూపం, స్వభావం వివిధ రాజకీయ వ్యవస్థలలో వేరువేరుగా ఉంటుంది. ఇన్ని తేడాలున్నప్పటికీ అన్ని రాజకీయ వ్యవస్థలలో రాజకీయ భాగస్వామ్యానికి, వ్యక్తిగత సామాజిక లక్షణాలు కలిగిన రాజకీయ క్రియాశీలకులకు మధ్య ఒక రకమైన సంబంధం కనిపిస్తుది. ఈ సంబంధం ప్రతి రాజకీయ వ్యవస్థ సాంఘిక, రాజకీయ పరిస్థితులపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఆధునిక ప్రజాస్వామ్యాలకు సరళ సామాజిక స్థిరీకరణ వ్యవస్థ, సిద్ధాంతపరంగా రాజకీయ భాగస్వామ్యాన్ని ప్రోత్సహించే రాజకీయ పరిస్థితులు ఉంటాయి. ప్రాచీన సమాజాలు సామాజిక రాజకీయ సమగ్రతను అందించాయి. ఈ సమాజాలలో ఆధునిక సమాజాల మాదిరికాక రాజకీయ, ఇతర కార్యకలాపాల మధ్య తేడా చాలా తక్కువగా ఉండేది. సంపూర్ణాధికార రాజ్యాలలో కూడా సాంఘిక, రాజకీయ కార్యకలాపాల

మధ్య సమైక్యత సాధించడం జరుగుతుంది. కానీ సాంప్రదాయక సమాజాలలో మాదిరి కాక రాజకీయ పరిస్థితులు సిద్ధాంత రూపం దాల్చి సాంఘిక పరిస్థితులపై ఆధిక్యతను పొందుతాయి. అభివృద్ధి చెందుతున్న సమాజాలలో సాంఘిక, రాజకీయ పరిస్థితులు వేరువేరుగా ఉంటాయి. సాంఘిక పరిస్థితులు దృఢమైన సంప్రదాయ వ్యవస్థపై ఆధారపడి ఉండగా, సామాజిక స్థిరీకణ ఆధునికీకరణ వత్తిడులు సంప్రదాయ సాంఘిక విలువలను పడగొట్టడానికి ప్రయత్నిస్తుంటాయి. రాజకీయ పరిస్థితులు ఆధునికీకరణపై ఆధారపడి ఆధునిక రాజకీయ సంస్థలు ఏర్పాటు చేయగా, రాజకీయ ప్రవర్తనను సాంప్రదాయక వత్తిడులు నిర్ణయిస్తాయి.

వ్యక్తిగత రాజకీయ ప్రవర్తన, రాజకీయ భాగస్వామ్యాల గురించి వివరించడం ఏమంత కష్టం కాదు. యస్.యమ్. లిప్ సెట్ (S.M.Lipset) విస్తృత స్థాయిలో అధ్యయనాలు, సమాచారాన్ని బట్టి ఓటు చేయటం మొదలుకొని ఎన్నికల ప్రవర్తన, ఓటు చేసే దిశ, అధికార ఉద్యమాలకు మద్దతుకు సంబంధించిన వివిధాంశాలను వివరించాడు. వ్యక్తికి సంబంధించిన (రాజకీయ ప్రవర్తన) సాంఘిక, రాజకీయ దృక్పథాల మధ్య పరస్పర చర్య, అతని చుట్టూ ఉన్న పరిస్థితులు అతని రాజకీయ ప్రవర్తనను నిర్ణయిస్తాయని, అధిక సంఖ్యలో జరిగిన అధ్యయనాల వల్ల తెలుస్తున్నది. వివిధ వ్యక్తిగత సాంఘిక లక్షణాల మధ్య సంబంధం సృజనాత్మక, సృజనాత్మకం కాని ప్రేరణ ఫలితమే రాజకీయ ప్రవర్తన.

6.8 రాజకీయ భాగస్వామ్యం - ప్రేరణలు

వెబర్ నాలుగు రకాల ప్రేరణలను సూచించాడు. అవి:

1. హేతుబద్ధమైన విలువ (The value - rational):– ఒక సమూహం లేదా ఉద్యమం విలువలు హేతుబద్ధంగా ఉండటం.

2. ఉద్రేకపూర్వక పీడిత / ఉద్రేకానికి గురియైన (The emotional affectual):– ఒక భావం (Idea) సంస్థ లేదా వ్యక్తి పట్ల నిరసన లేదా ఆసక్తి (enthusiasm)

3. సాంప్రదాయక (The Traditional):– ఒక వ్యక్తి తాను చెందిన సాంఘిక సమూహ ప్రవర్తనను అంగీకరించడం.

4. హేతుబద్ధమైన ఉద్దేశాలు : (The Purposive Rational):- వ్యక్తి ప్రయోజనం (Advantage) మీద ఆధారపడి ఉంటుంది.

రాబర్ట్ హవ్ (Robert Have) తన అధ్యయనంలో రాజకీయ భాగస్వామ్యం నాలుగు కార్యకలాపాలు నిర్వహణను పూర్తిచేస్తుంది అన్నాడు.

1. ఆర్థిక అవసరాలను సాధించటం

2. సాంఘిక సర్దుబాటు, ఆవశ్యకతను సంతృప్తిపరిచే సాధనం

3. ప్రత్యేకమైన విలువలను సాధించే సాధనం

4. సృజనాత్మకమైన మానసికమైన అవసరాలను తీర్చుకొనే సాధనం.

వెబర్, రాబర్ట్ హవ్ ల విశ్లేషణను పరిశీలించిన తరవాత రాజకీయ భాగస్వామ్యాన్ని వ్యక్తి సాంఘిక, రాజకీయ దృక్పథాలు నిర్ణయిస్తాయని చెప్పవచ్చు. వ్యక్తిగత, సాంఘిక, రాజకీయ పరిస్థితులతో అతని రాజకీయ ప్రవర్తనకు సన్నిహిత సంబంధం ఉంటుంది. సాంఘిక, రాజకీయ పరిస్థితులు వివిధ సమాజాలలో వేరువేరుగా ఉంటాయి కాబట్టి రాజకీయ భాగస్వామ్యం స్థాయి కూడా ఒక రాజకీయ వ్యవస్థకు ఇంకొక రాజకీయ వ్యవస్థకి తేడా ఉంటుంది. వ్యక్తి, సాంఘిక, రాజకీయ పరిస్థితులలో తన అనుభవం ద్వారా తన రాజకీయ పునశ్చరణ (Orientation) వివిధ రకాల రాజకీయ ప్రవర్తనను అలవరచుకొంటాడు. నిరవధికంగా కొనసాగే సామాజికీకరణ ప్రక్రియలో ఇదొక భాగం. అంతేగాక వ్యక్తి భవిష్యత్ భాగస్వామ్యాన్ని ప్రభావితం చేసే సంక్లిష్ట కారకం.

మార్క్సిస్టుల ప్రకారం ప్రజల రాజకీయ భాగస్వామ్యం. వ్యక్తిగతమైంది కాదు వర్గపరమైంది. కాబట్టి రాజకీయ భాగస్వామ్యమంటే కార్మిక కర్షక వర్గ రాజకీయ కార్యక్రమం. రాజకీయ భాగస్వామ్యం కీలక చర్య ప్రధానంగా కేంద్ర రాజకీయపరమైంది.

రాజకీయ భాగస్వామ్యం, రాజకీయ పరిజ్ఞానం రాజకీయ వ్యవస్థలో ప్రధాన అంశాలు. రాజకీయ వ్యవస్థ స్థిరత్వం, న్యాయ బద్ధత ఆ సమాజంలో అధిక సంఖ్యాక ప్రజలు రాజకీయ కార్యకలాపాలలో పాల్గొనటం పై ఆధారపడి ఉంటుంది. రాజకీయ భాగస్వామ్యం కొనసాగింపుకు రాజకీయ పరిజ్ఞానం, రాజకీయాలలో పాల్గొనడం ప్రధాన అంశాలుగా గుర్తించడమైంది. రాజకీయాభివృద్ధికి రాజకీయ భాగస్వామ్యం ప్రధాన సూచికగా రాజనీతి శాస్త్ర సాహిత్యంలో గుర్తింపు పొందింది. ఈ మధ్యకాలంలో రాజకీయ ప్రక్రియలో పౌరుని భాగస్వామ్య విశ్లేషణా పరిధిని విస్తృతం చేయటానికి ప్రయత్నాలు జరిగాయి.

సాంప్రదాయక రాజకీయ సిద్ధాంతవేత్తలు రాజకీయ భాగస్వామ్యం అర్థవివరణ చేయటంలో చాలాకాలం విభేదించగా, ప్రైవేట్ వ్యక్తులు తమ కోరికల సాధనకై చేపట్టే సాధనంగా రాజకీయ భాగస్వామ్యాన్ని అర్థం చేసుకొనటంలో, నిర్వచించటంలో శాస్త్రీయ విద్యార్థుల మధ్య అంగీకారం ఏర్పడింది.

ఉదార ప్రజాస్వామ్యాలు, కమ్యూనిస్టు చాలావరకు మూడో ప్రపంచ రాజ్యాలలోని రాజకీయ ప్రక్రియలో సాధారణ ప్రజానీకాన్ని కనీసం కొంత పాత్ర నిర్వహించవలసిందిగా కోరడం జరిగింది. ఆధునిక ప్రపంచంలో వాడుకలో ఉన్న ప్రజా సమూహాల రాజకీయ భాగస్వామ్యాన్ని ప్రజా సార్వభౌమాధికారాన్ని న్యాయబద్ధం చేస్తుంది.

వివిధ రాజ్యాలను రాజకీయ భాగస్వామ్య స్థాయిపై కాక స్వభావంపై విభజించడం జరిగింది. ఉదార ప్రజాస్వామ్యాలలో స్వచ్ఛంద రాజకీయ భాగస్వామ్యం ప్రమాణంగా తీసుకోవడమైంది. కానీ కమ్యూనిస్ట్ దేశాలలో నిర్బంధ రాజకీయ భాగస్వామ్యం సర్వసాధారణం. ప్రభుత్వాధికారాన్ని బలపచడానికి రాజకీయ భాగస్వామ్యం ఉపకరిస్తుంది. మూడో ప్రపంచ రాజ్యాలలో వ్యక్తిగత రాజకీయ భాగస్వామ్యం లక్షణం.

ఉదార ప్రజాస్వామ్య రాజ్యాలలో రాజకీయ భాగస్వామ్యం ఎంత తక్కువగా ఉన్నదనేది అత్యంత ప్రధానమైన యధార్థం. చాలా దేశాలలో మెజారిటీ ప్రజలు ఓటింగులో పాల్గొంటారు కాని మొత్తం ప్రజాస్వామ్య ప్రపంచంలో ఓటింగు తరవాత, రాజకీయ కార్యకలాపాలలో అతి తక్కువమంది పాల్గొంటారు. కొంతమందికి రాజకీయాలలో, ప్రజాకార్యక్రమాలలో ఏమాత్రం ఆసక్తి ఉండదు.

జనాభాను మూడు ప్రధానమైన సమూహాలుగా (groups) విభజించవచ్చు.

1. తక్కువ సంఖ్యలో ఉండే పార్టీ కార్యకర్తలు. వీరు తమ చుట్టూ తమపై జరిగే పార్టీ యుద్ధంలో సైనికులు వంటివారు.
2. మెజారిటీలో ఉండే ఓటర్లు.
3. రాజకీయాలను విస్మరించే క్రియారహితులు/ ఆచేతనులు (రాజకీయాలపట్ల ఆసక్తిలేనివారు).

రాజకీయ భాగస్వామ్యం విద్యాధికులు మధ్యతరగతి, మధ్య వయస్కుల మధ్యనే కేంద్రీకరించబడుతుంది. సాంఘికంగా ప్రత్యేక సౌకర్యాలు కలిగి ప్రయోజనం పొందే ప్రజలు (సాంఘికంగా వృద్ధి చెందినవారు) సాంఘికంగా వెనకబడిన ప్రజల కన్న ఎక్కువగా రాజకీయాలలో పాల్గొనే అవకాశం ఉందని తులనాత్మక రాజకీయాలు (Comparative Politics) నిర్ధారించాయి. రాజకీయ భాగస్వామ్య పద్ధతులు సాంఘిక అసమానతలను ప్రతిబింబిస్తాయి. రాజకీయ భాగస్వామ్యంలోని తేడాలను, రాజకీయ అవకాశాలు, ఆసక్తిలో గల తేడాలను బట్టి వివరించవచ్చు.

కమ్యూనిస్ట్ రాజ్యాలలో విధాన రూపకల్పన, నాయకుల ఎంపికలో శక్తిమంతమైన కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ నాయకులే పార్టీ శిషవర్గం ప్రధాన పాత్ర నిర్వహిస్తారు. సాధారణ పౌరుల పాత్ర పరిమితం చేయబడింది. ఏది ఏమైనప్పటికీ రాజకీయ కార్యక్రమాలలో క్రియాశీలకంగా పాల్గొనే జనాభా నిష్పత్తి ఉదాహరణకు ప్రజాస్వామ్యాలలో కంటే కమ్యూని రాజ్యాలలోనే ఎక్కువగా ఉంది. ప్రతిపాదించిన విధానంపై పౌరుడు. నిర్దేశించిన విధంగా చర్చలు, అపార్ట్ మెంట్ లేదా కమ్యూనిస్ట్ పాలనను నిర్వహించే కమిటీలు మొదలైన కార్యక్రమాలలో పాల్గొంటారు. ఈ కార్యక్రమాలలో కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ సభ్యులు ప్రధాన పాత్ర నిర్వహిస్తూ తోటి పౌరులకు ఉత్తేజాన్ని కలిగిస్తారు. కమ్యూనిస్ట్ రాజ్యాలలో వత్తిడి ద్వారా రాజకీయ భాగస్వామ్యం ఎక్కువగా ఉందనటం సరియైంది కాదు. కార్మికుని కమ్యూనిటీ సర్వీసును నొక్కి చెప్పడం ద్వారా చాలావరకు కమ్యూనిస్ట్ శిష్టవర్గాలు స్వచ్ఛంద ప్రజాసమూహాల భాగస్వామ్యాన్ని అధికం చేస్తారు.

కమ్యూనిస్ట్ దేశాలలోని ప్రజాసమూహాల భాగస్వామ్యాన్ని రెండురకాలుగా వ్యాఖ్యానించడం జరిగింది. మొదటిది సంప్రదాయవాదులు (Crder School) రాజకీయాలలో ప్రజలను నిర్బంధం ద్వారా పాల్గొనేటట్లు చేయడమైంది. రెండోది, కొన్ని కమ్యూనిస్ట్ రాజ్యాలలో రాజకీయ భాగస్వామ్యం ప్రధానమైందని ఈ మధ్యకాలంలో అభిప్రాయ పడింది. ఈ అభిప్రాయం ప్రకారం కమ్యూనిస్ట్ రాజ్యాలలో రాజకీయాలలో పాల్గొనే అవకాశాల పరిధి ఉదార ప్రజాస్వామ్యాలలో కంటే ఎక్కువగా ఉన్నది. ప్రజల డిమాండ్స్ (కోరికలు) విద్యాధికులకు తమ అభిప్రాయాన్ని వ్యక్తం. చేయటానికి అధిక స్వాతంత్ర్యం ఇవ్వడం పట్ల స్థానిక రాజకీయ. నాయకులకు గౌరవం. పెరుగుతుందని

అంచనా వేయడం జరిగింది. నేడు ప్రతిభావంతమైన రాజకీయ భాగస్వామ్యం కోసం ప్రజలకు ఎక్కువ అవకాశాలు కల్పించాలని నొక్కిచెప్పడం జరుగుతోంది. కమ్యూనిస్ట్ రాజ్యాలు వృద్ధిని సాధించిన సమాజాలుగా మారడంతో రాజకీయ భాగస్వామ్య స్వభావంలో అభివృద్ధి వచ్చిందని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చు. కమ్యూనిస్ట్ ప్రపంచమంతటా ఒకే నమూనా భాగస్వామ్యం లేదు. మొదటి ప్రపంచ రాజ్యాలలో కంటే రెండో ప్రపంచరాజ్యాల రాజకీయాలలో గుణాత్మక రాజకీయ భాగస్వామ్యం ఉన్నదనటంలో సందేహం లేదు. పౌరునికి స్వపరిపాలనలో శిక్షణనివ్వడం కమ్యూనిస్ట్ సిద్ధాంతంలోని ప్రధానమైన అంశం. అయితే పార్టీ అత్యున్నతాధికారాన్ని కొనసాగించటం దీనికంటే మౌలికమౌంది. కమ్యూనిస్ట్ రాజ్యాలలో జాతీయ విధానాలకు సంబంధించిన రాజకీయ భాగస్వామ్యం చాలా తక్కువగా నియంత్రించడమవుతుంది. ప్రత్యేక విధానాలు సాధారణ పౌరులకంటే ప్రత్యేక నిపుణులు రూపొందిస్తారు. పార్టీ అత్యున్నతాధికారం కింద స్థానిక ప్రత్యేక సాంకేతిక భాగస్వామ్య రూపాలు వ్యవస్థ సునాయాసంగా కొనసాగడానికి దోహదం చేస్తాయి.

సోవియట్ పౌరులు తరచుగా నిర్వహించే ఎన్నికలలో పాల్గొంటారు. వారు వివిధ రకాల సమూహాలకు చెంది ఉండి రాజకీయ ప్రక్రియలో తమ పాత్రను నిర్వహిస్తారు. తద్వారా అధికారులకు ప్రభుత్వ వ్యవస్థ ప్రజామద్దతు పొందడమే లక్ష్యం కాని విధానాన్ని ప్రభావితం చేయడం లేదా నాయకులను ఎన్నుకోవడం కాదు. ఎన్నికల నిర్వచనం వల్ల అభ్యర్థుల ఎంపికలో శిష్టులమధ్య పోటీగా కాక రాజకీయ శిష్టవర్గం కార్యక్రమాలను ప్రచారం చేయడానికి ప్రజాస్వామికంగా మద్దతును సాధించడమే లక్ష్యం. ఎన్నికలలో ఓటర్లు 99% ఓటింగ్లో పాల్గొంటారు. అదే విధంగా ట్రేడయూనియన్లు, వృత్తి సంబంధమైన సంస్థలు ప్రజలను నియంత్రించడానికి సాధనంగా ఉపయోగపడతాయి. ఉద్యోగాలు పొందడానికి ఈ సంస్థలలో సభ్యత్వం తప్పనిసరి.

సోవియట్ రష్యాలో రాజకీయ భాగస్వామ్యం మద్దతు పొందటానికి తగిన ప్రోత్సాహం ఉంది. ఫలితంగా సాంఘిక, వ్యక్తిగత చర్యలు రాజకీయ చర్యలుగా మారతాయి. భాగస్వామ్యం కేవలం జీవనోపాధి సాధించే సాధనం కాదు. రాజ్యలక్ష్యాలను సాధించటానికిది ఒక మార్గం. పౌరుల రాజకీయ భాగస్వామ్యం తమ కోరికల సాధన కోసం ప్రభుత్వంపై వత్తిడి చేయడం కోసం కాక అధికారుల విధానాలకు మద్దతు చేయడం కోసం కాక అధికారుల విధానాలకు మద్దతు పొందటం వాటిని పాటించటానికి సాధనంగా పరిగణించటం జరుగుతుంది.

చైనాలో రాజకీయ కార్యక్రమాలలో పౌరుల భాగస్వామ్య లక్ష్యం పౌరుల పునఃసామాజికీకరణ అన్ని రకాల రాజకీయ చర్యలు ప్రజలను విద్యావంతులను చేయటానికి అవసరంగా ఉపయోగించడం జరిగింది. అధ్యయన సమూహమే రాజకీయ భాగస్వామ్య రూపంగా ఉపయోగించబడిది. పౌరులు చిన్న సమూహాలలో పాల్గొనడంతోపాటు తరచుగా పౌరులు ప్రజాప్రదర్శనలు, ఊరేగింపులలో పాల్గొనటానికి ప్రజా కార్యక్ర- మాలలో పాల్గొంటారు. జాతీయ స్థాయి ప్రచార ఉద్యమంలో వ్యక్తిగత భాగస్వామ్యాన్ని పెంచుతున్నామనే భావనను కలిగించటంలో ప్రజాకార్యక్రమాలు ప్రధానపాత్ర వహిస్తాయి. పౌరులు ఎన్నికల ప్రక్రియలో కూడా పాల్గొంటారు. ఎన్నికలు పార్టీ విధానాలను ప్రచారం చేయడానికి, ప్రజామద్దతును పెంచడానికి సాధనాలుగా ఉపయోగపడతాయి కాని నాయకులను ఎన్నుకోవడానికి కాదు. చైనాలో రాజకీయ భాగస్వామ్యం మొత్తం మీద నియంత్రించబడి ఎక్కువస్థాయిలో ఉంది.

అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో రాజకీయ భాగస్వామ్యం విలాసవంతమైంది. (Luxury), ఎందుకంటే సాధారణ మానవుడు తన సామర్థ్యాన్ని, సమయాన్నంతా జీవించడానికి కావలసిన జీవనోపాధిని సంపాదించటానికి వెచ్చిస్తాడేకాని రాజకీయాల గురించి ఆలోచించడు. నిరక్షరాస్యత, వార్తా రవాణా "సౌకర్యాల కొరత, కులం, జాతి, మత సంబంధ విధేయతలు జాతీయ సమైక్యత సమస్యలనెదుర్కొనటం, సాంస్కృతికంగా బహుళజాతి రాజ్యంలోని రాజకీయాలలో పాల్గొనటానికి ప్రధానమైన ఆటంకాలు, అతి తక్కువ భాగస్వామ్యం అభివృద్ధిని కుంటుపరుస్తుంది. ఒక రాజ్యం అభివృద్ధి చెందాలంటే ప్రజల సామర్థ్యం, నైపుణ్యం, రాజ్యాభివృద్ధి, ఆర్థిక కార్యక్రమం, సాంఘిక సంస్కరణలో ఉపయోగించడం జరగాలి. ఇంకా ప్రతిభావంతమైన రాజకీయ సంస్థలను రూపొందించడం అనేది తరచుగా పౌరుల భాగస్వామ్యం పై ఆధారపడుతుంది.

అత్యధిక భాగస్వామ్యం ఇంకొక పక్క అస్థిరత్వానికి దారి తీయవచ్చు. సాంఘిక, ఆర్థికమార్పు, రాజకీయాభివృద్ధి వల్ల పెంపొందిన ఉద్రిక్తలు నిరసనలకు, ధర్నా, దొమ్మి, హింస వివిధ రూపాలలో రాజకీయ విమర్శలకు దారితీసి నూతన రాజకీయ సంస్థలకు వీటిని నియంత్రించడం చాలా కష్టమవుతుంది. రాజకీయ సంస్థలను నూతనంగా ఏర్పాటు చేసి తగినంతగా అభివృద్ధి చెందకపోతే తక్కువస్థాయి రాజకీయ భాగస్వామ్యం కూడా రాజకీయ సంస్థలకు అంతరాయం కావచ్చు. త్వరితగతిని సాధించే సాంఘిక, ఆర్థిక ఆధునికీకరణ సాంఘిక ప్రమాణాలను, విలువల సతనానికి దారితీయవచ్చు. ఈ పరిస్థితులలో ప్రజాసమూహాల రాజకీయ భాగస్వామ్యం హింసకు దారితీసి అమలులో ఉన్న రాజకీయ సంస్థ పతనానికి దారితీయవచ్చు.

రాజకీయ భాగస్వామ్యాన్ని విస్తృతం చేయడంద్వారా రాజకీయ సంస్థను పటిష్టం చేస్తూ దేశంలో రాజకీయ స్థిరత్వం, శాంతి భద్రతలను పెంపొందించినప్పుడే రాజకీయ సంస్థలు నూతనంగా రాజకీయాలలో పాల్గొనే ప్రజలను నియంత్రించగల సామర్థ్యం పొందుతాయి.

మూడో ప్రపంచ రాజ్యాలలో ప్రజా సమూహాల రాజకీయ భాగస్వామ్యం గుణాత్మకంగా పరిమితమైంది. తక్కువ విద్యాస్థాయి, తరచుగా నిరక్షరాస్యులైన జనాభా, అనారోగ్యంతో, గ్రామీణ నివాసం, రాజ్య కార్యక్రమాలలో చాలా పరిమితంగా పాల్గొంటారు. బలహీనమైన ప్రభావవర్గాలు, భాగస్వామ్యం కంటే పదవిలో కొనసాగాలనుకొనే నాయకులతో మూడో ప్రపంచంలోని ఉదార ప్రజాస్వామ్యాలు, కమ్యూనిస్ట్ రాజ్యాలు రెండింటిలోను రాజకీయ భాగస్వామ్యాన్ని పెంపొందించాలని ఊహించడంలేదు. మూడో ప్రపంచ రాజ్యాలలో కూడా రాజకీయ భాగస్వామ్య స్థాయిలలో గుణాత్మక, పరిమాణాత్మక తేడాలున్నాయి. రాజకీయ భాగస్వామ్యం, సాంస్కృతిక చరిత్ర, వారసత్వం, స్వాతంత్ర్యం పొందిన సమయం, ప్రభుత్వం సాధించే ఆర్థిక, సాంఘిక అభివృద్ధి విధానాలు, రాజ్య ప్రభుత్వ స్వభావాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. మూడో ప్రపంచంలో రాజకీయ భాగస్వామ్య పద్ధతులు దశలు ప్రత్యేకమైనవి. యజమాని సేవిక (Patron-client), పోషకుడు- పోషింపబడేవాడు సంబంధాల ద్వారా సాధారణ ప్రజలను రాజకీయాలలోకి తెప్పిస్తున్నారు. ఈ రకమైన విధేయతా సేవలు ఉన్నతమైన హోదా కలిగిన యజమానికి తక్కువ హోదాగల సేవకులకు మధ్య సంబంధం ఉంటుంది. యజమానికి విశ్వాసపాత్రులై సేవకులు ప్రతిఫలంగా కొంత రక్షణ, భద్రత పొందుతారు. మూడో ప్రపంచ రాజ్యాలలో ఈ రకమైన సంబంధాలు ఉండడానికి కారణం రాజకీయ భాగస్వామ్య మార్గాలైన రాజకీయ పార్టీలు, ప్రభావ వర్గాలు కానికావు, దారిద్ర్యం, అసమానతలు

ప్రధానమైన కారణాలు.

ప్రజాస్వామ్యం అంటే ప్రజాప్రభుత్వం. ఇది ప్రజాభీష్టం, వయోజనుల మద్దతుపై ఆధారపడి ఉంది. ప్రజాస్వామ్య ప్రక్రియలో ఎన్నికలు అత్యంతావశ్యకమైన, విడదీయరాని భాగం. ఎన్నికలు లేకుండా ప్రజాభీష్టం నిర్ణయించలేం. ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రజాభీష్టానికి ఆధిక్యత ఉంటుంది.

6.9 రాజకీయ భాగస్వామ్యం - ఎన్నికలు

రాజకీయ భాగస్వామ్యం అనే పదం ఎప్పుడైతే ఎన్నికలతో ముడిపడిందో అప్పటినుంచి భాగస్వామ్య అధ్యయనానికి ఎన్నికలు ప్రధాన కేంద్రంగా మారాయి. పౌరులు రాజకీయాలలో పాల్గొనడానికి ప్రత్యామ్నాయ మార్గాలున్నప్పటికీ భారతదేశంలో ప్రజలకు రాజకీయాలలో పాల్గొనడానికి ఎన్నికలు మాత్రమే అవసరమైన ప్రేరణను కల్పిస్తాయి. ఈ పరిస్థితులలో బహిర్గతమయ్యే రాజకీయ భాగస్వామ్యంలోని వివిధ అంశాలను పరిశీలించవచ్చు.

ప్రాతినిధ్య సంస్థలకు నిర్వహించే ఎన్నికలు ప్రజాస్వామ్య సమాజ పునర్నిర్మాణానికి, రాజకీయాభివృద్ధి కార్యరీతికి సాధనాలు, లాంఛన ప్రాయమైన ప్రాతినిధ్య ప్రజాస్వామ్య సంస్థలను రూపొందించడం జరిగింది. ఒక సంవత్సరం, ఇంకొక సంవత్సరానికి, ఒక ఎన్నికకు మరొక ఎన్నికకు భౌతిక గమనశీలత, రాజకీయ భాగస్వామ్యం పెరుగుతున్నది.

ప్రవర్తనావాద విప్లవం రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనం నూతనోత్సాహం పొందుతూ 1950, 1960 దశకాలలో రాజకీయ ప్రవర్తన, ఓటింగ్ ప్రవర్తనను కీలక అంశాలుగా ఎన్నికల ప్రక్రియ అధ్యయనం పై కేంద్రీకరించింది. ఓటింగ్ ప్రవర్తన విషయంలో రాజకీయ భాగస్వామ్యం నూతనమైన క్రియాశీలక అర్థాన్ని సంతరించుకుంది. ప్రజల రాజకీయ భాగస్వామ్యంలో అత్యంత ప్రాధాన్యతగల సాధనం ఓటింగ్. ప్రజాస్వామ్యంలో రాజకీయ ప్రక్రియను అర్థం చేసుకోవడానికి రాజకీయ భాగస్వామ్యం ప్రధాన సాధనంగా మారింది. రాజకీయ వ్యవస్థ రూపాలను బట్టి రాజకీయ భాగస్వామ్యం మారిపోతుంది. ఉదారప్రజాస్వామ్య ప్రభుత్వంలో రాజకీయ భాగస్వామ్యం అత్యధికంగా ఉంటుంది. రాజకీయాభివృద్ధికి రాజకీయ భాగస్వామ్యం ప్రామాణికమని కొందరు అభిప్రాయపడ్డారు. రాజకీయ భాగస్వామ్యం రాజకీయ వ్యవస్థకు స్థిరత్వాన్ని, న్యాయబద్ధతను చేకూరుస్తుంది. ఈ విధంగా కమ్యూనిస్ట్ రాజ్యాలు కూడా రాజకీయ భాగస్వామ్యానికి త్యంత ప్రాధాన్యమిస్తున్నాయి.

అన్ని రకాల రాజకీయ వ్యవస్థలను పరిశీలించిన తరువాత భారతదేశం ప్రజాస్వామ్య ప్రభుత్వం వైపు మొగ్గు చూపింది. కానీ ఇంత సుదీర్ఘమైన అనుభవం తరవాత చాలామంది భారతీయులు ప్రజాస్వామ్యం వాస్తవికత కంటే ప్రేరణ కల్పించేదిగానే మిగిలిపోయిందని భావిస్తున్నారు. కాబట్టి రాజకీయ భాగస్వామ్యం ప్రాధాన్యత సందర్భాన్నిబట్టి ఉంటుంది.

1947 సంవత్సరంలో స్వాతంత్ర్యం పొందిన నాటినుంచి పార్లమెంటరీ ఎన్నికలు, అసెంబ్లీ ఎన్నికలు, స్థానిక సంస్థల ఎన్నికలు క్రమం తప్పకుండా నిర్వహించిన దేశాలలో భారతదేశం ఒకటి. భారత ప్రభుత్వం జాతి,

కుల, వర్ణ విచక్షణ లేకుండా సాహసోపేతమైన వయోజన ఓటింగ్ వ్యవస్థను నిరక్షరాస్యులైన భారతీయులపై అత్యంత విశ్వాసంతో అమలు చేసింది. కానీ భారత ప్రజలు నిరక్షరాస్యులైన యజమానులుగా తమ నాయకుల, దేశ సౌభాగ్యాన్ని తిరిగి రాయడంలో తమ సామర్థ్యాన్ని రుజువు చేసుకొన్నారు. ఏ ప్రభుత్వం విజయమైనా, అపజయమైనా ప్రభుత్వ కార్యక్రమాలలో ప్రజల భాగస్వామ్యం మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. భారత దేశం దీనికి అతీతం కాదు.

ఎన్నికలు ప్రజలకు తమ ప్రతినిధులను ఎంపిక చేసుకోవడానికే కాక రాజకీయాలలో పాల్గొనటానికి అవకాశం కల్పిస్తాయి. సమకాలీన రాజకీయ అంశాలను తెలియజేస్తూ, రాజకీయ వ్యవస్థలో మార్పులు తేవడానికి ఎన్నికలు ప్రధానమైనవి. ఆధునిక రాజ్యం ఎన్నికల వ్యవస్థ ఒక రాజకీయ పద్ధతిగా ప్రజావ్యవహారాలలో పాల్గొంటున్నామనే భావాన్ని కలిగిస్తాయి.

ఎన్నికలు ఓటరు, రాజకీయ వ్యవస్థం / పట్ల విభిన్న విధులను నిర్వర్తిస్తాయి. ఓటరుకు రాజకీయ భాగస్వా- మ్యానికి సాధనంగాను రాజకీయ వ్యవస్థకు న్యాయబద్ధత, విశ్వాసాలను ప్రసాదిస్తూ వ్యవస్థ కొనసాగింపుకు మద్దతును సాధించే ముఖ్యసాధనంగా ఎన్నికల వ్యవస్థ విభిన్న పాత్రలు నిర్వహిస్తుంది.

ఎన్నికల ప్రధానవిధి రాజకీయ భాగస్వామ్యానికి అవకాశాలను, మార్గాలను కల్పించడం. ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థకు ఆవశ్యకమైన రాజకీయ భాగస్వామ్యానికి ఎన్నికలు అతి ప్రధానమైనవి. రాజకీయ భాగస్వామ్యం ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థను పటిష్టం చేస్తుంది.

6.11 ముగింపు

రాజకీయాలలో పాల్గొనటానికి ఉండే రూపాలు, ప్రేరణ ఒక రాజకీయ వ్యవస్థకు ఇంకొక రాజకీయ వ్యవస్థకు తేడా ఉంటుంది. విభిన్న రాజకీయ వ్యవస్థలలో రాజకీయ భాగస్వామ్యంపై కొన్ని పరిమితులు ఉ ఒడవచ్చు. దారిద్ర్యం, నిరక్షరాస్యత, వార్తా రవాణా సౌకర్యాలలో ఉండే సాధారణ సమస్యల వల్ల అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో రాజకీయ భాగస్వామ్యం పరిమితంగా ఉంటుంది. సంపూర్ణాధికార రాజ్యాలలో రాజకీయ భాగస్వామ్యం పరిపాలకులు నియంత్రిస్తారు. ఉదార ప్రజాస్వామ్య రాజ్యాలలో ప్రజల సహకారం, విశ్వాసం పొందడానికి సాధారణంగా రాజకీయ భాగస్వామ్యాన్ని ప్రోత్సహించడం జరుగుతుంది.

ఆర్థిక, పరిసరాలు, రాజకీయ వ్యవస్థ, న్యాయ అవసరాలు గ్రామీణ, పట్టణ సంస్కృతి వ్యక్తి రాజకీయ ప్రవర్తనను ప్రభావితపరిచే కొన్ని ప్రధాన కారకాలు. ధనవంతులు వారికివారే రాజకీయ కార్యక్రమాలలో పాల్గొంటారని భావించడమైంది. ఎన్నికల కాలం, ఎన్నికల ప్రాధాన్యత గురించి అందించిన సమాచారం ఎన్నికలలో ఎక్కువమంది ఓటర్లు ఓటింగ్లో పాల్గొనేటట్లు చేయవ్వు. ఒత్తిదులు, ప్రతివత్తిదులు ఓటు చేయడానికి ఒత్తిడి తేవచ్చు. వయస్సు, విద్య, మతం, కులం, లింగభేదం, గ్రామీణ పట్టణవైవిధ్యం, వార్తా ప్రచారసాధనాలు, పరిజ్ఞానం సాధారణ ఆసక్తి మొదలైన పరిసర కారకాలు రాజకీయ భాగస్వామ్యం పరిధిని నిర్ణయిస్తాయి.

6.11 చదువదగిన పుస్తకాలు

Mukhopadhaya : Political Sociology

Tom Bottomore : Political Sociolog

R.T. Jangam : Political Sociology

6.12 నమూనా పరీక్షా ప్రశ్నలు

కింది ప్రశ్నలకు వ్యాసరూపంలో సమాధానాలు రాయండి.

1. రాజకీయ భాగస్వామ్యం అంటే ఏమిటి? అది ఎన్ని రకాలుగా ఉంటుంది.

2 ప్రజాస్వామ్యేతర దేశాలలో రాజకీయభాగస్వామ్యాన్ని విశ్లేషించండి.

3. రాజకీయ భాగస్వామ్య కారకాలను చర్చించండి.

4. రాజకీయ భాగస్వామ్యం- ఎన్నికలు విశ్లేషించుము.

కె. సురేష్

పాఠం -7
శిష్టవర్గం

పాఠ్యాంశ విషయక్రమం

7.1 పరిచయం

7.2 శిష్టవర్గం అంటే ఏమిటి

7.3 శిష్టవర్గ సిద్ధాంతాలు

7.3.1 పరేటో శిష్టవర్గ సిద్ధాంతాలు 21

7.3.2 గెటానో మోస్కా గోశ

7.3.3 రాబర్టు మీచెల్స్

7.3.4 జోసె ఆర్టేగ్ వై. గాసెట్ -

7.3.5 కారల్ మార్క్స్

7.3.6 సి. రైట్ మిల్స్

7.3.7 లాస్‌వెల్

7.3.8 థామస్ డై, హర్మన్ జిగ్లర్

7.3.9 రాబర్టు థాల్

7.4 శిష్ట సిద్ధాంతం - ప్రజాస్వామ్యం

7.5 విమర్శనాత్మక పరిశీలన

7.6 చదువదగిన పుస్తకాలు

7.7 నమూనా పరీక్షా ప్రశ్నలు

7.1 పరిచయం

ఆధునిక రాజనీతి శాస్త్ర అధ్యయనంలో “రాజకీయ శిష్టవర్గం” (Political Elites) భావన అత్యంత ప్రాధాన్య స్థానాన్ని సంతరించుకొన్నది. శిష్ట వర్గంగా పిలువబడే అల్ప సంఖ్యాకులు నిర్వహిస్తున్న రాజకీయ పాత్రకు గల ప్రాముఖ్యత మరే ఇతర అంశానికి లభించుటలేదు. ఏ సమాజంలోనైనా శిష్ట వర్గం చాలా అల్పసంఖ్యలో ఉండి చాలా ఎక్కువ నిర్ణయాలను తీసుకొంటుంది. మరో విధంగా చెప్పాలంటే వారే సమాజ నిర్ణేతలు. సామాజిక, రాజకీయ, ఆర్థిక విలువలకు శిష్టవర్గం ఏకైక మూలాధారం. ప్రతి సమాజం అది ఎటువంటి రాజకీయ వ్యవస్థను కలిగి ఉన్నప్పటికీ– ప్రాచీన, సాంప్రదాయ, ఆధునిక, అభివృద్ధి చెందుతున్న, ప్రజాస్వామ్య, పరిపూర్ణాధికార, ఆ వ్యవస్థలో శిష్టవర్గం కీలకపాత్రను నిర్వహిస్తున్నది. ప్రజాస్వామ్య, నియంతృత్వ సైనిక, ఏక పక్ష రాజకీయ వ్యవస్థలలో “శిష్ట వర్గ ప్రాముఖ్యం”ఆయా వ్యవస్థల నిర్మాణంపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఎలాంటి రాజకీయ వ్యవస్థలోనైనా శిష్ట వర్గానికి కీలకస్థానం ఉండటంవల్లనూ, పూర్వం, ప్రస్తుతం గల ప్రభుత్వ కార్యకలాపాల్లో ప్రముఖ పాత్రను నిర్వహించటల్లనూ, ఆధునిక రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనంలో రాజకీయ శిష్టవర్గం ఒక ప్రధాన మూలక అధ్యయనాంశంగా పరిగణన పొందింది.

శిష్ట వర్గ భావనను సామాజిక, చారిత్రక, మనోవైజ్ఞానిక, రాజనీత శాస్త్రవేత్తలు చాలా సందర్భాలలో ఉ పయోగిస్తున్నారు. అందువల్ల శిష్టవర్గం భావన అధ్యయనాన్ని ఒక్క నిర్వచనంతో ప్రారంభించటం అంత సబబైన విషయంకాదు. ప్రాబల్యశిష్ట వర్గం (Power Elites), సామాజిక శిష్టవర్గం (Social Elites) అల్పజనపాలన (Oligarchy), పాలకవర్గం (Ruling class) మెదలైన పదాలు మనకు ఎదురౌతుంటాయి.

7.2 శిష్ట వర్గం అంటే ఏమిటి

సమాజంలో కొందరు పాలింపబడటానికి మరికొందరు పాలించటానికి తగిన వారని ప్రముఖ గ్రీకు తత్వవేత్త “అరిస్టాటిల్ అన్నారు. శిష్ట వర్గం అనగా “ఎన్నుకోబడినకొద్దిమంది” (Chosen Few) అని అన్నారు. తమ అత్యున్నత లక్షణాలతో (Superior Quality) తమనైపుణ్యంలో శిఖరాగ్ర స్థాయికి చేరుకున్న వ్యక్తుల సమూహమే శిష్టవర్గం. కార్మికసంఘాల్లో, ఉద్యోగి స్వామ్యంలో, సైనిక దళాలలో ఎంపిక అయిన కొద్దిమంది శిష్టులు ఉంటారు. పరేటో మాటల్లో శిష్టవర్గం అనగా ప్రతివృత్తిలోను సామాజిక శ్రేణిలోను అగ్రస్థాయికి చేరుకున్న వ్యక్తుల సమూహం, ఉదాహరణకు న్యాయవాదులలో న్యాయ వాద శిష్ట వర్గం, ఉద్యోగి స్వామ్యంలో ఉద్యోగ శిష్ట వర్గం: ప్రజలను నియంత్రించే సామర్థ్యం గల కొద్దిమంది వ్యక్తుల సమూహమే శిష్టవర్గం” అని మిచెల్స్ అన్నారు. రాజకీయ వ్యవస్థలో (Body Politic) ప్రాబల్యం పొందినవారే శిష్టులు. వారే సమాజంలో అత్యున్నత స్థాయిని సంతరించుకొని ఉంటారని లాస్వెల్ పేర్కొన్నారు. వ్యూహాత్మక శ్రేణులలో (Strategic Heirarchies) నాయకస్థానానికి చేరుకొన్న వారే శిష్ట వర్గమని C. రైట్ మిల్స్ నిర్వచించారు. అ సమాజంలో సమాజ సభ్యుల దృష్టిలో మతం, వ్యాపారం, వివిధ సంఘాలు, శాసనసభ, పౌర సంఘాలలో (Civic Bodies) నాయకత్వ హోదాను అనుభవిస్తున్న వాస్తవ విధాన నిర్ణేతలే శిష్టవర్గమని హంటర్ నిర్వచనం. ఈ నిర్వచనాలన్నింటిని పరిశీలిస్తే కింది అంశాలు విదితమౌతాయి.

1. ''విశిష్ట లక్షణాలు' (Distinct Qualities) శిష్టవర్గాన్ని రూపొందిస్తాయి;

2. శిష్టవర్గపు గౌరవం, హోదా, ప్రాధాన్యత;

3. సమైక్య, సమూహ భావంతో ఆలోచనలు;

4. ప్రాబల్యం, అధికారం, ప్రభావం, ఇతర వనరులను పొంది ఉండటం.

శిష్ట వర్గం భావన సమాజపు ఒక రంగంలో ఉన్నత స్థాయిలలో ఉన్న కొద్ది మంది ప్రముఖులకే వర్తిస్తుంది. –వారు వ్యాపార రంగంలో ప్రముఖులు కావచ్చు. సామాజిక రంగంలో అతి ముఖ్యులు కావచ్చు. విద్యారంగంలో ఉన్నత మేధావి వర్గం కావచ్చు. ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే పాలన, ఆర్థిక, సైనిక, రాజకీయ, మత వ్యవస్థలలో శిఖరాగ్ర స్థానానికి చేరుకొన్న కొద్దిమంది ప్రముఖ వ్యక్తులకు శిష్టవర్గం భావన వర్తిస్తుంది. రాజకీయ రంగంలో ఉన్నత స్థానాన్ని ఆక్రమించి విధాన నిర్ణయంనుంచి, విధానాల వివరణ, ప్రచారం, అమలు మొదలైన వాటి పై ఆధిపత్యం, ప్రభావం చూపించే రాజకీయ శిష్ట వర్గం ఆధునిక రాజకీయ, ' సామాజిక విశ్లేషణంలో ప్రముఖ స్థానాన్ని సంతరించుకొంది.

7.3 శిష్ట వర్గ సిద్ధాంతాలు

సమాజంలో అధికారం ఏ విధంగా రూపొందుతున్నదన్నది శిష్ట వర్గ అధ్యయనంలో ప్రధానాంశం. అధికారం ఏ విధంగా రూపొందుతుంది? అధికారం కేవలం అల్ప సంఖ్య గల వర్గంచేతిలోనే ఉంటుందా? అలా ఉండటం కేవలం కాకతాళీయమా? లేక అనివార్యమా? అసలు అధికారం స్వభావం ఏమిటి? ఇవన్నీ శిష్ట వర్గ అధ్యయనానికి సంబంధించిన ప్రశ్నలు.

స్థూలంగా రాజకీయ వ్యవస్థలను రెండు వర్గాలుగా విభజించవచ్చు. అవి పాలకులు, పాలితులు, పాలకులను పాలకవర్గం అంటారు. రాజకీయ వ్యవస్థలో పాలకవర్గం చాలా కీలకమైంది. రాజకీయ శిష్ట వర్గం వ్యవస్థలో చాలా ముఖ్యమైన స్థానంలో ఉండే విధానాలను రూపొందించటంలోను, వాటిని అమలు జరపటంలోను, ప్రజలు వాటిని అంగీకరించేటట్లు చేయటంలోనూ కృషి జరుపుతూఉంటుంది. అతి ముఖ్యమైన విధాన నిర్ణయాలన్ని శిష్ట వర్గంనుండే ఆవిర్భవిస్తాయి. రాజకీయ రంగంలోని అతిముఖ్యమైన నాయకులతో రాజకీయ శిష్టవర్గం ఏర్పడుతుంది. రాజకీయ శిష్ట వర్గపు ఆసక్తి, కార్యక్రమాలు, పాత్ర, ప్రభావం ప్రాబల్యాలను విశ్లేషించటంద్వారా రాజకీయ వ్యవస్థ తీరు తెన్నులను అధ్యయనం చేయటం సాధ్యమవుతుంది.

''శిష్టవర్గం' పదాన్ని' మొదట 17 వ శతాబ్దపు వర్తకులు 3 నైపుణ్యాన్ని వర్ణించేటందుకు వాడారు. క్రమేణా అది 195 శతాబ్దంలో ఈ భావనను తమ అత్యుత్తమ వ్యాపార దక్షతను, వాణిజ్యపు "కులీన శిష్ట వర్గం"గా ప్రచారంలోకి వచ్చింది.. రాజకీయ, సామాజిక, విశ్లేషణలలో వర్తింపజేశారు. పరేటో, మోస్కా, మిచెల్స్, లాస్వెల్ మొదలగువారు సామాజిక, ఆర్థిక, సాంస్కృతిక, వైజ్ఞానిక రంగాలలో ఉన్నతస్థానంలో స్థూలంగా వర్తిస్తుంది. పాలకవర్గానికి లేదా ఆధిపత్యవర్గానికి శిష్టవర్గాన్ని నిర్వచించారు. రాజకీయ ఉన్న వ్యక్తులందరికీ శిష్ట వర్గం పదం

రాజనీతి శాస్త్రంలో భాగంగా 19 వ శతాబ్దపు చివరన, 20వ శతాబ్దపు ఆరంభంలో శిష్ట వర్గానికి చెందిన అధ్యయనాలు మొదలయ్యాయి. "ప్రతి సమాజంలోను%--%రెండు రకాలైన వ్యక్తులుంటారన్న భావం మీద శిష్టవర్గ సిద్ధాంతం ఆధారపడి ఉంది. 1. ఎంపికైన కొద్దిమంది "అత్యున్నత నాయకత్వ సామర్థ్యాన్ని కలిగి ఉంటారు. 2. మెజారిటీ సంఖ్యగల ప్రజాసమూహం. వీరు పాలింపబడటానికే అర్హులు. మొదటగా ఈ సిద్ధాంతం పశ్చిమ, కేంద్ర యూరోపు' ఖండదేశాలలో ప్రజాస్వామ్యాన్ని, సామ్యవాదాన్ని విమర్శించేదిగా అవతరించింది. తరువాత అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రాలలో చాలామంది రచయితలు" ప్రజాస్వామ్య దేశాలలో ' రాజకీయ ప్రక్రియలను వివరించటానికి ఈ సిద్ధాంతాన్ని వినియోగించారు. '1950' దశకంలో అమెరికన్ సామాజిక శాస్త్రవేత్తలయిన షంపీటర్, లాస్వెల్, సి. రైట్ మిల్స్ మొదలగువారు ఫాసిజం వృద్ధి చెందుతున్న కాలంనాటి యూరోపియన్ తత్వవేత్తల రచనలు అందులో ముఖ్యంగా పరేటో, మోస్కా, మిచెల్స్, గాసెట్ రచనలపై జరిపిన చర్చలు రాజకీయ శిష్టవర్గ సిద్ధాంతం ఆవిర్భావానికి దోహదం చేశాయి. రాజకీయాలలో ప్రత్యక్షంగానో పరోక్షంగానో పాల్గొనే శిష్టులను పాలకశిష్టులు అని అన్నారు. రాజకీయాలలో గుర్తింపులేని చర్యలలో పాల్గొనే వారిని "పాలకేతర శిష్టులన్నారు. శిష్టవర్గ సిద్ధాంతకర్తలలో పరేటో, మోస్కా, మిచెల్స్, గాసెట్, కారల్మార్క్స్, సి. రైట్ మిల్స్ ప్రముఖులు.

7.3.1 పరేటో శిష్ట వర్గ సిద్ధాంతం

విల్ ఫ్రెడ్ పరేటో ఇటలీకి చెందిన సామాజికశాస్త్ర వేత్త. (1848-1923) "తులనాత్మక రాజకీయాల" అధ్యయనంలో శిష్ట వర్గ దృక్పథం ప్రారంభం కావడానికి తోడ్పడినవారిలో పరేటో ముఖ్యుడు. రాజకీయ అధికారం నిర్వహించటానికి తగిన లక్షణాలు (Qualities) గల వారే ప్రతి సమాజాన్ని పాలిస్తున్నారని విశ్వసించారు. ప్రతి వృత్తిలోనూ విజయం సాధిస్తూ శిఖరాగ్రానికి చేరుకున్న వ్యక్తుల సమూహమే శిష్టవర్గం: ప్రతి సమాజంలోను రెండు వర్గాలు ఉంటాయి. 1. (a) ఉన్నత స్థాయిలో శిష్ట వర్గంబీ పాలక, పాలకేతర శిష్టవర్గంగా రూపొందుతారు. తక్కువస్థాయిలోని శిష్టవర్గానికి చెందనివారు. 2. బలప్రయోగం, జిత్తులమారి తనం ద్వారా పాలక శిష్టవర్గం ప్రజలను పాలిస్తుంటుంది. ఇందులో బలప్రయోగానికే అధిక ప్రాముఖ్యత ఉంటుంది. పరేటో శిష్ట వర్గ చక్రభ్రమణభవాన్ని బాగా వృద్ధి చేశారు. చరిత్ర కులీన పాలకుల శ్మశానమని ఆయన పేర్కొన్నారు. (History is a grave yard of Aristoc-racies) ప్రతి సమాజంలో శిష్ట వరగంలో వ్యక్తుల ఉన్నత స్థాయినుండి అధమస్థాయికి, అధమస్థాయినుండి ఉన్నత స్థాయికి నిరంతర గమనం చేస్తుంటారు. అధికారంలో ఉన్న వర్గాలు క్షీణించగా, పాలిత వర్గాలలో "ఉన్నత లక్షణాలు సంతరించుకొన్న" నూతన శిష్ట వర్గం రూపొంది అధికారంలో ఉన్న శిష్ట వర్గంతో పోరాటానికి దిగుతుంది. పర్యవసానంలో శిష్ట వర్గంలోకి కొత్త సమూహాలు చేరుతాయి. అప్పటికే ఉన్న శిష్ట వర్గం పూర్తిగా అంతరించి దాని స్థానంలో కొత్త శిష్టవర్గం రావచ్చు. వివిధ శిష్ట వర్గాల మనోవైజ్ఞానిక భావాల్లో మార్పులు రావటం క్రీ వల్లనే శిష్టులభ్రమణం జరుగుతుంటుంది. వివిధ సందర్భాలలో వివిధరకాలైన శిష్టవర్గాలను, వాటి మధ్య జరిగే చక్రభ్రమణం గురించి పరేటో రాశారు. అవి (1) వివిధ పాలకవర్గాల మధ్య జరిగే భ్రమణంబీ (11) పాలక శిష్ట వర్గం, తక్కిన జనాభాకు మధ్య జరిగే భ్రమణం. రెండవదానిలో (2) అధమ వర్గం (Lower Strata) లోని వ్యక్తులు ఇంతకు ముందే ఉన్న శిష్ట వర్గ స్థాయిని అందుకుంటారు. (b) అధమ వర్గంలోని వ్యక్తులు కొత్త శిష్టవర్గంగా అవతరించి అప్పటికి నిలిచి ఉన్న శిష్టవర్గంలో ప్రాబల్యం నిమిత్తం పోరాటానికి దిగుతారు. ఏయే

కారణాలవల్ల సామాజిక సమతౌల్యంలో మార్పులు జరిగి శిష్టవర్గాలలో భ్రమణాలు జరుగుతాయన్న విషయాన్ని పరేటో సవివరంగా విపులీకరించారు.

శిష్ట వర్గాలలోని వివిధ రకాలైన వ్యక్తుల మనోవైజ్ఞానిక స్వభావాలలో మార్పులు ఏర్పడటం ప్రధాన కారణంగా భావించారు. ఈ సందర్భంలోనే పరేటో అవక్షేప భావన (Residue)ను వృద్ధి చేశారు. సామాజిక జీవనంలోని వ్యక్తుల తార్కిక తార్కికేతర చర్యలలోని విభేదాలలో అవక్షేపభావన దాగి ఉందని పరేటో గుర్తించారు. "లక్ష్యసాధనకు వినియోగపడే చర్యలను, అందుకు అనుగుణంగా ఉండే పద్ధతులను అనుసరించటాన్ని "తార్కికేతర "చర్యలుగా గుర్తించారు. ఏ లక్ష్యసాధనకు వినియోగ పడని చర్యలను "తార్కిక మతచర్యలుగా" పరేటో గుర్తించారు. జీవితంలో వృద్ధి చెందటానికి తోడ్పడే లక్షణాలను (Qualities) పరేటో అవక్షేపాలన్నారు. ఆయన హఠం (Resistence) 2. సామాజికత (Sociability) 3. కార్యకలాపాలు (Activities) 4. సమగ్రత (Integrity) 5. లైంగిక (Sex) 6. సంయోగ సహజత్వం (Instinct of Combinations) గా వాటిని వివరించారు. వీటిలో మొదటి, చివరిదానికి పరేటో ప్రాముఖ్యమిచ్చారు. వీటి సహాయంతో పాలక వర్గ శిష్టులు అధికారంలో కొనసాగటానికి ప్రయత్నిస్తుంటారు. సంయోగ సహజత్వం గల వ్యక్తి తన ప్రేరణలు, సహజతాలు, ఆవేశాలద్వారా ఇతరులు తన వాదాన్ని అంగీకరించేటట్లుగా ఒప్పించగలుగుతాడు. తన స్థితిని భద్రపరచుకొని, సాధించినదానిని నిలబెట్టుకొనే స్వభావాన్ని హఠంగా వివరించారు. సంయోగ సహజత స్వభావం జిత్తులమారి తనాన్ని, హఠాన్ని, 'బలాన్ని సూచిస్తుంది. ఇవి రెండూ మాకియవెల్లీ సూచించిన స్వభావాలైన సింహం, నక్కలపోలికలకు సరిపోతున్నవి. రెండు రకాల శిష్టులలో ఒకరు మోసం ద్వారాను, మరొకరు బలంద్వారాను పాలిస్తారు. వీరివే Reutiers అని Speculators అని వ్యవహరిస్తున్నారు. అధికార ఉపయోగాన్ని సమర్థించుకోవటానికి, ప్రజలనుండి విధేయత పొందుటకు శిష్టులు వివిధ వ్యుత్పత్తులను (Derivations) కల్పితాలను సృష్టిస్తారు. అవక్షేప స్వభావంతో తీసుకొన్న చర్యలు " హేతుబద్ధమైనవని" సమర్థించుకుంటారు. సామాజిక సమతౌల్యం కొనసాగటానికి సమయానుకూలంగా శిష్టవర్గ చక్రభ్రమణం అవసరమని పరేటో పేర్కొన్నారు. సమాజంలో "ఉన్నత వర్గ సంచయనం' (Accumulation) విప్లవాలు సంభవిస్తాయని అన్నారు. 1) వర్గ భ్రష్టణం నెమ్మదిగా తగ్గటం; లేదా (2) అధికారంలో ఉన్నవారు తమ అధికారాన్ని కొనసాగించటానికి అవక్షేపభోవన తగినది కాదనుకున్నప్పుడు లేదా (3) బలప్రయోగంవల్ల ప్రయోజనాలు సిద్ధించకపోవటం; లేదా (4) సమాజంలో అధమ స్థాయి వ్యక్తులు ఉన్నతస్థాయి లక్షణాలను సంతరించుకొని అవక్షేపనను పొంది పాలన కార్యకలాపాలను నిర్వహించటానికి బలాన్ని ఉపయోగించటంలో తగిన ఆసక్తిని కనబర్చినప్పుడు శిష్ట వర్గ పరిభ్రమణం జరుగుతుందని పరేటో తన రచనలలో పేర్కొన్నారు. బలప్రయోగం విషయంలో పాలక శిష్టవర్గం సామర్థ్యానికి, ఆసక్తికి, పరేటో అత్యధిక ప్రాధాన్యత ఇచ్చినట్లు బిబితెలుస్తుంది. ప్రజాస్వామ్య సమాజాల శిష్టులలో 'రాజకీయ పార్టీ' నాయకులను ఆయన చేర్చారు. ప్రభుత్వంలో భాగస్వామ్యం లేకుండా వ్యతిరేకించేవారు శిష్టవర్గానికి వెలుపల ఉంటారు. శ్రేష్టుల మనోవైజ్ఞానిక స్వభావాన్ని పరేటో బాగా వివరించారు. కాని అవశిష్ట భావనను సంతృప్తికరంగా వివరించలేదు. వివిధ రాజకీయ సందర్భాలలో అవశిష్టం వివిధములుగా ఉండే అవకాశాలున్నాయి. అవి చాలామంది చారిత్రికుల, సమాజ శాస్త్రజ్ఞుల పరిశోధనలను విస్మరిస్తున్నాయి. మానవుల స్పందనల విషయంలో పరిసరాల ప్రభావాలను కూడా విస్మరిస్తున్నాయి.

7.3.2- గెటానో మోస్కా Italian Sociologist

మోస్కా రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞుడు. (1858-1941) మనోవైజ్ఞానిక శాస్త్ర వేత్త పరేటో రూపొందించిన రాజకీయ "శిష్టవర్గం, శిష్టవర్గ చక్ర భ్రమణం భావనలను మోస్కా మరింత వృద్ధి చేశారు. అరిస్టాటిల్ ప్రభుత్వాల వర్గీకరణంలోని రాజరికం, కులీన పాలన, ప్రజాస్వామ్యాలను మోస్కా విమర్శిస్తూ 'అల్పజన పాలనయే" సరియైన ప్రభుత్వంగా నిర్వచించారు. సమాజాలన్నింటిలోనూ, అతి తక్కువగా వృద్ధిచెంది, నాగరికత తొలిదశలో ఉన్న, అభివృద్ధి చెందిన శక్తివంతమైన సమాజాలలో- రెండు వర్గాలప్రజలు కనిపిస్తారని మోస్కా పునరుద్ఘాటించారు. 1. పాలకులు, 2. పాలితులు, పాలకవర్గం సభ్యులు తక్కువ సంఖ్యలోను, పాలిత వర్గ సభ్యులు అత్యధిక సంఖ్యలోను ఉంటారు. తక్కువ సంఖ్య సభ్యులు గల పాలకవర్గం రాజ్యపు రాజకీయ కార్యకలాపాలను నిర్వహిస్తూ, అధికార గుత్తాధిపత్యాన్ని కలిగి ఉంటూ, తద్వారా లభించే ప్రయోజనాలను అనుభవిస్తుంటారు. సంఖ్యాబలం ఎక్కువగా గల పాలిత వర్గం ఎల్లవేళలా పాలకవర్గం నిర్దేశాలకు, నియంత్రణలకు లోబడి శాసన బద్ధతను సంతరిచుకొంటుంది. శిష్టులు సమాజాలన్నింటిలోనూ ఉంటారు. అయితే సామాజిక, నాగరక స్థాయిననుసరించి ప్రతి సమాజంలోను శిష్టుల స్వభావం ఒక రకంగా ఉండక భిన్నంగా ఉంటుంది. ప్రత్యేక స్థాయిని సంతరించుకొన్న వ్యక్తులు శిష్టవర్గ సభ్యత్వస్థాయిని పొందుతారు. మోస్కా దృష్టిలో మైనారిటీలో ఉన్న శిష్టులు వ్యవస్థీకృత రూపంలో ఉన్నందువల్ల మెజారిటీ ప్రజలపై పాలనను సాగిస్తుంటారు. మెజారిటీలో గల ప్రజలు వ్యవస్థీకృతమై ఉండరు. వ్యవస్థీకృతం కాకుండా ఉన్న మెజారిటీ ప్రజలపై, వ్యవస్థీకృతమై ఉన్న మైనారిటీ శిష్టుల ఆధిపత్యం అనివార్యమవుతున్నది. మెజారిటీలో ఉన్న వ్యక్తులు మైనారిటీ వర్గ ఆధిపత్యాన్ని ఎదిరించలేరు. మైనారిటీగా ఉన్న శిష్టులు స్వప్రయోజనాల దృష్ట్యా వ్యవస్థీకృతమై ఉంటారు. సాధారణంగా మైనారిటీ వర్గం అత్యున్నతస్థాయిని సంతరించుకొన్న వ్యక్తుల సంకలనం. పాలకవర్గంలోని మైనారిటీ సభ్యులు సమాజంలో అత్యధిక హెూదాను కల్గి ఉంటారు. వంశపారం పర్యత విషయంలో మోస్కా కొన్ని ఆసక్తికరమైన విషయాలను వెల్లడించారు. రాజకీయ వర్గాలన్నీ శాసనరీత్యా కాకాపోయినా, వాస్తవంలోనైనా వంశపారంపర్యతను సంతరించుకొంటాయి. భౌతికశాస్త్రంలో స్థబ్దతశక్తి (Force of Inertia) స్వభావాన్ని రాజకీయ శక్తులు కలిగిఉంటాయి. వాటికి స్థిరత్వం పొందేగుణం ఉంటుంది. కొన్ని కుటుంబాలకు చెందినవారు కొన్ని ప్రత్యేకమైన పదవులనే అంటి పెట్టుకొని. సుదీర్ఘకాలం వరకు ప్రభావాన్ని కలుగజేస్తుంటారు. ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలకు జరిగే ఎన్నికలలో విజయం పొందే వ్యక్తులలో కొందరికి వంశపారంపర్య లక్షణాలు ఉంటాయి. చాలా దేశాల పార్లమెటులలో సభ్యుల, మాజీ సభ్యుల, మాజీ మంత్రుల, మంత్రుల కొడుకులు, కూతుళ్ళు, కోడళ్ళు, అల్లుళ్ళు సభ్యులుగా ఉండటాన్ని మనం చూస్తున్నాం. వంశపారంపర్యంగా ఒక కులం ప్రాధాన్యతను సంతరించుకొన్నాకి, అది తన ఆధిక్యతకు శాసనబద్ధతను కల్పించుకొంటుంది. మోస్కా ఈ సందర్భంలో భారతదేశంలోని "అనువంశికపు కులాలను కొన్నింటిని ప్రస్తావించారు.

రాజకీయ శిష్టులను కొన్ని సామాజిక శక్తులు (Social Forces) ప్రభావపరుస్తాయని మోస్కా పేర్కొన్నారు. శిష్టులు కేవలం బల ప్రయోగంద్వారానే పాలన చేయరు. సమాజంలోని ప్రాధాన్య వర్గాలుకూడా" ప్రభావవంత మైన పాత్రను నిర్వహించగలవని మోస్కా అన్నారు. ఈ సందర్భంలోనే మోస్కా 'ఉప-శిష్ట' (Sub-elite) " భావాన్ని ప్రవేశపెట్టారు. సమాజంలోని కొత్త మధ్యతరగతివర్గం, ప్రభుత్వోద్యోగులు, పరిశ్రమల మేనేజర్లు,

శాస్త్రజ్ఞులు, మేధావులు, మొదలైనవారిని ఆయన ఉప-శిష్ట వర్గంగా పేర్కొన్నారు. ఇది ప్రభుత్వపు మూలకం. ఈ రెండవ వర్గపు నైతికత, తెలివితేటలు, కార్యక్రమాల పైననే రాజకీయ స్థిరత్వం ఆధారపడి ఉంటుందని మోస్కా పేర్కొన్నారు.

పరేటో వతెనే మోస్కాగూడా శిష్టవర్గ చక్రభ్రమణ సిద్ధాంతాన్ని విశ్వసించారు. రాజకీయాధికారాన్ని నిర్వహిస్తూ, "రాజకీయ నియంత్రణ చేయగల అభివృద్ధిని శిష్ట వర్గ లక్షణంగా మోస్కా పేర్కొన్నారు. పాలకవర్గం ఈ లక్షణాన్ని కోల్పోయినప్పుడు పాలిత వర్గ ప్రజలు ఈ లక్షణాన్ని సంతరించుకొని, అధికార పీఠం మీద ఉన్న పాలకవర్గాన్ని కూలదోసి అధికారం హస్తగతం చేసుకొనే అవకాశం ఉంది. పాలక శిష్ట వర్గం కాలక్రమంలో 'ప్రజావసరాలను తీర్చలేకపోవటంలేదా వారందించే సేవలు ప్రజలలో ప్రాముఖ్యతను కోల్పోయినప్పుడు లేదా ఒక కొత్త మతం ఆవిర్భవించినప్పుడు లేదా ఇటువంటివే మార్పులు సంభవించినప్పుడు అధికార మార్పిడి అనివార్యమౌతుంది. ఈ మార్పులకు మోస్కా "మానసిక సంబంధకారణాలతోపాటు, సామాజిక కారణాలను లేదా సామాజిక వత్తిడులను పేర్కొన్నారు. ఆయన సామాజిక పరిస్థితులలో మార్పులకు వ్యక్తుల లక్షణాలకు మధ్య కొంత సంబంధాన్ని ఏర్పరచారు. సమాజంలో కొత్త ఆసక్తులు, "ఆధర్మాలు ఏర్పడి కొత్త సమస్యలు ఉత్పన్నమై శిష్టవర్గ చక్రభ్రమణం ప్రక్రియ ప్రారంభమవుతుంది. మోస్కా 5 సంచార సమాజాన్ని (Mobile Society) ప్రోద్బలం ద్వారా (Persuation) మార్పులను కోరుకొన్నారు. 'ప్రజాభిప్రాయానికి అనుకూలంగా క్రమంగా రాజకీయ వ్యవస్థలో మార్పులు చేయమని పాలక శిష్టవర్గానికి మోస్కా సలహా ఇచ్చారు.

మోస్కా Political Formula అనే భావనను రూపొందించారు. ప్రతి సమాజంలోనూ పాలక శిష్ట వర్గం అధికారంలో కొనసాగటానికి నైతికత కోసం, 'శాసనబద్ధతకోసం" ప్రయత్నిస్తుంటుంది. సర్వసాధారణంగా పాలక శిష్టవర్గం ప్రజల గుర్తింపుకు, సిద్ధాంతాల అంగీకారానికి, విశ్వాసాలకు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తుంది.

రాజకీయంగా అమిత ప్రాబల్యం వహించే శిష్టవర్గం ఏ విధంగా కొనసాగుతుంది? ఏ విధంగా దానికి పదవీ భద్రత లభిస్తుంది? ఇందుకు మోస్కా ఐదు కారణాలను పేర్కొన్నారు. అవి: యే. ప్రజా జీవన విధానంలో కలసిపోయి ఉండటం; 2. రాజకీయ సిద్ధాంతాలను తరచుగా ఉపయోగించుకోవటం; 3. అనుకరణ; 4. శిష్ట వర్గంలోని సభ్యుల మధ్య పదవుల పంపిణీల మార్పులు; 5) సైన్యం మద్దతు. ప్రజా జీవితంతో సన్నిహిత సంబంధం ఏర్పరచుకొని, వారి ఆశయాలను తరచు ప్రకటిస్తూబీ వాటికి అనుగుణమైన రాజకీయ సమాధానాలను పేర్కొంటూ, పాలక వర్గంలో ఎక్కువమందికి పదవులు పంపకం చేస్తూ; కొత్తవారికి 'అధికార పీఠ సాన్నిహిత్యాన్ని' కలుగజేస్తూ సైనిక దళాల మద్దతుకు ప్రజల స్వామిభక్తిని, నిర్బంధ శక్తిని జోడించి రాజకీయ శిష్టవర్గం అధికారంలో కొనసాగుతుందని మోస్కా వివరించారు.

7.3.3 రాబర్ట్ మిచెల్స్

మోస్కా శిష్యుడు మిచెల్స్ (1876-1936). వ్యవస్థాత్మక దృక్పథపు ప్రాముఖ్యతను వివరించారు. ఆయన దృష్టిలో శిష్టుల నియంత్రణ రాజకీయ వ్యవస్థపై ఆధారపడి ఉంటుంది. వ్యవస్థీకృత సమాజపు నిర్మితులు శిష్ట వర్గ ఆవిర్భావానికి తప్పక దోహదం చేస్తాయన్నారు. "అల్ప పాలన అభివృద్ధికి మద్దతుగా "మిచెల్స్" జన

సమూహపు మనస్సు (Mass Mind) భావాన్ని ప్రవేశపెట్టాడు. ప్రజలలో చాలామంది రాజకీయ – వ్యవహారాలపట్ల నిరాసక్తులుగా ఉంటారు. వారు ఇలాంటి విషయాల్లో నిరంతరం అసమర్థులుగానే ఉంటారు. అందువల్ల సామాన్య ప్రజలు స్వపరిపాలనకు పనికిరారు. ప్రజల ఈ స్వభావాన్ని గ్రహించిన నాయకులు అధికారంలో శాశ్వతంగా కొనసాగుతుంటారు. ఒకసారి అధికారంలోకి వచ్చిన నాయకులను తొలగించటం అంత సులువైన విషయంకాదు. నిరంకుశ పాలకులను విప్లవాలద్వారా ప్రజలు తొలగించిన ఉద్రాహరణలు ఎన్ని ఉన్నా, కొత్త గా నియంతలు ఆవిర్భవిస్తూనే ఉన్నారు. మిచెల్స్ దృష్టిలో సార్వజనీన వోటింగ్" హక్కు ఉన్నా, మెజారిటీ ప్రజలకు తమను పాలించుకోవడం సాధ్యమయ్యే విషయంకాదు. ప్రజాస్వామ్యం అంటే ప్రజల పాలన అన్నది దుస్సాధ్యమైన విషయం. ప్రజాస్వామ్య రాజకీయ వ్యవస్థలలోకూడా కొద్దిమంది మాత్రమే ప్రధాన నిర్ణయాలు చేస్తుంటారు. ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలలో పరస్పరం పోటీలుపడే వర్గాలుంటాయి. ఐ వారిమధ్య పోటీలు వారి మద్దతుదార్లను ప్రభావపరుస్తుంటాయి. ప్రజల సమస్యల విషయంలో చాలామంది నిరాసక్తంగా ఉంటారు. చాలామంది తమ తరఫున కొద్దిమంది నిర్ణయాలు' చేయటాన్నే అభిలషిస్తుంటారు. "విప్లవాల విషయంలో కూడా నిర్ణయాలనుకొందరికే వదలివేస్తుంటారు.

7.3.4 జోసె ఆర్టేగ్ వై. గాసెట్

గ్రాసెట్ (1883–1953) ప్రజా సమూహ సిద్ధాంతాన్ని (Theory of Masses) రూపొందించారు. ఎంపికైన కొద్దిమంది ప్రతినిధులలో తమ చిహ్నాన్ని తెలుసుకోగల జన సమూహపు సామర్థ్యంపై ఒక రాజ్యం ఘనత ఆధారపడి ఉంటుందన్నాడు. ఎంపిక అయిన ప్రజలు (Chosen People) ప్రజాసమూహాలకు నాయకత్వం వహిస్తారు. వీరు సమాజం మొత్తంపై ప్రభావాన్ని కలిగిస్తుంటారు. వ్యవస్థీకృత మానవ సమూహమే రాజ్యం, ఎంపికైన స్వల్ప సంఖ్యకల వ్యక్తులే రాజ్య నిర్మితులు. ఈ స్వల్పసంఖ్యలో గల వ్యక్తులే ప్రజా సమూహం తరఫున నిర్ణయాలు చేస్తుంటారు. ఒక రాజ్యం శాసనబద్ధంగా ప్రజాస్వామ్యాన్ని" లేదా "కమ్యూనిస్టు (2) విధానాన్ని ఎంచుకోవచ్చు. వాస్తవంలో ప్రజలను ప్రభావ పరచగలిగిన మైనారిటీ సభ్యులే ఆ నిర్ణయాన్ని చేస్తారు. వీరే ప్రజలకు నాయకత్వం వహిస్తారు. గాసెట్ వీరిని కులీనులుగా (Aristocrats) పేర్కొన్నారు. వీరు అసమర్థులైనప్పుడు, అవినీతికి పాల్పడ్డప్పుడు ప్రజలు వీరిపై తిరుగుబాటు చేస్తారు. ఈ తిరుగుబాటు. లక్ష్యం కులీన పాలనను వ్యతిరేకించటంకాదు. ఇంతకంటె ఎక్కువ సామర్థ్యం గల కులీన పాలన ఏర్పాటు ప్రధాన లక్ష్యంగా ఉంటుంది. ఎక్కడైతే సమష్టి జన సమూహంపై "అల్పసంఖ్యాకుల" వర్గం ప్రభావం ఉండదో అక్కడ సమాజం ఉండదని గాసెట్ అభిప్రాయం. ఒకదేశపు జనసామాన్యం కులీన పాలన లేకుండా తమంతట తాము తమ పనులు నిర్వహించుకోగలమని అనుకున్నట్లయితే ఆజాతి తప్పనిసరిగా క్షీణిస్తుందన్నారు. వారి భ్రమలు తొలగిపోవటంతో జన సమూహం (Mass) కొత్త నాయకత్వం వైపు మొగ్గు చూపుతుందనిబీ ఫలితంగా కొత్త కులీన పాలన ఏర్పడుతుందని గా సెట్ అన్నారు.

నోట్ :

ఈ శిష్ట సిద్ధాంతం యొక్క ప్రధాన భావనలు 1920 నుండి 1937లోపు అభివృద్ధి చేయబడ్డాయి. ఈ సిద్ధాంతం 1930వ దశకంలో ప్రధమార్ధానికి ఈ సిద్ధాంతానికి పూర్తి రేపం రావటంతో ఐరోపా ఖండంలో విపరీతంగా ప్రచారంలోకి వచ్చింది. ఈ ఇసద్ధాంతం ప్రజాస్వామ్య భావనను ఒక భ్రమగా తిరస్కరించింది.

కాబట్టి ఈ సిద్ధాంతాన్ని ప్రజాస్వామ్య వ్యతిరేక సిద్ధాంతమని పేరు వచ్చింది.

7.3.5 కారల్ మార్క్స :

ప్రతి సమాజంలోను రెండు వర్గాలుంటాయని మార్క్స భావన. ఒకటి పాలకవర్గం, రెండవది పాలిత వర్గం. ప్రధాన ఆర్థిక ఉత్పత్తి సాధనాలన్ని పాలకవర్గం చేతిలో ఉంటాయి. వీరికి సైనిక బలాలపై నియంత్రణ ఉంటుంది. తద్వారా పాలకవర్గం రాజకీయ ఆధిపత్యం రాజకీయ ప్రభావాన్ని కలిగి ఉంటుంది. పాలక, పాలిత వర్గాల మధ్య నిరంతరం పొరాటం జరుగుతూ ఉంటుంది. పెట్టుబడిదారీ సమాజాలలో వర్గ పోరాటం ప్రారంభమవుతుంది. పెట్టుబడిదారీ సమాజంలో సంపద ఒకచోట దారిద్ర్యం మరొక చోట కేంద్రీకృతమై ఉంటాయి. శిష్ట వర్గ నియంతృత్వ పాలనకు శ్రామిక, వర్గ నియంతృత్వ మొక్కటే ప్రత్యామ్నాయమని మార్క్స పేర్కొన్నారు. ధనిక, పేద వర్గాల మధ్య కొనసాగే వర్గ పోరాటం' శ్రామిక వర్గ విజయంతో అంతమౌతుంది. ఫలితంగా వర్గ రహిత సమాజం అవతరిస్తుంది.

మార్క్స పాలక వర్గ సిద్ధాంతాన్ని చాలామంది శిష్టవర్గ సిద్ధాంత కర్తలు విమర్శించారు. ప్రరేటో, మోస్కాలు చారిత్రక మార్పులను ఆర్థికపరంగా వ్యాఖ్యానించలేమని మార్క్స వాదాన్ని విమర్శించారు. కాని మార్పులకు ఆర్థికాంశాలు ఒక్కటే కారణమని చూర్క్స ఎన్నడూ చెప్పలేదు. మార్పులను ఆర్థిక పరంగా చక్కగా వివరించవచ్చునని మాత్రమే మార్క్స పేర్కొన్నారు. "సామాజిక మార్పులకు" ఆర్థికేతర కారణాలు కూడా మూలకాలని విమర్శకుల అభిప్రాయం. రేమండ్ ఆరన్' సామ్యవాద సమాజంలో ఒక్క శిష్ట వర్గం (One Elite) మాత్రమే అధికారంలో కొనసాగుతుందన్నారు. శిష్ట వర్గ వాదానికి మార్క్సిజానికి మధ్య తీవ్రమైన విభేదాలు ఉన్నప్పటికీ "జేమ్స్ బరనోహోమ్" తనగ్రంథంలో ఇవి రెండూ పరస్పర భంజకాలని, రెండింటిని కలుపవచ్చని నిరూపింప ప్రయత్నించారు. కొన్ని విషయాలలో బరన్హోమ్ దృక్పథం మార్క్స' దృక్పధాన్ని పోలి ఉంటుంది. ఆయన దృష్టిలో శిష్టుల బలం, శక్తి వారికి ప్రధానమైన ఉత్పత్తి, పంపిణీలపై గల నియంత్రణాధికారం మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. ఆర్థిక ఉత్పత్తి సాధనాలపై వారికి గల అధికారమే వారిని అధికార పీఠం మీద కూర్చోబెడుతుంది. ఏసమాజంలోనైనా ఎవరికి ఆదాయం ఎక్కువ ఉన్నదో గ్రహించినట్లయితే పాలకవర్గాన్ని సులభంగా గుర్తించవచ్చు. బ్రరన్ హోమ్ సమర్థించటమే లక్ష్యంగా పెట్టుకొన్నాడు. కేవలం ఉత్పత్తి సాధనాల మీద ప్రాతిపదికగా ఎంచుకొన్నాడు. ఆయన దృష్టిలో పెట్టుబడిదారీ వ్యవస్థ స్థానంలో వ్యవస్థా నైపుణ్యంగల " మానేజర్ల" శిష్టవర్గం అధికారాన్ని స్వీకరిస్తుంది. సమాజంలో మార్పులు సంభవిస్తుంటాయి. పెట్టుబడిదారీ వ్యవస్థను నియంత్రణను శిష్టవర్గానికి క్షీణదశలో ఉన్నది. దాని శిష్టవర్గంలోని మార్పుల వల్లనే సమాజంలో మార్పులు సంభవిస్తుంటాయి.

7.3.6. సి.రైట్ మిల్స్

సి. రైట్ మిల్స్ శిష్ట వర్గపుస్థాయి, స్వభావాన్ని, సామాజిక ఆర్థిక నిర్మితులు సంధర్భంలోనే వివరించ ం సాధ్యమవుతుందన్నారు. సామాజిక వ్యవస్థనుండే శిష్ట వర్గం అవతరిస్తుంది. ఆధునిక సమాజాలలో శక్తి ' (Power) వ్యవస్థీకృత రూపాన్ని ధరించింది. సామాజిక నిర్మాణంలోని కొన్ని సంస్థలలో ఉన్నతస్థాయి పదవులనలంకరించిన అధికారులను శిష్టవర్గంగా వ్యవహరిస్తున్నారు. రాజ్ఞలు ఇచ్చే స్థాయినిబట్టి శిష్ట వర్గపు స్థాయి నిర్ణయించవచ్చు.

రైట్ మిల్స్ అమెరిక్షాలోని కార్పొరేట్ అధిపతులు, రాజకీయనాయకులు, సైన్యాధ్యక్షులు, మొదలగు వారిని ప్రధాన శిష్టులుగా పేర్కొన్నారు. వీరి మధ్య సామాజిక, సన్నిహిత వ్యక్తిగత, కుటుంబ సంబంధాలు ఉంటాయి. ఈ మూడు రంగాలలోని శిష్టులమధ్య తరచుగా అంతర్గత మార్పిడులు జరుగుతుంటాయి. శిష్టవర్గం జనసామాన్యం తరఫున ముఖ్యమైన నిర్ణయాలను చేస్తుంటుంది.

7.3.7. లాస్‌వెల్

ప్రభావ, ప్రభావితుల అధ్యయనమే రాజకీయాల అధ్యయనమని లాస్వెల్ నిర్వచించారు. అనుభవించటానికి గల దానినంతా పొందశక్తి గలవార ప్రభావ పరచేవారు. వ్యక్తులు తమకు కావాలని కోరే దానిని లాస్వెల్ " విలువగా" గుర్తించారు." భేదము, ఆదాయం, రక్షణలను ఆయన ప్రాధమిక విలువలన్నారు. ఈ విలువలను ఎక్కువగా అనుభవించేవారిని శిష్టులంటున్నారు. మిగతా వారినందరినీ కలిసి ప్రజాసమూహమంటున్నారు. శిష్టవర్గాన్ని నైపుణ్యతల పరంగా కూడా గుర్తించవచ్చు. హింస, వస్తువులు, "సంకేతాల' లాంటి అనుకూల పరచుకొనే పద్ధతులు శిష్టుల అదృష్టాన్ని నిర్ణయిస్తాయి. స్థిరమైన క్రమపు సంకేతమే సిద్ధాంతం. వ్యతిరేకించేవారి భావాలను వారు ఊహలంటారు. అంగీకృత పదాలైన, నినాదాలు, సంకేతాలద్వారా రిష్టులు శ్రమ, పన్నులు, రక్తం, చప్పట్లు, హబ్జామోదాలు పొందుతుంటారు. శ్రమకు రక్షణ, ఇతరులపై పెత్తనం చేసే విషయాలలో హింసపై" ఆధారపడుతుంటారు. సంపదను సమకూర్చలేనప్పుడు శిష్టులు అంతరంగిక విమర్శలకు గురౌతుంటారు. వస్తువుల కొరత, ధరల పెరుగుదలల మీద శిష్టుల రక్షణ ఆధారపడి ఉంటుంది. అందువల్లనే శిష్టులు ధరలు, వస్తువుల సరఫరాలమీద నియంత్రణను నెలకొల్పుతుంటారు. విప్లవాల ద్వారా శిష్టవర్గంలో మార్పులు సంభవిస్తుంటాయి. లాస్వెల్ శిష్టభావాన్ని పెట్టుబడిదారీ దేశాలు, కమ్యూనిస్టుదేశాలు, అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలోను పరిశీలించారు.

7.3.8 థామస్ డై, హర్మన్ జిగ్లర్

వీరు శిష్ట వర్గ సిద్ధాంతం, ప్రభుత్వ విధానాల గురించి ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు. సమాజంలో ప్రాబల్యం కల కొద్దిమంది, ప్రాబల్యం లేని చాలామంది ఉంటారు. కేవలం కొద్ది మంది మాత్రమే సమాజం కొరకు అ విలువలను పంపిణీ చేస్తారు. ప్రజాసమూహం ప్రభుత్వ విధానాలను నిర్ణయించలేదు. శిష్ట వర్గానికి సమాజంలో ఉన్నత స్థాయి, సాంఘిక, ఆర్థిక హెూదాలు ఉంటాయి. సమాజంలో విప్లవాలను నివారిస్తూ, స్థిరత్వాన్ని కొనసాగించాలంటే శిష్ట వర్గ చక్రభ్రమణం నెమ్మదిగా నిరంతరం కొనసాగుతుండాలి. శిష్ట వర్గాన్ని అంగీకరించిన ప్రజలు పాలితులుగా కొనసాగుతారు. సామాజిక వ్యవస్థ మౌలిక విలువలు, వ్యవస్థ కొనసాగింపులు శిష్టులు భాగస్వాములవుతారు.

7.3.9 రాబర్ట్ ధాల్

రాబర్టు దాల్ తన "ఎవరు పరిపాలిస్తున్నారు" (who Governs) అన్న గ్రంధంలో నిర్ణయ కల్పన దృక్పథాన్ని వివరించారు. ప్రజాస్వామ్యవ్యవస్థలలో ఎవరు పాలిస్తున్నారు అన్న విషయంలో వివిధ పరికల్పనలను (Hypothesis) థాల్ పరిశీలించారు. సమాజంలో ప్రభావాల, వనరుల పంపిణీలలో అసమానతలున్నాయ న్నారు.

సంపద స్థాయి, ఉన్నతస్థితి గలవారే రాజ్యశక్తిని ఉపయోగిస్తున్నరని థాల్ భావన. ఈ పరికల్పనలను పరిశీలించటానికి థాల్ సమాజంలోని కొన్ని “రాజకీయ నిర్ణయాలను “ పరిశీలించప్రయత్నించారు. ఇందుకు ఆయన న్యూహెవెన్ సోసైటీ (New Heaven Society) ని ఎంచుకొన్నారు. ఆయన శిష్టుల ప్రభావ రంగాలను పరిశీలించటానికి మూడు రకాలైన సమస్యావేదికలను ఎన్నుకొన్నారు. పట్టణ అభివృద్ధి, ప్రభుత్వ పాఠశాలలు, రాజకీయ నామినేషన్లు అనే మూడు సమాస్యావేదికలలోని నిర్ణయ కల్పన ప్రక్రియను పరిశీలించారు. ప్రతి 3 సమస్యలోను కల వివిధ అంశాలపై జరిగిన నిర్ణయాలను విశ్లేషించారు. ప్రజాస్వామ్యం అప్రధానమన్న కొన్ని విషయాలనుబీ నాయకులు అప్రధాన మనుకొన్న కొన్ని విషయాలను ఆయన చర్చించారు. చివరకు థ్రాల్ “మూడు రకాలైన నాయకులను గుర్తించారు. (1) రాజకీయ వాదులు, (2) సమాజపు గుర్తింపును పొందిన నాయకులుబీ (3) ఆర్థిక గుర్తింపును పొందిన నాయకులు. పైన వివరించిన మూడు రకాలైన నాయకులు నిర్ణయ కల్పన ప్రక్రియలో ఏ విధమైన పాత్రను నిర్వహిస్తారో థాల్ తన అధ్యయనాలలో చర్చించారు.

నిర్ణయ కల్పన ప్రక్రియ ‘బహుత్వ మార్గంలో ఉంటుందని థాల్ భావించారు. దీనినే ఆయన పాలియార్కీగా (Polyarchy) పేర్కొన్నారు. పాలియార్కీ లో మైనారిటీ గ్రూపులు అధిక సంఖ్యలో ఉంటాయి. రాజకీయ వనరుల పంపిణీ సమానంగా ఉండదు కొన్ని గ్రూపులకు తక్కిన వారికంటే ఎక్కువ ప్రభావం ఉంటుంది. సమాజంలోని ప్రతివారు హక్కులను సమానంగా అనుభవిస్తారు. అధికారం కోసం పోటీ పడే శిష్టులు మైనారిటీ గ్రూపుల ప్రజల కోరికలను విస్మరింపలేరు. అందు వల్ల శిష్టులు సమాజంలో అందరికీ ఆమోద యోగ్యమైన కార్యక్రమాలనే చేపట్టుతారు. పాలియార్కీలో రాజకీయ భాగస్వామ్యం సమానంగా ఉండదు. ఓటింగ్ హక్కును ఉపయోగించటం ద్వారా ప్రజలు పరోక్షంగా రాజకీయాలను ప్రభావ పరుస్తారు. రాజకీయ చైతన్యం వృద్ధి చెందటం వల్ల ప్రతి మైనారిటీ గ్రూపు అభిప్రాయాలను శిష్టులు మన్నించాల్సి ఉంటుంది. మెజారిటీ సంఖ్యలో గల ప్రజలు రాజకీయాలలో చురుకుగా పాల్గొనరు. కాని మెజారిటీ ప్రజలు ప్రభావం లేనివారని భావించవీలులేదు. రాజకీయ సమాజంలోని ప్రతి గ్రూపు ప్రభుత్వ నిర్ణయాలను ప్రభావ పరచగల స్థితి యందుంటుంది. రాజకీయ ప్రక్రియలలో కొన్ని విషయాలపై నియంత్రణాధికారం కలిగి ఉన్నవారినే శిష్టులని పిలుస్తున్నారు.

7.4 శిష్ట సిద్ధాంతం - ప్రజాస్వామ్యం

శిష్ట వర్గ భావ సిద్ధాంతాలన్ని ప్రజాస్వామ్య భావనకు ప్రాతిపదిక అయిన ప్రజల చేతుల్లో అధికారం ఉంటున్నదని విషయాన్ని వ్యతిరేకిస్తున్నాయి. ప్రజలు పరిపాలకులనే భావం కేవలం ఒక భ్రమ మాత్రమేనని, ప్రభుత్వస్వరూపం ఏదైనప్పటికీ కార్యసాధకపాలకులెప్పుడూ పరిమిత సంఖ్యలో ఉండే శిష్టులేనని పరేటో, మోస్కా ప్రభృతులు అభిప్రాయ పడ్డారు. అధిక సంఖ్యలోని ప్రజలు ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రభావ పరచటం ఏ విధంగా చూచినా అసంభవమేనని వారి ఉద్దేశ్యం. పరేటో, మోస్కాల తరువాత శిష్ట వర్గ సిద్ధాంత కర్తలు రాజకీయ శిష్టవర్గ సిద్ధాంతంలో రాజీపడే నూతన ప్రజాస్వామ్య సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించ ప్రయత్నించారు. వీరు “ప్రజాస్వామ్యం” అనే రాజకీయ వ్యవస్థను రూపొందించారు. ఈ రాజకీయ వ్యవస్థలో రాజకీయ పార్టీలు ప్రజల ఓట్లకై పోటీ పడతాయి. ఇందులో శిష్టులు సాపేక్షికంగా బహిర్గతంగా ఉంటూ మెరిట్ ఆధారంగా భర్తీ అవుతారు. జనసమూహం వివిధ ప్రత్యర్థి శిష్టుల మధ్య తమ ఎంపికను (Choice) ఉపయోగించుకుంటూ రాజ్యపాలనలో పాల్గొంటుంది. శిష్టవర్గ సిద్ధాంతానికి, ప్రజాస్వామ్యానికి మధ్య రాజీ కుదర్చటంలో కారల్ మానహీమ్ (Karl Mannheim

1893- 1947) ప్రధాన పాత్ర వహించారు. విధాన రూపకల్పన శిష్టుల చేతిలో ఉన్నంత మాత్రాన అది ప్రజాస్వామ్య సమాజం కాదనడానికి వీలు లేదన్నాడు. ప్రజాస్వామ్య ప్రభుత్వంలో ప్రజలు అన్నివేళలా ప్రత్యక్షంగా పాల్గొనలేకపోయినా వారి ఆశయాలను (Aspirations) గుర్తించే అవకాశాలు ఉన్నాయి.......... ప్రజాస్వామ్యంలో పాలితులు వారి నాయకులను తొలగించవచ్చు లేదా అధిక సంఖ్యాకుల ఆసక్తులకను కూలంగా నిర్ణయాలు చేసేటట్లు నాయకుల మీద ఒత్తిడి కలుగ చేయవచ్చు. రాజకీయాధికారం ఎల్లప్పుడూ అల్పసంఖ్యాకులైన శిష్టుల చేతనే నిర్వహింపబడుతుందన్న పరేటో అభిప్రాయంతో ఏకీభవిస్తూ మిచెల్స్ అల్ప జనధీలనను పార్టీ నిర్వహణగా రూపొందిస్తూ శిష్ట వర్గ సిద్ధాంతానికి, ప్రజాస్వామ్యానికి మధ్య అసంగతంలేదని ఆయన పేర్కొన్నారు. సంపూర్ణాధికార వాదానికి ప్రజాస్వామ్యానికి మధ్య విభేదం కేవలం మొదటిదానిలో కొద్దిమంది మాత్రమే నియంతలుగా పాలిస్తారు. ప్రజస్వామ్యంలో నాయకులు నియంతలైతే ప్రజలే వారిని తొలగిస్తారు. లేదా తమ అసక్తులకనుగుణంగా నిర్ణయాలు జరిగేటట్లు నాయకులపై ఒత్తిడి చేస్తారు.

జోసెఫ్ షుంపీటర్ (Joseph Schumpeter 1883 – 1950) "పెట్టుబడి దారీ వ్యవస్థ, సామ్యవాదం, ప్రజాస్వామ్యం" అనే గ్రంధంలో ప్రజాస్వామ్యం పెట్టుబడిదారీ ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఉద్భవించి, దానితో సంబంధం కలిగి ఉంటుంది. కనుకనే ఆ పరిస్థితుల దృష్ట్యా (Context) అర్థం చేసుకోవాలన్నారు. ప్రజాస్వామ్య్న సమాజంలో ప్రజల పాత్ర పాలించటం కాదు. లేదా ప్రధాన రాజకీయాంశాలపై సాధారణ నిర్ణయాలు తీసుకోవడం కాదని షు0పీటర్ వివరించారు. ప్రభుత్వాన్ని రూపొందించటమే ఓటర్ల పాత్ర. అది జాతీయ కార్యనిర్వాహక వర్గాన్ని ఏర్పరస్తుంది. షుంపీటర్ అభిప్రాయంలో ప్రజాస్వామ్యం అంటే ప్రజల ఓట్ల కోసం పోటీ పడే రెండు లేదా అంతకంటె ఎక్కువ సంఖ్యలో గల రాజకీయ పార్టీలు ఎన్నికలలో ప్రజల మద్దతు పొంది మరల ఎన్నికలదాకా పాలనాధికారాన్ని నిర్వహించే యంత్రాంగం. లేదా ప్రజల ఓట్ల కోసం పోటీపడి ఎన్నికలద్వారా నిర్ణయ శక్తిని పొందే వ్యక్తులు తిరిగి ఎన్నికలు వచ్చే దాకా రాజకీయ నిర్ణయాలు చేసే వ్యవస్థా పద్ధతి. శ్రమకోసం నిర్ణయం తీసుకోనే వ్యక్తులను ఎన్నుకోవడమే ఓటర్ల పాత్ర. ప్రజలు రాజకీయంశాలను నిర్ణయించటం లేదా ఆ నిర్ణయాలను అమలు పరిచే ప్రతినిధులను ఎన్నుకోవటంలేదు. షుంపీటర్ మిచెల్స్ కంటే ఇంకా ముందుకు వెళ్ళి రాజకీయాధికారాన్ని నిర్ణయించే అంశాలు ఏ విధంగా ఎందుకు రాజకీయ సార్వభౌమాధికారాన్ని పరిహాసం చేస్తుందో వివరించారు. ప్రజాస్వామ్య ప్రక్రియ పోటీ పరిస్థితులలో ఉండి, ప్రజాప్రాధాన్యతలకు అవకాశం కల్పిస్తూ తద్వారా వ్యక్తులు విధాన రూపకల్పన చేసే అధికారాన్ని పొందుతారని ఆయన పేర్కొన్నారు. ముంపిటర్ ప్రజాస్వామ్యాన్ని "రాజకీయ వేత్తల పాలన" గా భావించారు. ఒక సారి ఎన్నికైన తరువాత, పౌరులనుండి అతి స్వల్పజోక్యంతో మాత్రమే తమకప్పగించిన పాలనా భాద్యతను నిర్వర్తించటానికి రాజకీయనాయకత్వాన్ని అనుమతించాలని షుంపీటర్ అభిప్రాయ పడ్డారు. ప్రజాస్వామ్యంలో పౌరుని పాత్ర రాజకీయ నాయకులను అంగీకరించటం లేదా తిరస్కరించటం మాత్రమేనన్నారు. ప్రజాస్వామ్యంలో ఆయననైతికతకు తావులేదన్నారు. ఆయన దృష్టిలో ప్రజాస్వామ్యం మార్కెట్ యంత్రాంగం వంటిది. అందులో ఓటర్లు వినియోగదారులు, రాజకీయ నాయకులు, నిర్వాహకులు. షుంపీటరు దృష్టిలో రాజకీయ ప్రక్రియ విశ్లేషణలో మనం నిజమైన (Genuine) ఇచ్ఛతో గాక కృతకమైన ఇచ్ఛతో విభేదిస్తాం. ప్రజలు సమస్యలను రేకెత్తించరు. నిర్ణయించరు. వారి అదృష్టాన్ని మలచటానికి వారి తరుపున నిర్ణయాలు తీసికొంటారే కాని అవి నియోజకుల ఇష్టానిష్టాలపై ఆధారపడవు. ఆర్థిక

శాస్త్ర వేత్తలు మార్కెటింగ్ వ్యవ్యస్థను రాజకీయ రంగానికి అన్వయించారు. చాలామంది రాజనీతి శాస్త్ర వేత్తలు అనుభవవాద పరిశోధనల (Empirical Investigation) ద్వారా పాశ్చాత్య ప్రజాస్వామ్య దేశాల్లో ఓటర్ల ప్రవర్తన, వారి ప్రవర్తనకు రాజకీయ వ్యవస్థ స్పందన విషయాలను విశ్లేషించారు.

ఆంథోని డౌన్స్ (Anthony Downs) ఆర్థిక శాస్త్రవేత్త, ప్రజాస్వామ్యాన్ని "ప్రజాస్వామ్య ఆర్థిక సిద్ధాంతం" (The Economic Theory of Democracy) గా వర్ణించారు. ఆయన ప్రజాస్వామ్య, రాజకీయ వ్యవస్థలలోని రాజకీయ పార్టీలను లాభాలు ఆర్జించే ఆర్థిక వ్యవస్థల నిర్వాహకులతో పోల్చారు. లాభాన్ని పొందటానికి రాజకీయ పార్టీలు, నిర్వాహకులు, తమ తమ విధానాలను రూపొందించుకొంటారు. అత్యధిక లాభాలను పొందటానికి వాణిజ్య వ్యవస్థల నిర్వాహకులు 'వస్తూత్పత్తులను" చేసినట్లుగా రాజకీయ పార్టీలు అత్యధిక ఓట్లపొందటానికి అనువుగా తమ తమ విధానాలను రూపొందించుకొంటాయి. వివిధ సమూహాలు వ్యక్తులు ప్రజా మద్దతుకు వివిధ మార్గాలను అన్వేషించినట్లే వివిధ రాజకీయ పార్టీలు ఏర్పడి ప్రజల మద్దతు పొందటానికి పోటీపడుతుంటాయి. ఇది శిష్టుల బహుత్వానికి దారితీసి, ప్రజాస్వామ్య సమాజాలలో ఒకరకమైన, నిరోధ సమతౌల్య వ్యవస్థ ఏర్పాటుకు దోహదం చేస్తుంది. అన్ని రకాలైన వృత్తుల ఆధారంగా వృత్తిపరమైన రాజకీయ సంఘాలు ఏర్పడి ప్రభుత్వాన్ని %Business of Compromises గా మార్చి వేస్తాయి. వివిధములైన శిష్టులు, ఉత్పత్తి సాధనాలను స్వాధీన పరచుకొన్న నిర్వాహకులు, కార్మిక సంఘాల నాయకులు తమ తమ అస్సోసియేషన్సును ఏర్పరచుకొని తమ సభ్యుల ఆసక్తులను కాపాదుకోవటానికి ప్రయత్నిస్తారు.

షంపీటర్, డౌన్స్ ప్రధానంగా ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తల వలెనే రాజనీతి శాస్త్రవేత్తలైన హెరాల్డు లాస్‌వెల్, రాబర్టు థాల్, వలె ప్రజాస్వామ్యపు శిష్టవర్గ భావనను ధృడంగా బలపరచారు. లాస్‌వెల్ శిష్ట వర్గ సామర్థ్యం Manipulative Functions గా నొక్కివక్కాణించారు. వీరు శాస్త్రీయ విధాన రూపకల్పనకు ప్రాధాన్యమిచ్చారు. థాల్, సర్టోరి ప్రజాస్వామ్యాన్ని పాలియారీతో పోల్చారు. వీరి వాదన ప్రకారం పాలి యార్కీ అనగా విధాన రూపకల్పన చేసే మైనారిటీ సంఖ్యగల వారికి, ఆ విధానాలవల్ల ప్రభావితమయ్యే వారికి మధ్య స్వేచ్ఛా పరమైన పోటీ లక్షణంగా గల రాజకీయ వ్యవస్థ. స్వేచ్ఛా యత పోటీల వల్ల రెండు వర్గాల మధ్య సఖ్యత ఏర్పడగల అవకాశాలున్నాయని రాబర్టు థాల్ పేర్కొన్నారు. స్టార్టారి ప్రకారం ప్రజాస్వామ్యం అనగా మెజారిటీ సంఖ్యలో గల ప్రజల ఆసక్తులకు హామీ ఇస్తూ, ఆ బాధ్యతను నిర్వహించటకు ఎన్నికైన మైనారిటీ సంఖ్యలో సభ్యులుగల రాజకీయ వ్యవస్థ. ఎన్నికలైపోయాక ప్రజలు ప్రక్కకు నెట్టి వేయబడతారు.

షంపీటర్ ప్రజా స్వామ్యనమూనాను "రాజకీయ మార్కెట్ వ్యవస్థ" అన్న పేరుతో సమర్థించారు. ఈ వ్యవస్థ రాజకీయ వస్తువుల సప్లయి, డిమాండల అభిలషణీయ సమతౌల్యానికి దారితీసి తద్వారా పౌర వినియోగ సార్వభౌమాధికారాన్ని ఏర్పరస్తుంది. కాని ఈ సమతౌల్యం అసమానతల సమతౌల్యాన్ని ఏర్పరచి వినియోగదారుని సార్వభౌమాధికారాన్ని భ్రమగా మార్చుతూ ప్రజాస్వామ్య సూత్రమైన సమానత్వాన్ని అనుభవించకుండా చేస్తుంది. ఆర్థిక వ్యవస్థ డిమాండ్కి రాజకీయ మార్కెట్ వ్యవస్థకు స్వామ్యం ఉంది. కోనుగాలు శక్తి అనగా డబ్బుసంపాదించటం రాజకీయాలలో పార్టీలు, వ్యక్తులు ఎన్నికల ప్రచారానికి కావలసిన సాధన సంపత్తులు సమకూర్చుకోవటానికి కూడా డబ్బుకావాలి. సంపదలో అసమానతలు, సంపదను పోగుచేసుకోవడానికి గల

అవకాశాలు, వినియోగదారుని సార్వభౌమాధికారంలో గల అసమానతలు వాస్తవంలో వినియోగదారుల పేదవారినిగా చేస్తాయి. ఉన్నతస్థాయి నందుకున్న సామాజిక, ఆర్థిక వర్గాలే ప్రభావవంతమైన డిమాండ్లు చేయగలవు. సామాజిక, ఆర్థిక అసమానతలు పేద ప్రజలలో రాజకీయాల పట్ల అనాసక్తతను కల్పిస్తాయి.

రాజకీయ శిష్ట వాదానికి, ప్రజాస్వామ్యానికి రాజీకుదిర్చే ఈ ప్రయత్నం వికృతరూపం దాల్చిన ప్రజాస్వామ్యం పై ఆధారపడిందా? ప్రజాస్వామ్యం గురించి పరేటో, మోస్కా, మిచెల్స్, మాన్ హీం. షుంపీటర్, డౌన్స్, రాప్పెల్, థాల్, సర్దారిలు ఎలాంటి వ్యాఖ్యానాలు చేసినప్పటికీ, సాంప్రదాయకంగా ప్రజాస్వామ్యాన్ని రాజకీయ హక్కులు సామాజికవిధానాలను ప్రభావ పరచగల అధికారం ప్రజలకు ఉందిబీ వాస్తవంలో వాటిని తోసి పుచ్చే నిరంతర ప్రక్రియ అని పేర్కొనవచ్చు. మరోరకంగా చెప్పాలంటే సమాజంలో ధనిక వర్గం, కులీనుల ఆధిపత్యానికి వ్యతిరేకంగా వర్గాల రాజకీయ ఉద్యమం. రెండవప్రపంచయుద్ధం తరువాత సైద్ధాంతికులు ప్రజాస్వామ్యాన్ని నిర్ణీత వ్యవధి ఎన్నికలు ద్వారా అనుమతి పొందిన శిష్ట వర్గ పాలన కలిగిన స్థిరమైన రాజకీయ వ్యవస్థతో పోల్చారు. ఏది ఏమైనప్పటికీ సాంప్రదాయిక ప్రజాస్వామ్య భావన అయిన వ్యవస్థ కృత రాజకీయ పార్టీలు, వ్యవస్థీకృత శిష్ట వర్గ సమూహాలు ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ మనుగడకు సరిపోతాయని కానీ అవసరమనికాని భావించ వీలులేదు. ఉత్తమమైన ప్రజాస్వామ్యరాజ్యం వర్గ రహిత సమాజం వైపుకు పయనించాలి. సామాజిక వర్గాలు అంతరిస్తే రాజకీయ పార్టీల అవతరణకు కూడా తెరపడుతుంది. కారల్ మాన్ హీమ్ దృష్టిలో పౌరుల ఆశయాలను కొన్ని ప్రత్యేక సమయాలలోనే గుర్తించే అవకాశం గల ప్రజాస్వామ్యం సరైందికాదు. షుంపీటర్, ఆరన్ మొదలైనవారు ప్రజాస్వామ్యం విజయవంతం కావటానికి కావలసిన పరిస్థితులు వివరించ ప్రయత్నించారు. కాని వారు వివరించిన పరిస్థితులు పాశ్చాత్య ప్రజాస్వామ్య సమాజాలలో సహితం లేవు. పాశ్చాత్య ప్రజా స్వామ్యాలలో పాలకవర్గాలు సాంప్రదాయిక ఉన్నత వర్గాల నుండే భర్తీ అవుతున్నాయి. అరిస్టాటిల్ పేర్కొన్నట్లు కొందు పరిపాలించటానికి మరికొందరు పాలింపబడటానికి జన్మిస్తారన్నట్లు ఉన్నత వర్గాల వారికే పాలనాధికారం ప్రాప్తిస్తుంది. రాజకీయ శిష్ట వర్గ సిద్ధాంతాన్ని, ఆధునిక ప్రజాస్వామ్యాన్ని సంలీన పరచ ప్రయత్నించటం రెండు వర్గాల మధ్య ఉండే మౌలిక సంఘర్షణను తొలగించటకు చేయు ప్రయత్నం వంటిది. సంపధ ఆదాయాలలో పౌరుల మధ్య సమానత్వం సాధించకుండా, సార్వత్రికవిద్య, పాలక వర్గాల జీవన ప్రమాణాలలో పొదుపు సాధించటం వల్ల సక్రమమైన ప్రజాస్వామ్యం సాధించవచ్చుననటం ఆశ్చర్యం కలిగిస్తుంది.

7.5 విమర్శనాత్మక పరిశీలన

మార్క్సిజానికి" వ్యతిరేకంగా శిష్టవర్గ సిద్ధాంతం రూపొందింది. శిష్టవర్గ సిద్ధాంతంలోనూ కొన్నిలోపాలు ఉన్నాయి. శిష్ట వర్గ సిద్ధాంత కర్తలు మార్క్సిజంలోని వర్గపోరాటానికి ప్రత్యామ్నాయాన్ని సూచించటంలో విఫలమయ్యారు. మార్క్సియన్ సిద్ధాంతానికి ప్రతిగా శిష్టసిద్ధాంతం రూపుదిద్దుకొంది. అది మధ్య తరగతి (A political theory of middle class). రాజకీయ సిద్ధాంతం ప్రజా ప్రభుత్వమనే ప్రజాస్వామ్య సూత్రానికి విరుద్ధమైనది. ప్రజాస్వామ్యం ధనిక, లేదా, కులీన వర్గాల ఆధిపత్యానికి వ్యతిరేకంగా సమాజంలోని పేద వర్గాల ఉద్యమం. 20వ శతాబ్దపు సైద్ధాంతికులు నిర్ణీత వ్యవధి ఎన్నికల ద్వారా శిష్ట పాలనకు అనుమతి నిచ్చే స్థిర రాజకీయ వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్యాన్ని గుర్తించారు. మార్క్సియన్ ధృక్పథంలో లోపాలు ఉండవచ్చు కాని సామాజిక

మార్పుకు ప్రాబల్య శిష్టవర్గ సిద్ధాంతం సంతృప్తి కరమైన వివరణగా అంగీకరించటం కష్టమైన పని. శిష్టులు "ప్రాబల్యం," శక్తి అను భావనలను తప్పుగా అర్థం చేసుకొన్నారు. ప్రాబల్యం, శక్తి, అధికారం, ప్రభావం పదాల మధ్యగల తేడాలను వారు గుర్తించలేదు. న్యాయ బద్ధత భావనకు అధికారంతో అవినాభావ సంబంధం ఉంది. వత్తిడుల ద్వారా, ప్రజలను భయ పెట్టడం ద్వారా ప్రాబల్యాన్ని చెలాయించవచ్చుకాని ప్రజలు శాసన బద్ధమైన శక్తిని మాత్రమే అంగీకరిస్తారు. శక్తి శిష్టులలో ఒక్కరిగే గాక వివిధ శిష్టులకు వివిధ రూపాల్లో లభిస్తుంది.

రహస్య రాజకీయాలను తారు మారు చేసే జనికిని అమలు పరచటాన్ని శిష్ట వర్గ సిద్ధాంతం సమర్థిస్తుంది. దీని పట్ల అవగాహన వల్ల మనం ఆధునిక యుగపు తొలి దినాల్లో మాకియవెల్లీ, థామసోపోల్స్ చెప్పినదానికి సన్నిహితంగా వెళతాం. మహాత్మగాంధీ చెప్పిన ఉత్తమ రాజకీయాలను మనం విస్మరించేటట్లు చేస్తుంది. అన్ని వేళలా మనం రాజకీయలనుండి నైతిక, ఆధ్యాత్మిక, మానవీయ అంశాలను వేరు చేయలేం. ఒక వేళ శిష్ట రాజకీయాల నమూనాను ఒక్క దానినే అమలుపరిచినట్లయితే ఉత్తమ జీవిత సిద్ధి అందులో సాఫల్యం ఉండదు. అధికారంలో ఉన్ననాయకునికి, అతని అనుచరులకు మధ్య శిష్ట వర్గ సిద్ధాంతం తప్పుడు సంబంధాన్ని వివరించింది. H j ₮Å£&Ŧn Ôå n q₮#áÃ Å£eŦ<ẽ>\ d¥‹ +<ð ýËMotivations పాత్రను పరిగణనలోనికి తీసుకోలేదు. సామాజిక రాజకీయ విశ్లేషణలలో ప్రాబల్య శిష్టవర్గం భావనలు పద్ధతులు తప్పనిసరే, కాని ప్రాబల్యస్థాయిని, ప్రాబల్యపురకాన్ని అంచనావేయడంలోను, విశ్లేషించటంలోనూ శిష్ట వర్గ వాదన్ని ఒక భావనగా ఉపయోగిస్తున్నారు.

వీటిన్నింటి మించి సాంప్రదాయిక ప్రజాస్వామ్యవాదులు శిష్టవర్గవాదంతో ఏకీభవించరు. విధాన నిర్ణయాలలో అల్పసంఖ్య కలవారి ఇచ్ఛయే పరిగణింపబడుతుందని మెజారిటీ ప్రజల ఇచ్ఛ వట్టి భ్రమ అనే శిష్ట వర్గం వాదంతో ప్రజాస్వామ్య సిద్ధాంతం ఏకీభవించదు. శిష్టుల ఉనికిని పాత్రను విస్మరించరు కాని ఎన్నికైన కొద్ది మంది ఇష్టానికే అధిక ప్రాముఖ్యత ఉంటుందనే వాదాన్ని ఖండిస్తారు. ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలో వ్యక్తుల ప్రాధాన్యతలు బహిర్గతంగా ఉంటుం.. ఈ ప్రాధాన్యతలు వ్యక్తులను సంప్రదించటం, బేరమాడటం అనే అంశాలమీద ఆధారపడి ఉంటాయి. గ్రీన్ని విమర్శలున్నప్పటికీ అనుభవవాద రాజకీయ శాస్త్రరంగంలో శిష్టవర్గ సిద్ధాంత అనుగుణ్యత (Relevance) ను విస్మరింపలేం. ఈ సిద్ధాంతం సహాయంతో ప్రపంచ సంఘటనలను విశ్లేషించవచ్చు. సామాజిక దృగ్విషయాలను పరిశీలించడానికి శిష్ట వర్గ సిద్ధాంతాన్ని ఉపయోగిస్తూ సామాజిక రాజకీయ మార్పులను వివరింపవచ్చు. కొత్త సిద్ధాంత నిర్మాణానికి సామాజిక రాజకీయ మార్పులను వివరింపవచ్చు. కొత్త సిద్ధాంత నిర్మాణానికి ఈ సామాజిక, రాజకీయ మార్పులు ఉపకరిస్తాయి. "అభివృద్ధి 'చెందుతున్న రాజ్యాల' రాజకీయాలను అవగాహన చేసుకోవడానికి ఇది ఎంతో ప్రాధాన్యత కలిగి ఉంది. ఈ దేశాలలో రాజకీయ రాజకీయేతర మార్పులు, సామాజిక నిర్మితిలో మార్పులు తెస్తూ, వివిధ సామాజిక సమూహాల ప్రతిష్టకు అధికారంలో మార్పులు, శిష్టుల వృద్ధికి పతనానికి దారితీస్తాయి. అభివృద్ధి చెందుతున్న సమాజాలలో కొత్త శిష్టుల ఆవిర్భావం, ఆధునికీకరణ ప్రక్రియలో శిష్టుల కార్యకలాపాల నిర్ణయించే సామాజిక శక్తులను పరీక్షించ వచ్చు. దీనితోపాటు ఆర్థికనిర్మాణం, సామాజిక నిర్మాణం, శిష్టులతో సమూహాల నిర్మాణం, రాజ్యాంగ నిర్మాణాల మధ్య గల సంబంధాన్ని పరిశీలించవచ్చు.

7.6 చదువదగిన పుస్తకాలు

Bottomore, T.B.	:	Elites and Society
Mosca Gaetano	:	The Ruling class
Schumpeter Joseph. A	:	Capitalism Socialism And Democracy
Almond Gabriel & Sydney Verba	:	The Civic Culture

7.7. నమూనా పరీక్ష ప్రశ్నలు

క్రింది ప్రశ్నలకు వ్యాసరూప సమాధానాలు రాయండి

1. రాజకీయ శిష్టుల అర్థాన్ని వివరిస్తూ వివిధ రకాలను పేర్కొనండి.
2. పరేటో శిష్ట వర్గ భ్రమణ సిద్ధాంతాన్ని వివరించండి

కె. సురేష్

పాఠం -8
ప్రభావ వర్గాలు

లక్ష్యాలు

ఈ భాగం చదివిన తరువాత మీరు

* ప్రభావ వర్గాల ఆవిర్భావం, వాటి లక్షణాలు తెలుసుకుంటారు.
* ప్రభావ వర్గాల రకాలు, వాటి పద్ధతులు అర్థం చేసుకుంటారు.
* ప్రభావ వర్గాల ప్రాధాన్యతను గుర్తిస్తారు.

పాఠ్యాంశ విషయక్రమం

8.1 పరిచయం

8.2 ప్రభావ వర్గాల నిర్వచనం

8.3 ప్రభావ దర్గాల ఆవిర్భావం

8.4 ప్రభావ వర్గాల లక్షణాలు

8.5 వివిధ రకాల ప్రభావ వర్గాలు

8.5.1 'సాహచర్య ప్రభావ వర్గాలు

8.5.2 సంస్థాగత ప్రభావ వర్గాలు

8.5.3 సాహచర్యేతర ప్రభావ వర్గాలు

8.5.4 అప్రయత్న పూర్వక ఆసక్తి వర్గాలు

8.6 ప్రభావ వర్గాల పద్ధతులు

8.6.1 పైరవీ

8.6.2 సమ్మెలు

8.6.3 బంద్‌లు

8.6.4 ఘెరావ్

8.8. ప్రభావ వర్గాల ప్రాధాన్యం

8.9 ముగింపు

8.10 చదువదగిన పుస్తకాలు

8.11. నమూనా పరీక్షా ప్రశ్నలు

8.1 పరిచయం

ఆధునిక రాజనీతి శాస్త్ర అధ్యయనంలో ప్రభావ వర్గాలు చాలా ప్రముఖ ప్రాత నిర్వహిస్తాయి. తులనాత్మక రాజకీయాలు, రాజకీయ సామాజిక శాస్త్ర విభాగాలలో ప్రభావ వర్గాల అధ్యయనం తప్పని సరిగా ఉంటుంది.

1940 దశకంలో మొదలైన ప్రవర్తన వాద విప్లవానంతరం లాంఛనేతర సంస్థల అధ్యయనాన్ని రాజకీయ ప్రక్రియ, విశ్లేషణలకు ప్రాముఖ్యం పెరిగింది. చట్టబద్ధమైన నిర్మితులను ఏవిధంగా వ్యవస్థాపరమైన సమూహాలు తమతమ ప్రయోజనాల సాధనకు ప్రభుత్వాన్ని, ప్రాతినిధ్య సంస్థలను ప్రభావితం చేస్తాయో అనే అధ్యయనం కీలక పాత్ర వహిస్తున్నది.

అంతే కాకుండా ఆధునిక పారి శ్రామిక సంక్షేమ రాజ్యంలో ప్రభుత్వం అనేక కార్యకలాపాలను విస్తృతంగా చేపడుతున్నది. రాజ్యం, సంస్థల అవసరం లేకుండా ఆధునిక సమాజాలలో మనకు ఏ వ్యక్తి, వర్గం, సమూహం కనిపించవు.

అయితే విధాన నిర్ణేత దృష్టిని అందరూ ఆకర్షించలేరు. అంతేకాకుండా పరిమిత నరులను ప్రజాసమూహాల ప్రయోజనం కోసం వినియోగించడంలో సహజంగా పోటీ ఏర్పడుతుంది. అందువల్ల విభిన్న వర్గాలు, వృత్తి పరమైన సమూహాలు ప్రభుత్వంపై ఒత్తిడి తీసుకొని వచ్చి ప్రభుత్వ విధానాన్ని తమతమ ప్రయోజనాలకు అనుకూలంగా మలుచుకోడానికి ప్రయత్నిస్తాయి. ఈ నేపథ్యంలో ప్రభావ వర్గాల అధ్యయనం ప్రాముఖ్యం సంతరించుకొంటున్నది.

8.2 ప్రభావ వర్గాల నిర్వచనం

ప్రభావ వర్గమంటే ప్రభుత్వం ద్వారా లేదా ఇతరత్ర రాజకీయ మార్పు తీసుకొని రావటానికి ప్రయత్నించే రాజకీయ పక్షేతర సంస్థలుగా వర్ణించవచ్చు. ప్రభుత్వ నిర్మితుల వెలుపల స్వచ్ఛందంగా ఏర్పడి ప్రభుత్వ విధానాలను, ప్రభుత్వ నియమాలను, పాలనను ప్రభావితం చేయడానికి ఏర్పడే సంస్థలను ప్రభావ వర్గాలని ఎరల్ లాథమ్ నిర్వచించాడు.

ప్రభావ వర్గం అంటే తన ప్రయోజనాల కోసం ప్రభుత్వ విధానాలను అనేక విధాలుగా ప్రభావితం చేయడానికి కృషిచేసే రాజకీయ పక్షేతర ప్రజాసముదాయం. లాంఛన ప్రాయంగా ఒక సాధారణ లేదా ప్రత్యేక ప్రయోజన సాధనకోసం సంఘటితమైన ఒకానొక ప్రజా సముదాయం.

ప్రభుత్వ విధానాలను తమ ప్రయోజనాల సంరక్షించుకోడానికి లేదా తమ ప్రయోజనాల పరిధిని విస్తరించుకోడానికి ప్రయత్నించే సముదాయాన్ని ప్రభావ వర్గం అంటారు. ఒక ప్రత్యేక ప్రయోజన సాధన కోసం

ధనిక, బీద, వృత్తిపరమైన, వ్యవసాయ, కార్మిక, వ్యాపార, వాణిజ్య ఉద్యోగ బృందం, విద్యార్థి, అధ్యాపక ప్రయత్నించవచ్చు. ప్రభావ వర్గాలు రాజకీయేతర సంస్థలు. వాటికి రాజకీయాలతో సంబంధం ఉండి, ప్రభుత్వ విధానాలను, పద్ధతులను మార్చడానికి ప్రయత్నిస్తాయి. చట్టాల రూపకల్పనను పాలనా పద్ధతులను తమ ప్రయోజనాలకు అనుగుణంగా ప్రభావితం చేయడానికి కృషిచేస్తాయి.

ప్రభుత్వ విధానాలు, పద్ధతులు అనే అంశాలను మనం విస్తృతార్థంలో ఉపయోగించాలి. ప్రభుత్వం అంటే శాసన నిర్మాణం, విధానాలను అమలుపరిచే కార్యనిర్వాహక వర్గం నియమ నిబంధనలను వర్తింపజేసే ఉ ద్యోగ బృందం, చట్టాలను వ్యాఖ్యానించి వివిధ సందర్భాలలో వాటిని అన్వయింపజేసే న్యాయ శాఖ మొదలైనవన్నీ స్థూలంగా ప్రభుత్వ భావన పరిధిలోకి వస్తాయి. అందువల్ల ప్రభావ వర్గాలు ప్రభుత్వాన్ని ప్రభావితం చేయడానికి పనిచేస్తాయి. అన్నప్పుడు పై సంస్థలనన్నింటినీ అని మనం భావించాల్సి ఉంటుంది.

అందువల్ల పై సంస్థల నిర్వహణ, విధానాల రూప కల్పన మొదలైన వాటిని తమతమ ఆసక్తులకు అనుగుణంగా మలుచుకోడానికి ప్రభావ వర్గాలు ప్రయత్నిస్తాయి. బహుతావాద సమాజంలో వివిధ ఆసక్తులున్న సమూహాలుంటాయి. అవి తమతమ ప్రయోజనాల సాధనకోసం పరస్పరం పోటీ పడుతుంటాయి. అందువల్ల రాజకీయ సామాజిక ప్రక్రియలో ప్రభావ వర్గాలు కేంద్ర బిందువులుగా పనిచేస్తాయి.

8.3 ప్రభావ వర్గాల ఆవిర్భావం

ప్రభావ వర్గాలు ఎప్పుడు, ఎలా ఏర్పడ్డాయో నిర్ధారించడం కష్టం. చారిత్రకంగా ఫలానా సంవత్సరం, ఫలానా దేశంలో అవి అవతరించాయని నిర్ధారించటం అంత సులభం కాదు. దానికి అవసరమైన ప్రామాణిక ఆధారాలు మనకు లభ్యం కాలేదు.

అయితే వ్యవస్థాపిత సమాజం ఏర్పడిన నాటి నుంచి ప్రభావ వర్గాలు ఏదో ఒక రూపంలో పనిచేస్తున్నాయని చెప్పవచ్చు. ప్రాచీన గ్రీక్ దేశంలో కులీన స్వామ్యాల్లో ప్రజాస్వామ్యాల్లో అనేక ముఠాలు పనిచేస్తుండేవి. అవి పాలక వర్గాన్ని ఏదో ఒక విధంగా ప్రభావితం చేయడానికి ప్రయత్నించేవి.

శాసన సభ లేదా కార్యనిర్వాహక శాఖను ప్రభావితం చేయడానికి ప్రయత్నాలు ప్రారంభం నుంచి జరుగుతూ వచ్చాయి. మధ్యయుగాల్లో స్థానిక వ్యవహారాల్లో శ్రేణులు ముఖ్యమైన పాత్ర నిర్వహించాయి. రాజ్య పాలక వర్గాల నుంచి అవి చాలా మేరకు స్వతంత్రంగా వ్యవహరిస్తుండేవి. ఆర్థిక కార్యకలాపాల్లో ఉత్పత్తి, పంపిణీ అవి రాజ్య జోక్యం నుంచి దూరంగా ఉండేవి. అయితే ప్రభావ వర్గాలు ఆధునిక కాలంలోనే ప్రాధాన్యం పొందాయి. ఇంగ్లండ్ లో కారన్‌లి చట్టం వ్యతిరేక సమితి(Anti-Corn League), అమెరికాలో ఫెడరలిస్ట్ వాదులు (Federalists) తమతమ దృక్పథాలను వ్యక్తంచేసి ఉభయి ఒ-ల్లో గణనీయమైన విజయం సాధించాయి.

రాజ్యానికి, వ్యవస్థాపరమైన సమూహాలకు మధ్య ఎప్పుడూ చర్య, ప్రతిచర్యలు ఉంటూండేవి. న్యాయవాదులు, మతాచార్యులు, రాజవంశీయులు, భూస్వాములు, వ్యాపారులు మధ్య యుగాల పాశ్చాత్య సమాజాల్లో ప్రభావ వర్గాలుగా పనిచేశారు.

అయితే ప్రభావ వర్గాలకు సంబంచెంచిన అధ్యయనం 20వ శతాబ్దం ప్రారంభం నుంచి మొదలైంది. ఆర్థర్ బెంట్లీ. (Arthur F Bently) ప్రభుత్వ ప్రక్రియ (The Process of Government) అనే గ్రంథం 1908లో ప్రచురించారు. ఇందులో జెంట్లీ ప్రభావ వర్గాలను గురించి ఒక ప్రత్యేక అధ్యయనం చేశారు. ప్రభావ వర్గాలను ప్రయోజన వర్గాలుగా, ప్రయివేట్ సంఘాలుగా, అభిరుచి సమూహాలుగా, లాబీలుగా, ఒత్తిడి గణాలుగా పేర్కొన్నాడు. Pressure groups, Interest groups, Private groups/Organisations, Lobbies, Interest Articulators).

అధికారం పొందటం ప్రభావం వర్గాల ధ్యేయం కాదు. రాజకీయాలు వాటి లక్ష్యం కాదు. అధికారాన్ని నిర్వహించే వారికి వారి విధానాలను తమ ప్రయోజనాలకు ఏవిధంగా ఉపయోగించుకోవాలి? అధికారం కోసం రాజకీయాల్లో, ప్రత్యక్షంగా పాల్గొనకుండా రాజకీయాలకు వెలుపల ఉంటూ/ ఉన్నట్లు కనబడుతూ అధికారం చెలాయింపును తమ వర్గ ప్రయోజనాలకు అనుగుణంగా మలుచుకోవటమే ప్రభావ వర్గాల మౌలిక ధ్యేయం.

అమెరికా, యూరప్ దేశాల్లో పరిశోధనకు, ప్రభుత్వ ప్రక్రియ అధ్యయనానికి బెంట్లీ రచన విశేషంగా ఉపయోగపడింది. వి.ఓ.కీ (V.O.Key), జూనియర్, ఎస్.. ఫైనర్, డేవిడ్ ట్రూమన్, చార్ల్స్. ఇ. హేగెన్, ఫెర్ ట్రామ్, స్టాన్లీ కోచనక్, మొదలైనవారు ప్రభావ వర్గంపై విస్తృతమైన అధ్యయనాలు చేశారు.

8.4 ప్రభావ వర్గాల లక్షణాలు

ప్రభావ వర్గాల సాధారణ స్వభావం నుంచి దాని లక్షణాలను కింది విధంగా అధ్యయనం చేయవచ్చు.

(1) సామాన్యంగా ప్రభావ వర్గానికి ఒక నిర్ణీత ప్రయోజనముంటుంది. దానిని సాధించడానికి అటువంటి ఆసక్తి ఉన్న వ్యక్తులతో ప్రభావ వర్గం ఏర్పడుతుంది.

(2) ప్రభావ వర్గం రాజకీయేతర సంస్థగా అవతరిస్తుంది. రాజకీయాలతో ప్రత్యక్ష లేదా పరోక్ష సంబంధాలున్నప్పటికీ ఒక రాజకీయ పక్షంగా, ప్రత్యక్ష రాజకీయాలలో క్రియాత్మకంగా పాల్గొనదు.

(3) ప్రభావ వర్గానికి రాజకీయ పక్షం మాదిరి ఒక నిర్దిష్టమైన రాజకీయ కార్యక్రమమంటూ ఏది ఉండదు. అయినా రాజకీయాలతో సంబంధం ఉంటుందే కాని ప్రభుత్వ నిర్మాణంతో ప్రత్యక్ష సంబంధం ఉండదు.

(4) ప్రభావ వర్గాలు తమతమ ప్రయోజనాలకు అనుగుణంగా ప్రభుత్వ విధానాలను కార్యక్రమాలను ప్రభావితం చేయడానికి ప్రయత్నిస్తాయి.

(5) ప్రభావ వర్గం రాజకీయాల్లో ప్రత్యక్షంగా పాల్గొనదు. ఎన్నికల్లో అభ్యర్థులను తన వర్గం పట్ల నిలబెట్టదు. అయినా ఆసక్తులకు దగ్గరా ఉన్న రాజకీయ పక్షాల లేదా అభ్యర్థుల విజయానికి అవసరమైన అండదండలిస్తుంది.

(6) ప్రభావ వర్గం ద్వారా రాజకీయ వ్యవస్థ ఆసక్తి వ్యక్తీకరణ కర్తవ్యం నెరవేరుతుంది. ముఖ్యంగా బహిరంగ ప్రజాస్వామ్యాల్లో ప్రభావ వర్గం ద్వారానే ఆసక్తుల వ్యక్తీకరణ సాధ్యమవుతుంది. విభిన్న వర్గాలు, వ్యక్తి

పర సముదాయాలు, వాటి వాటి ప్రయోజనాలను వ్యక్తంచేసి ప్రభుత్వాన్ని తమ కనుగుణంగా స్పందింపచేయటానికి ప్రయత్నిస్తుంచాయి.

(7) ప్రభావ వర్గాలు రాజకీయాల్లో ప్రత్యక్షంగా క్రియాత్మకంగా పాల్గొనక పోయినప్పటికీ రాజకీయ నేతలను సంస్థలను, నిర్మితులను నిరంతరం ప్రభావితం చేస్తూనే ఉంటాయి. అందువల్ల ఆధునిక రాజకీయ వ్యవస్థల్లో ప్రభావ వర్గాలు గణనీయమైన పాత్ర నిర్వహిస్తుంటాయి.

(8) ప్రభావ వర్గాలు కొన్ని ప్రత్యేక రాజకీయ, సామాజిక పరిస్థితుల్లో ఏర్పడి కొన్ని నిర్ణీత ప్రయోజనాలకు పనిచేస్తాయి. ఉదాహరణకు, విద్యార్థి ఉద్యమాలు, తెలంగాణా శాసన సభ్యుల వేదిక తెలంగాణ ప్రత్యేక ప్రయోజనాల సాధనకోసం అవతరించిన వేదిక.

అలాగే 'కొన్ని సంస్థలు తమ ప్రయోజనాల సాధన అనంతరం రంగం నుంచి నిష్క్రమిస్తాయి. ఉదాహరణకు, విద్యార్థి సమాఖ్య, తెలంగాణా ప్రజా సమితి, స్టీల్ ప్లాంట్ ఆందోళన సమితి మొదలైనవి. కొన్ని ప్రత్యేక పరిస్థితుల్లో ఏర్పడి, ఒక పరిమిత లక్ష్య సాధనకోసం ఉద్యమించి, ఆ ప్రయోజనం సాధించిన తరువాత క్రియాత్మక కార్యకలాపాల నుంచి అంతర్ధానమవుతాయి.

(9) ఆఫ్రికా, ఆసియా ఖండాల్లోని దేశాలలో ప్రభావ వర్గాలు ఆర్థిక, వ్యక్తిపరమైన ప్రాతిపదికలపై కాకుండా €~eT$<p̃ ÎÔá (Primordial Loyalties) కారణంగా ఏర్పడుతున్నాయి. ముఖ్యంగా భారతదేశంలో కులం, మతం, తెగల పరంగా ప్రభావ వర్గాలు ఏర్పడి ఆయా వర్గాలకు చెందిన వారి ప్రయోజనాలకోసం పనిచేస్తున్నాయని అనేక రాజనీతి శాస్త్ర వేత్తల అభిప్రాయం. Modernity of Tradition అనే గ్రంథంలో రుడాల్ఫ్ దంపతులు ఈ విధంగా నిర్వచించారు. "ద్రవిడ ఉద్యమం" (Dravidian Movement) అనే గ్రంథంలో రాబర్ట్ హార్డ్ గ్రేవ్ కూడా పై అభిప్రాయాన్నే వ్యక్తంచేశాడు.

8.5 వివిధ రకాల ప్రభావ వర్గాలు

అవి నిర్వహించే కర్తవ్యాలను, ప్రాతినిధ్యం వహించే సమూహాలను బట్టి ప్రభావ వర్గాలను కింది విధంగా వర్గీకరించవచ్చు.

(1) ఆసక్తి వర్గాలు (Interest groups)

(2) అభిజాత వర్గాలు (Attitude groups)

పై వాటిలో మొదట ప్రస్తావించిన వర్గాలను గుర్తించడం పెద్ద కష్టం కాదు. ఎందుకంటే ఇందులోని వ్యక్తులకు ఒకే రకమైన ప్రయోజనాలుంటాయి. ఉదాహరణకు, స్కూటర్ ఉత్పత్తిదారుల సంఘం. ఇందులోని సభ్యులందరి ప్రయోజనం ఒకే రక్తంగా ఉంటుంది.

అయితే రెండో రకానికి చెందిన ప్రభావ వర్గాలు కొంత క్లిష్టంగా ఉంటాయి. ఇందులోని సభ్యుల ఏకాభిప్రాయం ఏ లక్ష్యం స్థిరంగా ఉండవు. వారి ఆసక్తులకు స్పష్టత శాశ్వతత్వాలు ఉండవు, ప్రయోజనం

భావపరంగానే ఉంటుంది. కానీ స్పష్టంగా వ్యక్తంకాదు.

ఆల్మండ్ ప్రభావ వర్గాలను నాలుగు రకాలుగా విభజించాడు. అవి:

8.5.1 సహచర్య ప్రభావ వర్గాలు (Associational Interest Groups)

ఈ రకమైన ప్రభావ వర్గాలు స్థిరమైనవి. ఇవి ప్రత్యేక ఆసక్తులను వ్యక్తీకరిస్తాయి. వ్యవస్థాపరంగా సంఘటితమై పనిచేయటంవల్ల ఎక్కువ ఫలితాలు సాధించ గలుగుతాయి. కార్మిక సంఘాలు, మత సంఘాలు ఈ కోవకు చెందుతాయి.

8.5.2 సంస్థాగతమైన ప్రభావ వర్గాలు (Institutional Interest Groups)

సంస్థాపరమైన ప్రభావ వర్గాలు తమ లక్ష్యాలతోపాటు ఇతర ప్రయోజనాలు సాధించడానికి కూడా ప్రయత్నిస్తాయి. సామాజిక, రాజకీయ విధులు కొన్నింటిని ఇవి నిర్వహిస్తాయి. శాసన సభలు, ఉద్యోగి బృందాలు, సైన్యం, మతపరమైన సంస్థలు సంస్థాపరమైన ప్రభావ వర్గాలు. ఈ కోవకు చెందిన ప్రభావ వర్గాలు అన్ని సంస్థల్లో రాజకీయ పక్షాలు, శాసన సభ, ఉద్యోగి స్వామ్యం ఉంటాయిబీ పనిచేస్తాయి. ఇవి తమ ఆసక్తులతోపాటు ఇతర ప్రయోజనాలను కూడా సాధించడానికి ప్రయత్నిస్తాయి.

8.5.3 సహచర్యేతర ఆసక్తి వర్గాలు (Non-Associational Interest Groups)

ఇవి బహిర్గతంగా కాకుండా వ్యక్తిగత సంబంధాల ద్వారా రూపొందుతాయి. బంధుత్వం, రక్త సంబంధం, కుటుంబం, వంశపారంపర్యత, భాషా సంబంధమైన సమూహాలు దీనికి ఉదాహరణలు.

8.5.4 అప్రయత్న పూర్వ ఆసక్తి వర్గాలు (Anomic Interest Groups)

ఒక ప్రత్యేక ప్రయోజన సాఫల్యత కోసం ఏర్పడినట్లు ఈ తరహాకు చెందిన ఆసక్తి వర్గాలు కనిపించవు. అప్పటికప్పుడు ఆకస్మికంగా ఇవి ఏర్పడతాయి. ఏదో ఒక సంఘటన వల్ల ఉద్వేగం పొంది అప్పటికప్పుడు అవి ఏర్పడి పనిచేస్తాయి. మత కలహాలు ఏర్పడినప్పుడు, లేదా ఒక ప్రాంతంలో/ బస్తీలో శాంతి భద్రతల పరిస్థితి క్షీణించినప్పుడు అక్కడి పౌరులు తాత్కాలికంగా ఒక సంఘంగా ఏర్పడి ఆ ప్రత్యేక ప్రయోజనం కోసం పనిచేస్తారు. విద్యార్థి సమస్యలపై ఏర్పడే సంయుక్త కార్యాచరణ సమితులు కూడా ఈ కోవకు చెందినవే. కొట్లాటలు, ధర్నాలు, వ్యతిరేక ప్రదర్శనలు, నిరసనోద్యమాలు, ఊరేగింపులు తదితర ఉద్రిక్త చర్యలు ఈ తరహాకు చెందినవే.

వ్యవస్థ స్వరూపాన్ని అనుసరించి, ప్రయోజనాల సంఘటితత్వాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొనిగా బ్రియల్ ఆల్మండ్ పై విధంగా ప్రభావ వర్గాలను వర్గీకరించాడు. ఇందులో నిర్మితమైనవి, అనిర్మితమైనవి అని రెండు రకాలుంటాయి. ఈ విధంగా ప్రభావ వర్గాలను స్థూలంగా శ్రేణీకరించడానికి అవకాశముంది.

స్థూలంగా ప్రభావ వర్గాలను అని ప్రాతినిధ్యం వహించే ఆసక్తులను బట్టి కింది విధంగా వర్గీకరించవచ్చు.

(1) ఆర్థిక ప్రయోజన వర్గాలు

(2) సాధారణ వృత్తి సంబంధ వర్గాలు

(3) సంస్థాపరమైన వర్గాలు

(4) మత సంబంధ వర్గాలు

(5) భాషా, సాంస్కృతిక వర్గాలు

(6) వినియోగదారుల సంఘాలు

సమాజంలోని వివిధ వర్గాల ప్రజలు భిన్న ఆసక్తులను ప్రతిబింబిస్తూ వారివారి ప్రయోజనాల సాఫల్యతకోసం ప్రయత్నించడానికి అనేక ప్రభావ గర్గాలు ఏర్పడతాయి.

8.6. ప్రభావ వర్గాల పద్ధతులు

తమ తమ లక్ష్యాల సాధనకోసం ప్రభావ వర్గాలు రకరకాల పద్ధతులు అనుసరిస్తాయి. పైరవీ, సమ్మె, బంద్, ఘెరావ్, అవినీతి మార్గాలు మొదలైనవి సమయానుకూలంగా ఆశయ సాధనకోసం భారత దేశంలో ప్రభావ వర్గాలు ఉవయోగిస్తున్నాయి.

వ్యక్తిగత సంబంధాల నుంచి సమ్మెల వరకూ ఆశయ సిద్ధికోసం అనేక పద్ధతులు అనుసరించటం మనకు కనిపిస్తుంది. కులం, మతం, ప్రాంతం, భాషా, స్త్రీ అభ్యుదయం మొదలైన అనేక అంశాలను ప్రాతిపదికగా తీసుకొని లక్ష్య సాధన లిసం ఉద్యమిస్తాయి.

కక్ష్యసాధనకున్న ప్రాముఖ్యం పద్దతులకు లేదు. అనుసరించే పద్దతులను బట్టే ప్రభావ వర్గం సాఫల్యత తరుచు అంచనా. యటం ఈనాడు జరుగుతోంది. సామాన్యంగా ఒక సంఘటిత వర్గం ప్రాబల్య స్థితికి చేరుకొనే స్థాయిలో ఉద్యమించినప్పుడే ప్రభుత్వం వారి కోరికలను మన్నించడానికి పూనుకొంటుంది. అందువల్ల పద్ధతులను మనం లికగా తీసిపారెయ్యలేం. సాధారణంగా ప్రభావ వర్గాలు కింది పద్ధతులను అవసరాన్నిబట్టి అనుసరిస్తాయి.

8.6.1 పైరవీ (Lobbying)

పాశ్చాత్య సమాజాల్లో వ్యవస్థాపరమైన ఆసక్తి వర్గాలు ప్రభుత్వ నిర్ణయ కర్తలను ప్రభావితం చేయడానికి తత్సంబంధిత సభ్యులను, అధికారులను తరుచు కలుసుకొంటూ వారికి తమ కోర్కెలను వివరిస్తూ వారిని వ్యక్తిగతంగా ప్రభావితం చేయటానికి ప్రయత్నిస్తాయి. ఈ పద్ధతిని 'లాబీయింగ్" అంటారు. ప్రముఖ శాసన సభ్యులను, ప్రభుత్వాధికారులను, రాజకీయ వేత్తలను వ్యక్తిగతంగా కలుసుకొని, వారితో సన్నిహిత సంబంధాలు పెంపొందించుకొని అవసరమైతే కొన్ని ప్రలోభాలు ఉపయోగించి వారిని తమ ప్రయోజనాలకు కృషిచేసేటట్లు చేస్తాయి.

అమెరికా రాజకీయాల్లో, ప్రభావ వర్గాలు కీలకమైన పాత్ర నిర్వహిస్తాయి. అమెరికాలో కాంగ్రెస్ ముఖ్యంగా ఎగువ సభ సెనేట్ అత్యంత శక్తిమంతమైన సంస్థ. సెనేట్ ఆమోదముద్ర అధ్య గుడి విధానాలకు తప్పనిసరి. సెనేట్ 'సభ్యులను అనేక ప్రభావ వర్గాలు తరుచు కలుసుకొంటూ వారికి తమతమ సమస్యలను విశదపరిచి

అవసరమైన సందర్భాలలో విరాళాలు, వ్యక్తిగత ప్రలోభాలు చూపించి తమ పనులు చేయించుకొంటాయి.

భారతదేశంలో వ్యాపార, వాణిజ్య, పారిశ్రామిక వర్గాలు ప్రభుత్వంపై రకరకాల పద్దతుల్లో ఒత్తిడి తీసుకొని రావడానికి ప్రయత్నిస్తాయి. ఎన్నికల సమయంలో వివిధ రాజకీయ పక్షాలకు ముఖ్యంగా అధికార పక్షానికి ఉదారంగా ''విరాళాలు'' చెల్లిస్తాయి. ఈ విరాళాలివ్వడం, పార్టీ టికెట్టుకోసం ప్రయత్నించటం, పార్లమెంట్లో తమకంటూ ఒక ఒక వర్గాన్ని ఏర్పాటుచేసుకోవడం, ప్రజాప్రతినిధుల" అవసరాలు తీర్చడం" సర్వసాధారణంగా జరుగుతున్నది. అధికార, ప్రతిపక్షాలు పారిశ్రామిక సంస్థల పట్ల కృతజ్ఞతా భావంతో వ్యవహరించడం, అవి ఎన్నికల వ్యయాన్ని కొంత మేరకు భరించడమే. అందువల్ల ప్రభుత్వ విధానాలను రూపొందిస్తున్నప్పుడు సహజంగా పారిశ్రామిక సంస్థల ఆసక్తులను, ఏ రాజకీయ పక్షానికి చెందిన ప్రభుత్వమైనా తప్పనిసరిగా పరిగణనలోకి తీసుకోవాల్సి ఉంటుంది.

రాష్ట్రమంతటా సారాను నిషేధించిన ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం ఐఎంఎఫ్ఎల్ మద్యాన్ని విక్రయించడానికి, చౌకధర మత్తుపానీయాలను అందరికీ అందుబాటులో ఉండేటట్లు చేయడానికి, ఖజానాకు ఏర్పడిన లోటును భర్తీ చేయటం కంటే మత్తు పానీయాల విక్రేతల ఒత్తిడికి లొంగిపోవటం ప్రధాన కారణమని చెప్పవచ్చు.

ఎందుకంటే ఎన్నికల్లో అవసరమైన ''నిధులను'' ఉదారంగా ధారాళంగా అందించే వర్గం ఈ మత్తు పానీయాల ఉత్పత్తి, విక్రయదారులే.

8.6.2 సమ్మెలు

తమ ఆసక్తులను పరిరక్షించుకోటానికి, లేదా విస్తరించుకోటానికి సర్వసాధారణంగా అనుసరిస్తున్న పద్ధతి '''సమ్మె'' చేయడం. తాత్కాలికంగా పని ఆపివేయడం ద్వారా ప్రభుత్వ యంత్రాంగాన్ని స్తంభింపచేసి సాధారణ ప్రజలకు అసౌకర్యం కలిగించి తద్వారా ప్రభుత్వంపై వత్తిడి తీసుకొని వచ్చి తమ కోర్కెలను తీర్చుకోడానికి సమ్మెను అత్యంత శక్తిమంతమైన సాధనంగా నేడు భారతదేశంలో అనేక ప్రభావ వర్గాలు తరుచు ఉపయోగిస్తున్నాయి.

నియమాల ప్రకారంగా పనిచేయడం/ (Work as per Rule), కలాన్ని కదిలించక పోవడం(Pen down strike), పనిముట్లను ముట్టుకోకపోవడం (Tool Down Strike) మొదలైనవి సమ్మె కార్యక్రమంలో అనుపరిస్తున్న వివిధ దశల్లో ఉపయోగించే పద్దతులు.

కీలకమైన సంస్థల్లో శాఖలు ప్రజలకు ప్రత్యక్ష సేవలను అత్యవసర సేవలను అందించే విభాగాలు(Essential Serv ices) విద్యుచ్ఛక్తి, నీటి సరఫరా, మునిసిపాలిటీ పారిశుధ్య సేవలు, రోడ్డు రవాణా శాఖ సమ్మెకు దిగినప్పుడు ప్రజా జీవనంపై వాటి ప్రభావం తప్పని సరిగా ఉంటుంది. 1993 ఆగస్టులో అఖిల భారత లారీ యజమానుల సంఘం రోడ్డు పన్ను కు (Road Tax) వ్యతిరేకంగా, ఆక్ట్రాయ్ పన్నుకు నిరసనగా అఖిల భారత స్థాయిలో సమ్మె నిర్వహించి తమ డిమాండ్ల సాధనకోసం కేంద్ర ప్రభుత్వంపై ఒత్తిడి తీసుకొచ్చాయి. ఫలితంగా కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు దిగివచ్చి కొన్ని కోర్కెలను తీర్చాయి.

ప్రపంచ వ్యాప్తంగా 'సమ్మె' ఒక సార్వజనీనమైన సాధనంగా అయింది. అనేకదేశాల్లో దీనిని ఒక

శక్తిమంతమైన సాధనంగా ప్రభావ వర్గాలు ఉపయోగించుకొన్నాయి.

8.6.3 బంద్

'బంద్' అంటే మూసివేయడం. ఇది దేశవ్యాప్తంగా జరిగినప్పుడు దాన్ని 'భారత్ బంద్'' అనవచ్చు. రాష్ట్రానికే పరిమితమైనప్పుడు అది రాష్ట్ర బంద్ అవుతుంది. సర్వసాధారణంగా బంద్లు స్వచ్ఛందంగా జరగకుండా, నిర్బంధంగా హింసాపద్ధతుల, దౌర్జన్య చర్యల ద్వారా అందరూ పాటించేటట్లు నిర్వహించడం జరుగుతోంది. తమ ప్రత్యేక లక్ష్య సాధనకోసం, ప్రజల సానుభూతిని సంపాదించడంకోసం, ప్రభుత్వాన్ని లొంగదీసుకోడానికి బంద్లను ప్రభావ వర్గాలు తరుచు నిర్వహిస్తాయి. టర్నోవర్ పన్నుకు వ్యతిరేకంగా ఆంధ్రప్రదేశ్లోని అన్ని వ్యాపార సంస్థలు 1993 ఆగస్టులో మూడు రోజులు నిరవధిక బంద్ను పాటించాయి. జీవన రక్షక మందులు కూడా ప్రజలకు లభ్యం కాలేదు.

నిజానికి ఒక లక్ష్యం పట్ల ఆసక్తి, సానుభూతి కంటే బందును పాటించకపోతే జరిగే నష్టం ఆస్తి విధ్వంసం, ప్రాణహాని ఎక్కువ అనే భయంతో ప్రజలు బంద్ పిలుపును మౌనంగా పాటించడం అనేక సందర్భాలలో జరుగుతూ ఉంటుంది.

8.6.4 ఘెరావ్

ఒక సంస్థలోని ముఖ్యాధికారులను కదలనీయకుండా, వారు బయటికి రాకుండా, తమ కర్తవ్యాలను నిర్వహించకుండ 'అడ్డుకోవటాన్ని ''ఘెరావ్'' అంటారు. ఆందోళనకారులు వీరిని చుట్టుముట్టి కదలనీయకుండా చేయడం ప్రస్తుతం బాగా ప్రాచుర్యం పొందిన పద్ధతి. మరోమాటలో చెప్పాలంటే ఘెరావో అంటే యాజమాన్యాన్ని కదలనీయకుండా చేసి వారిని ఒక ప్రదేశం లేదా గదిలో పెట్టి తాళం వేయటమన్నమాట. దీని ఉద్దేశం సంబంధిత అధికారులను వారి యథావిది కర్తవ్య నిర్వహణ నుంచి నిరోధించటం తద్వారా కార్యాలయం పనిని స్తంభింపచేయటం, ఈ విధంగా యాజమాన్యాన్ని నిర్వహణ కార్యక్రమాలను నిర్వహించకుండా నిరోధించి తమ కోర్కెల సాధనకు వారిపై ఒత్తిడి తీసుకొని రావడం.

పారిశ్రామిక రంగంలో సదరు ఘేరావ్లు సర్వసాధారణమయ్యాయి. ఇవి నిజానికి ప్రభావ వర్గం అంతిమ ఆయుధంగా, తమ కోర్కెల సాధనకు ఉపయోగించుకొంటున్నప్పటికీ తరుచు ఘెరావ్లను నిర్వహించడంవల్ల ఉ త్పత్తి తగ్గిపోవటం, ప్రజలకు అసౌకర్యం కలగడం జరుగుతోంది.

ఘెరావ్లతోపాటు ''రాస్తారోకో, ''జైల్భరో'' మొదలైన ప్రత్యక్ష ఆందోళన సాధనాలను తరుచు వినియోగించడం జరుగుతున్నది. దీనివల్ల పారిశ్రామిక, అత్యవసర సేవా రంగాల్లో అశాంతి, అలజడులు, అభద్రత, అసౌకర్య పరిస్థితులు ఏర్పడుతున్నాయి. అంతేకాకుండా ప్రజా ఆస్తులు విధ్వంసానికి గురి అవుతున్నాయ.

అయితే ప్రజా స్పందనను పట్టించుకోని ప్రభుత్వం పనిచేస్తున్నప్పుడు అన్ని రకాలుగా వారిని ప్రభావితం చేయడానికి విఫలమైనప్పుడు ఆఖరి ఆయుధంగా పైన పేర్కొన్న ప్రత్యక్ష చర్యలకు ప్రభావ వర్గాలు దిగటం తప్పనిసరి అవుతున్నది.

పాశ్చాత్య దేశాలతో పోలిస్తే అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో ముఖ్యంగా భారతదేశంలో ప్రభావ వర్గాల పాత్ర చాలా పరిమితంగా ఉంది. చాలా వరకు అభివృద్ధి చెందిన దేశాల్లో అవనీతి చర్యల ద్వారా ఘనీభవించిన ప్రజాస్వామ్య, ప్రజాభిప్రాయం ద్వారా అంటే సంబంధిత అధికారులు విధాన నిర్ణేతలు, రాజకీయవేత్తలకు ప్రలోభం ఎరచూపించి, ప్రజాభిప్రాయాన్ని ప్రభావితం చేసి ఆసక్తి వర్గాలు తమ లక్ష్యాన్ని సాధించుకొంటాయి. ధనము, బహుమానాలు, ప్రభుత్వ కొనుగోళ్ళలో భారతదేశంలో మొత్తాలను కమిషన్లుగా ఇవ్వడం (kickbacks), అధికారంలో ఉన్న వారి బంధు మిత్రులకు ఉద్యోగాలివ్వటం, వారు ప్రారంభించిన వ్యాపార సంస్థలకు అక్రమ పద్ధతుల్లో నిధులు సమకూర్చటం మొదలైన చర్యలు సర్వసాధారణమయ్యాయి.

అలా సాధ్యపడనప్పుడు మాత్రమే ఆందోళనకరమైన ప్రత్యక్ష పద్ధతులకు ఆసక్తి వర్గాలు దిగటం జరుగుతున్నది. తమ కోర్కెలను తీర్చటంలో ప్రభుత్వం మొండి వైఖరి చూపించినప్పుడు ప్రత్యక్షచర్యలకు సమ్మె, బంద్, ఘెరావ్, పూనుకోవటం జరుగుతున్నది..

బాబూలాల్ ఫాడియా “Pressure groups in Indian Politics గ్రంథంలో ప్రభావ వర్గాలు అనుసరించే పద్ధతులను కింది విధంగా చర్చించాడు:

(1) లాబీయింగ్ ద్వారా ప్రభుత్వాన్ని ప్రభావితం చేస్తాయి.

(2) తమ ప్రయోజనాలకు అనుగుణంగా ప్రవర్తించే వారిని ఎన్నికల్లో నిలబెట్టి వారి ఎన్నికయ్యేట్లు చూడటం.

(3) శాసన కర్తలకు తగిన తీరిక, ఓపిక లేకపోవటంవల్ల వారికి సరి అయిన సమాచారం అందించి తద్వారా తమకు అనుకూలమైన విధంగా చట్టాలు చేయించుకోవడం లేదా ఉన్న చట్టాలలో మార్పులు తీసుకొని రావడం.

(4) శాసన సభా సంఘాలు సభ్యులను రకరకాలు ప్రభావితం చేస్తాయి. వారిని ఆకర్షించి తమకనుకూలంగా చేసుకొంటాయి.

(5) తమ ప్రయోజనాలు, కోర్కెల ప్రకటనకు విపరీత ప్రచారం కోసం ప్రభావ వర్గాలు ఉపన్యాసాలు, గ్రంథాలు, వ్యాసాలు ప్రకటనలు, వార్తా ప్రసారాలు, చలనచిత్రాలను సాధనంగా ఉపయోగిస్తాయి.

(6) ప్రభావ వర్గాలు కొన్ని సందర్భాలలో శాసన సభ్యులకు ముసాయిదా బిల్లులను తయారుచేసి ఇస్తాయి. ప్రత్యేక నైపుణ్యం ఉండటంవల్ల బిల్లు ముసాయిదాను సునాయాసంగా తయారుచేసి సభ్య పనిభారాన్ని తగ్గిస్తాయి.

(7) ప్రచార సాధనాలను, ప్రయోజ సాధన కోసం తరుచు ప్రభావ వర్గాలు ఉపయో గించుకొంటాయి.

(8) ప్రభావ వర్గాలు సొంత పత్రికలను నడుపుతాయి లేదా పత్రికలకు వ్యాపార ప్రకటనల ద్వారా వాటి మద్దతును సంపాదించుకొంటాయి.

(9) వ్యతిరేక ప్రదర్శనలు, ఘర్షణలు, కొట్లాటలు మొదలైన పద్ధతుల ఉపయోగించుకోవడానికి వెనకాడవు.

(10) రాజకీయ పక్షాలతో సంబంధాలు నెలకొల్పుకొని వాటి సహాయాన్ని పొందుతాయిబీ వాటికి సహాయం

చేస్తాయి.

(11) కొన్ని సందర్భాలలో ప్రభావ వర్గం అవినీతి అవాంఛనీయ చర్యలను చేపట్టి ప్రభుత్వాన్ని, విధాన నిర్ణేతలను ప్రభావితం చేస్తాయి.

(12) ప్రభావ వర్గాల్లోని శ్రేష్ఠ వర్గం, శాసన సభులు, సీనియర్ అధికారులను, ఇతర ముఖ్యులను కలిసి వాళ్ళను సమన్వయపరిచి చర్చిస్తుంది. దానికి అనుకూలంగా మార్చుకోటానికి ప్రయత్నిస్తుంది.

8.8 ప్రభావ వర్గాల ప్రాధాన్యం

ప్రభావ వర్గాల ప్రాధాన్యం నానాటికీ పెరుగుతున్నది. ఆధునిక రాజకీయ వ్యవస్థలపై ఆసక్తి వర్గాల ప్రభావం ప్రత్యక్షంగాను పరోక్షంగాను చాలా ఉంది. దీనికి అనేక కారణాలు దోహదం చేశాయి. వాటిలో ముఖ్యమైనవి.

(1) ప్రజాస్వామ్యాల్లో జాతీయ, రాష్ట్ర స్థానిక ప్రయోజనాల నిమిత్తం ప్రభావ వర్గాలు సరిగా పనిచేయాల్సి ఉ ంటుంది. పౌరునికి ప్రభుత్వానికీ మధ్య ప్రభావ వర్గాలు వారధిగా ఉంటాయి.

(2) ఆధునిక బహుతా వాద సమాజాల్లో భిన్న వర్గాలు, వృత్తులు, ఆసక్తులు ఉన్న జన సముదాయాలు సహజంగా తమ ప్రయోజనాల కోసం ప్రయత్నిస్తాయి. వాటి వాటి ఆసక్తులను పాలకుల దృష్టికి తీసుకొని రావటానికి ప్రభావ వర్గాలు ముఖ్యపాత్రను నిర్వహిస్తాయి. ముఖ్యంగా పారిశ్రామిక సంస్థలు, కార్మిక ఉద్యోగి వర్గాలు తమ ఆసక్తుల వ్యక్తీకరణ ప్రభావ వర్గాలపై ప్రధానంగా ఆధారపడతాయి.

(3) విస్తృతమైన, సంక్లిష్టమైన ఆధునిక ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలో వ్యక్తులకు జాతీయ రాజకీయ పక్షాలతో పాటు తమతమ కోర్కెల సాధనకు ప్రభావ వర్గాల తోడ్పాటు తప్పనిసరి అవుతుంది. పార్టీ ప్రణాళికలు లేని ప్రయోజనాలు వ్యక్తులకు ఉండవచ్చు. అటువంటి ఆసక్తులను సంఘటితం చేసి ప్రభుత్వ దృష్టికి తీసుకొని రావటానికి ప్రభావ వర్గాలు ఉపకరిస్తాయి. తద్వారా వారు అంచనావేసి నిర్ణయాలు తీసుకోటానికి అవకాశముంటుంది. అంటే పరోక్షంగా విధాన నిర్ణయ ప్రక్రియలో సముచిత పాత్రను ప్రభావ వర్గాలు నిర్వహిస్తాయి.

(4) ప్రభావ వర్గాలు "అనిర్మిత చట్ట సభలు" అనటంలో అతిశయోక్తి లేదు. ఎందుకంటే నిజానికి చట్ట సభల్లో ప్రవేశ పెట్టే అనేక ముసాయిదా చట్టాలు తమ ఆసక్తుల మేరకు ప్రభావ వర్గాలు తయారుచేసేవే. శాసన సభ్యులకు అవసరమైన సమాచారాన్ని అందివ్వటం, తమ ప్రయోజనాలను హేతుబద్ధంగా వాదించటానికి అవసరమైన సూచనలివ్వటం వారికి తమ సమస్యలను వివరించి అవసరమైన సహాయ సౌకర్యాలు అందివ్వటం ద్వారా శాసన సభ్యులకు ప్రభావ వర్గాలు ఉపయోగపడతాయి.

(5) రెండు ఎన్నికల మధ్య కాలంలో ప్రజాభిప్రాయానికి ప్రభావ వర్గాలు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తాయి. అవి రాజకీయ పక్షాలతో ప్రత్యక్ష, పరోక్ష సంబంధాలను పెట్టుకొని క్రియాత్మకంగా పనిచేస్తాయి.

(6) నానాటికీ విస్తృతమవుతున్న ప్రభుత్వ కార్యకలాపాలవల్ల సామాన్య ప్రజానీకానికి ఎటువంటి నష్టం కలగకుండా

వారి ఆసక్తులను ప్రభుతం అనవసరంగా పరిమితం చేయకుండా కాపాడటానికి కూడా ప్రభావ వర్గాలు ప్రయత్నిస్తాయి. కొన్ని సందర్భాలలో ఉన్న ప్రభుత్వాన్ని మార్చటం కూడా ప్రభావ వర్గాలు పనిచేస్తాయి. స్వాతంత్ర్య సాధనకు కొన్ని దేశాల్లో భారతదేశంలో అఖిల భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ కొనసాగిన జాతీయోద్యమాలు ప్రభావ వర్గాల నాయకత్వం వల్లనే అని చెప్పవచ్చు. అలాగే కొన్ని దేశాల్లో ఉన్న ప్రభుత్వాన్ని పడగొట్టి దాని స్థానంలో మరో ప్రభుత్వం ఏర్పాటవటం లక్ష్యంగా కూడా ప్రభావ వర్గాలు పనిచేస్తాయి. పై నేపథ్యంలో ప్రభావ వర్గాల ప్రాధాన్యతను విస్తృత పరిధిలో పరిశీలించాల్సి ఉంటుంది.

8.9 ముగింపు

సమకాలీన రాజకీయ జీవనంలో ప్రభావ వర్గాలు అంతర్లీనమై ఉన్నాయి. ప్రభుత్వ కర్తవ్యాలు, బాధ్యతలు పెరుగుతున్న కొద్దీ ప్రభావ వర్గాల ప్రాధాన్యత కూడా పెరుగుతుంది. ఆసక్తుల వ్యక్తీకరణ కూడా అవసరమవుతుంది. ఆధునిక సంక్షేమ రాజ్యాలలో ప్రభుత్వం పాత్ర నానాటికీ పెరుగుతోంది. సదుపాయాలు, రాయితీలు, సంక్షేమ పథకాలు, ఉపాధి అవకాశాలు, జనసముదాయం కూడా పెరుగుతుంది.

సహజంగానే సదరు ప్రజల ఆసక్తుల వ్యక్తీకరణకు ప్రభావ వర్గాలు బాధ్యత స్వీకరిస్తాయి. ఆసక్తుల వ్యక్తీకరణ ద్వారా సమాజంలోని వివిధ వర్గాలను సమీకరించి ప్రభుత్వం ప్రజావసరాలను, అసక్తులను, సంక్షేమాన్ని పట్టించుకొనేటట్లు ప్రభావ వర్గాలు పనిచేస్తాయి. ప్రభావ వర్గాలకు రాజకీయ పక్షాలతో ప్రత్యక్ష సంబంధం ఉండవచ్చు. అనేక రాజకీయ పక్షాలు తమ అనుబంధ సంస్థలను కార్మిక, విద్యార్థి, మహిళా, యువత, రైతు కలిగి ఉన్నప్పటికీ సంబంధిత ప్రభావ వర్గాలు వాటికి కూడా అవసరమవుతాయి. ఎందుకంటే పార్టీ అనుబంధ సంస్థలు వివిధ రాజకీయ పక్షాల ప్రణాళికలకు లోబడి పనిచేస్తాయి. అందువల్ల ప్రభావ వర్గాల అవసరం జనసమీకరణ, మద్దతు, వ్యవస్థ విస్తరణకు, రాజకీయ పక్షాలకు కూడా అవసరం.

8.10 చదువదగిన పుస్తకాలు

1. Paul R.Brass : Caste, Faction & Party in Indian Politics.
2. Somarajan C.N. : Pressure Groups and Democratic Politics.
3. Jermy J.Richardson : Pressure Groups.

8.11 నమూనా పరీక్ష ప్రశ్నలు

వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. ప్రభావ వర్గాలు అనగానేమి? వాటి లక్షణములు వివరించుము?
2. ప్రభావ వర్గాలు ఎన్ని రకములు అవి ఏవి?
3. ప్రభావ వర్గాల ప్రాధాన్యత వివరించుము?

కె. సురేష్

401PO21

మాదిరి ప్రశ్నాపత్రం

M.A. POLITICAL SCIENCE

SEMESTER - IV - PAPER-I

POLITICAL SOCIOLOGY

Time: Three hours Maximum: 70 marks

Answer any ALL questions

(4 x 15 = 60)

1. (a) Examine the Marxist Approach to Political Sociology.

రాజకీయ సామాజికశాస్త్రానికి మార్క్సిస్ట్ విధానాన్ని పరిశీలించండి.

లేదా

(b) Discuss the importance of Class and Caste in Social Stratification.

సామాజిక స్తరీకరణలో తరగతి మరియు కులం యొక్క ప్రాముఖ్యతను చర్చించండి.

2. (a) What are the stages of Political Modernization?

రాజకీయ ఆధునికీకరణ దశలు ఏమిటి?

లేదా

(b) Discuss Huntingtons concept of Political Decay.

హంటింగ్టన్ యొక్క రాజకీయ క్షీణత భావనను చర్చించండి.

3. (a) Discuss meaning and scope of Political Culture.

రాజకీయ సంస్కృతి యొక్క అర్థం మరియు పరిధిని చర్చించండి.

లేదా

(b) Explain Political Socialization.

రాజకీయ సాంఘికీకరణను వివరించండి.

4. (a) Examine the form of Political Participation .

రాజకీయ భాగస్వామ్యం యొక్క రూపాన్ని పరిశీలించండి.

లేదా

(b) Explain the importance of Pressure Groups.

ఒత్తిడి సమూహాల ప్రాముఖ్యతను వివరించండి.

. **Answer any TWO of the following questions:**

ఈ క్రింది వాటిలో ఏవైనా రెండు ప్రశ్నలకు సమాధానములు వ్రాయుము.

(2×5=10)

(a) Traditional Political Sociology.

సాంప్రదాయ రాజకీయ సామాజికశాస్త్రం.

(b) David E Apter's theory of Modernization.

డేవిడ్ ఇ ఆప్టర్ యొక్క ఆధునికీకరణ సిద్ధాంతం.

(c) Huntington's theory of Political Decay

హంటింగ్టన్ యొక్క రాజకీయ క్షీణత సిద్ధాంతం.

(d) Function of Pressure Groups.

ఒత్తిడి సమూహాల పనితీరు.